IV

Bronisław Łoziński

Bruliony

Wypisy z Archiwum Państwowego we Lwowie

do pracy: Agenor hrabia Gołuchowski w pierwszym okresie rządów swoich (1846-1859), Lwów 1901.

Bronisław Łoziński

Agenor hrabia Gołuchowski w pierwszym okresie rządów

Lwów 1901

Brulion stron 138 - 145
147 - 150
180 - 184
186 - 191

I roz. IV A. Gołuchowski a sprawa ruska

Podział Galicyi

Najwyższem postanowieniem z 27 lutego 1847 Cesarz wyraził decyzyę że „Galicya podzieloną być ma na dwa okręgi gubernialne. Siedzibą jednego gubernium ma pozostać Lwów a siedzibą drugiego ma być Kraków." Dalszem najwyższem postanowieniem z 29 marca 1847 Cesarz przydzielił gubernium krakowskiemu obwody Wadowice, Bochnia, Sącz, Jasło, Tarnów, Rzeszów i Sanok a inne obwody kraju wraz z Bukowiną pozostawił w obrębie gubernium lwowskiego. „Termin ~~do~~ wykonania tego podziału (prowincyi) — pisze najwyższy Kanclerz Inzaghy w odezwie z 3 kwietnia 1847 l. 424 — na dwa okręgi gubernialne, które jednak na razie nie mają być nazywane Galicyą wschodnią i Galicyą zachodnią, ma być zaproponowany dopiero po zupełnem ukończeniu wszystkich potrzebnych do tego przygotowań z uwzględnieniem ~~stosownego~~ odpowiedniego okresu administracyjnego. Dalej należy przytem uwzględnić wszelkie wpływy wywierające okoliczności a przedewszystkiem to, że przez ten podział nie ma być naruszona jednolitość w przeprowadzeniu zarządzeń wydanych przez Komisarza nadwornego Rudolfa hr. Stadiona. Co do ustanowienia urzędu obwodowego w Krakowie Najj. Pan ostatnem najwyższem postanowieniem z 29 marca 1847 polecił, że aż do dokonania podziału Galicyi i ustanowienia gubernium w Krakowie, okrąg krakowski zostać ma pod kierownictwem Komisarza nadwornego podlegającego bezpośrednio najwyższym instancyom i że w tym charakterze hr. Deym pozostać winien nadal w Krakowie. Przytem jednak nie ma być zastosowane bezzwłoczne utworzenie urzędu obwodowego w Krakowie na ~~sto~~ stopie innych urzędów obwodowych. Komisarz nadworny ma funkcyonować ponad urzędem obwodowym z atrybucyami połączonej władzy krajowej a tem samem rozstrzygać w drugiej instancyi sprawy przeciw orzeczeniom urzędowym urzędu obwodowego".

Inzaghi zażądał całego szeregu relacyi o ~~podziale~~ kwestyach nierozdzielnie związanych z podziałem Galicyi. W relacyach złożonych przez gubernium (krajowe) przedstawiono, że żadnej trudności nie stoją [?] przeprowadzeniu podziału operatów katastralnych i podatku gruntowego. Z fundacyami politycznemi sprawa przedstawiała się przy wszelkiej uwadze, ponieważ wobec ~~wydziału~~ gubernium oświadczyło się za pozostawieniem niektórych fundacyi we Lwowie. Co do ~~to~~ podziału Towarzystwa Kredytowego Stan Kraj zawahał się, czy wobec potrzeb uporządkowania i ostatecznie

2/ uznał potrzebę odwoływania się do walnego zebrania członków Towarzystwa oraz do zebrania stanów. Podział stanów przedstawiał największe trudności, bo chodziło o fundusze i o nadzieje szlacheckie. Ale właśnie ten podział był dla ówczesnego gubernium (Krieg) bardzo pożądany, bo odpowiadał najlepiej ulubionemu politycznemu systemowi panującemu pod hasłem divide et impera. Z wielką otwartością, która gdzie indziej chodziło nie o sprawy polityczne lecz moralne, wykładał się nawet cynizmem, mówi Krieg w relacyi swojej o konieczności rozbicia stanów na dwie korporacye. Rozbija się w ten sposób zwarty obóz szlachty i zapobiega się niebezpiecznym zjazdom szlachty z całego kraju, a chociaż ~~[illegible] [illegible] [illegible]~~ w obu stanach powstaną te same żywioły, z których składa się większość w dotychczasowym ustroju, to jednak zawsze taki podział zadaje wodzom na pańskie dwa razy ~~[illegible]~~ zebrania uniknie jednomyślności. Dla tych korzyści oświadczyło się gubernium za podziałem stanowym między ~~coûte~~ coûte que coûte, chociaż widziało dobrze, jakie trudności ~~[illegible]~~ administracyjne stąd się wywiążą i chociaż co do ~~[illegible]~~ rozbraca ~~[illegible]~~ jednolitej większości szlacheckiej na dwie części nie zapoznawało anormalności tego kroku z tego powodu, że mimo administracyjnego podziału kraju i mimo mechanicznego rozbicia jego jednolitej większości szlachta na całym obszarze obu nowych okręgów gubernialnych połączona będzie ze sobą ~~[illegible]~~ węzłami pokrewieństwa i powinowactwa, więc węzłami w trwałości swojej niezależnemi od przyszłych administracyjnych eksperymentów.

Sprawa podziału dyecezyi w zgodzie zastosowanej do projektowanego podziału Galicyi nie miała tyle przeszkód w zasiadaniu z powodu przyległych stosunków dyecezyi krakowskiej, której rozgraniczenia względem Rosyi zainicjowane nie zostały. Do Wiednia trzeba było zważyć, że między nadziejami gubernium lwowskiego, przyłączonemi ze utrzymaniem status quo w dyecezyi krakowskiej, przyłączona była także ~~[illegible]~~ obawa, aby rząd rosyjski w danym razie nie wyzyskał wpływu na niekorzyść interesów katolickich w ~~[illegible]~~ zakordonowej części dawnej dyecezyi krakowskiej. Co do dyecezyi przemyskiej obu obrządków utrzymanie status quo a więc pozostawienie w całości obrębie ~~parafii w zachodniej Galicyi [illegible] położonych. Okazało się już [illegible]~~ względów kościelno-administracyjnych niedogodnem, gdyż przeniesienie biskupstwa rz.-kat. do Rzeszowa (tymczasowo) miejsca ~~[illegible]~~ nowych konsystorzy wydzieliłoby w tem miejscu tworząc przydzielenie wschodnio-przemyskiej części dyecezyi do rozległej już i bez tego dyecezyi lwowskiej a utworzenie nowego gr.-kat. biskupstwa dla nieliczonych ~~[illegible]~~ probostw gr.-kat. w zachodniej Galicyi nie dałoby się już wcale uzasadnić.

Zanim w Wiedniu zapadła decyzya o projektowanym podziale kraju zaszła ważna zmiana w gubernium z powodu objęcia rządów przez Franciszka hr. Stadiona. Odroczono decyzyę aż do wydania opinii przez nowego

1W

3/ gubernatora, któremu też w tym celu posłano wszystkie operaty podziałowe hr. Kriega. Hr. Stadion jak we wszystkiem tak i tutaj samodzielnie myślący i głęboki rozważnie w relacyi swej z 27 sierpnia 1847 l. 3965 uchylił się od wyrażenia stanowczej opinii, dopóki kraju dobrze nie pozna. Już w tej relacyi jednak podział uzależnił jednak wyłącznie z potrzeby jednolitego przeprowadzenia reformy administracyjnej (organizacyi pierwszej instancyi w miejsce mandataryuszów) i podatkowej (regulacyi stosunków pańszczyźnianych). W końcu dodając, że gdyby kiedyś zmienić musiał już teraz z wnioskiem wystąpić, to proponowałby aby podział administracyjny w ten sposób, aby obie gubernie połączone były pod jednym szefem z jednolitym kierunkiem.

Relacya Stadiona wywołała ponowne najwyższe postanowienie z 13 października 1847, które tak opiewa: „Nie leży w moich zamiarach jakiekolwiek cofać postanowionego podziału Galicyi na dwa gubernia, zwłaszcza zamierzone aż do zupełnego przeprowadzenia wszystkich w tej prowincyi zamierzonych zarządzeń organizacyjnych. Należy owszem w duchu mojego postanowienia z 29 marca br. wszystko należycie przygotować, aby podział ten, skoro porę do tego uznam za stosowną, mógł bezzwłocznie wykonać. Hr. Stadionowi zaś należy wyraźnej odpowiedzi, iż nie mówi ograniczony termin do przedłożenia zasiągniętej od niego opinii o przyszłym położeniu administracyjnym kraju, co jednak nie stoi na przeszkodzie, aby niezależnie od tej opinii zarządzenia przygotowawcze jak np. wyszukanie lokali w Krakowie zaraz w tym wyprowadzone zostały. Przytem zresztą należy wziąć pod rozwagę także i kwestyę, w jakim stosunku ma się postawić między przyszłymi obu gubernii bez ujmy dla ich samodzielności, aby ich zgodne postępowanie w ogólnych i wspólnych sprawach krajowych było zabezpieczone jednakże bez poddania pod wspólnego szefa krajowego."

Relacya hr. Stadiona z 12 listop. 1847 l. 1287 dotyczyła ponowne rozważanie odpowiedzi niemal Stalice. Mówi tamże, że nie może podnieść żadnych zarzutów przeciw szczegółowym elaboratom podziałowym hr. Kriega, ale podział ich uważa za całkiem fałszywy, „o ile one nie łączą się z przyszłemi zmianami w ustroju administracyjnym, że dalej może zabezpieczyć zgodne postępowanie obu „senatów gubernialnych" we Lwowie i w Krakowie, jeżeli ich naczelne kierownictwo powierzone zostanie jednemu gubernatorowi, ale osiągnięcie także zgodności obu samodzielnych gubernatorów bez wspólnego kierownictwa, nie jest łatwo do osiągnięcia." „Niemal na to sądzę – kończy hr. Stadion – a zawsze wydaje mi się to bezwarunkowo koniecznem, aby przyszła organizacya zmiany jednolicie zostały ustalone, przez wprowadzone i wykończone".

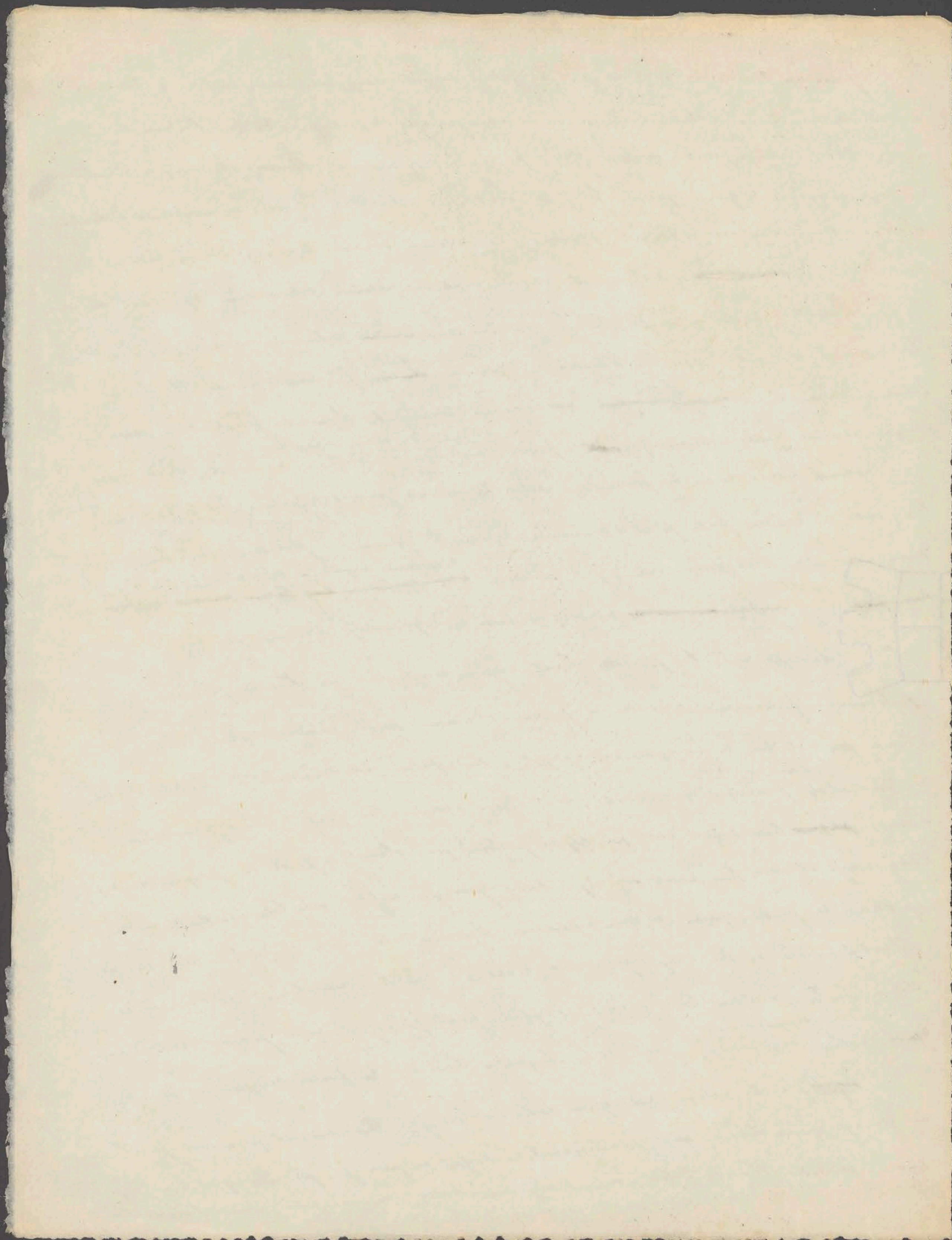
4) Tymczasem niezależnie od sprawy podziału Galicji zorganizowany został urząd obwodowy w Krakowie a starostą mianowano Wilhelma hr. Kriega. Kanclerz Inzaghy w reskrypcie do hr. Stadiona z 17 listopada 1847 l. 225 wyjaśnił otwarcie powody przyspieszonej organizacji ~~starostwa~~ urzędu obwodowego w Krakowie i naglącego nacisku w sprawie podziału Galicji na dwa okręgi gubernialne. Chodziło mianowicie o doraźne odparcie obiegającej wówczas w Krakowie pogłoski, jakoby wcielenie Krakowa do Austrii nie było krokiem na serio dokonanym ~~[illegible]~~ a natomiast wkrótce oczekiwać należało odtworzenia rzeczypospolitej krakowskiej.

Rok 1848 zastał sprawę podziału Galicji na dwa okręgi ~~[illegible]~~ gubernialne niezałatwioną. Gdy hr. Stadion opuścił stanowisko gubernatora a kierownictwo gubernium ~~[illegible]~~ dostało się chwilowo przed zamianowaniem Wacława Zaleskiego gubernatorem, ~~[illegible]~~ w ręce ~~[illegible]~~ ówczesnego wiceprezydenta Agenora hr. Gołuchowskiego, sprawa przybrała charakter daleko niebezpieczniejszy ~~[illegible]~~ z powodu wmięszania się czynników narodowych, o których dotąd w aktach urzędowych mowy nie było. Rada narodowa ~~[illegible]~~ wniosła na ręce hr. Gołuchowskiego petycję do cesarza z prośbą o podzielenie Galicji na wschodnią (ruską) i zachodnią część polską, i uzasadniła żądanie to prawami i potrzebami do rozwoju ruskiej narodowości, która dotąd wiekowo jest upośledzona a w razie wypełnienia ~~[illegible]~~ odrębności administracyjnej ~~[illegible]~~ części ~~[illegible]~~ podniosłaby się zaraz z dotychczasowej prostracji politycznej.

Hr. Gołuchowski miał tedy przed sobą kwestyę najpierw merytorycznie już starannie przeprowadzoną przez przyjaciół postanowieniami i zjazdami a prócz tego ożywioną na tle narodowo-ruskiem, która wówczas ~~[illegible]~~ w Wiedniu miała zapewnione sympatye. Kiedy petycja ruska nadeszła do Wiednia z relacją hr. Gołuchowskiego (z 15 ... 1848 l. 7725) (powołującą się na wnioski hr. Stadiona) zastała tam grunt zupełnie [illegible] Stosunki ~~[illegible]~~ konstytucyjne wszelkie już były na porządku dziennym i stawiały się [illegible] reakcyjnej, która wtedy akt nowy [illegible] w każdej prowincji. W Galicji [illegible] była kwestya ruska upatrzona za punkt oparcia w walce z polskością. Wyobrażano sobie zatem w Wiedniu, że skoro raz Galicję podzieli się na dwa okręgi gubernialne, to walka z dążnościami niepodległościowymi będzie w [illegible] stopniu ułatwioną, o [illegible] we wschodniej Galicji grunt pod nogami wobec przewagi rozbudzonego żywiołu ruskiego a (w zachodniej Galicji dążność skoncentrowana w Krakowie za pomocą energicznej administracyi.

~~Dopóki~~ [illegible] Kilka miesięcy jednak sprawa pozostała w odwłoce, gdyż stronnictwo reakcyjne u dworu [illegible] nie było usposobione do stanowczej akcyi. [illegible] nie przeprowadził podziału, gdyż nowo mianowany gubernator Wacław Zaleski rozpoczął rządy swoje krótkimi organizacyjnymi, które w [illegible]

149

wszelkie upadły otuchy. Ale złudzenie trwało krótko. Lawina reakcyjna toczyła się szybko a bombardowanie Lwowa było pierwszym jej uderzeniem w chwili gdy ale owej jeszcze nie wytknięto granic konstytucyi. Który ten zatrzymał się dopiero głębi. Jako zapowiedź dalszego już otwartego ataku reakcyi można uważać reskrypt ministra Wessenberga wystosowany do gubernatora Zaleskiego polecający dołożenie użycia energicznych ~~[illegible]~~ środków administracyjnych do pokonania wszelkiego zjawisku rewolucyjnego. Między temi środkami znajduje się także zarządzenie następujące:

Zaleski wstrzymał natychmiast to zarządzenie wysyłając Ettmayera z odpowiednią instrukcyą i zwracając dowodzący o tem starostom których obwody ważne zostały w krakowskim okręgu. Równocześnie jednak zwrócił się do ministra z przedstawieniem, iż byt ogólnikowe działanie zakresu krakowskiej komisyi gubernialnej wymaga uzupełnienia. Dodał przytem uwagę, iż jeśliby chodziło o zrealizowanie projektu utworzenia osobnego senatu gubernialnego dla Galicyi zachodniej, to chwila obecna wobec wzburzonych (znowu) do najwyższego stopnia ~~[illegible]~~ umysłów wszelkiego rodzaju stanów kraju byłaby wcale nieodpowiednią do tak ważnego kroku jak faktyczny podział kraju na dwa osobne gubernia.

§. Ord.-Zał. Gubernialna Komisya w Krakowie składa się z jednego radcy gubernialnego jednego sekretarza gub. i dwóch koncypistów z mniejszym personalem kancelaryjnym. Urząd został uznany jako ciało ściągające w danem na spraw krak. cia przydzielonego (do przyjęcia spraw)

Podział Galicji

W skazanej jak wiadomo z góry na niewykonanie Konstytucyi z 4 marca 1849 §83 zapowiadał, że „wszystkie konstytucye poszczególnych krajów koronnych, które państwo tworzą, mają ~~wejść w życie wraz z 1849 i mają być poddane pierwszemu~~ ogólnemu parlamentowi austryackiemu, który zaraz po zaprowadzeniu tej konstytucyi zwołany zostanie".

Z projektem podziału Galicyi na dwie prowincye zgłosiła się zaraz Rada ruska, której podanie wystosowane do całego ministerstwa z 29 marca 849 podpisali krylowski ks. Michał Kuziemski jako przewodniczący a ks. Michał Malinowski jako sekretarz. W podaniu tem Rada ruska („Hauptversammlung der Ruthenen" – opiewa jej niemiecka nazwa urzędowa) ~~niem. jawna~~ powołuje się na mnogie petycye Rusinów („der Russinen" – tak opiewała wówczas nazwa Rusinów w pismach ich organu głównego) oraz na liczne deputacye wysłane do rozwiązanego sejmu konstytucyjnego, stwierdzające rzekomo fakt, że „podział Galicyi według ruskiej („ruthenischen") i mazurskiej (sic) ~~ludności~~ narodowości leży w życzeniach całej ludności zamieszkałej przez Rusinów części Galicyi". Sama ~~utworzenie~~ administracyjna oddzielenia sześciu zachodnich obwodów pod kierunkiem Krakowskiej Komisyi gubernialnej nie jest dostatecznym środkiem zaspokojenia tych życzeń, gdyż „chodzi o prowincyonalną samodzielność kraju rusińskiego („des Ruthenenlandes"), aby on tworzył osobny kraj koronny i otrzymał prawa równe z innemi krajami koronnemi". Po oskarżeniu Polaków nietylko o ucisk Rusinów, lecz nadto o machinacye rewolucyjne zmierzające ku rozbiciu państwa i odbudowaniu Polski mówi dalej petycya ruska, czy jak się sama nazywa, rusińska: „Okoliczność, że konstytucya państwowa z 4 marca 1849 niedość jasno orzeka, czy kraj rusiński („Ruthenenland") tworzący na pół nazwę „Królestwa Galicyi i Lodomeryi" kraj koronny odrębny wobec W. X. Krakowskiego z Księstwem Oświęcimskiem i Zatorskiem", czy kraj ten otrzymać ma odrębną konstytucyę krajową z odrębnym sejmem krajowym lub pozostanie w wspólnym związku prowincyonalnym, wywołał niezadowolenie wśród całej rusińskiej ludności, co zapewne nie uszło uwadze władz krajowych."

Petycya kończy się prośbą, aby powyższa kwestya została rozwiązana w sposób przyjazny dla „ruskiego" kraju oraz zapewnieniem, że „ruski naród" pogodzi się pokornie z ewentualnie nie przyjazną decyzyą najwyższą, ale nie przestanie nigdy dążyć w drodze legalnej do „niezbędnie potrzebnego dla polityki i porządku w prowincyi podziału Galicyi".

Hr. Stadion w ratyfikacji 26 kwietnia 1849 l. $\frac{2236}{MI}$ traktuje tę petycyę ~~[illegible]~~ jako pomysł bardzo niewygodny. Prosi bowiem Namiestnika Gołuchowskiego, aby ks. Kuziemskiemu poufnie oznajmił, że „postanowienia prawne o konstytucyi Królestwa Galicyi i Lodomeryi oraz o politycznym podziale kraju wydane zostaną po dokładnem rozpatrzeniu odnośnych stosunków", że jednak jest to rzecz niekorzystna dla spokoju kraju i dla interesów ludności, jeżeli taka kwestya jak powyższa nie w porę i przedwcześnie ~~[illegible]~~ stanie się przedmiotem publicznej dyskusyi i przez to odezwą się skargi pozbawione pewnej podstawy a podniecające namiętności i sprawiające rządowi kłopoty (Verlegenheiten)". Apeluje wreszcie hr. Stadion do lojalności ks. Kuziemskiego, ~~[illegible]~~ aby zapobiegł takiej niewygodnej dla dyskusyi, wpływał na uspokojenie ludności ruskiej i wzmocnił jej zaufanie do rządu.

Podział kraju

Minister Stadion pojmował swoje zadanie konstytucyjne naszego i poczytał wszelkie przygotowania aby § 4 konstytucji nie pozostał martwą literą. Zwołane przez zebrania mężów zaufania zajmowały się układaniem projektu konstytucyi dla krajów koronnych (statutów i ordynacyi wyborczej). Najpierwszy przyszły do skutku projekty dla Dolnej Austryi i Styryi. Projekt ten przesłał Stadion Namiestnikowi hr. Gołuchowskiemu już 19 marca 1849 ([illegible]) jako wzór celem ułożenia takiegoż projektu dla Galicyi. W instrukcyi swej hr. Stadion podniósł wzgląd pewnej podzielności reprezentacyi krajowej na dwie kurye sejmowe (wschodnio- i zachodnio galicyjską, z siedzibami we Lwowie i w Krakowie. Każda z tych kuryi miała liczyć po 140 posłów z których miało przypadać na miasta 20, na klasę najwyżej opodatkowanych (wielka własność ziemska) 30 a na gminy wiejskie 90 mandatów. Hr. Gołuchowski nie ograniczył się do samej szczegółów, przyznał wprawdzie że stosunek mandatów drugiej i trzeciej kuryi (1:3) jest niedostateczny: wymaga zwiększenia na rzecz drugiej kuryi (1:2) lecz zwrócił się głównie przeciw pomysłowi podziału sejmu na dwie kurye nie zgadzając się wcale na to, że nawet krakowskiej komisyi gubernialnej radca dworu Ettmayer przyklasnął temu pomysłowi. Podnosząc trudności ustawodawcze i administracyjne, jakie wywołałby taki podział, a mianowicie niemożność utrzymania jednolitości w ustawodawstwie krajowem i administracyi co do spraw wspólnych ogółu kraju (Towarzystwo kredytowe etc.), hr. Gołuchowski nie zawahał się wyjść śmiało w drażliwe (jeszcze polityczne motywa, które zbyt wyraźnie przemawiały za stadionowskim pomysłem podziałowego względu uspokojenia zabiegów w [illegible] i polityce [illegible]. „Oświadczam się – pisze w relacyi swojej z grudnia 1849 l. 77–78 – przeciw podziałowi Sejmu Krajowego na dwie kurye, gdyż mniemam, że w ten sposób faktyczny podział kraju na dwie odrębne prowincye. Dziś moja zasadniczo (zasadniczą) [illegible] jak wyżej nam dał [illegible], ale przecież uważam za takie ważne, że muszę jeszcze jeden powód podnieść. Ponieważ konstytucya krajowa stanowi najważniejszą część ustawodawstwa i stanowi kwestyę życiową dla kraju a w swojem oddziaływaniu wzajemnem także dla całego państwa, przeto uważam za mój obowiązek przy jej rozbiorze niektóre zwrócić na

147

obecne stosunki, lecz także ściśle zastanowić się nad tem, jak według wszelkiego prawdopodobieństwa położone stosunki w przyszłości się ułożą. Wychodząc z tego założenia musimy bez ogródek wypowiedzieć zdanie, że podział dyjecezyi na dwie Kurye, zaczem faktycznie posiadły podział kraju na dwie prowincye, tj. na polską i ruską, byłby pominąwszy przedstawione już dwa powody niestosowny także ze względu na przyszłe ukształtowanie stosunków politycznych w ruskiej części kraju. Zachowanie się ruskiej narodowości podczas ostatnich zamieszek: kilkakrotnie wykazało wierne przywiązanie i poświęcenie dla monarchicznego i państwa. Najbliższą przyczyną tego objawu było uczucie wdzięczności za ciężką doznawaną zawsze rząd i za już dokonane emancypacyję polityczną wobec szlachty. W tem uczuciu utwierdzało zdaniem powodowało się to narodowość ruską duchowieństwo pomimo przeciwnych dążności stronnictwa nieprzyjaznego rządowi dlatego, że ono uczucie wypływało naturalnie z przyczyn powyżej wykazanych i że mimo lud ruski pozbawiony wszelkiej oświaty obok rządu tylko duchowieństwu swojemu okazuje zaufanie poddając się ślepo jego kierownictwu. Ruskie duchowieństwo faktycznie stanowi prawie wyłącznie inteligencyję ruskiego ludu. Musi być jednak powód tej dotąd przez duchowieństwo ruskie okazywanej życzliwości, gdyż bez takiego powodu nic się nie dzieje wśród zamieszek politycznych. Mojem zdaniem powód ten tkwi w dotychczasowych stosunkach hierarchii ruskiej. Widocznie ruskie duchowieństwo spodziewa się, że przez podział kraju wybije się z dotychczasowej niższości wobec łacińskiego duchowieństwa zyskując na powadze, wpływie, znaczeniu i niektórych korzyściach. W tych dążnościach duchowieństwo ruskie oczekuje poparcia ze strony ruskiego ludu, który jak ujarzmiony kierowanym ale silnym, w zaufaniu swojem łatwo kierować się daje i powolnym. Jednakże przy wzrastającym rozwoju narodowym i postępie w oświacie siła hierarchii nie może być trwała, lecz ustąpić musi wobec prądów politycznych, skierowanych albo ku połączeniu się z polską narodowością albo — co jest więcej prawdopodobnem — albo ku zbliżeniu się do licznych pobratymczych ludów pod berłem rosyjskiem. W jednym i drugim

razie ruska część kraju stałaby się ogniskiem knowań i zabiegów politycznych, które ewentualnie dążności do połączenia wszystkich szczepów w jedno państwo ruskie mogłyby być niebezpieczne dla utrzymania spokoju z sąsiednim państwem a nawet dla utrzymania tej części kraju przy monarchii.

Że to moje zapatrywanie nie jest pozbawione podstawy może Wasza Ekscellencya przekonać się z podania do Stanu Rady ruskiej, w której ona odłączając podział duchowieństwa i mieszkańców ruskich komitatów północnych Węgier prosi o ~~z~~ połączenie tych komitatów z ruską częścią Galicji w jedną całość z jedną konstytucyą, jednym namiestnikiem i jedną władzą rządową. Nie mam żadnego powodu do powątpiewania o szczerości i wiernym przywiązaniu dynastycznem dzisiejszego pokolenia Rusinów. Jednakowoż z przytoczonego aktu przebija już pragnienie połączenia się z pokrewnymi ludami a jeśli ta prośba zostałaby uwzględniona a Rusini wzmocnili się przez rozwój swojej narodowości wśród obu części Monarchii, ~~a jeśli~~ w takim razie jeśli nie dzisiejsze to niezawodnie przyszłe pokolenia zwróciłyby się ku [illegible] pod berłem rosyjskim potężnym ludom celem utworzenia jednolitego potężnego organizmu państwowego. Wtedy ruska część Galicji przy postępie oświaty i kultury zwiększającej ~~[illegible]~~ stałaby się ogniskiem knowań i zabiegów mających na celu tak złamanie hierarchicznej siły duchowieństwa jak i wspomniane powyżej połączenie ludów. Krótko mówiąc mogłaby się wywiązać ~~[illegible]~~ o Ruś („Ruthenien") taka sama walka, jaka od wielu lat z przerwami ale z żelaznem wytrwaniem toczy się o odbudowanie wolnej i niezależnej Polski."

Ruski język w szkołach

(i literatury ruskiej)

Już w r. 1855 Rząd zwrócił na to uwagę, że profesor języka ruskiego (i literatury ruskiej) na uniwersytecie lwowskim x. Jakób Głowacki w swoich książkach dla wszystkich szkół pisanych objawia dążności do zaprowadzenia języka rosyjskiego w miejsce ruskiego. Gdy ówczesny minister oświecenia hr. Thun uznał dążności te (zgodnie z opinią Namiestnika lwowskiego) za szkodliwe ze stanowiska politycznego. Pomimo x. Głowacki mimo to przedkładał jeszcze w r. 1857 manuskrypt swej książki dla wyższych gimnazyów dążności tej nie odstąpił, przeto sprawa weszła w stadyum drażliwsze. Nasunęła się bowiem obawa, że x. Głowacki jako profesor uniwersytetu wszczepia swoje poglądy i dążności w słuchaczy oraz kandydatach stanu nauczycielskiego. Minister hr. Thun określiwszy jako zadanie katedry ruskiej na uniwersytecie „rozwijanie ruskiego narzecza ludowego na język piśmienny" uznał potrzebę ścisłego zbadania sprawy a Namiestnictwo zażądało wyjaśnień od x. Głowackiego. Ociągał się z tem a w końcu przedłożył wyjaśnienia niedostateczne albo raczej wymijające, wskutek czego zażądało od niego Namiestnictwo przedłożenia skryptów, z których ~~[illegible]~~ wykłada. Gdy wreszcie x. Głowacki uczynił zadość poleceniu hr. Gołuchowski oddał cały materyał ~~do~~ ówczesnemu inspektorowi szkół Dr. Eugeniuszowi Czerkawskiemu do rozpatrzenia. W mandacie, który otrzymał Dr. Czerkawski 27 Lipca 1858 L. 422 ~~który najgłówniejsze~~ powiedziano, że „dążności sprawy nie ograniczają się do samego Głowackiego i jego bezpośredniego zakresu działania. Ważniejszym jest bowiem wpływ jego działalności i jego poglądów na gimnazya." Mandat ten zaleca ścisłe zbadanie sprawy ~~który~~ już Czerkawskiemu dlatego, iż on na tendencye prof. x. Głowackiego w wykładach przedtem zwrócił uwagę już w swoich relacyach z wizytacyi szkół średnich a relacye te stwierdzają, że „niektóre narzecze, którego się uczą w szkołach oddalone już od używanego w kraju, i tak nadto tu i owdzie propagować się idee, która wcale nie odznacza się charakterem konserwatywnym." W wyniku sprawozdania Dołęgi doszło do powzięcia polecenia przez hr. Gołuchowskiego,

~~że „o wierzęcy ... otrzymał~~

188

Z Ruskie język

że „od wiarogodnych osób otrzymał pewne doniesienie, iż wielu gr.-kat. katechetów gimnazjalnych używa w swoich wykładach narzecza, które dla młodzieży gimnazjalnej jest wprost niezrozumiałe, wskutek czego nauka religii nie jest uwieńczona takim skutkiem, jaki jest niezbędny dla kształcenia serca i wzmocnienia religijnego ducha młodzieży. Jeżeliby Pan także spostrzegł ten bardzo niebezpieczny stan rzeczy, to proszę mi wskazać imiennie tych katechetów, którzy wybrali sobie [illegible] jeden kierunek i wytrwale w nim postępują."

Czesławski zdał sprawę 8/3 858 (ref. 12/3 858 (1906) w bardzo obszernym memoriale w którym zarzuty podniesione przeciw rusyfikacyjnej działalności Głowackiego w zakresie języka zostały potwierdzone. W relacji [illegible] namiestnik dodał następujące uwagi o niezrozumiałości dla ludu mowy używanej przez księży gr.-kat.: „Obawy moje co do ruskich tendencji wzrastają bez ograniczeń ~~[illegible]~~ od czasu [illegible] Litwinowiczowi i ~~[illegible]~~ zwolennikom przedstawiłem uwagę na Zaleskiego i Malinowskiego, którzy w ostatnich czasach mianowani zostali kanonikami gremialnymi. Zarazem zwróciłem uwagę wspomnianego biskupa, że jest rzeczą niebezpieczną pozwalać na to, aby młodzież seminaryjna uczęszczała na wykłady ~~[illegible]~~ prof. Głowackiego o języku i literaturze ruskiej. Dzięki im bowiem nie zgodnie z obraną drogą młodzież ~~[illegible]~~ kształcąca się na duchownych przyzwyczaja sobie bardzo formy i wyrazy niedostępne dla ludu, który przecież mają nauczać i pouczać. W ten sposób ~~[illegible]~~ kształcenie młodzieży seminaryjnej przybrało kierunek, który nie może przynieść dobrych owoców ani dla Kościoła ani dla państwa. Litwinowicz potwierdził słuszność moich uwag i zapewnił mię, że stosowne uwagi zwrócił już także wspomnianym kanonikom jako i prof. Głowackiemu. Nie spostrzegłem jednak dotąd tego, aby w jednym lub drugim kierunku stan rzeczy się poprawił."

Relacja w dosadny sposób przestrzega rząd centralny przed tolerowaniem takiej propagandy rusofilskiej, która za razem w zakresie językowym a potem w sferze politycznej może ~~[illegible]~~ zostać niebezpieczną dla państwa ~~[illegible]~~ wytworzyć w nim ~~[illegible]~~ żywioł sympatyzujący z graniczną Rosją. „Pomiędzy ludem [illegible] a nimi relacja —

3 Ruski język

żywioł polski stanowi dotąd jedyny środek reakcyi przeciw panslawizmowi, więc nasuwa się sama myśl, że żywioł ten także i w Galicyi w górę wprowadzonym być winien przeciw zapędom panslawizmu".

Relacya [illegible] była trzema uwagami: I Katedra ruskiego języka na lwowskim uniwersytecie w obecnym stanie, jako nieodpowiadająca oczekiwaniom wyrażonym w deklaracyi ministeryalnej z 31 sierpnia 1848 l. 5659 mogłaby być zniesioną i nie prędzej na powrót obsadzoną, aż znajdzie się kandydat, który by w stanie nadać temu studyum pożyteczniejszy kierunek. (Głowacki, któremu zarzucić można błędy, słabość i brak taktu ale nie osobiste przymioty, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]). II Zaprowadzenie łacińskiego alfabetu w ruskim języku uważa za rzecz tak ważną, że radzi jak najprędzej utworzenie być zwołanej w Wiedniu komisyi i wyjednanie u ministra sprawiedliwości, aby niemieckie tłumaczenie Dziennika ustaw krajowych drukowane było łacińskimi czcionkami. III Dziatki język ruski nie uczone się w niższym gimnazyum natomiast dawano wykłady języka polskiego. Nauka języka ruskiego dawana była dla Rusinów dopiero w wyższym gimnazyum. Odpowiada to lepiej duchowi systemu edukacyjnego, albowiem w języku [illegible] najprzystępniejszym odbierać pierwsze pojęcia. Tłumaczy [illegible] jak że język polski dotąd i dla ruskich dzieci jest najprzystępniejszym środkiem nauki. IV [Należy starania robić [illegible] przysposobienia [illegible]] Podstawa zgody [illegible] być w zniesieniu Kalendarzy. Wskazuje i z drugiej [illegible] w żadnym miejscu nie zostaje Kalendarz juliański stanowi zaporę między Polakami a Rusinami i równocześnie punkt zborny dla między ruskimi panslawistami a Rosyą. I [illegible] przytacza przemówienie [illegible].

4 Ruski język w szkołach

Minister Thun w odpowiedzi (not. z 18/7 858 l. 418/CUK) oświadczył, że zupełnie zgadza się na zapatrywania sprawozdawcy relacji co do nadania językowi ruskiemu należnego stanowiska równorzędnego (narodowego). Zarazem jednak podnosi potrzebę ostrożnego traktowania rzeczy, gdyż wobec wrażliwości Rusinów na kwestye obrządkowe i narodowe rząd austryacki nie chciałby popaść w błędy jakie popełniły między rządy polskie przez nieliberalne traktowanie unitów. Trzeba się liczyć z tem, że Rusini przywykli się uważać kwestye często językowe za nierozdzielnie połączone ze sprawami kościelnymi a w tem leży źródło wielkiej nieufności. Szczególnie objawia się nieraz podrażnienie tej nieufności wobec narzucania kalendarza gregoriańskiego kalendarza, chociaż sprawa to połączona z wielkiemi korzyściami. Trzeba w tej sprawie czekać, dopóki sami się Rusini uznawszy wykonalność projektu nie wezmą sympatyi. Niewczesne wystąpienie z taką reformą mogłoby doprowadzić do podobnych następstw, jakie okazały się właśnie w Palestynie, gdzie gr.-unick. patryarcha ~~Melch~~ Melchitów ulegając naleganiom kongregacyi de propaganda fide zaprowadził kalendarz gregoriański, wskutek tego opuszczony został przez swoich sufraganów a nawet przez dyecezyan. Ma z towarzyszyć w sprawie zaprowadzenia łacińskiego alfabetu. Rząd może ulżyć [illegible] a reformę szczęśliwej najpierw od księży oczekiwać, tedy dopiero potem przyszłaby kolej na dziennikarstwo. Rzecz ta wymaga jednak jeszcze osobnego rozpatrzenia. W związku z taką reformą zostaje potrzeba zapewnienia katedrze języka ruskiego we Lwowie dobrego kandydata. Słowacki obejmuje obecnie posadę, ale w każdym razie należałoby oglądnąć się za drugim następcą dla tej katedry, jeśliby Słowacki mimo upomnienia nie zdołał odzyskać zaufania ogółu.

Na projekt zaniechania nauki języka ruskiego języka w niższem gimnazyum i zaprowadzenie jej dopiero w wyższem gimnazyum nie zgodził się hr. Thun z powodów dydaktycznych. Zato zgodziłby się na takie zmiany, aby nauka języka ruskiego udzielana była w gimnazyum w sposób praktyczny, razem z nauką języka polskiego przez co uwzględniony byłby tak potrzebom obu języków jako tamże pojęć rozszerzającej dziatwie jako i potrzeby życia praktycznego.

(Osobne pismo do księży i dr Słowackiego z ostrzeżeniem przed używaniem kościelno-słowiańskiego języka, z których [illegible] pisemne przyrzeczenie [illegible] się.

W relacyi z 17/2 857 l. $\frac{5260}{pr}$ (Centr.) przedłożono projekt instrukcyi o nauce i książkach [illegible] języka ruskiego z uwzględnieniem przyszłego zaprowadzenia alfabetu łacińskiego. Podniesiono potrzebę nowych książek szkolnych i słownika ruskiego, których ułożenie dla wszelkiego bezpieczeństwa wypadałoby powierzyć osobnej komisyi. Zmiany kalendarza prosi relacya ponowić, bo chodziłoby tylko o przestrzeganie matematyczno-astronomiczne tak, aby dzień pierwszy każdego miesiąca ~~[illegible]~~ w obu kalendarzach równocześnie przypadał. Równocześnie [illegible] niektóre święta wschodnie [illegible]. Zresztą [illegible] obrządkowe [illegible] ~~[illegible]~~ co do pory [illegible]. Patriarcha Melchitów zarządził [illegible] święta także i drugi [illegible] a to dopiero [illegible] na zarzut [illegible] obrządku.

Minister Thun w odpowiedzi z 25/10 858 l. 1358 porzucił sprawę alfabetu łacińskiego. [illegible] drogi, widzi [illegible] ~~[illegible]~~ książki zostają po [illegible] łacińskiemi albo osobno [illegible] w piśmie łacińskiem brzmienie ruskie bez względu na pisownię [illegible]. Nadto [illegible] wszystkiego [illegible] u Rusinów wzbudzało podejrzenie, że się zamierza wprowadzić
Zatem pierwsza droga [illegible] wpływ hierarchii [illegible]
[illegible] na [illegible] ~~[illegible]~~ Thun pytanie, potem dopiero powziąć decyzyi.

Wówczas zgodziła [illegible] hierarchia, który wniósł w relacyi z 15/11 858 l. $\frac{6813}{pr}$ Centralki oświadczenie się w praktyce pisowni t. j. z położeniem [illegible] brzmienia bez względu na etymologię.

Minister Thun zgodził się na [illegible] namiestnika i polecił zwołać do sprawy osobną komisyę (reskr. 14/12 858 l. $\frac{150}{Cult.}$) [illegible] Namiestnik [illegible] komisyę zebrał, na co już minister Thun zgodził: (biskupa-administratora gr.-kat. dr Spirydiona Litwinowicza, gr.-kat. kantora kapituły ks. Michała Kuziemskiego ~~[illegible]~~ (przem. [illegible]) [illegible], gr.-kat. kanonika Michała Malinowskiego ([illegible]) i profesora Jakóba Głowackiego jako przewodniczącego [illegible] projektu a jako jego zastępców: dr [illegible] Ciekanowskiego, ks. [illegible] Józefa Łozińskiego, który już w 1834 przygotował ten projekt i w swojem dziele ~~[illegible]~~ „Ruskoje wesile" praktycznie zastosował. Jako [illegible] dyrektora [illegible] gimnazyum [illegible] dr Ambrożego Janowskiego i ks. Michała Polańskiego oraz [illegible] dr Ernest Seelig i radca Karol Mosch.

Gr.-kat. [illegible] oddany projekt i [illegible] [illegible] aż do [illegible]

6 Konferencja [illegible]

Do Komisji zwołanej na 30 maja 1859 powołano wymienionych przez Gub. z wyjątkiem Kotlarczuka, który
wymówił się na parafii. 2 Ministerstwa Oświecenia delegowany autor projektu elementarz Józef Jireček
(Instr. 8/5 859 l: 634/Cult i Min. 17/5 859 l. 2668/pr.)

Na Konferencji oświadczyli się przeciw wprowadzeniu łacińskiego alfabetu: Litwinowicz, Kuziemski,
Malinowski, Sтоrożynski [illegible] [illegible] Łoziński; za wprowadzeniem Jireček i [illegible] i zapowiedział drugie
(stopniowe przeprowadzenie reformy przez [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], Sembratowicz
ks. Polański i Jaworski: Kuziemski w [illegible] [illegible] (przeciwnie) [illegible] nawet projekt zamachem na prawa narodu
Rusi[illegible] Ministerstwo Gub. w [illegible] z 27/6 1859 l. 3810/Pr [illegible] że partya Kuziemskiego uważa się za
wyłącznych [illegible] i [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] r. 1848. „Oświecona [illegible] [illegible] przyjęcie
[illegible] [illegible]. Na tem opiera ona pretensye do odrębnego stanowiska w kraju a wszystko co za
strony Rządu [illegible] [illegible] w duchu tej [illegible] uważa za zamach na [illegible] uczucia [illegible]
i [illegible] się ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] i [illegible] [illegible]
Jak [illegible] jednak jej oświecona [illegible] [illegible] się do poparcia idei jedności [illegible], tak [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible], że [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] w [illegible] i w [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] od Komisji." Dodaje [illegible], że [illegible] partya
ta [illegible] [illegible] z [illegible] i [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Stąd [illegible]
[illegible] [illegible] jako [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] do schizmy.
O Sтоrożyńskim mówi sprawozdanie, że w dyskusyi okazał intelektualnie niejednym [illegible] [illegible]
Litwinowicz [illegible] tak gwałtownie: [illegible] że [illegible] [illegible] w [illegible] z duchem
poprzednio [illegible] [illegible] patentowego. Wspomina że [illegible] [illegible] [illegible] (wszystkim ?)
[illegible] [illegible] w [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. W [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] nie [illegible] od
projektu [illegible]. Dziemitrk [illegible] [illegible] łacińskich a w [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] i [illegible] [illegible] [illegible] a [illegible] [illegible] -
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible].
[illegible] [illegible] [illegible], że [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible].

187

17

189

7. <u>Język mowy</u> ([illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible])

W relacyi z 24/7 1859 r. L. 4962 donosi [illegible] [illegible] [illegible], że ludności nie jest [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] już [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Duchowieństwo podburzone przez ks. Hrabiewicza (radcę konsystorskiego) — [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] partyi separatystycznej [illegible] przedstawicielem ruskiego duchowieństwa a mianowicie ruskiej partyi separatystycznej, złożonej prawie wyłącznie z członków tego duchowieństwa, nie może w tej mierze przyznać rozstrzygającego wpływu, gdyż partya ta jak w ogóle ruskie duchowieństwo nie jest powołane do wyłącznego zastępowania interesów całej ludności ruskiej, a nadto odznacza się manifestacyjami wybitnie [illegible] [illegible] w dodatku (cyrylica) [illegible] tendencyi. Przybyły dalsze wskazówki [illegible] [illegible] jak potrzebnem jest [illegible] uwagi ze strony rządu [illegible] partyi pod [illegible] względem. We Lwowie przebywał (w czasie) rosyjski literat Smirnow wysłany dla zbierania materyałów do historyi kościoła halickiego i posiadał listy rekomendacyjne do [illegible] [illegible] Bielowskiego i Dobrzańskiego oraz do prof. ruskiego języka w lwowskim uniwersytecie (d. t.) ks. Głowackiego. Na podstawie konferencyi [illegible] z [illegible] tymi członkami ruskiej partyi separatystycznej wyraził się z wielkiem zadowoleniem o postępach ruskich [illegible] i <u>Ład(a)</u> i <u>Siemiennaja Biblioteka</u> weszli w (swego czasu) bliższe stosunki ze Smirnowem i nawet prosili go o pośrednictwo, aby im za ~~[illegible]~~ niezwłoczne redagowanie pierwszego pism otrzymał wynagrodzenie od rządu rosyjskiego. O Szechowiczu mówiono [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] pisma te redagował, ~~[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]~~ że jest przez Rosyę subwencyonowany. Nadmienić przytem należy, że w tej redakcyi udział brał także profesor uniwersytetu Głowacki. Szechowicz był jakiś czas redaktorem ruskiego pisma <u>Zorya</u> halycka, organu kierowanego przez [illegible] [illegible] ruskiej rady narodowej;

8 Język ruski

Którą to organ popierał interesa ruskiej partyi separatystycznej niemniej gorliwie jak powyżej wymienione pisma. Na uwagę zasługuje dalsza wiadomość (z ręki urzędowej) o pobycie ruskiego literata" Gromeki we Lwowie i jego stosunkach z duchowieństwem ruskiem. Gromeka opisał tu podróż swoją wymienił w opisie osoby z którymi poznać się zdołał i przytoczył prowadzone z niemi poufne rozmowy. Poczyniłem już potrzebne kroki aby otrzymać ten opis już wydrukowany."

Minister Thun w reskrypcie z 25 lipca 859 l. 951/cuck [illegible] zaniechać planu wprowadzenia alfabetu łacińskiego ograniczając się do zatwierdzenia wniosków co do ustalenia ortografii ruskiej celem zapobieżenia się dalszemu oddalaniu z toru naturalnego rozwoju języka ruskiego. Akta przechowane w Archiwum Dr. Ministr. (l. 2665 pr.) Wszystkie [illegible] [illegible] niedostatecznie zachowanie się niektórych [illegible] zbiorów ankietą.

9. Język ruski

W relacyi z 4 sierpnia 1859 l. 4901/pr donosi graf Thun [illegible] na ks. [illegible], rady ministeryalnej w Monachium obrania, który w sprawie zaprowadzenia alfabetu łacińskiego do pisowni ruskiej wnosił (w Galicyi) propagandę, uzyskał wszystkich urzędników państwowych. Kancelarya okazała się do decentralizacyi [illegible]. Z podpisanego memoryału poznaje projektów hr. Gołuchowskiego, który przedstawia ten zakład jako zamach na samodzielny rozwój ruskiej narodowości w Galicyi uważany jako naczelny plan wskrzeszenia niepodległej Polski. W relacyi mówi Gołuchowski, że memoryał w swoim podburzającym tonie porusza zasadnicze czynu zgoła według uchwały Rady każdego. Nie chce ani intrygować w tym kierunku ani wypowiadać się o satysfakcyi za obraźliwe ustępy memoryału, gdyż czuje się wyższym ponad takie napaści. Zwraca tylko uwagę rządu na niestosowność takiego postępowania wysokiego urzędnika państwowego. Relacya kończy się takim ustępem:

„Waszej Ekscellencyi wiadomo, z jakiemi zapatrywaniami i zasadami kierowałem się w rozprawach nad kwestyą zaprowadzenia łacińskiego alfabetu w języku ruskim. Daleki od wszelkich małostkowych względów uważałem, miałem na myśli nie tylko dla wzmocnienia jedności państwowej ściślejsze połączenie ~~dotąd~~ obcego dotąd żywiołu ruskiego (des bisher fremdartig dastehenden ruthenischen Wesens) z organizmem innych szczęśliwie władanych monarchii i zasilenie tego żywiołu żywotniejszemi, istniejącemu porządkowi rzeczy więcej odpowiadającemi żywiołami. Nie troszczę się o podszepty lub nagany chwilowo przodującej (wortführenden) partyi ruskiej, zwróciłem uwagę na przyszłości narodowości i [illegible]

20

10 Stycznia

zarazem obowiązek prawego obywatela państwa i wiernego sługi Jego Ces. i Kr. Apost. Mości zwracając uwagę na obawy, które wzbudzić musi utorowane już przez ruskich literatów złanie intelektualnego życia Rusinów z ~~[illegible]~~ intelektualnem życiem Rossyan. O szkodliwości pomierzonego zwłaszcza projektu zaprowadzenia ~~[illegible]~~ pisma łacińskiego w języku ruskim jestem tak silnie przekonany, że niewątpię, iż ~~kiedyś~~ w przyszłości zostanie uwzględniony, jeżeli przed upływem procesu rozwojowego życia ruskiego ~~[illegible]~~ głębszy w zupełności ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ dążności rusyfikacyjnej ~~[illegible]~~ nie odstrychnie się od życia austryackiej monarchii (unter der Voraussetzung, wenn nicht vor dem Ablaufe des diesfälligen Processes das ruthenische Wesen ganz die Beute des Russifizirungsprinzips geworden dem Leben der österr. Monarchie sich entfremdet haben wird). Jeżeliby się kiedy tak stało, to pozostałaby mi w przyszłości pocieszająca świadomość, że zwróciłem uwagę rządu na grożące niebezpieczeństwo w chwili, gdy ono mogło było jeszcze zaradzane a zwrot chybionego kierunku dawał się jeszcze usunąć." (wo das Uebel noch heilbar u. ~~[illegible]~~ keine Änderung verfehlter Richtung noch hätten ~~[illegible]~~ werden können)

Skończyło się na wydaniu nowego planu i instrukcji do nauki języka ruskiego ~~[illegible]~~ (wielki elaborat Ciechanowskiego) —

Pismo Agenora Gołuchowskiego

z 22 VI 1849 r.

do Alexandra Bacha

(częściowo drukowane w:

B. Łoziński, Agenor hrabia Gołuchowski w pierwszym okresie rządów swoich (1846 - 1859), Lwów 190, s. 74-78

Russland 22/6 849 [illegible]

Kiedy 17 czerwca 1849 po raz ostatni stanąłem w Żmigrodzie przed Najj. Cesarzem rosyjskim raczył Tenże ~~[illegible]~~ nadmienić, że generał Komenderujący baron Hammerstein otrzymał ~~[illegible]~~ jaknajrozleglejsze pełnomocnictwo co do oczyszczenia kraju z żywiołów porządek zakłócających. Oznajmienie to zdziwiło mię ~~[illegible]~~ bardzo, gdyż zgoła nic o tem nie wiedziałem a p. generał Komenderujący, jakkolwiek obecny w Żmigrodzie, nic mi o tem nie wspomniał, a do tej chwili unika wszelkiej sposobności, przy której w rozmowie ze mną chociażby słówkiem mógł dotknąć tej pracy. Po powrocie do Lwowa dowiedziałem się z pisma prezydyum generalnej Komendy, że wskutek polecenia Najj. Cesarza rosyjskiego i reklamacyi ks. Paskiewicza komenda ta zarządziła przez komendę miasta Krakowa aresztowanie Moszyńskiego, który przed laty za polityczne przestępstwa przebył w zakładzie karnym na Uralu a obecnie zajmował się na zbieraniu zapomóg pieniężnych dla polskiej emigracyi. Dalej dowiedziałem się z relacyi Starosty Tarnowskiego, że wskutek podobnego polecenia na rozkaz jenerała Komenderującego ~~[illegible]~~ w Siedliszowicach został przez c.k. wojsko przy interwencyi rosyjskiego oficera oraz urzędnika kameralnego uwięziony i do twierdzy Zamościa w Królestwie Polskiem wywieziony były polski generał hr. Józef Załuski, starzec 70 letni, który porzucił ~~[illegible]~~ obywatelstwo austryackie, nie wdawał się, ile mi ~~[illegible]~~ wiadomo, w żadne knowania a ~~[illegible]~~ natomiast na kilkakrotne wyraźne prośby J. Ex. hr. Stadiona objął w kwietniu z. r. komendę gwardyi narodowej we Lwowie i złożył ją w sierpniu z. r. z własnego popędu, aby usunąć się do dóbr swoich. Załuski

s. 74–78

Zał. 2

napisał do mnie z Rzeszowa list, który przedkładam w załączeniu Waszej Excellencyi.

Nie znając właściwego przebiegu i powodu powyższego do mojej wiadomości podanych faktów, które według mojego przypuszczenia opierać się musiały na powyżej wspomnionych instrukcyach, zamierzałem właśnie co do ich treści zasięgnąć informacyi u wys. Ministerstwa spraw wewnętrznych, kiedy tymczasem radca Koncentralny Weiss przyniósł mi pismo Waszej Excellencyi 21 b. m. l. 274 ~~...~~ z kopią pisma wystosowanego 14 b. m. do barona Hammersteina a zawierającego potrzebne mi informacye.

Według brzmienia tego pisma br. Hammerstein został na rozkaz najwyższy przez wys. radę ministrów upoważniony i ~~...~~ wezwany, aby

„1° wszystkich rossyjskich i polskich poddanych, co do ~~...~~ których jest zachodzi podejrzenie politycznej natury, bez dalszego dochodzenia kazać aresztować i podczas trwania obecnego przesilenia przytrzymać w ~~...~~ sposób zabezpieczający przed ucieczką;

2° takich poddanych rossyjskich i polskich, których wydania zażądano z strony Rossyi na podstawie traktatu, wydawać władzom rossyjskim ~~...~~ w tym celu wskazanym;

Art. 3

3° w wypadkach, w których do wykonania takich zarządzeń w pośrzed górnych ~~miejscowościach wiorsty~~ lokalnościach własne środki administracyjne i wojskowe okazałyby się niedostatecznemi, zawezwać ces. rosyjskie wojsko do pomocy;

4° w ogóle podwoić czynności i surowości w tym celu, ażeby wszelkie podburzania w prowincji, pochodzące od własnych lub obcych poddanych, zostały poskromione, w innych zbrodni tego rodzaju uczyniono nieszkodliwymi przez ~~wymierzenie kary do przykład~~ wykładne exemplaryczne ukaranie a własnych poddanych cesarza zabezpieczono przed niezgrzanymi następstwami

Mie udatnych spisków."

Wobec dalszego brzmienia tego pisma ~~wydano je jedynie~~ zostało ono jedynie do br. Hammersteina z tego powodu wystosowane, że kraj znajduje się w stanie wojennym a na baronie Hammersteinie jako Komendancie wojsk w kraju ciężył obowiązek dążenia do wypełnienia tego celu wszelkiemi z mocy stanu wojennego służącemi mu atrybucyjami rządowemi.

Dotąd ~~mat.~~ zarządzenia (zmierzające do utrzymania spokoju, porządku i bezpieczeństwa w kraju ~~zarządzały i zastosowywały~~ wydawały i przeprowadzały obie władze krajowe w najściślejszem porozumieniu. ~~Usuwanie~~ Wydalanie z kraju politycznych wychodźców i innych obcych z wiedzą przeprowadzało prezydium krajowe a generał komenderujący otrzymywał odnośne referaty do przejrzenia. Że postępowaniem przytem

mając główne interesa krajowe na oku z wszelką energią i bez powodo-
wania się niewczesnemi względami, o tem wiadomo wys. Ministerstwu
spraw wewnętrznych z lutego relacji 21/9 i 21 marc 1849 l. 3548 i
3583 służących za dowód, iż nie kierowałem się niewczesnemi wzglę-
dami nawet w tych wypadkach, gdy samo wys. Ministerstwo zdawało
się skłaniać do pewnej powolności.

Faktycznie przebywają w kraju tylko tacy wychodźcy, którzy albo
od kilku lat posiadają specjalne pozwolenie na pobyt w kraju a
obecnie otrzymali nowe karty pobytu albo dopiero w roku ubiegłym
przybyli do kraju i na podstawie zabezpieczonego utrzymania, spo-
kojnego zachowania się i kaucji 1000 złr m.k. w gotówce złożonej
uzyskali pozwolenie na pobyt stosownie do poleceń Ministerstwa.
Że przy wystawianiu kart pobytu a nawet przeciw osobom posia-
dającym już takie karty postępowano z wszelką surowością, na
to dowodem ta okoliczność, iż nawet osoby, na mocy dawniejszych
uchwał. od lat już w kraju osiadłe i pożytecznie zatrudnione
oraz osoby, które świeżo uzyskały karty pobytu, zostały bezwzględnie
uznane za pozbawione były kart
i z kraju wydalone, skoro tylko ich zachowanie się nie odpowia-
dało wymaganiom, jakie wśród dzisiejszych stosunków poli-
tycznych słusznie wobec nich mogły być stawiane.

Pojmuję dobrze konieczność, żeby tyły ces. rosyj-
skiej armii, i jeżeli ona ma w Węgrzech z powodzeniem operować,

Ad 5

~~[illegible]~~ były zupełnie zabezpieczone przed wszelkiem niebezpieczeństwem niepokojów. I to także pewnem jest, że rząd cesarsko-austryacki w dzisiejszych stosunkach okazuje się wobec rządu rosyjskiego skłonnym do żadnego ~~[illegible]~~ ustępstwa, które w innych czasach nie byłoby pożądane. Jednakże z racyi niezmiennego utrzymania w mocy i jak najkonsekwentniejszego przeprowadzania powyżej przytoczonych postanowień ucierpiałby nasz rząd — musimy to otwarcie wyznać — na rzetelności i godności (Redlichkeit und Würde), więc na ~~cnotach~~ zaletach, które rząd nasz zawsze wśród wszelkich stosunków zdobiły a które świat mu zawsze przyznawał, kiedy tymczasem to niekorzystne uboczne następstwo mogłoby być ominięte a cel mimo to zarówno osiągnięty.

W kraju przebywają osoby, które nigdy nie były poddanymi rosyjskimi i wskutek wcześniejszych zaburzeń ojczyznę opuściły a którym nadano bądź to specyalne pozwolenie na pobyt bądź to nawet obywatelstwo austryackie. Osoby te wskutek tego już od lat przebywają spokojnie w kraju. Wobec obu tych kategoryi osób ma rząd obowiązki, mianowicie obowiązek ochrony wolności osobistej. Nikogo z obu tych kategoryi rząd nie ~~mógłby ochronić~~ mógłby ochronić, lecz wszyscy byliby zdani na łaskę dowolności, od której zależeć byłoby, czy kto ma być uwięziony i trzymany w więzieniu w kraju lub w pewnej miejscowości Rosyi, czy wreszcie ma być formalnie Rosyi wydany. Sposób

Ad 6

wykonania tak ostrych rozporządzeń, które następowały teraz niezależnie od politycznej władzy krajowej, nie dawała zgoła żadnej rękojmi, że wszystko dokona się bez wszelkich uprzedzeń, bez powziętego z góry zamiaru (vorgefasste Meinung) i bez wszelkiej namiętności. Władza polityczna, której należy się co najmniej takie same znaczenie jak wojskowej władzy krajowej, została w sprawach wchodzących w właściwy jej zakres zupełnie pominiętą a nawet wystawioną na samowolne kompromitowanie ze strony władzy wojskowej, gdyż od ostatniej zależało tylko odbieranie kart pobytu nawet za zgodą komenderującego generała wydanych. Wskutek takiego postępowania prezydyum krajowe stawiało rząd kraju w fałszywem świetle, którego reflex na cały rząd musiał być najniekorzystniejszy. Prezydyum krajowe bowiem działające tylko w wykonywaniu wyższych rozkazów ściągnęło na siebie podejrzenie, że nadużyło zaufania w tym celu, aby i tem pewniejszym skutkiem wymierzyć cios zgubny.

Emigracya pozostawiona w kraju za zezwoleniem rządu składa się w regule z osób, które z biegiem czasu ochłonęły i otrzeźwiały się, stoją zdala od dalszych robót (Treiben) politycznych. Jeżeli rząd pod naciskiem okoliczności danej chwili nie jest już w stanie, dotrzymywać dalej przyrzeczenia tym osobom danego, to należało raczej

Każdemu to otwarcie i bez ogródek powiedzieć oraz stanowczo zarządzić skon=finowanie każdego w innej prowincji lub nawet stosownie do zachodzących okoliczności zupełne wydalenie z monarchii. Niewątpliwie każdy byłby się pogodził ze swoim losem spokojnie i bez oporu, gdyż każdy zrozu=miałby to dobrze, że w stosunkach danej chwili pewne zarządzenia okazać się mogą niezbędnemi. Prezydjum Krajowe byłoby prze=strzegało takiego postępowania a skutek [illegible] byłby go=dził i prawości rządu. Czas jeszcze opinię tę w części [illegible] ocalić. Uważam przeto za mój obowiązek otwarte przedstawienie moich zapatrywań Waszej Excelencji i odwołanie się do potężnego wpływu Waszej Excellencji w tym celu, aby wybrana została droga przezemnie wskazana i aby wy=konanie powyższych zaprawdę ciężkich ale niezbędnych zarządzeń poruczone zostało władzom politycznym, które jak dotąd tak i nadal działałyby zawsze w najściślejszem porozumieniu z p. Komenderującym generałem.

Całe życie moje służyłem austrjackiemu rządowi z najszczerszą uległością, wszędzie starałem się w miarę sił bronić i przestrzegać interesów, powagi i godności rządu, co też zarazem powodowało mi się wobec bezstronnych i otwartych ludzi, chociażby oni z zapatrywań

Ad 8

swojmi nie zwracali się ku rządowi austryackiemu. Mniemam, że dotąd nie dałem żadnego powodu do jakichkolwiek powątpiewania o mojej szczerej i uczciwej ~~opinii~~ Gesinnung, zasadzie; wytrwanie ~~w niej~~ do końca jest mojem najsilniejszem postanowieniem. Jednakże muszę przytem otwarcie wyznać, że w razie, gdyby postanowienia zawarte w piśmie do p. Komenderującego generała miały być niezmiennie utrzymane w mocy, nie mógłbym już ~~dłużej~~ dłużej z godnością (mit Ehren) pozostać na czele vorstehen tej prowincyi i musiałbym prosić ~~o uwolnienie od mojej służby~~ o dymissyę. (Enthebung von meinem Dienstposten)

1) amerykański system – wł. pol. pod komendą swoją

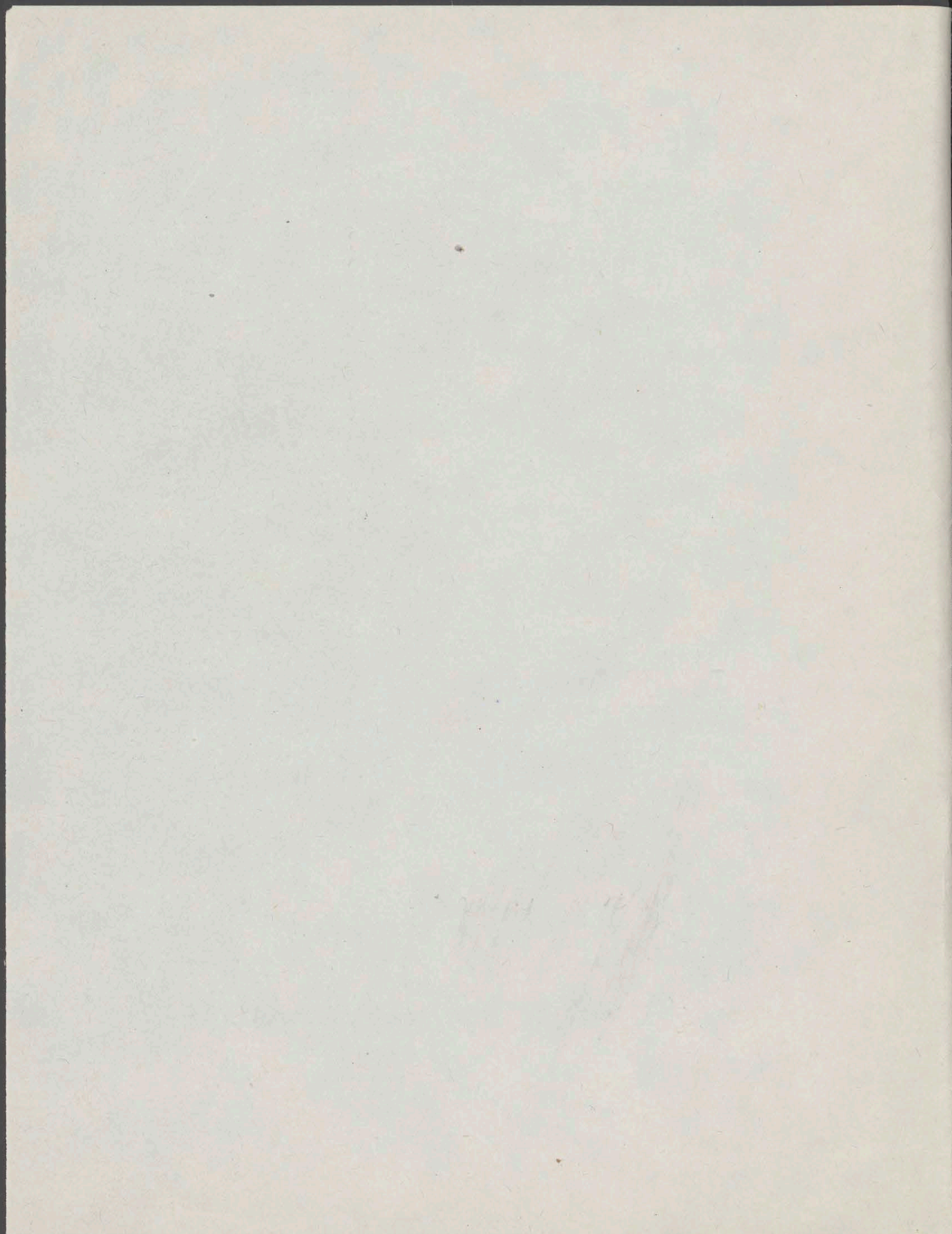
2) Mobilizacja [illegible] – [illegible] Hallera.

3) [illegible] [illegible] [illegible].

4) niższy poziom [illegible] Hallera w górę – [illegible] [illegible] – [illegible]

5) [illegible] pol. – polit. – i moralna

O [illegible] Hallera – [illegible] ziemia

Najuniższe przedstawienie z dnia 24 marca 1848 l. 3815/Pr. (geh. gub. Fr. hr. Stadion) o adresie z 18 marca 1848:

nazywa go „Adresse mehrerer Personen aus allen Ständen”

.... Adres nie przyszedł do skutku na normalnem (geregelten), należycie kierowanem zgromadzeniu, nie jest rezultatem dojrzałej rozwagi i gruntownych ~~[illegible]~~ rozpatrywań, jest dziełem pośpiechu. W ciągu kilkunastu godzin bowiem postanowiono wnieść adres, ułożono go, przedłożono do podpisywania (w pomieszkaniu lwowskiego krawca Kulczyckiego zbiegającym się tam ludziom a w uniwersytecie młodzieży i potem wręczono mi przez deputacyę.

Adres opatrzony jest wprawdzie wielu podpisami, ale ich znaczenie nie dorównywa liczbie, gdyż podpisy ~~[illegible]~~ kładli także ludzie z najniższych klas, żydzi a nawet dzieci. Przekonano się, że wielu nie wiedziało wcale co podpisuje, gdyż żądano od nich tylko podpisów a wzywani widząc się otoczonymi gęstym tłumem lękali się wobec żywego uniesienia podnosić ~~[illegible]~~ ~~jakiego~~ zarzuty lub żądać bliższych wyjaśnień o akcie, który podpisywać mieli. Wielu podpisywało adres tylko dlatego, aby wobec mas uniesionych dla tego aktu nie uchodzili za opornych, chociaż nie pochwalali tego kroku i nie zgadzali się na niektóre punkta. I tak syn drugiego ~~[illegible]~~ prezydenta gubernialnego br. Kraussa oraz syn rady dwor. przy gubernium Ettmayera, obaj ~~[illegible]~~ słuchacze lwowskiego uniwersytetu, uczynili zadość natarczywemu do nich wezwaniu i położyli swoje podpisy dopiero wtedy, gdy zasięgnęli mojej rady i otrzymali odpowiedź, że jeśli adres wszyscy słuchacze podpisują, nie powinni się wyłączać, aby się nie ściągnęli na siebie

nienawiści kolegów i się skierowali (z tego powodu niektórzy na świat ojców (mir gerade zu bringen), co wyszło na niekorzyść działalności publicznych urzędników, zwłaszcza wyższej kategorji. Zależało mi nawet na tem, aby ~~tacy młodzieńcy jak~~ Krauss i Ettmayer nie usuwali się od ogólnego ruchu, gdyż po szeregu patryotyzmu (beiden Ich aufrichtig ergebenen Sinnes) byli utalentowanych i dobrze wychowanych młodzieńców. Atoli starałem się osobiście użyć całego wpływu mego swojego użyć w tym celu, aby pomiędzy młodzieżą ożywić zadowalające usposobienie.

~~Wobec tych~~ Wobec tego stanu rzeczy i z uwagi na okoliczność, że pomiędzy podpisanymi na adresie znajduje się wiele młodych ludzi i osób bez stanowiska i majątku, a tylko mniejszą część stanowią właściciele ziemscy z pewnem znaczeniem, z pomiędzy których wielu wbrew przekonaniu ~~swoje~~ swoje podpisy położyło, niemożna żadną miarą uważać podpisanych na adresie za reprezentantów całej prowincji ani adresu za wyraz życzeń całej ludności galicyjskiej. Należy on zatem do kategorji ~~[illegible]~~ zwyczajnych petycji, które ~~[illegible]~~ w państwach konstytucyjnych wnoszone bywają i wśród pewnych okoliczności służą za piorunochrony (Ableiter) wobec nielegalnych wybuchów. Można to ponieważ powiedzieć i o ~~[illegible]~~ powyższym adresie, którego uroczyste wręczenie ~~zajęło~~ załagodziło cokolwiek wzburzone umysły. Ponieważ adres w każdym razie stanie się przedmiotem prawidłowego rozpatrywania (einer regelmässigen Verhandlung unterzogen werden dürfte)

3 (Najm.)

przeto pozwalam sobie przedstawić najuniżeniej moje uwagi co do niektórych przedłożeń.

Prośby pod 1.[*)] 4.[**)] 7.[***)] 9.[****)] 11[*****)] i 13[******)] mogłyby być uznane za ~~kwalifikujące~~ przedmiot się ~~[illegible]~~ obradzie ~~[illegible]~~ reprezentacyi wszystkich niemiecko-słowiańskich i w ogóle prowincyi.

---

*) 1. Gwarantowanie polskiej narodowości a więc zniesienie wszelkich jej swobodnemu rozwijaniu na zawadzie stojących ograniczeń, zaprowadzenie polskiego języka w szkołach, sądach i urzędach politycznych.

**) 4. Rewizya konstytucyi stanowej i reprezentacya wszystkich klas mieszkańców na sejmie, który jak najprędzej zwołany być ma.

***) 7. Wydzielenie ustawy municypalnej opierającej się na jak najobszerniejszej podstawie.

****) 9. Publiczne i ustne sądownictwo z sądami przysięgłych.

*****) 11. Całkowita równość obywatelska i polityczna przed prawem wszystkich klas i wyznań mieszkańców.

******) 13 Wojsko krajowe ma w kraju stać, narodowe mieć instytucye i oficerów krajowców.

Kwestye, w jakim języku ma być nauka udzielana i odbywać się traktowanie spraw publicznych, czy po zaprowadzeniu Konstytucyi dla wspomnianych prowincyi tutaj mają nadal jeszcze osobne stany prowincyonalne, jakiego rodzaju i z jakim zakresem działania, jaki ustrój ma być nadany miastom i gminom wiejskim, czy nadal pozostać mają lub nie uprzywilejowane z powodów państwowej natury (im. Staatsgründen) instancye oraz różnice w traktowaniu wyznań, czy dalej zaprowadzić należy sądy przysięgłych z publicznem ustnem postępowaniem, wreszcie czy urzędy państwowe i posady oficerskie mają być mają tylko krajowcami — kwestye te są najwyższej wagi dla całej monarchii a nawet nie wypada się powiedzieć, że wszystkie części tych ~~kwestyi~~ spraw stanowi kwestye żywotne dla państwa i jego przyszłej doli. Poszczególne prowincye tak się różnią między sobą co do swojego ustroju stanowego i komunalnego, oraz co do języka, ~~tak~~ ~~niezawodnie~~ ~~zorganizowane~~ że niezawodnie przy układaniu Konstytucyi państwowej jedno z najważniejszych zadań stanowić będzie złanie tych różnorodnych (heterogen.) części w jedną harmonijną i silną całość.

Drugi punkt adresu co do ~~odrębnej~~ oddzielnej odrębnej administracyi x) ~~prowincyonalnej~~ nie wydaje mi się całkiem jasnym. Jeżeli tylko posady administracyjne i publiczne urzędy na prowincyi mają być obsadzane tylko krajowcami, to punkt ten byłby identyczny z dwunastym xx). Jeżeli zaś petenci żądają ~~wyłączenia~~

x) 2. Oddzielna administracya prowincyonalna

xx) 12 - Obsadzanie urzędów krajowcami urodzonymi w Galicyi a wykluczenie niekrajowców.

oddzielenia od innych niemiecko-słowiańskich prowincyi i chociaż byli połączeni z monarchią austryacką tylko przez głowę całego państwa, to prośba taka sprzeciwiała się najwyższemu patentowi z 15 br. i byłaby ze względu na interes całości niedopuszczalną. Jeżeliby ta prośba została uwzględniona, to Galicya pierwsza uczułaby niekorzystne następstwa tego separatyzmu i wyszłoby z dowodu tego, że wystąpiła z podobnem żądaniem.

Natomiast pozwalam sobie polecić najusilniej najwyższej Łasce Waszej Cesarskiej Mości trzeci punkt petycyi co do ogólnej amnestyi politycznej.

Wskutek najświeższych wypadków w Wiedniu, szczególnie wskutek najwyższego patentu z 15 marca br. w stosunkach politycznych dokonał się taki przewrót, że w całym kraju na pewno oczekuje się ogólnej amnestyi dla wszystkich przestępców politycznych. Im szybciej i w pełniejszej mierze akt ten nastąpi, tem szczersza i trwalsza będzie wdzięczność. Jeżeli natomiast sprawa będzie przewlekana a rząd zamiast wyprzedzić życzenia ulegnie dopiero naciskowi i żądaniom, to sam pozbawi się wdzięczności a niewątpliwem następstwem byłoby uczucie goryczy wzbudzone w większości właścicieli ziemskich przez to, że musieli dopiero niejako wymusić naciskiem wydrzeć (extrahere) to, czego po najwyższej Łasce jako daru oczekiwali.

W mojem uniżonem przedstawieniu z 21 marca br. wykazałem, że Ck Komisyi nadwornej w Krakowie tak samo jak dawniej we Lwowie zaszła konieczność wypuszczania na wolną stopę za kaucyą osób, zostających w śledztwie

6 (Najuż.) 34

za zdradę stanu. Akt ten powitano wszędzie radośnie jako zapowiedź ogólnej amnestyi, za co ja go także uważam i dlatego w interesie monarchii muszę Waszą Cesarską Mość prosić najusilniej, aby drugi główny akt ile możności jaknajrychlej nastąpił.

Wobec wzburzenia panującego w całej Europie, wobec zachodzących zajść w Berlinie, które budzą zapewne jaknajsilniejsze wrażenie, nie mogę dość dobitnie podnieść konieczności, aby rząd Waszej Cesarskiej Mości wprowadził stanowcze zmiany. Utrzymanie takiej prowincyi jak Galicya, gdzie się ma do czynienia nietylko z podniesionym do najwyższej miary entuzyazmem dla najliberalniejszych idei nowoczesnych, lecz nadto z polskim poczuciem narodowem, które tak trudno godzi się z myślą o utracie narodowej samodzielności. Nad tem poczuciem można zapanować (Meister werden) tylko przez nałożenie pęt (Ketten) jak w Rosyi lub przez wprowadzenie narodowości nie słowami lecz czynem do przekonania, że jako samoistne państwo nie mogłaby być rządzona ~~sprawiedliwiej~~ z większą sprawiedliwością, rozumniej i ~~korzystniej~~ zbawienniej i że nadto powstaje jej korzyść z należenia do wielkiego państwa, postępującego naprzód z duchem czasu.

Wobec ~~tak~~ ~~motywów~~ takiej wagi wszystkie inne względy przemawiające za takim aktem łaski schodzą na plan drugi, wskutek czego tylko krótko zwracam na to uwagę, że z pomiędzy przestępców skondemnowanych bardzo wielu należy do kategoryi ~~chwilowo~~ zaślepionych i uwiedzionych w danej chwili, a sprawcy i kierownicy powstania z wyjątkiem kilku,

7 (dalszy).

którzy wystąpienia swoje już życiem przypłacili, nie mogło dosięgnąć ramię karzącej sprawiedliwości.

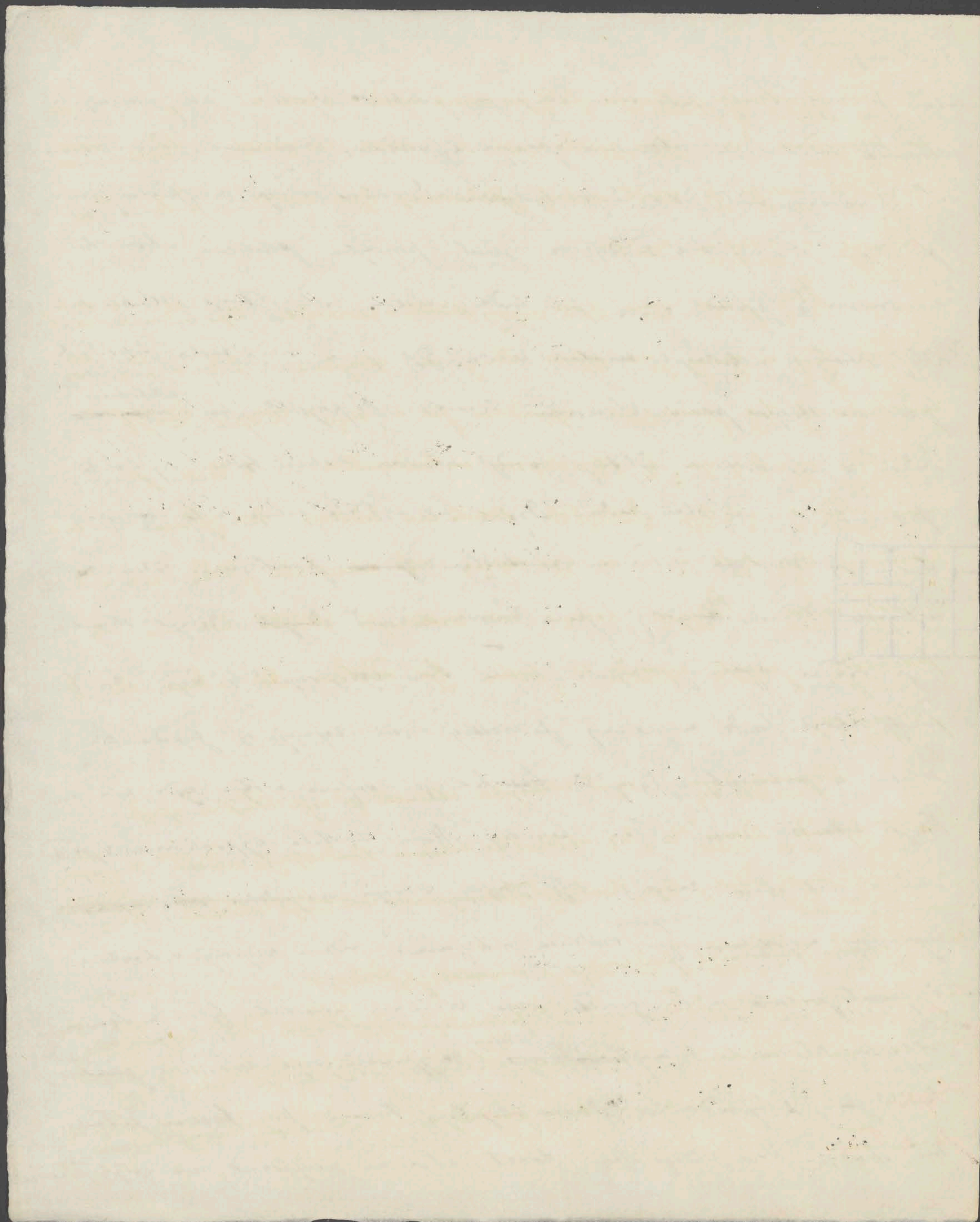
~~Wskutek~~ Po zasądzeniu tak wielu osób, które wskutek pobudzenia gorącego zbiegu ~~[illegible]~~ okoliczności stały się przestępcami, przeważna ~~[illegible]~~ część polskich właścicieli ziemskich pogrążona została w żałobę, gdyż mało jest rodzin, któreby w gronie swoich krewnych lub powinowatych nie miały politycznych skazańców. Wszystkie te rodziny jakoby w żałobę pogrążone rząd zobowiązałby na wieczne do radosnej wdzięczności a im prędzej nastąpi akt taki, tem ~~[illegible]~~ szybciej zatrą się ponure wspomnienia wypadków z r. 1846.

Pozwalam sobie zatem postawić wniosek najuniżeńszy, aby Wasza Cesarska Mość raczył najłaskawiej użyczyć zupełnego przebaczenia wszystkim za polityczne zbrodnie (już skazanym lub jeszcze karno-sądowem postępowaniu podpadłym. To przebaczenie nie powinno ograniczać się ~~do~~ tylko do samych kar, lecz także celem sprowadzenia zupełnego pojednania, na następstwa kary z wyjątkiem wydalenia z publicznej służby. Należałoby tedy za powtórnym skazanych dawniej zapadłe wskutek karno-sądowej kondemnaty utratę szlachectwa i wyzucie wszystkie przenosząc przeniesienie do zwrotu sprowadzonych przestępstwami strat za skarb państwa szkód i kosztów.

Piąty punkt adresu *) został już uwzględniony przez ~~świeżo~~ wskutek orzeczonego przez Waszą Cesarską Mość zniesienia cenzury i przyrzeczonego wydania ~~[illegible]~~

*) 5. Zniesienie cenzury a zaprowadzenie praw represyjnych.

ustawy prasowej. Szósty punkt adresu zawierający prośbę o „pozwolenie jaknajspieszniejszego uzbrojenia miast w celu utrzymania spokoju i porządku, bezpieczeństwa osób i własności" spowodowany został jak się zdaje, motywami dwojakiego rodzaju, najpierw przeświadczeniem, że w miastach znajdują się żywioły przychylne politycznemu stronnictwu narodowemu a powtóre obawą przed ludem wiejskim, wobec którego szlachta znalazłaby ochronę w uzbrojonych miastach w razie, gdyby jeszcze kiedy znowu przyszło do powstania chłopów przeciw właścicielom ziemskim. W przyszłej ustawie o uzbrojeniu ~~[illegible]~~ ludności a mianowicie o utworzeniu gwardyi narodowej zależeć będzie, czy i o ile prośbie tej zadość stać się zdoła - dopóki nie wyjdzie ustawa w tej mierze starano się urzędnikami stosownymi środkami ~~[illegible]~~ powstrzymać żądania do uzbrojenia ludności wiejskiej poza Lwowem. Wśród ~~[illegible]~~ odrębnych stosunków kraju trudno ograniczyć uzbrojenie, jak tego ~~[illegible]~~ pragnąć się zdaje, do miast, których ~~[illegible]~~ mieszkańcy po wielkiej części zajmują się gospodarstwem rolnem a natomiast wyłączyć od ~~[illegible]~~ takiego zaufania u stanu gmin włościan, których wierności wobec Waszej Cesarskiej Mości została wypróbowaną. W połączeniu z ustawieniem znacznej siły zbrojnej w kraju ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ najskuteczniejszym (zapewne) środkiem utrzymania ludności wiejskiej w karbach i powstrzymania jej od gwałtów wobec właścicieli ziemskich byłoby utworzenie straży wiejskich, złożonych z najgodniejszych zaufania (i najpoważniejszych włościan gminnych każdej gminy z zaprowadzeniem dobrze obmyślanej karności przy takiem podzieleniu straży. Wobec którego stanu (Robot) włościan galicyjskich pomiędzy jedynie

9 (dziew.)

te straże wiejskie były postawione tak po wsiach jak i w przeważnej części miast pod bezpośrednie kierownictwo żandarmeryi lub oddziałów wojska. Pozwalam sobie podnieść te uwagi, aby wzięte zostały pod rozwagę przy układaniu postanowień przepisów o uzbrojeniu ludności.

Ósmy punkt adresu zawierający prośbę o powszechne zaprowadzenie szkół ludowych, stał się sprawą już objętą istniejącemi przepisami. Jeżeli w Galicyi szkoły ludowe nie są tak powszechnie zaprowadzone jak w innych krajach, to przyczyna tego stanu nie leży ani w obowiązującem ustawodawstwie, ani w braku przeświadczenia władz o wielkiej doniosłości szkolnictwa ludowego, lecz głównie w ubóstwie przeważnej części ludności i w wynikającej stąd niemożności pokrywania wydatków na szkoły ludowe. Ponieważ petenci nie wskazują środków usunięcia tej przeszkody, przeto z prośbą tą powinni być odesłani do obowiązujących przepisów.

Najważniejszym i wśród obecnych stosunków najniebezpieczniejszym jest dziewiąty punkt adresu *) co do całkowitego zniesienia pańszczyzny, wszelkich powinności pańszczyźnianych, wogóle całego stosunku poddańczego oraz obecnych służebności i co do uregulowania powinności

*) 10. Zupełne zniesienie pańszczyzny i wszelkich poddańczych powinności, z czego to galicyjscy właściciele dóbr swoim obdarowanym poddanym dar uczynić chcą, również zupełne zniesienie poddańczego stosunku i służebności obopólnych istniejących dotąd między właścicielem a poddanymi i jednoczesne uregulowanie powinności.

10. (Najw.)

Sprawa ta, która przedstawia się wpływającą [illegible] stan kraju w najgłówniejszych podstawach ustroju, przedstawiona jest jako dar, który galicyjscy właściciele ziemscy swoim poddanym uczynić zamierzają. Przy bliższem rozpatrzeniu jednak pokazuje się, że dar ten wszakże uczyniony być ma nie bez wszelkiej rekompensaty, lecz pod warunkiem, którego znaczenie jest całkiem zaciemnione. Służebności, wykonywane przez poddanych na gruntach pańskich, wraz prawo poboru drzewa na szczególną okoliczność, miałyby ustać po zniesieniu powinności a zarazem miałaby nastąpić regulacya posiadłości gruntowych. Jak regulacya ta jest pojmowana, czy miałaby nastąpić przymusowo i czy przytem miałoby być uwzględnione wynagrodzenie za straty poniesione wskutek zniesienia powinności poddańczych i ciężarów gruntowych, o tem nic nie mówi adres. Tyle jednak jest jasnem, że przy bliższem określeniu postanowień co do postępowania przy regulacyi właścicielom ziemskim stałaby otworem droga do otrzymania pod innym tytułem wynagrodzenia za to, co tutaj przedstawione zostało jako dar wspaniałomyślny. Cel, który stronnictwo ruchu miało przy sformułowaniu i przeprowadzeniu tego punktu adresowego, jest jasny. Spodziewano się w ten sposób pozyskać ludność wiejską dla siebie i odwrócić ją od rządu ofiarując poddanym więcej, aniżeli ma przyznane zostało przez Waszą Cesarską Mość przez regulacyę pańszczyzny. Stronnictwo to używa też wszelkich środków celem rozpowszechnienia pomiędzy poddanymi wiadomości o dobrowolnem darowaniu pańszczyzny. Wydaniem potrzebne zarządzenia

11 (Najw.)

aby poddani ~~objaśnieni~~ poinformowani zostali o prawdziwej treści i warunkach tego punktu adresu i aby im polecono dokładnie dopełniać powinności do 1 lipca br. w dotychczasowym ~~wymiarze~~ a po tym terminie w takim wymiarze, jaki w regulacji pańszczyzny oznaczony zostanie, dopóki Nasza Cesarska Mość nie powezmie decyzji o wyrażonej prośbie adresowej. Decyzja ta zależna będzie od zasad, które konstytucja przyjmie co do stosunku poddańczego i formy przyszłego traktowania sprawy poddańczej. Nasza Cesarska Mość zapewne nie wyrazi się (niezwłocznie ~~tej~~ teraz przyszłego konstytucyjnego zgromadzenia stanów) [illegible] swej najwyższej decyzji co do tego punktu adresu, zanim poprzednio stany państwowe nie zostaną wysłuchane. Tymczasem zaś jest rzeczą najwyższej wagi dla utrzymania porządku w kraju a nawet dla zatrzymania tej prowincji, aby nastąpiło przekształcenie pierwszej instancji i regulacja pańszczyzny została dokonana w terminie oznaczonym, aby zarazem (jednocześnie) zarządzono co należy celem usunięcia niezadowolenia poddanych, którym przez regulację pańszczyzny nie dostanie się żadna ulga lub tylko małe polepszenie, oraz celem zapobieżenia skargom właścicieli ziemskich ~~..~~ z powodu uszczuplenia ich własności. W tym celu przedłożyłem 2 marca 1848 l. 2768 moje wnioski o urządzeniu pierwszej instancji a w relacji z 27 marca 1848 l. 2615 sprojektowałem, aby ze względu na korzyści wynikające dla właścicieli ziemskich z uregulowania pierwszej instancji i z innych urządzeń, powinności urbarialne powszechnie zniżone zostały o trzecią część, dalej aby skarb państwa przyjmował wynagrodzenie tym właścicielom ziemskim, którzy wskutek regulacji pańszczyzny za dwie połowie urbarialnych

większej części kraju. Wobec nadzwyczaj trudnego położenia, w jakiem się znajduje Wasza Cesarska Mość obecnie w Jego zagadnieniu, muszę usilnie prosić, aby wszelkie powyższe jakiejkolwiek wypadły najwyższe zatwierdzenia.

~~Co~~ Trzeciego punkt adresu zawierającego prośbę, aby „wojsko krajowe w kraju stało miało narodową instrukcyę i oficerów krajowców", uważam za całkowicie niedojrzały i mniemam, że próba ta prowadziłaby w rzeczywistości z biegiem przyszłej konstytucyi, gdyż zmierzałaby ona do utworzenia i wzmocnienia jedności pomiędzy namiestnikami prowincyi oraz do wewnętrznego osłabiania w niewzględnej na zewnątrz potędze organizmu państwowego a nie do osłabienia i rozbicia wybornego wojska austryackiego.

(Dotyczy się polityki ustawy na łonie [illegible])

W tej trudnej chwili piszę ponowne się rozkazy co do postępowania i treść adresu odmówienie kierunku, którego uwzględnienie przestrzegać o administracyi tego [illegible] narodowemi tendencyami jak wspólnemi wypadkami wyborczemi [illegible].

(Kopia do [illegible] z [illegible] [illegible] [illegible])

24/5 898

O adresie ~~Galicji~~ Pillersdorf 8/4 848 r. 564/M.I.

Prośby, które grono ~~depu~~ delegatów różnych klas królestwa Galicji wręczyło Najj. Panu, przesłane mi zostały z poleceniem, abym petentom przez Waszą Excellencyę oznajmił, że Cesarz rozkazał staranne zbadanie i rozważanie tych próśb.

Najj. Pan tak samo jak Jego dostojni przodkowie [illegible] wspołojenie o prze- dobro świadczeni, że Galicji równe ~~[illegible]~~ staranie dla taką samą opiekę troskliwą, jak dobro wszystkich innych części wielkiego cesarstwa i że Galicya pod austryackimi monarchami osiągnęła w swojej kulturze, zabezpieczeniu stanu prawnego oraz w pierwszych wynikach swojej dobroty takie postępy, jakich ~~przykłady~~ nie wykazuje żaden dawniejszy przeciąg jej dziejów. Najj. Pan jest zdecydowany postępować dalej na tej drodze ze starannością i użyczyć wszystkim Klasom Swojej sprawiedliwej ochrony a Swojej szczególnej przychylności tym, którzy zaufaniem i wiernem przywiązaniem do związku państwowego okażą swoje ~~wd[illegible]~~ wdzięczne uznanie za wyświadczone dobrodziejstwa.

Moje silne postanowienie przestrzegania ~~zabezpieczenia~~ ustaw, porządku, bezpieczeństwa osób i mienia oraz popierania rozwoju udzielonej Konstytucji, którą Najj. Pan na współdziałanie wszystkich Klas i stanów, które tak wielostronnie moje siły (vielfältig [illegible]) w zachowaniu tych niezbędnych warunków publicznego dobra.

Mam zaszczyt prosić Waszą Excellencyę, aby oznajmił to delegatom (Abgeordneten) galicyjskim, iż podanie wręczone Najj. Panu i poszczególne punkta tego ~~pod~~ podania poddał staranemu zbadaniu i objaśnieniu.

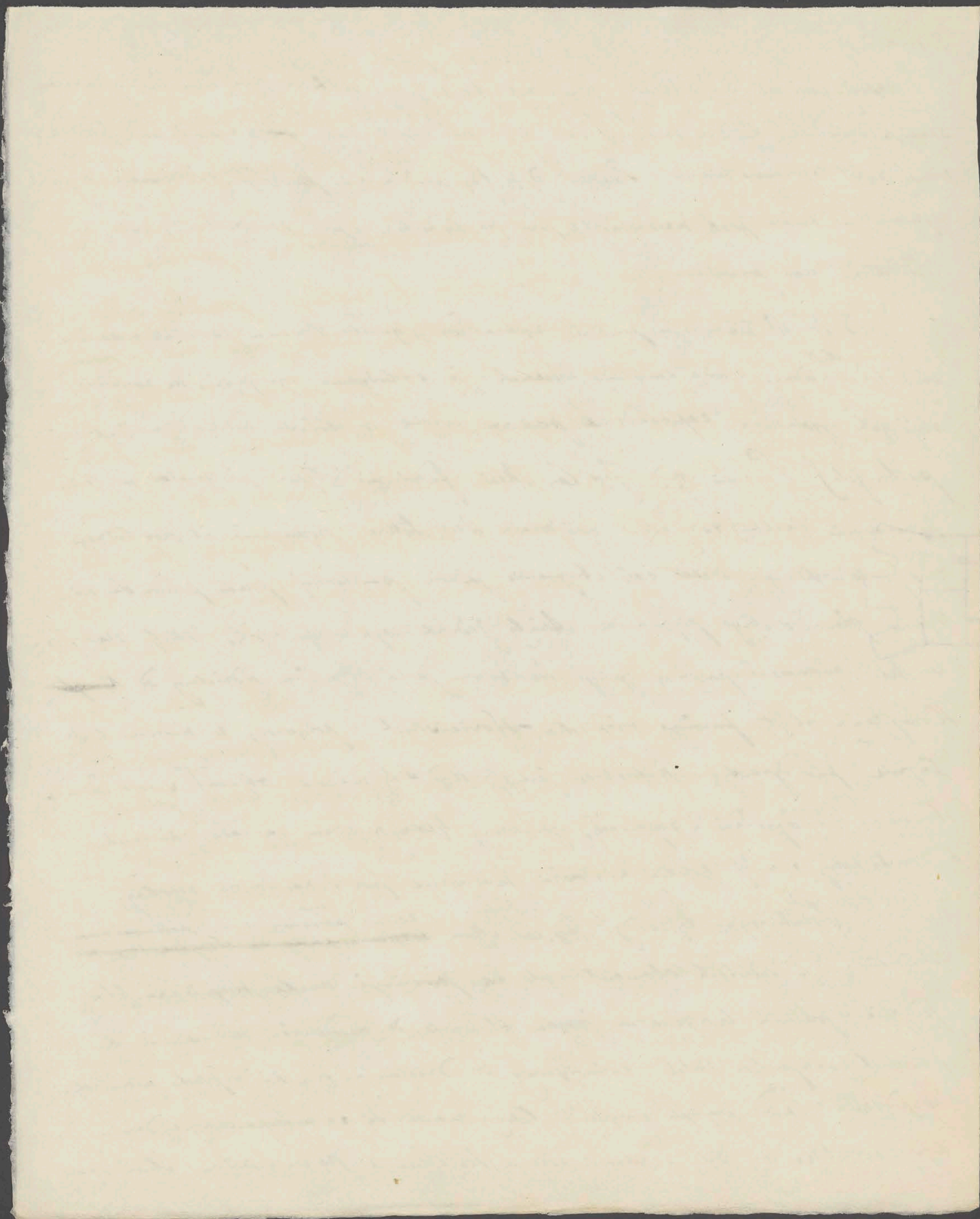
—

Odpowiedź Stadiona z 24/4 848 r. 4856/pr.

Adres przez osób (mehrere Personen) ze wszystkich stanów Galicyi z 18 t. m. przedłożony mojemu najjaśniejszemu przedstawieniem z 21 t. m. omówiony (pri) został co do poszczególnych punktów ~~pri~~ w najjaśniejszem przedstawieniu z 24 tego samego miesiąca. Ponieważ odpis tego przedstawienia przedłożyłem otworzonemu najwyższemu Kanclerstwu, przeto mniemam, że pozwolę sobie to, co już powiedziałem, mogę w krótkości raz przedstawić.

Ad 1. W pierwszym punkcie żądane jest „gwarantowania polskiej narodowości" (N. B. dalej żądanie: a więc zniesienia wszelkich jej swobodnemu rozwijaniu na zawadzie stojących ograniczeń, zaprowadzenia polskiego języka w szkołach, sądach i urzędach publicznych). Ponieważ rząd Jego Ces. Mości faktycznie objawił już zamiar wielkiego poszanowania (achten) rozmaitych narodowości tudzież także popierania ich swobodnego rozwoju ze względu na wielki cel utrzymania jedności państwowej, przeto prośba ta nie wymaga żadnego osobnego przyznania. Gdyby jednak wyłączny myśl, jakoby rząd Jego Ces. Mości zamierzał prowincyę Galicyę traktować jako organizm oddzielony od ~~Komp~~ Komplexu reszty prowincyi niemiecko-słowiańskich i połączony z monarchią jedynie przez dynastyę, potrzebnem jest, by rząd w tej mierze objawił swoje zdanie stanowczo i bez ogródek i zapewnił tejże ograniczony tylko względem na całą monarchię a zresztą wolny rozwój polskiej narodowości tak samo jak i narodowości ruskiej.

Przestrzegając tej zasady Jego Ces. Mość (dürfte) zechce ~~[illegible]~~ wydać zgo. ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ zarządzenie, aby w szkołach elementarnych na prowincyi nauka przepisana była jedynie w polskim lub ruskim języku stosownie do narodowości mieszkańców a personal nauczycielski został zobowiązany do udzielania nauki w języku niemieckim w godzinach nadzwyczajnych wszystkim, którzy nauki tej za miarą (?) zapotrzebowania z swojej potrzeby; aby dalej w szkołach głównych trzyklasowych po za miastami obwodowemi

obie pierwsze klasy (Schulen) postawione były na równi ze szkołami elementarnemi a w trzeciej klasie uczono przedmiotów szkolnych w polskim języku, jednakże zobowiązywano [przytem] uczniów każdego do wyuczenia się niemieckiego języka, aż wreszcie w obwodowych szkołach głównych (a także w szkołach głównych we Lwowie) zaraz od pierwszej klasy pouczano uczniów tak polskiego jak i niemieckiego języka.

W gimnazyach nauczyciele religii i matematyki wykładali po polsku, historyi i geografii w niemieckim języku, [naukę] ~~studyum~~ języka łacińskiego i greckiego ograniczyli do zrozumienia klasyków a natomiast szczególną uwagę zwrócić na na ~~polski~~ niemiecki i polski język oraz na literaturę. W filozoficznych zakładach naukowych nauczyciele tylko filozofii i historyi wykładali [w języku] ~~po~~ niemieckim a inne przedmioty [w języku] ~~po~~ polskim, na prawniczym wydziale we Lwowie prawo natury i prawo kryminalne, prawo cywilne i prawo o należytościach skarbowych po niemiecku, inne przedmioty po polsku, prawo kanoniczne po niemiecku albo po łacinie.

W sądach należałoby język łaciński, który w każdym źródle z osobna przeistoczył się w odrębny żargon (Kauderwälsch), całkowicie usunąć i pozostawić stronom swobodę wnoszenia podań i pism spornych w niemieckim albo polskim języku. Władze tak sądowe, jak polityczne i kameralne ~~używać~~ posługiwać się powinny w korespondencyi ~~[illegible]~~ wzajemnej jedynie i wyłącznie językiem niemieckim. Jednakże każda władza byłaby obowiązana spisywać protokoły ze stronami w języku polskim, jeżeli one tego zażądają a urzędowe załatwienia dla strony następnie powinno zawsze w tym języku, w ~~którym~~ [jakim] wniesiono podanie.

ad 2 („Oddzielna administracya prowincyonalna") N: B. Galicya posiada już oddzielną administracyę prowincyonalną a jej specyalne interesa ~~zastępowane~~ są

reprezentowane w sejmie prowincyonalnym. ~~Odpada~~ Oprócz tego upada drugi punkt petycyi. Jeżeliby zaś petenci żądać mieli takiej odrębnej administracyi narodowej, jaką w Poznańskiem zaprowadził sam rząd król. pruski, to żądanie takie zostawałoby w sprzeczności z zasadą jedności monarchii austryjackiej a ~~[illegible]~~ wypadki w Wielkiem Księstwie Poznańskiem nie stanowiłyby zachęty do podobnego zorganizowania Galicyi.

ad 3 (N.B. „Powszechna polityczna amnestya") Co do żądanej powszechnej amnestyi politycznej pozwalam sobie powołać się na moje najuniżeńsze sprawozdanie z 26 kwietnia 1848 l. 5715; także przy tej sposobności ponowię moją prośbę, aby Jego Ces. Mość użyczył najłaskawiej zupełnego przebaczenia wszystkim politycznie skompromitowanym bez różnicy stanu.

ad 4 (N.B. Rewizya Konstytucyi stanowej i reprezentacya wszystkich klas mieszkańców na sejmie, który jaknajrychlej zwołany być ma) Rewizya Konstytucyi stanowej znajduje się właśnie w toku.

ad 5 (N.B. Zniesienie cenzury a zaprowadzenie praw represyjnych) Cenzura została zniesiona i ~~spodziewać~~ się należy, ustawa prasowa odpowiadająca wymaganiom czasu zostanie w jaknajkrótszym czasie ogłoszona, gdyż ustawa opublikowana była w niektórych prowincyach, spotkała się z ~~[illegible]~~ żywą opozycyą a w Galicyi nie została obwieszczona, aby nie potęgować i tak już panującego wzburzenia.

ad 6 (N.B. Powszechne jaknajspieszniejsze uzbrojenie miast w celu utrzymania spokoju i porządku, bezpieczeństwa osób i własności) Gwardya narodowa zaprowadzana jest właśnie nietylko po miastach, lecz także we wszystkich miejscowościach z ludnością ponad 1000 dusz. Stósownie punktowi uczyniono już

5 (Pillersdorf)

zadość w większej mierze aniżeli on w adresie żąda.

ad 7 (N.B. Udzielenie ustawy municypalnej opierającej się na jak najobszerniejszej podstawie) Zmiana ustawy municypalnego w sposób odpowiedni stosunkom czasu leży już w zamiarze rządu a ustawa właśnie się ukończona ma przedstawić uwadze swojej w tej mierze.

ad 8. 9. 11. 12. 13.) O tych punktach nic innego nie mogę powiedzieć ponadto, co przytoczyłem już w powyższem najuniżeńszem przedstawieniu.

ad 10 (N.B. Zupełne zniesienie pańszczyzny i wszystkich poddańczych powinności, czego to galicyjscy właściciele dóbr swoim dobrowolnym poddanym dar uczynić chcą, również zupełne zniesienie poddańczego stosunku i władztwa obopólnych istniejącego dotąd między właścicielem a poddanymi i jednoczesne uregulowanie powinności) Zupełne zniesienie pańszczyzny i innych poddańczych powinności zostało już wskutek wysokiego reskryptu ministeryalnego z 17 z. m. L. 867 okólnikiem gubernialnym z 22 tm. przez obwieszczenie ogłoszone a tem samem załatwiono ostatecznie wyjaśnioną część petycyi. Regulacya stosunków serwitutowych stanowić będzie przedmiot osobnej pertraktacyi a regulacya powinności może być tylko dobrowolnej umowie stron pozostawiona, gdyż po zniesieniu ciężarów poddańczych chłop staje się takim samym wolnym właścicielem gruntu jak dziedzic.

Oprócz tego adres z 18 z. m. miał być jeszcze drugi przez deputacyę galicyjską w Wiedniu ułożony i 6 tm. bezpośrednio Jego Ces. Mości wręczony. O tym adresie nie posiadam wprawdzie urzędowej ~~wiadomości~~ wiadomości; ale wszystkie pisma publiczne wspominają o nim a w Wiener Zeitung Nr 104 z 13 tm. jest on jako osobny dodatek wydrukowany.

6 (Pillersdorf)

Co pierwszy adres tylko nieśmiało wypowiada, to wyrażone jest w drugim z zadziwiającą (überraschender) otwartością (Unumwundenheit).

Deputacya mieszana galicyjska (die sich so nennende galiz. Deput.) z rz. kat. biskupem Przemyskim, który wyrzekł stanowisko swoje zawdzięcza Wasz. Ces. Mości, na czele, przyjmuje wskrzeszenie Polski za rzecz zdecydowaną (ausgemachte Sache), nie przyznaje tego, że Galicya jest częścią austryackiej monarchii i tylko na razie nie chce zupełnie oddzielić się od Austryi, gdyż uważa, że kraj bez tej pomocy nie zdoła się utrzymać ani dojść samodzielności. Podpisani na adresie (unterzeichnete [illegible]) żądają, aby Austrya swoją potęgę militarną broniła kraju przed nieprzyjacielem zewnętrznym a prawdopodobnie także przed chłopami, których to spowodowania przewrotu grożącej się obawa. Wewnętrzną administracyę chcieliby ministerstwo samo prowadzić przez Komitet centralny we Lwowie i przez komitety obwodowe, chociaż pozostawia władze w ich obecnym ustroju, oczywiście po wydaleniu wszystkich urzędników niemieckich Komitetowi a [illegible], aby władze stały się usłużnemi (servile) organami Komitetów.

Uwzględnienie tego żądania byłoby tylko rozpoczęciem rychłego oderwania (Lostrennung) Galicyi. Ponieważ jednak wyższa rada ministrów według wyższego reskryptu z 17 z. m. l. 867 oświadczyła się przeciw temu z wielką stanowczością, przeto jej tem samem dana została odmowna odpowiedź na powtórzone żądanie.

Tekst autentyczny adresu z r. 1848 (z aktów Namiestnictwa)

Najjaśniejszy Panie! Od dwóch lat w Królestwie Galicyi nie zwołano sejmu. Pozbawieni jedynego organu, przez który by kraj swoje żalenia i życzenia przed tron Najj. Pana zanieść mógł, my niżej podpisani właściciele dóbr i mieszkańcy miasta Lwowa spowodowani teraźniejszemi stosunkami ~~[illegible]~~ znaglemi w interesie pomyślności krajowej, w interesie utrzymania porządku i prawnego rozwijania się postępu odpowiednio czasom dzisiejszym udajemy się do Cesarza Najj. Pana z ufnością po usunięcie przyczyn niedoli kraju a wysłuchanie skarg i dzisiejszym czasom odpowiednich życzeń.

Zawsze z ufnością oczekiwaliśmy wszystkich rozporządzeń Najj. Pana, zwłaszcza dziś, kiedy zdarzenia ostatnich czasów grożące nawet na nas spadły a jeśli gdzie potrzeba mocniejszego siłą myśli rozwinięcia ducha narodowego, to bez wątpienia w Galicyi, gdzie nieszczęsne zdarzenia r. 1846 sprowadziły tak wielki rozdział między obywatelami i poddanymi, iż go tylko zupełnem rozproszeniem wszelkich społecznych węzłów.

Przeszkody prawne, niesłuszne i nienaturalne zapory stawiane rozwinięciu i używaniu języka narodowego, nadanym obyczajom i swobodnemu objawieniu myśli, na niczem nieugruntowane i niczem nie dające się usprawiedliwić prześladowania, na które krajowcy narażeni są ze strony urzędników nieznających kraju ~~[illegible]~~ przyjętych – wszystko to wywołało wzburzenie umysłów, którego jak najprędzej usunięcie stało się niezbędną potrzebą.

Dla niedostatecznej na dzisiaj reprezentacyi mieszkańców kraju, nie można poznać prawdziwych potrzeb krajowych. Istniejąca procedura sądowa

2 Tekst

jest jedną z głównych przyczyn upadku kredytu i rodzi niepokój, żądając że bezstronnie wymierzoną jest sprawiedliwość.

Zbyteczne opiekowanie się zwierzchniemi gminami a ograniczanie mieszczan we wszystkich sprawach dotyczących miast stały się główną zawadą podniesienia się miast.

Zupełne zaniedbanie szkół dla ludu i wypływająca stąd ciemnota ludu nieszczęsne zdarzenia z r. 1846 możliwemi zrobiły.

Stany galicyjskie od lat już wielu proszą, jednakowoż bez skutku, o uregulowanie stosunków poddańczych a nawet o zniesienie wszelkich poddańczych powinności. Po zupełnem gwałtownem w lutym r. 1846 zerwaniu patryarchalnego węzła, który dotąd łączył właściciela dóbr i poddanych, okazuje się zupełne zniesienie wszelkich poddańczych powinności i poddańczego stosunku, jakoteż uregulowanie posiadłości koniecznością niezbędną.

Równość obywatelska i polityczna wszystkich mieszkańców kraju, jakiegokolwiek wyznania, przed prawem i we wszystkich obywatelskich stosunkach jest słusznem wymaganiem czasu a silnem ogniwem tych, którzy w tym względzie ofiarę czynią.

Z radością powitaliśmy wspaniałomyślne postanowienie, w którem Najj. Panie, powierzyłeś obywatelom miasta Wiednia utrzymanie spokoju i porządku i ustanowiłeś Komisyą do naradzania się nad stosowniemi stosownemi czasom reformami. To napełnia nas nadzieją, że raczysz Najj. Panie wysłuchać objawione tu życzenia, które w następujących wyrażamy punktach:

1. Gwarantowanie polskiej narodowości a więc usunięcie wszelkich jej swobodnemu rozwijaniu na zawadzie stojących ograniczeń i zaprowadzenie polskiego języka w szkołach, sądach i urzędach politycznych.

3 Text

2. Oddzielna administracya prowincyonalna.

3. Powszechna polityczna amnestya.

4. Rewizya konstytucyi stanowej i reprezentacya wszystkich klas mieszkańców na sejmie, który jaknajprędzej zwołany być ma.

5. Zniesienie cenzury a wprowadzenie praw represyjnych.

6. Powszechne jaknajspieszniejsze uzbrojenie miast w celu utrzymania spokoju i porządku, bezpieczeństwa osób i własności.

7. Udzielenie ustawy municypalnej opierającej się na jaknajobszerniejszej podstawie.

8. Powszechne wprowadzenie szkół dla ludu.

9. Publiczne i ustne sądownictwo z sądami przysięgłych.

10. Zupełne zniesienie pańszczyzny i wszystkich poddańczych powinności, zaczem to galicyjscy właściciele dóbr swoim dotychczasowym poddanym dar uczynić chcą, również zupełne zniesienie poddańczego stosunku i służebności obopólnych istniejących dotąd między właścicielami a poddanymi i jednoczesne uregulowanie posiadłości.

11. Całkowita równość obywatelska i polityczna przed prawem wszystkich klas i wyznań mieszkańców.

12. Obsadzenie urzędów krajowcami to urodzonymi w Galicyi z wykluczeniem niekrajowców.

13. Wojsko krajowe ma w kraju stać, nadto mieć większość i oficerów krajowców.

Niżej podpisani wyrażając te gorące życzenia kraju oczekują po mądrości Waszej c.k. Mości jaknajśpieszniejszego spełnienia tychże, widząc w tem jedyny środek zapobieżenia niebezpieczeństwom, którymi zagrożony jest spokój, porządek, życie i własność a utrwalenia moralnej i materyalnej pomyślności kraju.

Lwów 18 marca 1848.

Propozycya na wiceprezydenta – Stadion – odł. 2 7/4 848 l. 4533 (po Filipie Kraussie – mianowanym ministrem skarbu)

... Jest rzeczą pilnie potrzebną, aby mi jaknajrychlej dodany został do pomocy mąż zasługujący na zaufanie rządu i kraju, posiadający to zaufanie, któryby mnie wspierał w kierownictwie spraw kraju a w razie mojej choroby lub jakichkolwiek przeszkody samodzielnie objął kierownictwo w czynnościach kierowniczych. Jako kandydaci jak ze swojego stanowiska najpierw nasuwają się radcy dworu Andrzej Ettmayer, dr Józef Wilhelm Emminger i Karol Czetsch-Lindenwald. Wszyscy trzej są rządowi szczerze oddani, są to wyrobione charaktery na szacunek zasługującego, dzięki długoletniemu doświadczeniu i wprawie zupełnie biegli w rzeczywistym ~~[illegible]~~ prowadzeniu spraw, bardzo użyteczni urzędnicy w dotychczasowym tego słowa znaczeniu. Wszystkim tym trzem kandydatom jednakże wprost odmówić muszę zdolności do kierowania prowincyą i moralnej siły potrzebnej w tym celu, aby wśród dzisiejszych trudnych stosunków ~~[illegible]~~ znaczenia pewnej powagi utrzymać, dzikie wrzące namiętności siłą przekonania poskromić i w karbach utrzymać. Nadto pragnę radcom dworu Dr. Emmingerowi i Czetschowi oświadczeniem [illegible] publicznym zaręczając im, że swoje urzędowe stanowisko nadal wysoko traktują.

Pomijam zatem tych trzech urzędników i pozwalam sobie radcę gubernialnego Agenora hr. Gołuchowskiego przedstawić najuniżeniej jako ~~kand~~ męża, którego uważam za zupełnie odpowiedniego do zajęcia stanowiska drugiego obok mnie kierownika gubernium, który swoim dotychczasowym postępowaniem zjednał sobie moje zaufanie, którego wybór zyska się pewnie z uznaniem w kraju. Odznacza się on bardzo dobremi zdolnościami, bystrością umysłu i rozległem wykształceniem, jakiego potrzeba u tej zakłóconej urzędnikowi, który ma sprostać dzisiejszym trudnym stosunkom. W hr. Gołuchowskim łączy się silna wola ze spokojem a chroni go wolne od wszelkiej zarozumiałości pełne powagi postępowanie.

Hr. Gołuchowski stoi obecnie na czele stolicy kraju jako prowizoryczny naczelnik magistratu a jego szczeremu lojalnemu, zarówno energicznemu jak oględnemu współdziałaniu zawdzięczam to, że mi się dotąd powiodło utrzymać spokój i porządek w stolicy a za jej przykładem w prowincyi. Na tem stanowisku hr. Gołuchowski okazał zupełne uzdolnienie do samodzielnego prowadzenia spraw. Nadto hr. Gołuchowski jako urodzony w Galicyi a t. j. z rodu i stosunków najzamożniejszych ~~[illegible]~~ jest usposobiony. Nominacyę jego przyjmie kraj radośnie jako akt bezstronnej sprawiedliwości a malkontentom zarzucającym ciągle rządowi, że kompetentom z ~~[illegible]~~ innych prowincyj daje pierwszeństwo przed krajowcami, zamknie się w ten sposób usta. ~~[illegible]~~

W interesie rządu i kraju proszę zatem Waszą Ekscelencyę, aby mój najuniżeniejszy wniosek ~~uwzględnić~~

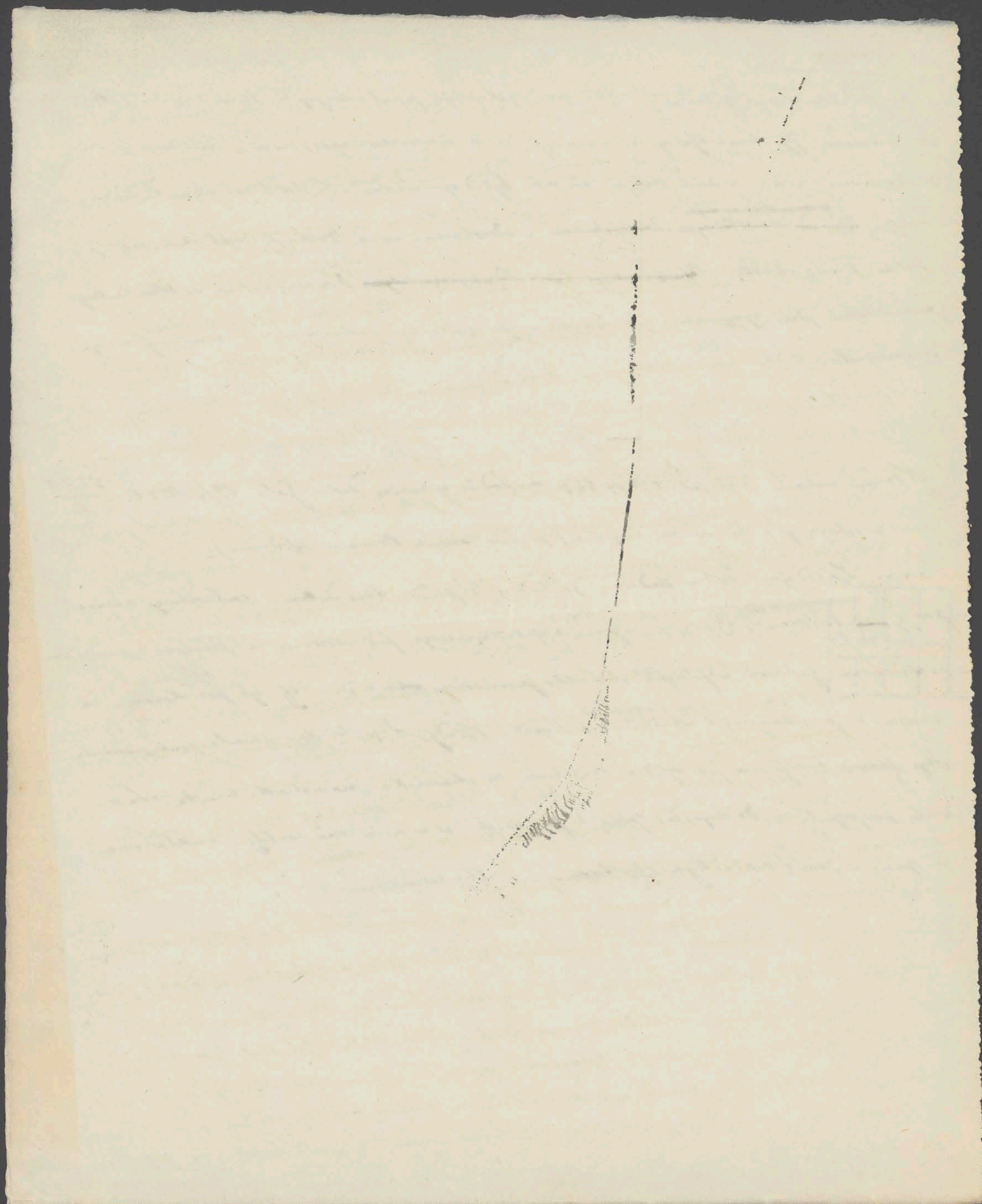
z Przyczyny

hr. Gołuchowskiego Gubernatorem wiceprezydentem jak najsilniej poparł u Jego C. Mości i wyjednał jak najrychlejsze jego mianowanie, gdyż obowiązki [illegible] tak się ułożyły, że ich kierownictwo i uporządkowanie nie mogą być na chwilę przerwane a dalsza ich zwłoka dłużej nie może być dopuszczona. Byłoby to zaś nieuniknionem, jeżeliby ~~[illegible]~~ w odosobnieniu mojem dotkniętym został choćby tylko krótką chorobą. ~~[illegible]~~ Oczekuję zatem, co Wasza Ekscelencja uznać raczy godnem uwzględnienia, z największem upragnieniem jak najrychlejszej nominacji nowego wiceprezydenta.

—

Nominacja nastąpiła najwyższym post. z 11/7 848 — a Stadion wystosował dekret Gub. 19/7 1848 l. 5223/pr. mowi zwalniając go od kierownictwa magistratu (po nim obejmuje [illegible]-Wildmann):

...„Składając Panu szczerą gratulację z powodu tego dobrze zasłużonego awansu proszę ~~[illegible]~~ zarazem, aby przyjął wyraz mego najwdzięczniejszego podziękowania za położone z prawdziwem poświęceniem gorliwości w spełnieniu obowiązków powierzonego sobie urzędu i [illegible] przeto, że zawsze z przejęciem i uznaniem wspominać będę o czasie, kiedy Jego biegłe obowiązków spełnianie; Jego żywa energiczna jak ogląda działalność w charakterze naczelnika miasta tak wiele przyczyniły się do tego, że spokój i porządek w mieście nie został zakłócony a przez urzędowe normalnego ~~[illegible]~~ [illegible] był zachowany."

<u>Inzaghi</u> (18/3 848 l. 9086/1033) raportuje, czy odbyte ces. 2[illegible] marca 1848 (zwołanie stanów dla udzielenia Konstytucyi) rekomendowanej jak [illegible] tak i Galicyi nieprzedłużonej [illegible] stanowi:

Odpowiedź: 23/3 848 l. 3775/pr.

Zawarte w wysokim reskrypcie z 18 b. m. l. 9086/1033 uwagi że ~~Galicya~~ ściśle rzecz biorąc w Galicyi nie istnieje istniejąca od najdawniejszych czasów Konstytucya stanowa nie potrzebowałaby nic do wydania stanom galicyjskim najw. reskryptu tej samej daty, gdyż stany te są formalnie zorganizowane i ukonstytuowane i nie stanowią instytutu najświeższych czasów jako istniejące prawnie już od ~~r.~~ 1785 a wszelkie wyjątkowe traktowanie Galicyi, w skutek którego uważałaby się za upośledzoną wobec innych prowincyi, ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ mogłoby wśród wywołanego najnowszemi wypadkami i do najwyższego stopnia posuniętego wzburzenia ~~[illegible]~~ pociągnąć za sobą najsmutniejsze następstwa i stać się ~~[illegible]~~ najświeższym powodem do najniebezpieczniejszych demonstracyi a to tem więcej, iż że wobec ~~[illegible]~~ istniejącej obecnie wolności prasy niemożna zapobiedz omawianiu tej sprawy, co byłoby równem dolewaniem oleju ~~oliwy~~ do ognia.

Mimo to nie mogę najw. reskryptu wydać stanom galicyjskim, gdyż nie są zgromadzone a zwołać ich niemogę bez wyraźnego przez Jego c. k. Mość wydanego rozkazu. Zwołanie stanów jest tedy przedewszystkiem pilnie potrzebnem i o toż jaknajspieszniej proszę.

Co do treści najw. reskryptu pozwalam sobie przedewszystkiem zauważyć, że w drodze urzędowej nie otrzymałem powołanej tamże najnowszej proklamacyi z 14 b. m., że treść jej wcale nie jest mi znana, że zatem wcale nie mogę jej ogłosić, lecz tylko nie [illegible] tym dać stanom informacyi na ich żądanie.

W ogóle pozostawiony jestem co do zasad, według których prowadzonąby miała administracya polityczna i powziąć by winien kierunek [illegible] jako gubernator tak wielkiej i tak nadzwyczajnie wzburzonej prowincyi, w takiej niepewności i tak daleko bez wszelkiej wyższej wskazówki, że znajduję się w najwyższem zakłopotaniu nie mogąc w jakikolwiek sposób [illegible] stanowczego wpływu i w szczególności [illegible] przybyłym deputacyi rozmaitych stanów dać innej odpowiedzi jak tylko wymijające oświadczenia, ograniczające się do ogólnikowych frazesów. Jeśli w takim stanie rzeczy dłuższy czas utrzymam niezachwianą ufność nie będzie w stosunku pozyskanych koncesyi, to niechybnie wpływ mój stanie się bardzo wątpliwym, jeżeli się zważy

2 (Drugi 18/3)

jak głęboko zakorzeniona jest w kraju od lat nieufność wobec wszystkiego co od rządu pochodzi. Jeżeli zaś przez zwłokę w otwartem przedstawieniu kierunku, którego rząd odtąd przestrzegać postanowił, ludzie wprowadzone zostaną w mniemanie, że rząd nie bierze wcale na uwagę uczynionych wstępów, to niewątpliwie rzeczy w następstwie a zapobieżenie wybuchowi powstania w Galicji będzie prawie niemożliwem.

Mniemam że jestem obowiązany odezwać się tak otwarcie do Waszej Ekscelencji i gdyż chodzi dalej o spokój, może nawet o zatrzymanie całej prowincji.

Nie mogę także i tego pominąć, że w najw. patencie z 15 b.m. powiedziano, iż w jak najkrótszym czasie wydane potrzebne urządzenia celem zwołania Deputatów wszystkich stanów prowincjonalnych i centralnych Kongregacji lombardzko-weneckiego Królestwa z wzmocnioną reprezentacją stanu mieszczańskiego oraz z uwzględnieniem istniejących konstytucji prowincjonalnych dla postanowionego przez Jego Cesarską Mość wydania konstytucji państwowej.

Takiego urządzenia jednak do tej chwili nie otrzymałem a także w powyższej sprawie najw. rozkazu żadnego o tem wzmianki.

Jeżeli zatem niezbędnie potrzebne abym pod tym względem otrzymał jakiegokolwiek wskazówki co do postępowania i aby także stany w tej mierze stosownie poinformowane. W interesie rządu i publicznego spokoju muszę upraszać o ~~jak najszybsze~~ wszelkie możliwe przyspieszenie rozwiązania tej kwestii, gdyż nie upłynie dzień, żebym nie był nagabywany o wyjaśnienie w tej mierze a jakkolwiek jest to równie niemiłe dla mnie jak niebezpieczne dla rządu, jeżeli muszę dawać odpowiedzi, z których najskromniejsza inteligencja (der schlichteste Verstand) wyczuć może uniewiedzę że ~~[illegible]~~ sam nic nie wiem.)

Nie chcę wyprzedzać Waszej Ekscelencji wątpliwościami co do dalszej treści najw. patentu ani pytaniami co do tworzenia stanów prowincjonalnych z ~~pod~~ (wariantu) zjednoczonymi deputowanymi, ale nie mogę przecież pominąć uwagi o [illegible] informacji, czy przejście co do silniejszej reprezentacji stanu mieszczańskiego oraz co do przekształcenia i poprawienia urządzeń [illegible] [illegible] i gminnych ma ja stanowić przedmiot obrad zjednoczonych deputowanych monarchii lub też w poszczególnych prowincjach osobno traktowane i potem przez Jego Cesarską Mość zadecydowane, czy zatem przy kierowaniu obrad stanowych należy mieć na uwadze tylko stosunki prowincji jako drobnej cząstki lub też z uwzględnieniem innych prowincji i całej monarchii w ogólnym względzie jakie zasady służyć mają za normy celem utrzymania jedności całego organizmu państwowego. —

Emigranci

Stadion w odezwie z 28/5 848 l. 6535 do Ministra zwrócił się z zapytaniem przeciw emigrantom nadużywającym gościnności przez podburzanie ludności „przy szybkim przypatrywaniu się tak zgubnym działaniom ~~nie~~ [illegible] już nie [illegible] obojętnie i bezczynnie, ten ostatni Stadion, więcej nie tylko albowiem rząd na stanowisku, który władza zobowiązuje do utrzymania publicznego spokoju i porządku a tudzież [illegible] państwa do wyrównania władzy w dążeniu do tego celu" –

Wszakże [illegible] [illegible] emigrantów [illegible] ale zatem przestrzega aby na nich nie dopuszczano się gwałtów. Obowiązkowo winni być wydaleni do granic państwa do których należą.

Władze rosyjskie (donosi Stadion) szybkie wydalanie, [illegible] [illegible] Paskiewicz zwraca się do rządu [illegible] (G. 24/6 1848 l. 8575) aby w celu wyprzedzenia co do przekraczania granicy austriacko-rosyjskiej i stosownie do Konwencji kartelowej pozwoliła władza wojskowa przeciw przyjmowaniu emigrantów wracających przez austriacki kordon. Takie zarządzenie jest i późniejszy okólnik (G. 28/7 1848 l. 9145 [illegible] nieco łagodniej wykonanie tego co Stadion zainicjował.

5219/.. 848. (projekt okólnika) exp. do Stan. (...)

O zniesieniu pańszczyzny i innych danin poddańczych

Wskutek wysokiego rozporządzenia ministerialnego z dnia 17 t.m. L. 867/... począwszy od dnia 15 maja 1848 w Królestwie Galicyi i Lodomeryi wszelkie robocizny pańszczyźniane i daniny poddańcze za wynagrodzeniem w swoim czasie wyznaczyć się mającym na koszt Stanu się znoszą.

Jednakże dziedzictwa pozostaje zastrzeżone a wynagrodzenie za takowe na przyszłość wyznaczone zostanie.

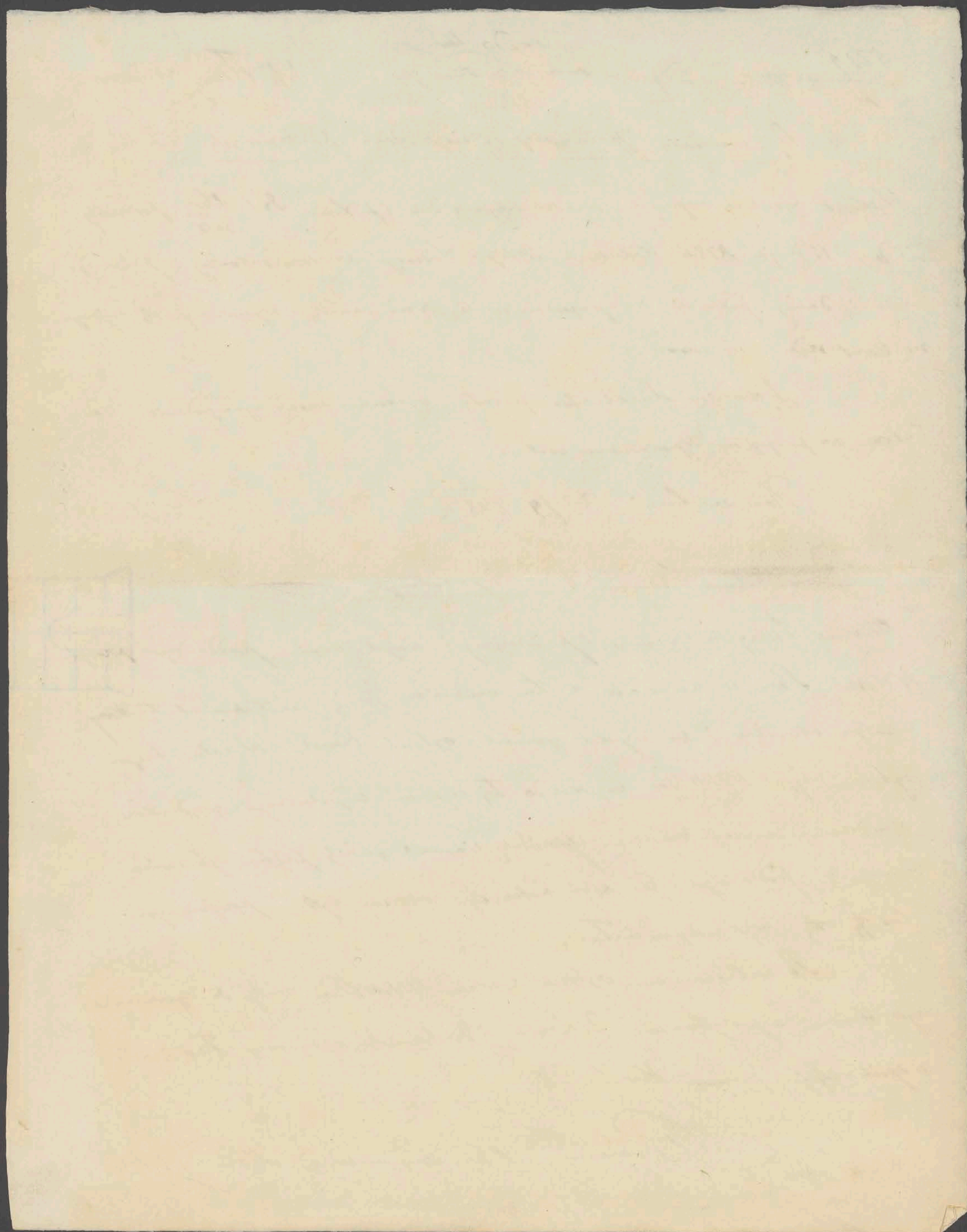
Dan we Lwowie 22/4 848

Do wszystkich naczelników cyrkułowych

Okólnik tyczący się zniesienia pańszczyzny i innych danin poddańczych przesyłam WWMciów Panu w aneksie z tem wezwaniem, aby go natychmiast takowy w całym obwodzie i we wszystkich gminach ogłosić kazał. W celu tegoż ogłoszenia użyjaz WWM. Pan wszystkich do tej czynności uzdolnionych urzędników obwodowych a zarazem również posiedzicieli ziemskich, aby przy tem ogłoszeniu w gminach poddańczych do nich należących osobiście byli przytomnymi lub [illegible] zastali.

Po uskutecznionem ogłoszeniu zlecam WWM Panu, aby się do zgromadzonych włościan w przytomności dziedzica i duchowieństwa miejscowego treściwie w swoich ustnych przemówić kazał.

(Podpisano [illegible] Stadion)

5794/pr z 13/4 848 (do Pillersdorfa)

Już w najpierwszej relacyi mojej z 11 br. l. 4525 przedstawiłem powody, dla których niezbędną jest rzeczą, aby sprawa pańszczyźniana została jak najrychlej załatwiona, aby poddanym niezwłocznie od 1 lipca br. przyznane zostały ulgi im przyrzeczone i przez nich z upragnieniem oczekiwane. Przytem także pozwoliłem sobie nadmienić, że przez emissaryuszy stronnictwa dążącego do wskrzeszenia Polski zniesienie pańszczyzny ogłaszane jest w całej prowincyi i że wielu właścicieli dóbr po części do tego stronnictwa należących, po części przez to stronnictwo sterroryzowanych (eingeschüchtert) rzeczywiście oświadczyli już poddanym swoim, że nie żądają już od nich żadnej pańszczyzny.

Jakkolwiek wiele gmin nie daje wiary tym oświadczeniom, jakkolwiek prawdą jest, że wiele gmin oświadczyło, iż darowiznę tę przyjmą tylko wtedy, jeżeli ona przez rząd ogłoszona zostanie, to jednak aż nadto prawdziwym jest faktem, że większość gmin poddańczych żyje nadzieją, iż pańszczyzna przez rząd bezpłatnie zostanie zniesiona. Wnioski względem pańszczyzny przedstawione najuniżeniej sprawozdaniami z 17 i 28 z. m. l. 3615 i 4107 nie są już zatem wystarczające. Według mego przekonania ~~potrzebną~~ konieczną ~~[illegible]~~ jest, aby bezzwłocznie zostało zniesienie pańszczyzny, przyjęte na państwo wynagrodzenie, do którego właściciele dóbr słuszne mają pretensye i pozostawiono przyszłemu Sejmowi (Reichstag) określenie sposobu i środków wynagrodzenia. ~~Tez~~ Tez ~~[illegible]~~ niezmiernie aby ustawa o zniesieniu pańszczyzny weszła w życie z dniem 1 lipca br.

Emigranci

Z cennego pisma z d. 23 Kwietnia 1848 l. 5397 widzę z niepokojem, że powracający emigranci stanowią ważny czynnik ruchu, którego ~~[illegible]~~ dla spokoju i porządku w ogólności szczególniej obawiać się należy. Podzielam zdanie Wasz. Exc., że wśród obecnych stosunków niepodobna wydalać ich z miasta lub trzymać w [illegible]. Jednakże wobec wszystkiego, jako W. Exc. dotąd swoim rozporządzeniem nadać umiał możliwie byłoby tych z pomiędzy emigrantów, którzy swoim [illegible] wpływem szczególnie w oko wpadają z wydalić z kraju i dać im pod tym względem dobitne ~~[illegible]~~ polecenie — oświadczenie tym, którzy się w Królestwie Polskiem przynależni — z zagrożeniem, że jeżeli się w oznaczonym terminie kraju nie opuszczą, rząd będzie zmuszony, odstawić ich do ich kraju przynależności i wydać tamtejszym władzom.

(Pillersdorf z 27/4 848 l. 1196/MJ)

Relacya z 12/7 848 l. 4893/p

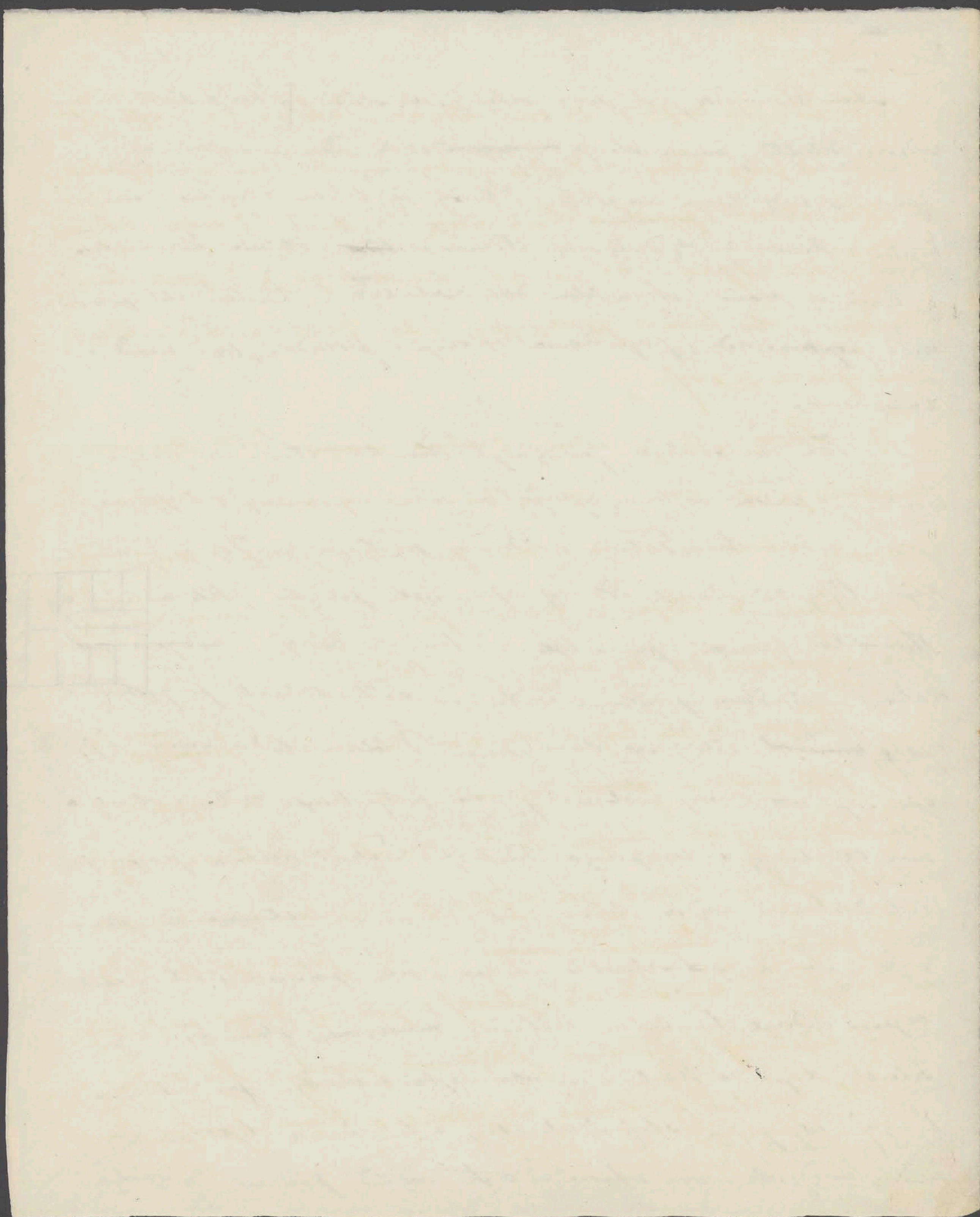
Stosunki w Galicyi wyglądają coraz posępniej (gestalten sich immer düsterer)

Wypadki w Poznańskiem, gdzie rząd król.-pruski zawiódł wcale [pokonanie] ~~[illegible]~~ [wszystkich] ~~[illegible]~~ stronnictwa, które w zamiarze odtworzenia niepodległości Polski opanowało publiczną administracyę i objęło ~~[illegible]~~ [podjąwszy się] (naczelnie) władzę, aby naprzód objąć w swe ręce utrwalenie władzy, ukonstytuowanie tak zwanego Komitetu narodowego w Krakowie dla obrad nad sprawami publicznemi — wszystko to podniosło do najwyższego stopnia nadzieje narodowego stronnictwa w Galicyi i natchnęło je do spotęgowanej działalności celem osiągnięcia zupełnej niezależności. Coraz głośniej i jednozgodniej odzywa się żądanie jak najrychlejszego utworzenia gwardyi narodowej, a w poszczególnych miastach obwodowych jak np. w Stanisławowie i w Złoczowie nie obeszło się bez prób ukonstytuowania gwardyi narodowej [wbrew] wyraźnemu zakazowi rządu. W każdym obwodzie szlachta oświadcza się za utworzeniem Komitetów narodowych z urzędu przytaczając Poznańskie a szczególnie Kraków ~~[illegible]~~ jako przykład, aby żądać równego prawa dla Galicyi. Lekkomyślna i nierozważna (leichtsinnig u. unüberlegt) jak zawsze szlachta nie ukrywa ~~[illegible]~~ [swoich] ~~[illegible]~~ [aspiracyj] do niepodległości, swojej niechęci do austryackiej administracyi i jej organów nie zaniedbując żadnego środka, aby chłopa dla siebie pozyskać, wzbudzić w nim nieufność do władz i wiarę, że został przez rząd austryacki oszukany a Polacy t.j. szlachta ~~[illegible]~~ znowu ~~[illegible]~~ krajem owładnęła. Dla zupełnego obałamucenia chłopa nie brak emissaryuszy, którzy podburzają go przeciw szlachcie i rządowi i zwracają jego uwagę na własną siłę fizyczną, która może go za jednym zachodem uwolnić od szlachty i rządu a zarazem uczynić panem kraju

Z (Relacji.

Włościaństwo jest jeszcze spokojne, ale śledzi okiem każdy krok znienawidzonej szlachty, oczekuje się od oddanym rządowi, ale na pomoc jego więcej liczyć nie należy. Skoro by jej bowiem zażądano, nie można myśleć o kierowaniu tą dziką siłą. Niezawodnie objęłaby kierownictwo a zwróciłaby się przeciw właścicielom dóbr i szlachcie. Hasłem chłopów byłoby nie poparcie rządu, i przywrócenie spokoju i porządku, lecz mord i zniszczenie.

Ten ponury obraz politycznych stosunków staje się jeszcze ciemniejszy, gdy najbliższej przyszłości jeszcze niepewny (Trotlen), i jeśli się zważy, w jakim stanie zupełnego rozbicia i widocznego [illegible] znajduje się administracja kraju. Oficjaliści właścicieli dóbr rozumieją tylko politykę, kto należy do stronnictwa przewrotu, pracuje tylko nad tem, aby burzyć i [illegible] niż malują (administracyjną uporządkowaną według zasad austriackich, aby przygotować rychłe obalenie istniejącego stanu rzeczy. Nieliczni ludzie rozważni a jeszcze niedorzeczni szczerzy zwolennicy rządu austriackiego milczą z obawy o swoją egzystencję i zważywszy o [illegible] działalności nic nie podejmują. Cała działalność urzędów obwodowych jest skierowana ku utrzymaniu porządku. Im więcej szlachta nie zważa na upomnienia i ostrzeżenia organów rządowych, z tem większe usiłowania muszą one starać się, aby szlachtę utrzymać w karbach nie robiąc użytku z władzy. Im burzliwszą i więcej wyzywającą staje się szlachta, z tem większą ostrożnością muszą urzędy obwodowe starać się o to, aby ją powściągać, do spokoju

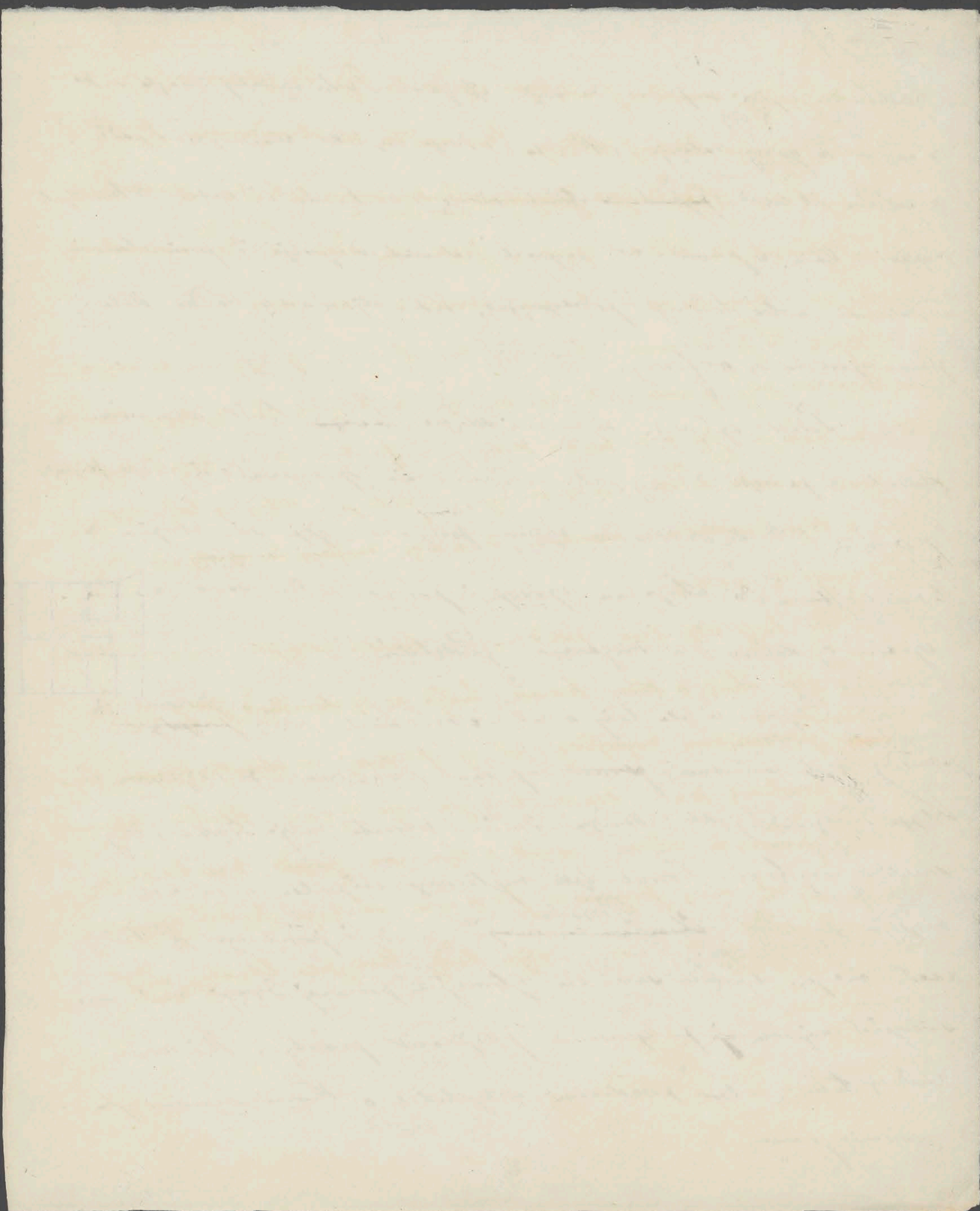

3 (Relacja)

nakłaniać, jego zaufanie do rządu utrzymać. To też urzędnicy ciągle stali za rządem a prawą koleją. Nadto odwaga urzędników nadzwyczaj wzrastała, a wielka ich część ~~[illegible]~~ straciła odwagę i zachwiała się wobec otwartej opozycji, która w prasie i na wszystkich zebraniach odzywała się przeciw stanowi urzędniczemu, wobec tendencji prześladowczej, która objawiała się o każdem Kole-gium upominając się o ofiary.

Podatki wpływały nadzwyczaj słabo. ~~[illegible]~~ Środki przymusowe były zaniechane po części zupełnie, aby rozdrażnienie nie spotęgowało się jeszcze więcej, po części z braku środków do wywarcia przymusu, gdyż siła zbrojna za-ledwie wystarczała do utrzymania spokoju i porządku a tem samem niemożna wydawać egzekutorów dla ściągania podatków.

Czyniłem, co było leżało w zakresie mej władzy, ażeby ~~[illegible]~~ przemknąć się pomiędzy gęsto zastawionemi ~~[illegible]~~ zaporami (um zwischen die aufgestellten Klippen durchzuschlüpfen), ale z każdym dniem wzrasta moja troska, czy zdołam wytrwać. Potrzeba było największego impulsu a za nim nie mogłem więcej zrobić. ~~[illegible]~~ Przyjąłem zasadę i praktykę być tylko wzorem energii, aby ani sam nie zboczyć z prawnej drogi ani nie uczepić się najprawniej popierania jakichkolwiek partyi. Nie zawsze zawiodłem tu całe przekonanie wszystkich o konieczności pa-nowania prawa.

4 (Rozp.)

Co do gwardji narodowej nie ograniczyłem się tylko do wzbronienia jej organizacyi przed wydaniem odnośnej ustawy, lecz nadto w obwieszczeniu przytoczyłem powody tego zakazu. Nadto w artykule ~~[illegible]~~ Lemberger Zeitung wytknąłem publicznie nielegalność Komitetu dla obrad nad sprawami publicznemi a w okólniku (do gubernialnych) urzędów obwodowych wystąpiłem przeciw nieprawnemu obwieszczeniu uwolnienia od pańszczyzny.

Dopóki to było możliwem wystarczały moje starania, aby wpływem moralnym zapobiec użyciu siły fizycznej. Jednakże nadzieja, że wszystko to wystarczy, zmniejsza się z dniem każdym, gdyż nieustannie postępuje się fanatyzm nieprzyjazny dla ~~po~~ porządku rzeczy a wobec (nagromadzenia) nieograniczonego się materyału palnego, który za lada iskrą wszędzie w kraju zniszczenie rozszerzyć, nie mogę ~~[illegible]~~ ani dnia jednego zaręczyć za spokój.

Do tego otwartego przedstawienia stosunków galicyjskich widzę się zobowiązanym, gdyż chodzi o obronę honoru Austryi w jej stosunku do Galicyi a ja mogę wprawdzie ~~[illegible]~~ zwrócić uwagę najwyższej władzy państwowej na stosunki ~~krajowe~~ tego kraju ale z własnej woli (Macht) bezwzględnego rozkazu działać nie mogę już z tego powodu, że skoro od wszystkich wymagam ~~[illegible]~~ niezbaczania z drogi prawnej, to muszę przyświecać przykładem ścisłego przestrzegania ustaw i utrzymywać się w tej pozycyi, aby każdy krok jako legalny mógł usprawiedliwić. —

Chomiński

Do grona mężów zaufania, którzy w Wiedniu obradować mieli nad przeprowadzeniem ustaw indemnizacyjnych i konstytucyi kraju, powołani zostali przez Namiestnika hr. Gołuchowskiego Jerzy Krasiński, Kazimierz hr. Krasicki, Michał Tustanowski i Mieczysław Łodyński. Minister Stadion prosił, aby nadto jeszcze wysłano sekretarza gubernialnego Chomińskiego. Namiestnik hr. Gołuchowski w odpowiedzi z 16 lutego 1849 oznajmia, iż Chomińskiego niema we Lwowie, gdyż przydzielony został do wysłanego z Galicyi do Węgier korpusu gen. Vogla. „Przy tej sposobności — pisze hr. Gołuchowski — pozwalam sobie otwarcie ~~[illegible]~~ zwrócić uwagę Waszej Ekscelencyi, że ogólna opinia kraju z powodu wypadków z r. 1846 jest przeciwna Chomińskiemu. Nie chcę go potępiać tą uwagą, ale ~~[illegible]~~ faktu tego zaprzeczyć się nie da i jestem przekonany, że wysłani przezemnie mężowie zaufania nie wzięliby udziału w obradach razem z Chomińskim, lecz raczej zaraz wyjechaliby z Wiednia. Jeśliby jednak za potrzebne uznano powołanie Chomińskiego do projektowanych obrad, to potrzebaby także powołać ~~go~~ mężów zaufania jakiejś narodowości, aby uniknąć zarzutu stronniczości." (Oryginał w [illegible] Stefana Potockiego w Krakowie)."

Z [illegible]

1) [illegible] Arcyks. Ferd. do Arcyks. Ludwika $\frac{25}{4}$ 846. $\frac{3060}{[illegible]}$ R.P. z [illegible] [illegible] „[illegible]" [illegible] [illegible] „[illegible]" do [illegible] [illegible].

2) [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 21/4 1846 $\frac{279}{g.u.}$ z [illegible] [illegible] do br. Kriega a) i [illegible] b)

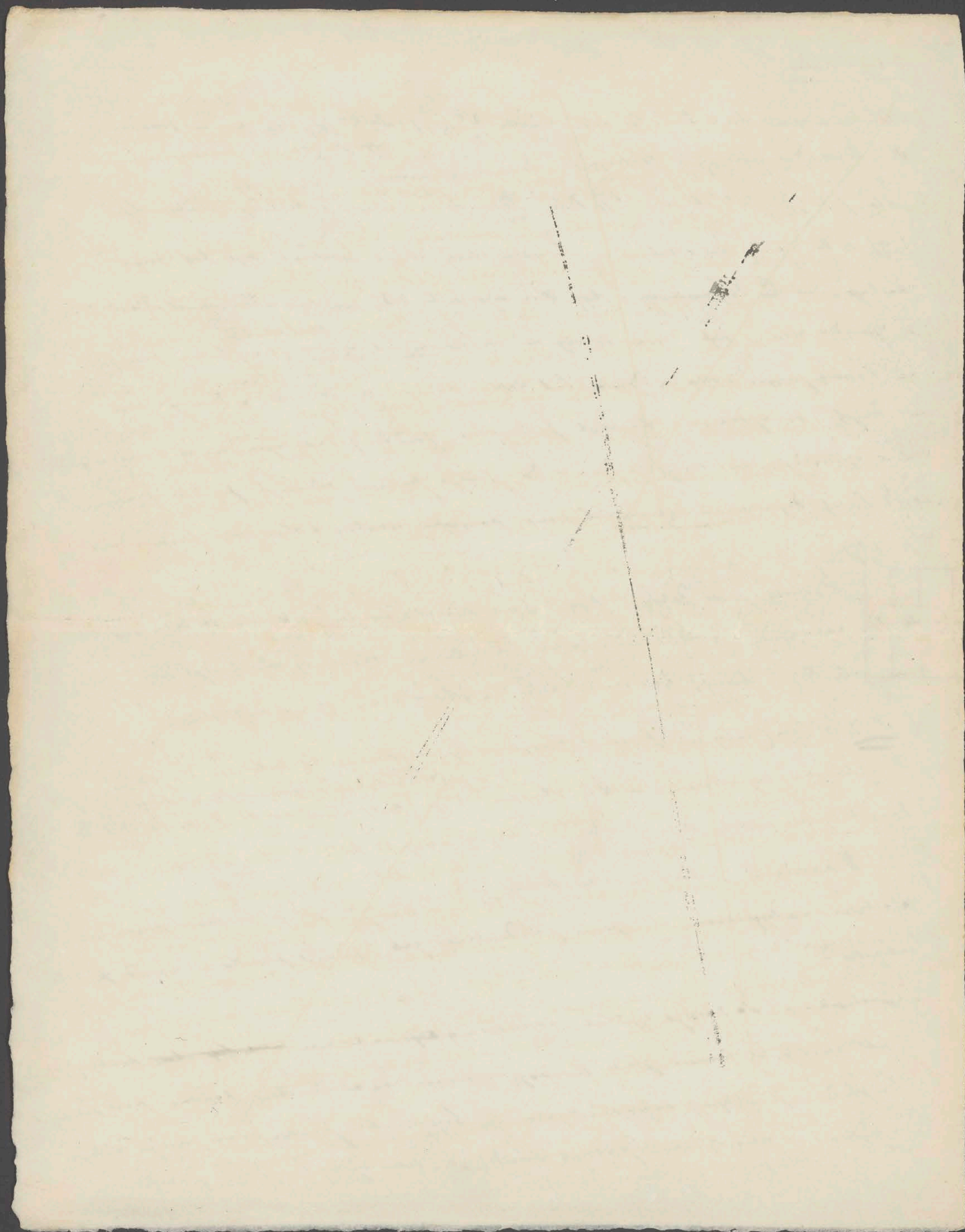
a) co do [illegible] [illegible] 1845/ o [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] jest [illegible] [illegible]. — Co do [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]. 21/4 [illegible] [illegible] w ten sposób objaśnić, że wprawdzie [illegible] jest zarazem do [illegible] na całkowite lub częściowe przedstawienie (bezpłatnej [illegible] na daninę pieniężną i [illegible] [illegible] lub według [illegible] na [illegible] za pomocą daniny) albo lub innych do [illegible] [illegible] [illegible], przed tem jednak [illegible] [illegible] [illegible] opinia i projekty modyfikacyjne co do głównych [illegible] [illegible] projektów oraz co do [illegible] [illegible] częściowego zatrzymania [illegible] w naturze i [illegible] przeprowadzenia całej reformy."

[illegible] [illegible] [illegible] do przekształcenia [illegible] na daninę pieniężną do państwa, [illegible] [illegible] do [illegible] [illegible] (renta [illegible]) i z [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] według cen, [illegible] [illegible] [illegible] obrachowy.

(więc [illegible] (chłop [illegible] i obowiązany [illegible] do [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] (w r. 1846 [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] !!) [illegible] [illegible] [illegible]) — [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] w r. 1847 [illegible] 1/3 1848 2/3 a [illegible] 1849 [illegible] do [illegible] państwa, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] (nie [illegible] [illegible])

W [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] z [illegible] na [illegible] na inne prowincye [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] ([illegible]) [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] *

Conclusum: „Po [illegible] [illegible] [illegible] (projektowanej reformy [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] charakter [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] na administracyi państwa [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] państwa [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] i w razie [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] porządku

2 Z teki

najniebezpieczniejszej broni, ~~[illegible]~~ która mogłaby ciemne masy ~~[illegible]~~ porywać do swoich zamysłów i ~~[illegible]~~ [illegible] niebezpiecznej dla rządu".

W [illegible] [illegible] o Tarnowskim — „[illegible] — [illegible] [illegible]" [illegible] [illegible]" [illegible] [illegible].

ad b) „[illegible] über die Frage der [illegible] in Galizien" ([illegible]). Treść jak ad 2.

[illegible] właściciela [illegible] kapitał [illegible]? Między argumentami są [illegible] następujące:

„Byłoby to w wysokim stopniu [illegible], jeżeliby [illegible] właściciele dóbr [illegible] stanu szlacheckiego, z ~~[illegible]~~ pomiędzy których [illegible] Theil największa część jest w spisek wplątana i nie ukrywająca się z tem zapatrywaniem, że od rządu do swoich celów [illegible] nic [illegible] i [illegible], oddano do dyspozycji sumę może 30 lub więcej milionów a tem samem dostarczono im [illegible] środków [illegible] (, aby przez zrealizowanie tej sumy za granicą — we Francji lub w Anglii — z jednej strony zasilała rewolucję a z drugiej strony pośrednio osłabiała kredyt państwowy Austrii." —

3) Referat z powodu [illegible] [illegible] jako [illegible] jego rewizji. (25/4 3060 [illegible])

[illegible] sprawy [illegible] mandataryusza i [illegible] [illegible] [illegible] — [illegible] relacji o [illegible] na wypłacie renty z [illegible] aby nie [illegible] [illegible] z [illegible] do rządu.

3 do $\frac{5^{20}}{9}$

Kajetan hr. Lewicki, c. k. podkomorzy, Józef Korczak z Goraya ~~hr~~ Gorayski ~~[illegible] krajowy~~ Skarbnik srebra Koronnego Kazimierz hr. Badeni, Krajczy Koronny ~~krajowy~~, Karol książę Jabłonowski c. k. podkomorzy, Alexander z Czartowic hr. Cetner, Karol hr. Krasicki c. k. podkomorzy, Józef hr. Russocki, Władysław hr. Badeni, Teofil Pietruski, Ignacy Brzeżański, Piotr hr. Krasiński, Andrzej Skrzyński, Władysław Turkuł, Adam Miłkowski, Ignacy hr. Madeyski, Bogusław Tchorznicki, Władysław Wiktor, Leon hr. Madeyski, Adam hr. Komorowski, Adam Kłodziński, Paweł Rozdałowski, Maxymilian Chojecki, Michał Tustanowski, Józef Wysz, Walenty Mikołaj Cieński, Franciszek Młocki z Zaliwa, Andrzej Komarnicki, Józef Kopotowski, Tadeusz Skolimowski, Jan Chrystian Grabiński, Mikołaj Podlewski, Władysław Skrzyński, Franciszek Witoszyński, Leonard Jerski, Władysław hr. Rozwadowski, Erazm Mora Korytowski, Wincenty Lewicki, Konstanty hr. Sieminski, Józef Rogala Lewicki, Adam hr. Baworowski, Tadeusz Turkuł, Włodzimierz hr. Russocki, Henryk hr. Fredro, Alexander hr. Fredro, Kajetan hr. Karnicki.

Relacya Kreis do Jerzego z 2/1, 877 l. $\frac{520}{9}$

. . . Chociaż już samo zbiorowe podpisanie tego podania upoważniłoby mnie do [illegible] [illegible], to jednak nie robię wszystkich z tego prawa, gdyż między podpisanymi znajduje się jeszcze osób, które należą do powiatów [illegible] lepiej wszystkich dyrektorów (Jarosław) miejscowi. Pozwalam sobie iżeli podanie prosić Wasz. hr. do [illegible] decyzyi z tej uwagi, iż uważam za najsłuszniejszy (słuszny) mój obowiązek, zwrócić naciskiem przedstawić [illegible] [illegible] to powstanie zostało bez skutku. Podanie nie zawiera skargi ... z której widać, iż chodzi o [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] co do obszaru gminy [illegible]. ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] produktów co do [illegible] [illegible] [illegible] i co do [illegible] na [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] pomimo ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]) wszystkie [illegible] że [illegible] [illegible] (czem [illegible] filantropijnych [illegible] [illegible] [illegible]) to podanie [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] przedstawi.

Wpis relacyi [illegible] „że przedmiot ten wymaga [illegible] [illegible] w [illegible] i bezpieczeństwa tego kraju, przyznanie jakiejkolwiek konwencyi byłoby niebezpieczne dla dalszego istnienia spokoju i bezpieczeństwa a ja co do [illegible] [illegible] nie mogłbym zgodzić się na ich utrzymanie, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], aby także Wasz. hr. raczył mój wniosek swoim potęgą [illegible] jakiejkolwiek poprzeć." ———

Relacya Zaleskiego z 12/4 848 l. 1465?. Ad r. 1846

Ostrzega przed ogołoceniem Galicyi z wojska.

..... Wzywanie pomocy ludu wiejskiego do utrzymania porządku rząd uważa ~~niebezp~~ za [tak wielce] (nieodpowiedni), lecz nawet w najwyższym stopniu niebezpieczny. (Powołuje się na uwagi dołączone do l. 1572 ex 847) I ja dobrze podzielać muszę z głębi przekonania smutną obawę, że manifestująca się niemoc galicyjskiego ludu wiejskiego nie jest ową siłą stałą, na której rząd mógłby oprzeć swoje nadzieje co do własnego bezpieczeństwa a szczególnie co do utrzymania porządku i bezpieczeństwa, i że ~~przy~~ wobec niskiego stopnia oświaty a nawet ~~dzik~~ [dzikiego] barbarzyństwa (Rohheit) tego ludu pobudki lojalne bardzo łatwo ustąpić mogą wobec agrarnego egoizmu i nadużyć wszelkiego rodzaju.

Sprawa ruska

(ob. Widmann, Abrecht –

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~7/8.60~~

~~Notatki~~

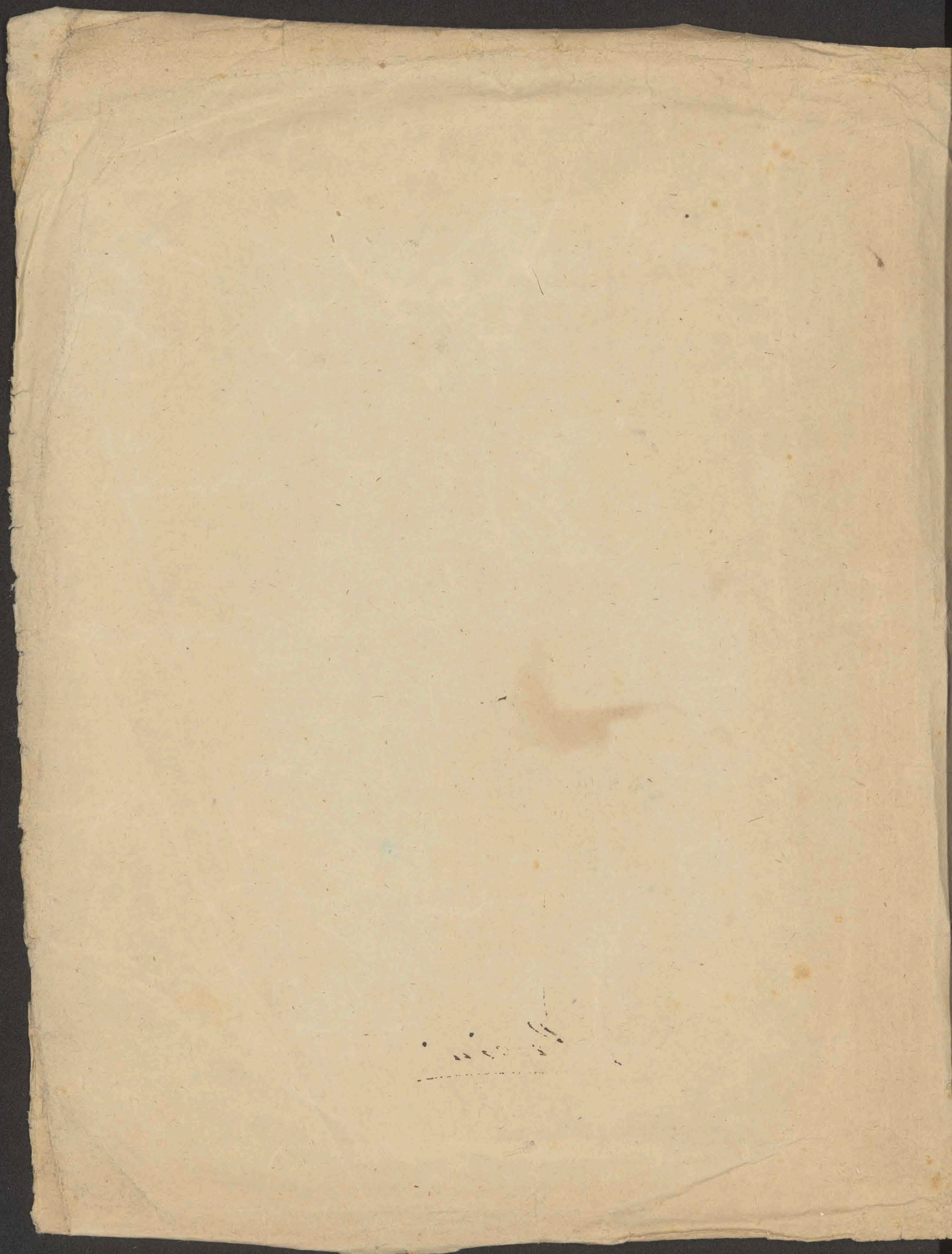
~~[illegible]!~~

~~Łozińskiego~~

~~dotyczące sprawy~~

~~ukraińskiej~~

~~(ruskiej) w Galicji~~

23/IX 1850 – w Wiedniu – [illegible] Wolfarth [illegible] o [illegible]
[illegible] Dobrosław(?) prof. [illegible] i jego [illegible]
z Magistratu Hebel(?)[illegible]

Als im Jahre 1848 der Klub der Umsturzpartei in Lemberg seine Sendlinge in die Kreisstädte verschickte um in diesen Filialvereine zu gründen. Kam nach Żółkiew der durch sein Rednertalent ausgezeichnete, demnach auch umso gefährlichere Emissär der Rada narodowa Abancourt ....

Obój(?) do spotkań z Wolfartem [illegible] ruchu (lojalne)

Lemberg war dazumal ein Vulkan voll kochender Lava "Hochverrathes. Die Umsturzpartei terrorisirte die Gutgesinnten"

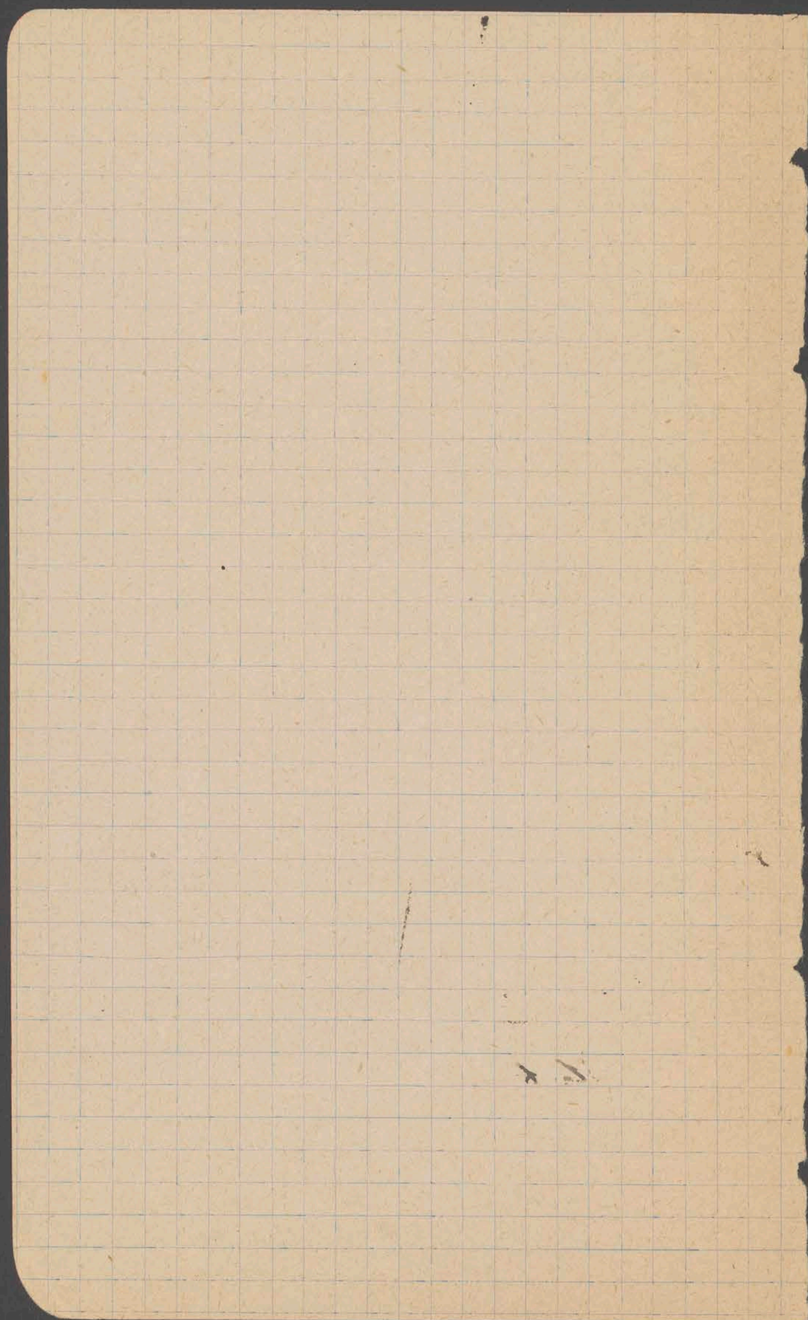
Diesen entgegenzutreten und zwar energisch entgegenzutreten war der Zweck des ruthenischen Vereins in Żółkiew, der nächsten Kreisstadt bei Lemberg.

Agitacja przeciw [illegible] – [illegible] z 10 [illegible] dla dobrego [illegible] „[illegible] es nicht einen [illegible], welcher das Landvolk zur [illegible] aufzuwiegeln [illegible] abzuschaffen!

[illegible] – [illegible] Ministrowi [illegible].

[illegible] z przyczyn(?) [illegible].

[illegible]

69

Spis T.

Rossi

obrzędek

2 października 1851 — 2 podziały osiem...

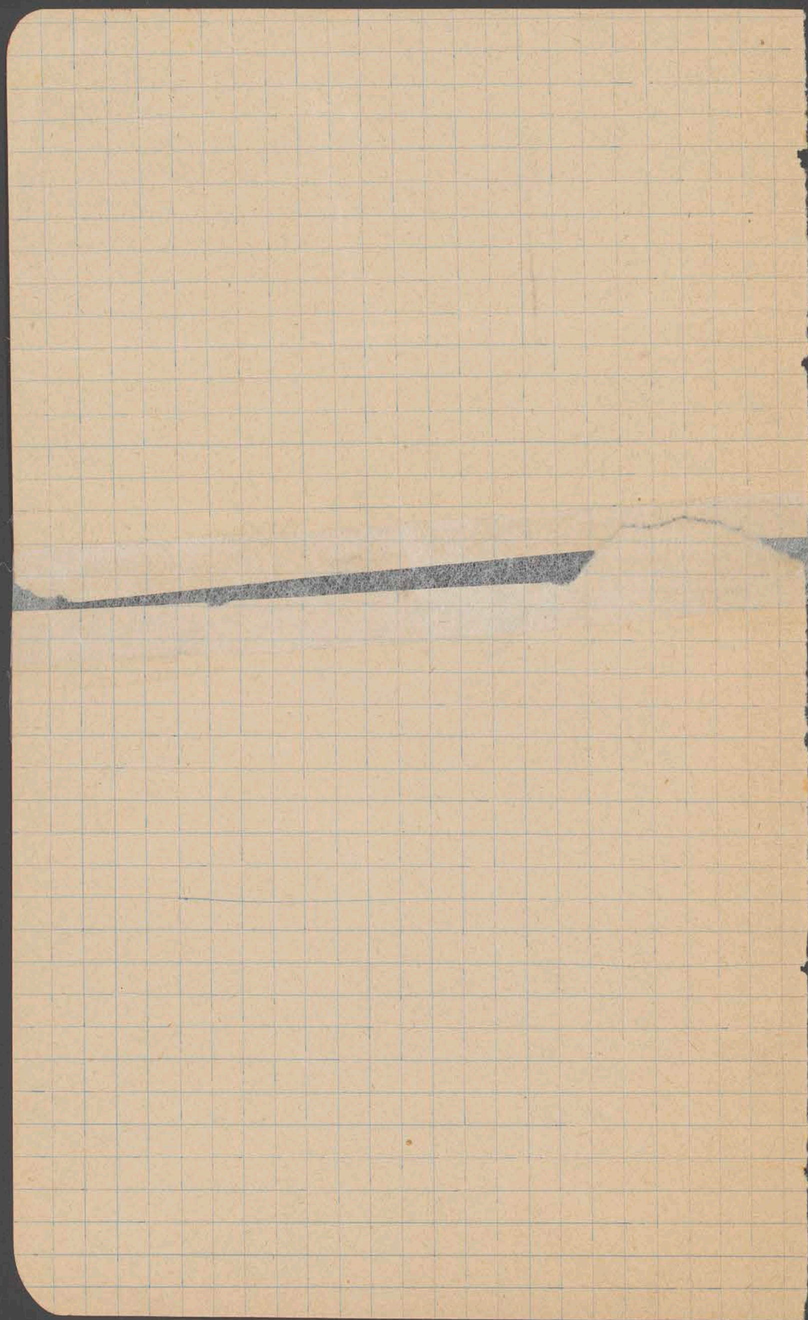
Nr 62 1/1 November Erinnerung in Folge a. h. Befehles Sr. Maj. damit den Studirenden zu Lemberg, welche wegen verweigerten Rücktritts zum milit. Posten von den Studien ausgeschlossen würden, das Studiren nicht beanstandet werde. —

(Registratur ... Tartanowski ... Lemberg ... 1/11 1851. 62/RP.)

Spis

2 r. 1852.

Nr 126 23/Mai Verkünde Stadthauptmann betreffs einer Verschwörung in Lemberg entdeckt durch einen Brief des Georg Herrmann (... Schwarzenberg Studirenden ...)

J. Szujski w broszurze: Z wycieczki do Lwowa — ~~Sprawa~~ Kwestya ruska str. 7 ~~[illegible]~~ Krak. 1866

Spr. ruska

„Opinia ta (rzeczy Rusi jako fabrykat Stadiona) wydaje mi się z gruntu fałszywą i zgubną. Fałszywość jej zaczyna się od pierwszego założenia, jakoby ruch ruski był tylko fabrykatem 1848. Z próżnego i mądry Salomon nie naleje, mówi przysłowie. Czego nie mógł Salomon, nie mógł i Stadion; nie mógł on stworzyć Rusinów z niczego. Były w Galicyi żywioły, które się obudziły, [illegible] na cyjgłos".

~~Spór z miastem~~

Kanałek miejski

Po pożarze Brodów (1859) kanał miejski był potrzebny za odbudowę miasta przeciw pożarowi i ziemia tylko miała wyjścia pozwolenie kanału do Brodów. Gor. przyznał że dlatego samo jest dozwolenia. Odesłał plan a od. 7/7 859 l. 137/5. Jednakże ambasada miejska wykazała w tym planie. Brak zarządzenia 17/8 859 l. 9084/ko że minist. ... nie zgadza się

z ... (A. Bodni w grobie w r. 1893?)

Markiz Paulucci

W r. 1854 wysłany dla śledzenia polskich emigrantów do Poznania

Bydgoszczy, Gdańska, Krakowa i Lwowa

Kurat. warsz. 16/5 1854 l. 237/1365 donosi, że Paulucci wrócił z Poznania

i depesze [illegible] do [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Natomiast Gubern. Radomski [illegible] [illegible] wziął [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] do [illegible] i [illegible],

W r. 1856 znów zgłasza się Paulucci

1857 [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] o [illegible] i [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

73

<u>Pravost [illegible] / [illegible]</u>

Poznamk v r. 1854, že [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 2 [illegible] [illegible] [illegible] 2 Alexandrii, [illegible] [illegible] a [illegible] Alexandrii [illegible] [illegible] [illegible]!

Spr. gorde

Chomiński (rel. 15/6 859 127/3)

Pakoi antypiastr usposobienia.

„W utarowaniu swoich cs. muszę bardzo ubolewać nad tem, że podczas gdy obaj naczelnicy we Lwowie szczególnie dzieła uwzględniali wydział (mowa tu o konfiskaty g.k. 2kd głosów agitacyjno-separatystów) od naczelnika tutejszej dyrekcji policji nieraz na obecności nieprzejednany w obstawaniu sprawy, gdyż ~~tamże~~, jakby przy wiele przedwczesnych mogłem zyskać, naczelnik tutejszej dyrekcji policji żyje z kierownikami wspomnianej partyi separatystycznej na najściślejszej stopie." (Skarży się że go obstawanie co do sprawy (zgromadzenia) Gazeta Lwowska — w szkole pisze)

75

Spr. ruska przeciw Goł.!

W podaniu do tronu z 6/4 849 Rada ruska prosi, aby tron pozwolił utworzyć drugi batalion ruskich strzelców ~~narodowy~~ ochotniczych z ruską komendą i ruskimi sztandarami. Szefem tego batalionu ~~miał~~ („Proprietär") miał być komenderujący generał br. Hammerstein. W podaniu tem jest takie uwaga: „W zawierusze r. 1848, kiedy polskie stronnictwo prawostronne wzięło przewagę i zagarnęło działaniem prawie urzędów a władza krajowa przy zamachu zmienić szefa krajowego nie tamowała nadużycia tego stronnictwa, Rusini w dniach dążności narodowych wystawieni byli na samowolę polskich demagogów. Przy każdej sposobności jednak doznawali (opieki szczególnej ze strony c.k. wojska), którym zawsze ujmował komenderujący w Galicji generał kawalerii br. Hammerstein".

Prośby nie uwzględniano z powołaniem się (reskr. z 25/4 1849 l. 2927/MI dekr. Stadiona) się na objekcje hr. Gołuchowskiego, który w relacji swojej (z 8 kwietnia 1849 l. 48/K.P.) do tej sprawy uznawał za szkodliwe dla polityki ruskiej przeciwnych dał co następuje: „Nie mogę jednak przytem pominąć uwagi, że formacji dalszych batalionów ruskich należy zgoła uważać za niedopuszczalne, gdyż dowiedziałem się, że Rusini żywią otwarcie dotąd jeszcze niespowiedziany zamiar powiększenia korpusu do 10000 za zezwoleniem uzyskanem powoli wyjęcz dnia się mającem. Nie uchybiając lojalności rusinów ruskiej uważam to za krok zbyt śmiały a nawet niebezpieczny dla państwa, gdyby ~~bez potrzeby~~ pozwolono powiększyć bez potrzeby korpus ożywiony dążeniami narodowemi a zatem w ostatecznej konsekwencji separatystycznemi, korpus, który uważał się za zbrojną reprezentację ludu."

Ogólne

Rel. d. Bade 12 28/5 851 l. 17/RP. (Possinger)

Dwie sprawy rozgrzewające Galicję — obraz przedstawia ...ania tegu. Dodatek wiarygodny:

Auch die ruthenische Geistlichkeit welche als die Leiter der sogen. ruthenischen Nationalversammlung an-gesehen im Jahre 1848 & 1849 den Hass und die Abneigung des ruth. Landvolkes gegen ihre Glaubensgenossen des lat. Ritus weckte und sich ein unüberlegtes Proselitenthum die friedliche Coexistenz der mit und unter einander vermischten Bevölkerung beider Nationalitäten beunruhigte hat diese gemeinschädliche Richtung verlassen und beschäftigt sich sehr eifrig mit der Bildung und Aufklärung des ruth. Landvolkes, ohne auf die verderblichen Einflüsterungen jener Männer zu reflektiren, die sich dem griech.-kath. Clerus zum Leiter aufdrängen, um gegenüber der Außenwelt als einflussreich zu gelten und auf diesem Wege ihre persönlichen und eigennützigen Zwecke zu verfolgen. —

Spr. ruska

Rek.-Dział. 26/4 849 l. 1569/res (prz. o opis)

Rada ruska we Lwowie wystosowała do ministra sprawiedliwości petycję przeciw zaprowadzeniu sądów przysięgłych, gdyż wobec niskiego stopnia oświaty ludności ruskiej Polacy mieliby przewagę i mogliby [illegible] dowolnie [illegible] !!

—

Rada ruska w Lwowie [illegible] utrzymywania [illegible] referentów dla spraw [illegible] Gal. w relacji z 27/3 850 l. 283/g uważa [illegible] i [illegible] przyczyn z sądami ruskimi/. Ta [illegible] Rada ruska

powstała w wichrowatym r. 1848 (wiosną 1848) gdy wskutek dozwolenia organizacji stowarzyszeń [illegible]/ zdała się [illegible] potrzebna. Przeznaczenie tej Rady było wzmacnianie przywiązania ruskiego ludu do najdostojniejszej dynastii oraz do Rządu i ~~[illegible]~~ ochrona ruskich interesów narodowych ([illegible]).. Gdy wskutek ogłoszenia stanu oblężenia wszystkie stowarzyszenia polityczne zostały rozwiązane i zabronione władza wojskowa pozostawiła ruskie stowarzyszenie z powodu ich przychylności dla rządu [illegible]. [illegible] im więc dalszy [illegible] prawnie [illegible] przy [illegible] ruskich [illegible]. Ponieważ nie mają dość [illegible]/ określonego programu swej działalności, [illegible] w [illegible] się o [illegible] od czasu [illegible] [illegible] [illegible] pod pozorem interesów narodowych [illegible] w [illegible] najrozmaitszych przedmiotów ([illegible], regulacja [illegible] robotników dworskich, których [illegible] [illegible]))

Sprawa ruska

Sala: 98: „Pierwsze ślady odrodzenia narodowości ruskiej spotykamy w r. 1836, gdy krakowsko-galicyjski związek karbonarjuszy złączył się ze „Stowarzyszeniem ludu polskiego“, weszło na porządek dzienny jednego z posiedzeń najwyższej władzy we Lwowie zażądanie przyjęcia do związku kwiatka gr.-k.-seminarzystów z tego powodu, że przy udaniu się naszej wieszczowi narodowi ruskie zabiegi powodzenia... Odrzucenie tej sługi ozwało seminarzystów do całej wieści... Dowody [illegible] objawiło się w gr.-kat. seminaryum słowiańskiego ruskie, lub jak je Polacy wówczas nazywali rosyjskie. Już w r. 1836/7 zaczęli seminarzyści używać ruskiego języka jako konwersacyjnego i pod kierunkiem dawnego profesora religii w lwowskim uniwersytecie a późniejszego rektora seminaryum Grzegorza Jachimowicza pracować nad słownikiem rosyjsko-ruskim, którego celem było przedstawienie podobieństwa i różnic pomiędzy obu językami.“ W tym [illegible] (ruskie czasy) — Marjan Szaszkiewicz połączył z Ł. Łozińskim, który przygotował wyłącznie pismo [illegible] — Jachimowicz [illegible] odezwą [illegible]. — Kamil [illegible] przeprowadził zaprowadzenie ruskiej cyrylicy w szkołach lwowskich.

„Dla galicyjskiego [illegible] prowincjonalnego że objawy życia dawno zapomnianej narodowości były tak niespodziankę, że z pewnym patrzał na nie z pewnym zdumieniem i stał się z całej [illegible] aparat galwaniczny jak ich przyczyną. Rząd ten bowiem także uważał naród ruski za dawno umarły.“

Ruska prasa

Stadion jako minister z Ołomuńca 19/1 849 l. $\frac{302}{M.S.}$ przesyła [illegible] Gubernium Krakowskiego w którym obok [illegible] publikacji patentu o zniesieniu pańszczyzny i o [illegible] [illegible] [illegible] w [illegible] przez urzędy które Metropolita [illegible] wydał [illegible] dwa [illegible] patentu 2/ wezwanie [illegible] pisma w publikacji Gubernium.

Gub. odpowiada 20/1 849 l. $\frac{1327}{P.}$:

ad 1/ Namiestnik Załuski zaraz po przyjeździe do Lwowa obligowany przez Radę narodową [illegible] narodowa [illegible] Rusinów, udał się do [illegible] w [illegible] od 8 lat w Uhniowie (pow. [illegible]) metropolity Lewickiego i uzyskał [illegible] [illegible] patentu [illegible] Duchowieństwo [illegible] do [illegible] [illegible] nie [illegible] ruskim. W tym patencie [illegible] się [illegible] na [illegible] Namiestnictwa [illegible] według którego do Prezydium udało [illegible] urzędowe, że [illegible] [illegible] [illegible], które [illegible] się przez [illegible] źle [illegible] i pobudzić je do [illegible] [illegible] [illegible] mówi, że [illegible] urzędowego [illegible] [illegible] w [illegible] prezydium. Duchowieństwo ruskie [illegible] obrażone. W [illegible] publicznie ~~[illegible]~~ [illegible] list pasterski. Sam Metropolita [illegible] się potem że go [illegible] w pole wyprowadził.

Lelo

ad 2/ Od r. 1847 pierwsze gubernium do cyrkułów drukowane są wszelkie reskrypty [illegible] z 9/3 847 l. $\frac{1717}{[illegible]}$ w języku ruskim [illegible]. Do wschodniej Galicji wysyła się [illegible] także polski tekst. [illegible] [illegible] obok ruskiego tekstu [illegible] polski [illegible], bo [illegible] się [illegible] niemiecki.

przed r. 1848

R. lw.

80

Języki krajowe w gimnazyach

(vide Dz. p. 1859 kr. 130)

/: Relacya Namiest. z 13/10 8bo l. 6944/pr do Gołuchowskiego jako ministra stanu — Referat Czerkawskiego — Chodzi o odpowiedź na reskrypt ministra stanu z 25/10 8bo l. 3683/pr podnoszącego kwestyę: jak z uwzględnieniem potrzeb ludności i faktycznych stosunków Galicyi i Lodomeryi z W. X. Krakowskiem wykonałby można w sposób tym potrzebom i stosunkom słusznie zadość czyniący postanowienie najwyższego pisma odnośnego co do odpowiedniego uwzględnienia języków krajowych w nauce gimnazyalnej? :/)

. . . . . Do r. 1848 język niemiecki był wykładowym we wszystkich średnich i wyższych szkołach kraju. Wyjątek stanowiły tylko zakłady naukowe W. X. Krakowskiego, gdzie mianowicie co do Gimnazyum św. Anny po bezpośrednio poprzednio dokonanem wcieleniu terytoryum Rzeczypospolitej Krakowskiej do państwa austryackiego zmiana języka wykładowego już z tego powodu niemogła nastąpić, że młodzież tego zakładu nieposiadająca dostatecznej znajomości języka niemieckiego niemogła w tym języku pobierać nauki.

Wśród wypadków tegoż roku wyłoniły się najpierw poglądy, których zastosowanie do nauki w wyższych zakładach szkolnych musiało sprowadzić zmianę w stosunkach języka wykładowego. W § 4 nadanej 25 kwietnia 1848 Konstytucyi poręczono wszystkim ludom monarchii nienaruszalność ich narodowości i języka. Wynikająca stąd zasada równouprawnienia wszystkich narodowości w państwie niemogła być inaczej pojmowaną jak tylko w ten sposób, że poszczególne języki wprowadzone zostać do nauki nietylko w szkołach ludowych, lecz także w średnich i wyższych zakładach.

W tym duchu deputacya obywateli galicyjskich: krakowskich przedstawiła Cesarzowi między innemi prośbę o zaprowadzenie polskiego języka wykładowego we wszystkich zakładach naukowych kraju. Deputacya otrzymała od ministerstwa 19 maja 1848 l. 160/52 rozstrzygnięcie tej treści, że uznaje się zupełnie stosownem,

aby w szkołach ludowych wprowadzony był język przeważnej większości mieszkańców okręgu szkolnego jako wykładowy, że jednak ~~[illegible]~~ przedmiotem dojrzałej rozwagi w sejmie prowincyonalnym musiałaby stanowić kwestya, jakby uwzględnić ~~[illegible]~~ należy mianowicie w szkołach obwodowych i głównych naukę języka niemieckiego, i dalej jakie przedmioty w gimnazyach i w wyższych zakładach naukowych wykładać należy w języku krajowym a jakie w języku niemieckim, aby równomierny postęp i wykształcenie w obu językach zabezpieczyć. Ministerstwo dodało przytem, że odnośne wnioski prowincyonalnego sejmu, zostałyby ze względu na poszanowanie konstytucyjnej wszystkich szczepów ~~[illegible]~~ nietykalności narodowości z pewnością w sposób najodpowiedniejszy uwzględnione.

~~Ruch~~ Wypadki r. 1848 uniemożliwiły konstytucyjne rozwiązanie tej kwestyi. Jednakże wobec ~~[illegible]~~ jawnego poglądu na zasady i życzenia ludności, przytem późno dla ich zaspokojenia ze zbliżającym się rokiem szkolnym 1849 do prowizorycznego rozstrzygnięcia kwestyi w drodze rozporządzenia.

Tymczasem sprawa znacznie się skomplikowała. Kiedy bowiem jeszcze na wiosnę r. 1848 chodziło głównie tylko o zaprowadzenie polskiego języka, mianowicie w średnich i wyższych szkołach i przytem wychodzono ~~[illegible]~~ poniekąd po części wyraźnie po części milcząco ze stanowiska pewnych ochronę polskiej narodowości zapewniających postanowień ~~[illegible]~~ wiedeńskiego aktu kongresowego, to w późniejszym czasie, od marca do września, ozwały się ~~[illegible]~~ aspiracye ruskiego szczepu stanowiącego we wschodnich ~~[illegible]~~ obwodach Galicyi przeważającą większość. Rzecznicy tego szczepu występujący z powołaniem ~~[illegible]~~ się na wielokrotnie wypowiadaną zasadę narodowego równouprawnienia przeciw zdobytej w kraju historycznie wyższości polskiego żywiołu domagali się zupełnego zrównania, względnie na podstawie liczebnej przewagi swojego szczepu uznania ruskiej narodowości jako panującej we wszystkich zakresach życia publicznego. Chociażby żądanie to wydawać się mogło jasnem i naturalnem, to jednak ~~próba~~ spełnienia tego żądania w zakresie szkolnym

natrafiłoby było na przeszkody, które jako wynikające z kolei dawnego historycznego i politycznego bytu Rusinów uczyniłyby niemożliwem bezpośrednie rozwiązanie kwestyi w tym duchu.

/: Następuje wywód zasad historycznych o przyłączeniu Rusi (Halicz) do Polski /
[illegible] – przykład [illegible]

Jeżeliby więc (t. j. 1878) miało było stać się zadość żądaniom przywódzców ruskich, to musiałaby była nastąpić zupełna ~~przebudowa~~ zmiana socyalnych stosunków drogą ewolucyjnego przeobrażenia lub politycznego ~~[illegible]~~ oparcia się o punkta odpowiednie, które uchodzi za przedstawiciela historycznych wspomnień ~~Rusinów~~ Rusi z okresu poprzedzającego ~~[illegible]~~ ich połączenie z Polską a przytem i przedstawiciela słowiańskich idei i dążności chwili obecnej. W innym sensie niemożna było pojmować zrutenizowania wyższych warstw społecznych w kraju, w którym prąd kulturalny przybrał był dotąd kierunek przeciwny. Dokonanie takiej zmiany byłoby ewentualnie uważane było za sprzeczny z historyczną świadomością akt gwałtu. Niemożna było wymagać od [illegible] ich wyższe klasy żądanego porzucenia przyjętego języka, w którym dotąd porozumiewali się ludzie wyższego stanu. Co się zaś tyczy zaprowadzenia tego języka w średnich i wyższych zakładach szkolnych, to pominąwszy nawet wynikającą stąd rażącą sprzeczność ze stosunkami rzeczywistego życia społecznego, zapewne niepodobna, że język ten po całe wieki trwającem zaniedbaniu ani nie był tak rozwiniętym ani nie rozporządzał takim zasobem środków, aby służyć mógł za organ wyższych pojęć, których przedstawienie i przeprowadzenie stanowi w pomienionych zakładach cel dydaktycznej działalności. Jeżeli tu i owdzie język ~~kościelno~~ cerkiewno-słowiański, uważany wielokrotnie wyrobiony, wymieniany był jako skarbnicę, z której jako od języka macierzystego język ruski ciągnąć wszystkie wydobyć materyały na formy i zwroty, to zapominano przedewszystkiem, że samo założenie, z którego się wychodziło, było całkiem błędne. Język ~~[illegible]~~ cerkiewno-słowiański bowiem jest dla języka ruskiego tak samo obcy lub potrzebny, jak jakikolwiek inny język słowiański a w każdym razie dla wykształconego Rusina daleko mniej ~~[illegible]~~ zrozumiały

aniżeli polski. Jeżeliby zatem język cerkiewno-słowiański chciano ściśle z wiec tak częściowo wprowadzić w szkołach jako surrogat dla języka ruskiego, to trzebaby się przygotować na to najbliższe następstwo, że nie będzie narodu rozumiejącego języka ~~tego~~ to wszakże sztucznie przyrodzonego narzecza. Z drugiej strony to połączenie narzecza ~~języka~~ ludowego z cerkiewno-słowiańskim torowałoby wytworzenie języka żydowskiego z powstałym na tej samej drodze rosyjskim językiem. W ten sposób zostałoby miejsce z urzędu przygotowane późniejszemu zlaniu się ludzkiego ruskiego życia intellektualnego z życiem wielkiego państwa sąsiedniego na wschodzie, które jako punkt centralny dla takich duchowych aspiracyj Galicyi zabsorbowałoby je później. Stałoby się to też pojętnym dla zwolenników kultury ruskiego ludu a szczególnie dla istotnego rozwoju właściwego mu narzecza.

Ministerstwo oświecenia odrzuciło w razie zatadwienie tych trudności upoważniające reskryptem z 29 września 1848 l. 6117/1637 ówczesnego gubernatora galicyjskiego Wacława Zaleskiego, aby zastosowaną do przyszłego rozwoju polskiej i ruskiej części Galicyi oraz do przyszłego wyższego wydoskonalenia ruskiego języka zasadę, że nauka w gimnazyach i w Lwowskim naszym wszechnicy udzielana będzie w języku polskim, zaraz w życie wprowadził, w tym celu utworzył przeprowadzenie zasady równouprawnienia polskiego i ruskiego języka w szkołach galicyjskich za pomocą rady szkolnej utworzonej z mężów fachowych dla popierania gubernatora i obsadził opróżnione posady nauczycielskie prowizorycznie kandydatami władającymi w zupełności językiem krajowym, w którym wykładać lub nauczać mieli.

Wskutek tego upoważnienia wydane zostało zarządzenie, aby w gimnazyach na prowincyi nauczyciele i suplenci uzdolnieni do udzielania nauki w języku polskim nauczali w tymże języku, nauczyciele i suplenci zaś nieposiadający takiego uzdolnienia, w języku niemieckim. Przez stosowne rozdzielenie przedmiotów nauki pomiędzy dane siły nauczycielskie postarano się o to, aby

w żadnej klasie nauka nie była udzielana wyłącznie w języku niemieckim lub polskim, lecz natomiast oba języki obok siebie używane były jako języki wykładowe. Co do nauki języka ruskiego w gimnazyach wschodniej części kraju z przeważającą większością ruskiej ludności zarządzono, że język ten ma być tam nauczany jako wolny przedmiot. Gimnazyum Bazylianów w Buczaczu do którego uczęszczają głównie uczniowie ruskiej narodowości udzielone zostało upoważnienie, aby używano języka ruskiego do wykładu jednego lub drugiego przedmiotu w takim razie, jeżeli znajomość tego języka u uczniów czyni to możliwem.

Z dwóch we Lwowie istniejących gimnazyów jedno, akademickie, zachowało niemiecki język jako wykładowy, drugie zaś otrzymało język polski. W obu tych gimnazyach zaprowadzono nadto naukę języka polskiego jako przedmiot obowiązkowy a naukę języka ruskiego jako przedmiot wolny.

Chociaż powyższe zarządzenia wydane były prowizorycznie i na próbę a na przyszłość zapowiadano zaprowadzenie języka ruskiego jako wykładowego w gimnazyach wschodniej Galicyi pomimo trudności tu wynikających z przeszkód wielkich socyalnych i kulturalnych a niełatwych do usunięcia, mimo to odezwały się po stronie ruskiej skargi z powodu wyniesienia języka polskiego i dokonanego w ten sposób naruszenia zasady równouprawnienia narodowości. Rada ruska, stowarzyszenie prywatne, które wtedy stanęło na czele ruchu narodowego Rusinów, wniosło Najj. Panu zażalenie, w którem proszono o usunięcie polskiego języka wykładowego z gimnazyów wschodniej części Kraju i o prowizoryczne pozostawienie niemieckiego języka wykładowego, jeżeliby język ruski nie nadawał się do tego z powodu niskiego stopnia rozwoju.

Ministerstwo oświecenia uwiadomione w skutek tego sprawozdaniem, reskryptami z 4 grudnia 1848 l. 7402 i z 8 stycznia 849 l. 28/10 cofnęło swoje rozporządzenie z 29 września 848 co do prowizorycznego zaprowadzenia polskiego języka jako wykładowego w zakładach naukowych wschodniej części Galicji i zarządziło tymczasowe pozostawienie niemieckiego języka jako wykładowego w wspomnionych zakładach aż do czasu, gdy możliwem się stanie zaprowadzenie ruskiego języka wykładowego. Celem ~~[illegible]~~ ([illegible]) wydoskonalenia ostatniego języka, nauka jego wymieniona została we wszystkich gimnazjach wschodniej Galicji na stanowisko przedmiotu obowiązkowego dla wszystkich uczniów. Równocześnie odstąpiono od przekształcenia drugiego gimnazjum lwowskiego na wyłącznie polskie.

Jak bolesnie uczuć musiała ludność polska to uciemiężenie, ustępstwo już językowi raz już przyznanych ~~[illegible]~~ a wyłącznie (bezwarunkowe zatrzymanie tylko ustępstw co do wschodniej części kraja, to wówczas ~~[illegible]~~ jawną było rzeczą. Wprawdzie liczebnie stanowi ona w wschodniej Galicji mniejszość, ale mniejszość ta jest bardzo znaczna a inteligencją i większą miarą posiadania tak wybitna, że nadaje charakter wyższym klasom społeczeństwa. Jeżeli się nadto zważy, że te klasy ruskiej ludności, które uczęszczały do ~~[illegible]~~ gimnazjów w życiu codziennem prawie wyłącznie używają polskiego języka tak, iż język ten uważany być może (w do tych klas) (wprawdzie nie za ojczysty ale zawsze za ~~[illegible]~~ powszechnie używany i służący jako środek przyswajania sobie pierwszych wyobrażeń i pojęć), to łatwo pojąć, że ~~[illegible]~~ powyższe rozporządzenie wydało się z jednej strony za przykre (hart) a z drugiej za nieodpowiadające (minder natürlich) naturze rzeczy. Rozporządzenie to

tem przykrzejsze sprawiło wrażenie, iż się zapadło na korzyść żywiołu ukraińskiego [illegible] nawet jego reprezentanci nie odważyli się przyznać (Ebenbürtigkeit) dziejowej równości w tym stopniu, aby ~~[illegible]~~ sprzed zasadniczego uznania mógł więcej uwzględniać ~~[illegible]~~ Konsekwencje stąd wypływające na pole nauki szkolnej ~~mogą być~~ zastrzeżone zostały dopiero (przyjęciu) wspólnej i (zależnej) od równorzędności (to ujęcia) nieco [illegible] ~~[illegible]~~ zejść się dających warunków. Powszechnie zapanowała opinia, że naruszanie odjęto pobudzające pobierania wyższej nauki w ojczystym wyłącznie polskim języku, zwłaszcza wobec faktu, że wśród faktycznych stosunków społecznych i kulturalnych kraju nie wydawało się prawdopodobnem, że w pewnym z jego okresów się dającym określić czasie język ruski zdoła uzyskać na stanowisko takiego powszechnie zrozumiałego środka porozumiewania się, jakim dziś jest język polski. Przymus uznania się w gimnazjach jako przedmiotu obowiązkowego języka pod względem wyrobienia tak nisko stojącego jak język ruski, przyjęty został przez ludność polską z widoczną niechęcią. Najjaśniej objawiło się to w stolicy kraju, gdzie stosunek polskiej ludności do ruskiej przedstawia się conajwyżej jak 6:1. To też tutaj w drugiem gimnazyum dla ratowania powagi ustawy i jej przeprowadzenia nawet użyte być musiały środki przymusowe wobec opornej młodzieży, która prawdopodobnie za wpływami zewnętrznemi pozwoliła sobie wystąpić z objawami niechęci i nieposłuszeństwa.

Ministerstwo oświecenia widziało się zmuszonem z powodu tego zarządzić wstrzymanie wykonania rozporządzenia z 8 stycznia 1849 l. 28/10 co do obu gimnazyów we Lwowie. Gdy jednak nadszedł odnośny reskrypt z 6 lutego 1849 l. 666/M.O. powyższe rozporządzenie było już wykonane a ze względu na zajście w drugiem lwowskiem gimnazyum nie wydało się już stosownem cofnięcie

zarządzeniem tem już wykonanych, gdyż w ten sposób rząd ściągnąłby na siebie zarzut słabości lub chwiejności i nieusprawiedliwionej surowości w postanowieniach. Odtąd językiem wykładowym w gimnazyach w Krakowie, Sączu, Bochni, Tarnowie i Rzeszowie ~~...~~ był język polski a w gimnazyach we Lwowie, Przemyślu, Samborze, Stanisławowie, Buczaczu, Tarnopolu i Brzeżanach wyłącznie język niemiecki.

W gimnazyach z polskim językiem wykładowym, mianowicie w Bocheńskiem, Sądeckiem, Tarnowskiem i Rzeszowskiem niektórych przedmiotów uczono w niemieckim języku tylko dlatego, że w gimnazyach tych zostało z dawniejszych czasów jeszcze ~~...~~ kilku nauczycieli, którzy nie władali polskim językiem. Zasadniczo jednak język niemiecki nie był przepisany jako wykładowy dla żadnego przedmiotu a ~~nauka~~ ćwiczenie w tym języku pozostawione zostało wyłącznie jego nauce jako osobnego przedmiotu. Widocznie powstać stąd musiało w tych gimnazyach z jednej strony wielkie zamieszanie co do języka wykładowego a z drugiej strony obawiać się należało, że niemiecki język nie zostanie należycie uwzględniony wobec jego ważności, jako język państwowy i duchowy łącznik pomiędzy rozmaitemi szczepami Austryi oraz jako środek wyższego umiejętnego kształcenia się w środkowej Europie. Względy ~~te~~ powyższe skłoniły przedtem krajowe ~~do~~ w r. 1850 do ~~podniesienia~~ uregulowania stosunków co do języka wykładowego w galicyjskich gimnazyach, mianowicie w (zachodnich ~~obu~~ gimnazyach z uw... ~~podstawie~~ uwzględnieniem spostrzeżeń, które przedstawili właśnie wówczas ~~...~~ wprowadzeni inspektorowie gimnazyalni w swoich sprawozdaniach wizytacyjnych, przedłożono na podstawie obrad specyalnie w tej sprawie prowadzonych ministerstwu oświecenia wnioski, mające na celu to uregulowanie. Wnioski te co do języka wykładowego w zachodnich gimnazyach zmierzały do tego, aby w czterech niższych klasach nauka udzielaną była w polskim a w czterech wyższych w niemieckim języku. W ~~...~~

bliższem urządzeniu tych wniosków zważano na względu na tę okoliczność, że uczniowie wynoszą ~~wykładany~~ wszyscy bardzo małą znajomość języka niemieckiego, ta zaś konieczną, aż w ostatnich niższych klasach gimnazyalnych wszystkie przedmioty uczono po polsku a naukę języka niemieckiego ustanowiono jako osobny przedmiot z wyznaczeniem większej liczby godzin na naukę. Dopiero po takiem dostatecznem ~~przygotowaniu~~ uczniów do nauki w języku niemieckim, miałby on stać się ~~być~~ w wyższem gimnazyum całkowicie językiem wykładowym a język polski pozostałby wykładowym wyjątkowo ~~dla~~ nauki języków klasycznych a wyłącznie dla filozoficznej propedeutyki i [illegible] dla samej nauki tegoż języka.

Na wnioski te zapadła decyzya ministeryalna z 12 września 1850 l. 7632 decyzya, w której co do języka wykładowego w gimnazyach galicyjskich postanowiono, co następuje:

1. W gimnazyum Bocheńskiem, Tarnowskiem, Sądeckiem i Rzeszowskiem język ~~polski~~ ma pozostać wykładowym. Jednakże po niemiecku mają być wykładane geografia i historya od III do VIII klasy włącznie, język łaciński w VII i VIII a język grecki w VIII klasie. Nauka języka niemieckiego i nauka języka polskiego mają być przedmiotami obowiązkowemi we wszystkich ośmiu klasach, nauka języka ruskiego zaś tylko tam, gdzie to okaże się potrzebnem, jako przedmiotem wolnym poczynając od II klasy. Gimnazyum Krakowskiem przepisano, aby język niemiecki zaprowadzono jako wykładowy stopniowo w rozmiarze zakreślonym dla pierwszych czterech gimnazyów, a co do reszty szczegółów zastosowano się do tego wzoru.

2/ W wschodniej części Galicji w gimnazyum Samborskiem, Stanisławowskiem, Buczackiem, Tarnopolskiem, Brzeżańskiem i akademickiem we Lwowie język niemiecki zatrzymany został na razie całkowicie jako wykładowy a miał być zastąpiony językiem ruskim stopniowo w miarę, jak się pozyskać dadzą uzdatnione do tego siły nauczycielskie i książki szkolne. Przepisano, że nauka religii w tych gimnazyach ma być już zaraz udzielana uczniom obrządku gr.-kat. dawana w języku ruskim a uczniom obrządku rz.-kat. w polskim języku. W każdem z tych gimnazyów tak nauka języka niemieckiego jak i nauka języka ruskiego uznane zostały za przedmiot obowiązkowy dla wszystkich uczniów, natomiast nauka języka polskiego w ten sam sposób miała być przedmiotem wolnym, jak nauka języka ruskiego w zachodnich gimnazyach.

3) Drugiemu gimnazyum we Lwowie i gimnazyum Przemyskiem wyznaczono stanowisko wyjątkowe. W gimnazyach tych bowiem język niemiecki został definitywnie ~~ostatecznie~~ stanowczo zaprowadzony jako język wykładowy a oba języki krajowe, tak polski jak i ruski uznane zostały za względnie obowiązkowe, że od każdorazowego uznania rodziców miało to zależeć, czy ~~dzieci~~ synowie ich uczyć się mają jednego lub drugiego języka. Nauka religii miała być tak samo jak w innych wschodnich gimnazyach udzielana odrębnie według obrządków, mianowicie w polskim języku uczniom rz.-kat. a w ruskim języku uczniom gr.-kat. obrządku.

4.) O ile dla języka polskiego pretendowano stanowisko języka wykładowego w gimnazyum w szerszym zakresie, także w innych przedmiotach prócz religii, przyznano w wschodniej Galicji to jednak wyjątkowo, że z powodu przepełnienia obu gimnazyów lwowskich

utworzono przy drugiem gimnazyum oddziały paralelne ostatnich niższych klas z poleceniem, aby co do języka wykładowego oddziały te, ewentualnie w razie utworzenia z nich trzeciego gimnazyum, który jego urządzone zostały według wzoru gimnazyów zachodnio-galicyjskich (pod I).

To uregulowanie stosunków w gimnazyach zostało później reskryptem ministerstwa oświecenia z 15 września 1853 l. 9514 w tym jedynym punkcie zmienione, że próba zaprowadzenia języka niemieckiego jako wykładowego zarządzoną została także przy co do matematyki i nauk przyrodniczych w wyższych klasach gimnazyów w Krakowie i w zachodniej części Galicyi. W uregulowaniu tem przebija zasada, która przy pierwszem unormowaniu stosunków językowych w galicyjskich zakładach naukowych z r. 1848 za mało wzięto względu zachodu. Kiedy bowiem wtedy względy narodowo-polityczne prawie wyłącznie rozstrzygającemi były, to sprawozdanie prezydyum krajowego z 29 sierpnia 1850 l. 10252-10253 wyraża stanowisko pedagogiczno-techniczne o tyle, że co do gimnazyów zachodnio-galicyjskich wychodzi z zasady, że nauka, zwłaszcza na niższych stopniach nie powinna być wcale udzielana w języku niedostatecznie im znanym, jeśliby to nawet był język niemiecki, jeśli rezultat nie ma być co najmniej w części chybiony, i że niemiecki język [illegible] ze względów praktycznych oraz ze względów na warunki wyższego umiejętnego kształcenia zaprowadzić należy stopniowo w wyższych klasach. Choćby w wydanej następnie decyzyi ministeryalnej stanowisko to przyjęte zostało nie całkiem ściśle, to jednak zaznaczona być uznana za ważny krok w odpowiedniej organizacyi galicyjskich gimnazyów. Co do gimnazyów

w wschodniej czyli tak zwanej ruskiej części kraju zatrzymany został w tej decyzji jako pierwotny, wyłącznie polityczno-narodowy punkt widzenia a rozwiązanie zachodzących kwestyj zostało i teraz tak samo jak 4 grudnia 1848 i 8 stycznia 1849 dalej odroczone.

Zdanie wypowiedziane w tłumaczeniu się języka wykładowego ustępie najwyższego pisma odręcznego z dnia 9 grudnia 1854 na wybitnie i wyłącznie znaczenie pedagogiczne. Ustęp ten opiewa według wydanego wskutek owego najwyż. pisma odręcznego rozporządzenia ministeryalnego z 16 grudnia 1854 (Dz. u. p. Nr 315 ex 854) jak następuje: „Co do języka wykładowego przestrzegana być ma ta najwyższa (oberster) zasada, że naukę udzielać należy wszędzie i zawsze w tym języku, w którym kształcenie uczniów najlepiej odbywać się może. Należy zatem wśród wszelkich okoliczności używać języka tak znanego i przystępnego (geläufig) dla uczniów, aby w nim naukę pobierać mogli z najlepszym skutkiem. Także tam, gdzie wskutek tego język niemiecki nie może być wyłącznym językiem wykładowym, nauka we wszystkich gimnazyach z wyjątkiem lombardo-weneckich udzielaną być ma w takiej mierze, w jakiej to [illegible] gruntownego kształcenia odpowiada a zatem w każdym razie w wyższych klasach przeważnie w niemieckim języku, który i tak we wszystkich gimnazyach niewyłączając lombardo-weneckich musi być przedmiotem obowiązkowym. O ile to pogodzić się daje z temi zasadami mogą być jednak także i inne języki krajowe używane jako język wykładowy. Stosownie do tego Minister wyznań i oświaty wydać ma [illegible] odpowiednio w danym wypadku postanowienia co do poszczególnych gimnazyów."

Powyższe prawne potraktowanie ani nie wypływa jako wytwór politycznych względów na równouprawnienie narodowości ani ~~tendencji~~ nie wyraża tendencji zmierzającej do zapewnienia tej zasadzie znaczenia lub przewagi. Uwzględniono tutaj jedynie zabezpieczenie „zupełnego skutku" nauki w wyższych klasach gimnazyów, gdzie w niemieckich krajach koronnych zamierzano jeszcze przyjąć za podstawę znajomość języka niemieckiego za punkt wyjścia. Zgadzają się z tym względem dążności aby w wyższych klasach umożliwiono lub udzielanie przeważnie w języku niemieckim a to stanowi w interesie gruntownego umiejętnego wykształcenia oraz w interesie pożądanej na polu życia intellektualnego łączności ściślejszej zapatrywań, uczuć i dążeń wszystkich stanów.

Zdawało się, że w wykonaniu najwyższego polecenia nastąpi w r. 1854–1855 nowe prawne uregulowanie języka wykładowego w gimnazyach galicyjskich. Jakoż nawet bezpośredniego wezwania przedłożyło gubernium prezydyum Namiestnictwa dnia 15 maja 1855 wnioski w tej mierze co do krakowskiego okręgu administracyjnego podległego mu po dokonanem 29 maja 1854 odłączeniu krakowskiego okręgu rządowego. Wnioski te jednak w ogóle nie zostały załatwione, także nie wydano, żeby w gimnazyach podlegających nadzorowi Krakowskiego rządu krajowego podjęte zostało jakiekolwiek stanowcze i jasne prawne uregulowanie stosunków języka wykładowego w myśl powyżej wspomnianego najw. pisma odręcznego.

W niektórych gimnazyach wyjątkowo tylko na razie zarządzono ~~pewne~~ zmiany mające na celu przyznanie językowi niemieckiemu jako wykładowemu szerszego zakresu i większej rozciągłości. Nie opierało jednak się zmian na pewnym organicznym programie ułożonym według zasad pedagogiczno-dydaktycznych. Z aktów dawnego Krakowskiego rządu krajowego (l. 12621 i 21624 ex 855) okazuje się, że władza ta a względnie ustanowiony przy niej radca szkolny do spraw gimnazyów, Wilhelm, już 23–24 maja 855 l. 12621 postawił wniosek aby niemiecki język wykładowy rozciągnięto zostało najpierw w Tarnowskiem gimnazyum na naukę języka łacińskiego i greckiego w V i VI klasie, dalej na grekę już w III a na naukę matematyki w III i IV klasie. Ministerstwo oświecenia odpowiedziało na to reskryptem z 7 sierpnia 1855 l. 8011, że nie leży w jego zamiarach wyrugowanie języka krajowego

ze stanowiska języka wykładowego w gimnazyum, lecz używania obowiązkowego języka niemieckiego o tyle, o ile to jest potrzebnem, aby najpierw uczniowie w ciągu studyów gimnazyalnych przyswoili sobie ten język aż do stopnia zupełnej biegłości i festigkeit w używaniu a potem o ile powody zdatkowe zatem przemawiają. Ostatni wzgląd zachodził według zapatrywania ministeryalnego co do greki w niższem gimnazyum już z tego powodu, aby uczniowie używać mogli przez całe gimnazyum tylko zupełnie odpowiedniej gramatyki greckiej. Pozwolono także zmianę tę rozciągnąć także na matematykę, jeżeli z jednej strony z doświadczenia okaże się to potrzebne do nabycia wprawy w języku niemieckim a z drugiej strony przez to nie zostanie uczniom utrudniona nauka przedmiotu. Z tego ogólnego upoważnienia do zaprowadzenia niemieckiego języka jako wykładowego nie zrobiono wówczas (według reskryptu rządu krajowego z 18 sierpnia 1855 l. 21624 na razie użytku co do greki, dla której istniały polskie książki szkolne w III i IV klasie. Niemiecki język jako wykładowy zaprowadzony został wraz z niemieckiemi książkami szkolnemi dopiero w latach następnych. Natomiast bezwłocznie rozszerzono język niemiecki na naukę języka łacińskiego i greckiego w V–VIII klasie, na naukę matematyki w III klasie a nadto zaraz (– chociaż nic było o tem wzmianki ani w pierwotnym wniosku rządu krajowego ani i w wydanym wskutek tego decyzyi ministeryalnej jedynie na podstawie dowolnej interpretacyi tej Decyzyi – wszelkowo dla braku odpowiednich książek szkolnych na naukę historyi w II oraz na naukę historyi naturalnej i fizyki w całem niższem gimnazyum.

Co w gimnazyum Tarnowskiem urządzono, to nastąpiło wszędzie w sposób analogiczny w innych gimnazyach Krakowskiego Okręgu administracyjnego. Niemiecki język wykładowy rozszerzony został nadto jeszcze po za poprzednie granice w sposób sztuczny wskutek ustanowienia nauczycieli nieznających języka polskiego. Wśród relacyi z dnia 31 listopada br. l. 54398 przedłożyłem Ministerstwu oświecenia zapytanie dyrekcyi gimnazyum Tarnowskiego, czy obecnie po przydzieleniu dla tamtejszego nauczyciela matematyki władającego językiem polskim, nauka tego przedmiotu nie należałoby oddziałać w tym języku przyznającej w dwóch klasach najniższych, w których według dekretu Krakowskiego rządu krajowego z dnia 18 sierpnia 1855 język polski miał być jako wykładowy jeszcze zatrzymany, później jednak zastąpiony został językiem niemieckim dla braku nauczyciela władającego językiem polskim.

Trudno zataić, że taka dowolna od przypadków zależna zmiana w organicznem urządzeniu gimnazyów nie mogła wypaść na korzyść ich rozwoju. Że takie często nagłe ze strony władz zaprowadzenie

niemieckiego języka wykładowego dla przedmiotów i klas, w których na krótki czas przedtem język polski był wykładowym, w ogóle możliwem się okazało, to świadczy tylko korzystnie o dostateczności i skuteczności zarządzeń wydanych w r. 1850 dla zabezpieczenia dobrego rezultatu nauki języka niemieckiego. O ile jednak o to chodziło, aby nauka w innych przedmiotach udzielana była w myśl najw. postanowienia odręcznego z 9 grudnia 1854 „z wydatnym skutkiem" a przez to stopniowo było „gruntowne wykształcenie", to celu tego nie mógł był osiągnięty ani przez przyjęcie języka wykładowego, w którym uczniowie nie pokonali jeszcze wszelkich trudności, ani tem mniej przez ciągłe a nagłe wprowadzanie zmian pod tym względem. Nadto takie postępowanie, które conajmniej nie usuwało pozoru wielkiej dowolności i wyjątkowej samowolności, nie mogło pod względem politycznym wywrzeć dobrego wpływu na ludność. Szeroka publiczność, która w braku znajomości układania w możnych sferach najczęściej sądzi według faktów podpadających obserwacyi, widziała w tem postępowaniu sprzeczne z najw. poleceniami a więc dowolne ograniczenie języka krajowego w naszych gimnazyach, nieusprawiedliwione stanem tej nauki w pierwszej połowie ubiegłego dziesięciolecia, kiedy język krajowy w zakreślonych mu granicach używany był jako wykładowy. Powstało stąd mniemanie i przekonanie, że rząd uprzedzony, że nie bierze na serio ustępstw, które niekiedy uczyni na rzecz języka krajowego, lecz owszem korzysta z każdej sposobności, aby ustępstwa te później pod najrozmaitszemi pretextami ograniczyć lub udaremnić. Zarzucano przy tem, że wszelkim zachodzi brak podręczników polskich i nauczycieli polskim językiem władających, przeciwstawiono fakt prawnej natury lub twierdzenia, że rząd winien starać się o pozyskanie potrzebnych podręczników w polskim języku i potrzebne siły nauczycielskie z łona ludności tak samo, jak w ogóle o odpowiednie podręczniki szkolne i siły nauczycielskie. Pod wpływem tej opinii wydanie w Galicyi wyjątkowo najw. postanowienia z d. 20 lipca 1859 (Dz. u. p. Nr. 150 ex 859), którem tylko pod pewnemi warunkami przyznano zatrzymanie do czasu i lub z wyjątkiem rozszerzenie zakresu używanego językiem krajowym najw. postan. odręcznem z d. 9 grudnia 1854, obudziło tak wygórowane oczekiwania co do zaprowadzenia polskiego języka w gimnazyach w dawnym krakowskim okręgu administracyjnym. W rzeczywistości objawiła się tam [illegible] tylko niechęć co do dokonanych tymczasem faktycznie bez prawnego uzasadnienia ograniczeń polskiego języka w naszych gimnazyach. Uważam to zatem za ustępstwo dla powyżej zaznaczonej opinii, że reskryptem ministeryalnym z 3 września 1860 l. 8157 ograniczenia owe zostały uchylone a polskiemu językowi wykładowemu przyznano pod pewnym względem (też się wyrażę) szerszy zakres, aniżeli mi się to wydaje właściwem interesowi gruntownego umiejętnego wykształcenia.

W gimnazyum wschodniej Galicji stan teraz zaprowadzony reskryptem ministeryalnym z 12 września 1850 L. 7652 zmienił się tylko o tyle, że na wniosek galicyjskiego Namiestnictwa rozporządzeniem Ministerstwa oświecenia z 21 lipca 1856 L. 9930 uchylony został z katalogiem abolewaniem przy postępie uczniów się języka ruskiego, którego nauka stała się teraz wszędzie przedmiotem obowiązkowym w tenże sam sposób, jak w gimnazyum Przemyślskiem i drugiem gimnazyum Lwowskiem.

Rozwój języka ruskiego przybrał tymczasem jak to skonstatowano kierunek ludowemu narzeczu przeciwny, bo zmierzający ku rosyjskiemu językowi, wskutek czego bardzo zakwestyonowana została niektórych możność używania go do nauki szkolnej w ogóle, lecz ze względu na niezrozumiałość języka rosyjskiego dla Rusinów nieposiadających wstępnego wykształcenia w tej mierze także i kwalifikacya takiego języka ruskiego do roli środka naukowego (w Galicyi, mającego służyć) do tworzenia i wyjaśniania pojęć na wszystkich stopniach duchowego rozwoju. Wobec tego zdawał się tylko raz stanowczo zarzucanym zamiar zaprowadzenia języka ruskiego z czasem w roli wykładowego do gimnazyów, gdyż nie dałoby się to pogodzić z obecną organizacyą gimnazyów, aby uczniom uczniów lub ich rodziców pozostawione zostało wyrzeczenie się języka, który kiedyś stałby się miał wykładowym dla jednego lub drugiego przedmiotu obowiązkowego.

Najwyższe postanowienie z 20 lipca 1859 obudziło wprawdzie także i w wschodniej części kraju – zwłaszcza po stronie polskiej – oczekiwania co do regulacyi stosunków językowych w szkołach średnich. Oczekiwania te jednak opierały się na błędnej podstawie pod tym względem, że to najw. postanowienie zezwalało tylko na modyfikacye najw. pisma odręcznego z 9 grudnia 1854, które jednak nigdy nie zostało nawet na próbę przeprowadzone.

Celem wskazania sposobów, którymi to przeprowadzenie mogłoby się wśród danych stosunków dokonać najtaktowniej i z uwzględnieniem prawdziwych potrzeb gruntownego ogólnego wykształcenia których klas społeczeństwa wszelkich interesów, pozwalam sobie w myśl dopiero co przytoczonego najw. pisma odręcznego jeśli — (Lwowskie)

JAN BROMILSKI WE LWOWIE.

A zachodnio-galicyjskie gimnazya (Kraków – Bochnia – Sącz – Rzeszów)

W niższych klasach nauka powinna być udzielana w języku ojczystym, bo uczniowie nie władają jeszcze dostatecznie językiem niemieckim. Tyczy się to mianowicie:

I przedmiotów, w których chodzi o pojmowanie zjawisk przyrody i historyi. Może się to stać bez użycia (znajomości) języka niemieckiego, gdyż z planu naukowego umiejętniejszy wykład tych przedmiotów przenosi się w wyższych klasach. Język polski winien być tedy być wykładowym dla matematyki i nauk przyrodniczych (historyi naturalnej i fizyki) we wszystkich czterech klasach, dla geografii i historyi w trzech niższych klasach. Należy jednak [illegible] niektórych [illegible] uczniów z [illegible] wyrazami niemieckimi, bez których przy ćwiczeniach niekiedy [illegible] nie można obejść się (opisywanie przedmiotów przyrody, opowiadanie o wypadkach historycznych itd). Byłoby to niejako przygotowaniem do studyum niemieckiego języka. Potwierdzenie tego przedstawia jak dr. 1857/8 w gimnazyum [illegible] z [illegible] najlepszym skutkiem. — W wyższych klasach nauka wykładowa w języku niemieckim. W gimnazyum Krakowskiem św. Anny na mocy reskryptu ministeryalnego z 3 września 1860 język polski jest wykładowym także w wyższem gimnazyum dla nauk przyrodniczych i matematyki. Ustąpienie tej koncesyi na razie [illegible] do uniknięcia niemiłej sensacyi. Ale przyjęcie tej zasady i rozciągnięcie na inne gimnazya nie jest wskazane z 3 powodów: 1) Młodzież nie nabrałaby wprawy w umiejętnem przedstawianiu rzeczy po niemiecku. 2) Język niemiecki potrzebny dla [illegible] młodzieży [illegible] w naukowych zawodach [illegible]. 3) Brak odpowiednich podręczników szkolnych a przekłady nie zdołałyby utrzymać poziomu [illegible] na równi z gimnazyami niemieckich prowincyi. — [illegible] nauki geografii: „Vaterlandskunde" jest w IV klasie po niemiecku, bo chodzi tu o położenie kraju [illegible] w języku ojczystym a Vaterlandskunde [illegible] w języku, który „Bindungsmittel aller Volksstämme u. das geistige Symbol ihrer Einheit ist".

II Nauka religii i nauka języka polskiego we wszystkich VIII klasach, propedeutyka filozoficzna (VII i VIII) powinny być po polsku wykładane, bo (wprowadzenie do [illegible] w każdy zakres nowych pojęć najlepiej udaje się w języku ojczystym. Ponieważ [illegible] podręczników a terminologii filozoficznej nie mamy [illegible], który nie [illegible] — więc kwestya języka wykładowego dla tych przedmiotów pozostawić należy [illegible] czasowi, odkładając plan lekcyi [illegible] dyrektorów.

III Naukę łaciny (I–II) greki (III i IV) powinna po polsku być udzielana ale jeśliby to przeszkadzało w gr.-kat. szk. należy przeplatać niemieckim a polskim zastosować [illegible] charakterem [illegible] wykładowy [illegible] [illegible] do przeplatania w klasach wyższych (ruskim) i przy czytaniu autorów tłumaczenie tutaj stanowisko [illegible] [illegible]

IV Wobec przyjętej zasady nie będzie już potrzeby podzielenia tak gdzie dla ruskich języka niemieckiego po nad który przyjęty w innym planie nauki.

B. Co do gimnazjów wschodnich t. j. położonych w dawniejszym wschodnim okręgu administracyjnym (Lwów, Przemyśl, Sambor, Drohobycz, Stanisławów, Brzeżany, Buczacz i Tarnopol) nie można wprowadzić powyższej uwagi, że wszystkie zaspokajają środkowe potrzeby szkolnej, w której masa ludności jest przeważnie ruska. Jednakże już prosto zestawienie liczb obrazowych a jeszcze więcej charakter stąd się wywiązujących okoliczności wyżej wymienionych, że stąd nawet wśród najpoważniejszych członków niepodobne wyprowadzić takich wniosków co do wyłącznego uwzględnienia ruskiego języka w średnich zakładach naukowych, jakie [illegible] Rada ruska (Hauptversammlung) stąd wyprowadzić pragnęła, i jakie obecnie często wypowiadają ruskie organy i korzystające [illegible] Radzie kierownictwo ruchu ruskiego. Ludność szkolna wszędzie polska stanowi wszędzie wobec ludności gr.-kat. ruskiej ze wszystkich czynników wschodniej Galicji tak znaczną większość, że wśród wielkich stosunków gdyby nawet wyżej podane cyfry nie nadawały charakteru moralnej konieczności dalszej korzystnej dla niej rozstrzygnięcia tej kwestii, miałaby prawo wymagać słusznego i wszechstronnego uwzględnienia swoich interesów kulturalnych.

(Wnioski [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] r. 1860)

(Wszystkie prace jak wyżej referent)

Jeśli przejrzeć daty zestawione z których wypływa, że szereg polski w drugim kwartale okręgu administracyjnym jakkolwiek żyjący w mniejszości wobec ruskiego, w znacznej występuje liczbie, że mianowicie w miastach, o ile chodzi o właściwą ogół młodzieży przewyższa przewagą, że wreszcie biorąc za podstawę absolutną liczbę ludności Galicji po jego stronie występuje na jaw interesujące korzystanie z nauki gimnazjalnej, to usprawiedliwione w należytej mierze wymaganie jego, aby przyjmując niektóre gimnazja w tej części kraju urządzone były według specjalnych z stosunków języka ojczystego wynikających potrzeb, należałoby uznać za słuszne i uprawnione nawet w tym razie, jeśliby zaprowadzenie w innych gimnazjach języka ruskiego na rzecz młodzieży ruskiej jako języka wykładowego było możliwem, wskazanem lub potrzebnem. Ta ostatnia ewentualność jednakże nie jest jeszcze przyjmującą na razie praktyczną. Jej niemożliwość została nawet niejednokrotnie wyrażoną przez rząd uznaną mianowicie przy każdym na nowo podjętem lub zapowiedzianem uregulowaniu stosunków języka wykładowego w gimnazjach. Tak się rzecz miała w r. 1848–1849, dalej w r. 1850, wreszcie tak się stało wkrótce po obwieszczeniu najw. pisma odręcznego z 9 grudnia 1854 i po zniesieniu przymusu do uczenia się ruskiego języka w gimnazjach wschodnio-galicyjskich (w r. 1856). Odtąd nie zaszła w stosunkach istotna zmiana. Interes dla rozwoju ruskiego języka i ruskiej narodowości ożywił się wprawdzie między duchowieństwem ruskiem więcej niż dawniej i czerpiący stąd siły język ruski zalecany w kierujących kołach tego duchowieństwa. Jednakże kierunek, który literatura ruska odtąd przeważnie obrała, nie nadawał się do tego, aby mniej lub więcej dla wszystkich mieszkańców zrozumiały język ludowy rozwinął się, uszlachetnił i został odpowiednim środkiem do wyrażania wyższych pojęć (zu Mittheilung höherer Begriffe geeignet). Zeszedł on owszem w rozwoju na ubolewania godne manowce (Irrwege), gdyż przez przyjęcie wyrazów, form i zwrotów w części z cerkiewno-słowiańskiego, w części z rosyjskiego języka zmienił się w narzecze zbliżone do ostatniego języka, dla Rosjan z trudnością zrozumiałe, a dla niemieckiego mieszkańca kraju wcale niezrozumiałe. Nie jest wcale wskazanem, aby przez zaprowadzenie takiego języka wykładowego oficjalnie dane było hasło do rusyfikacji kraju za pomocą wychowania publicznego. Tem mniej stałoby się w ten sposób zadość intencji najw. pisma odręcznego z 9 grudnia 1854, według której wśród wszelkich okoliczności w gimnazjach wykładowym miał [być] język, uczniom tak znany i przystępny (geläufig), aby w nim pobierać mogli naukę z zupełnym skutkiem (mit dem ganzen Erfolge). Właściwości tych nie posiada ruski język pisany w obecnej formie tak samo, jak niemożliwym był język ludowy w stanie dzisiejszym jako środek „gruntownego kształcenia" po myśli najw. pisma odręcznego z dnia 9 grudnia 1854. Jeśliby zaś dla młodzieży ruskiej nie dało się [uzasadnione] wprowadzić

wich przez zaprowadzenie tak nienaturalnego stanu w licznych stronach życia społecznego w kraju ani w stadyum rozwojowem języka ruskiego niewyrobionego stanu jego należyte cele kształcenie miało się zwrócone, na których dalej, to wobec innej nieruskiej a z ruskiej w tak znacznej liczbie związanej młodzieży byłoby to środkiem zaprawdę twardym, przykrym, gdyby miała się zniewolona do tak [illegible] mało do pewnego celu dojrzałego ukształtowanego języka wykładowego, skoro język polski w ustach każdego wykształconego mieszkańca Galicyi bez wyjątku, do jakiej narodowości należy, odpowiada wszystkim warunkom, które się słusznie odnoszą co do języka wykładowego podnosi. Natomiast byłoby powinno utrzymać [illegible] między administracyą pomocą wydania odpowiednich elementarnych stopniowe wydoskonalenie języka ruskiego zatem umożliwione przeto jego przejście w wszystkich tokach przygotowane a dalej stopniowe społeczne podniesienie klasy, w której ustach język ten żył dotąd utrzymane. Na razie przyszłoby tem zapewnić należy takie stanowisko, jakie mu się należy z powodu jego związku ze stosunkami obrządkowemi i innemi.

⟨Wnioski co do [illegible] [illegible]:⟩

„I. Dla nauk przyrodniczych, matematyki, geografii i historyi, dalej dla filozoficznej propedeutyki, wreszcie dla języka łacińskiego i greckiego język polski i niemiecki zaprowadzić należy jako wykładowe, każdy w takich granicach i w takim stosunku, jakie zaproponowano pod I. II. i III. co do gimnazyów tylko krakowskiego okręgu administracyjnego. Także zdanie pod IV. względem nauki języka niemieckiego niechby się i tutaj zastosowane.

Że w niektórych gimnazyach znajdują się dzieci pierwotnie niemieckich rodziców, to nie mogłoby altarować powyższego wniosku, gdyż w Galicyi należy to do rzadkich wyjątków, żeby dziecko pochodzące nawet z niemieckiego domu nie znało języka polskiego a nadto dla każdego nawet wychodźca przybyszów niechby to się było pożądane, aby nowo przybywający [illegible] język kraju, w którym kiedyś obywać w życiu obywatelskiem lub publicznem ⟨[illegible]⟩, i w razie konieczności dla rzadkich wyjątków wyjątkowe [illegible] zarządzenie)

II religii dla uczniów [illegible] ruskich, dla Polaków języka we wszystkich klasach.

III Ponieważ język polski będzie w tym przedmiotem wykładowym także dla młodzieży ruskiej, przeto wypływa stąd dla niej konieczność wyuczenia się tego języka w sposób schulgerecht systematyczny i gramatyczny. Mogłoby się to stać najlepiej w ten sposób, jeżeliby jak to już przedstawiono w relacji z 15 maja 1855, jeżeliby nauka ta była w czterech niższych klasach gimnazyalnych skombinowana z nauką języka ruskiego a nauka w obu językach udzielana razem sposobem porównawczym. Ażeby językiem ruskim utorować drogę do dalszych kół wyjść ~~w klasach niższych~~ do koła młodzieży polskiej a nawet niemieckiej, także i ta młodzież powinnaby razem z ruską uczęszczać i brać udział w lekcyi wspólnej nauki języków krajowych. Różnica co do obu kategoryi młodzieży polegałaby na tem, że ruscy uczniowie używaliby gramatyki ruskiej a inni polskiej gramatyki, że zaś pierwsza gramatyka uwzględniałaby w sposób porównawczy język polski a druga język ruski. Jeżeliby jednak także połączenie nauki języków krajowych nie zapewniło zamierzonej korzyści wszystkim uczniom i jeżeliby nie było przeprowadzone bez moralnego przymusu, bez uszczuplenia niechęci i tradycyi ze strony nie ruskiej, to do nauki języka ruskiego nie należałoby być wprowadzonym litery łacińskie a [illegible] cyrylicy w najmniej niższym uczniowie nie prędzej powinniby być uczeni jak dopiero w III klasie równocześnie z potrzebnem pismem greckiem. W wyższem gimnazyum nauka języka ruskiego i polskiego odbywałaby się jako oddzielnie jako przedmiot względnie obowiązkowe. Poznanie języka ruskiego możnaby zwłaszcza w V. i VI klasie w celu udoskonalenia języka uzyskać przez metodę nauki języków klasycznych i języka niemieckiego w ten sposób, jak to przedstawiono w relacji 2 lutego 1860. Tym sposobem za ewentualnem pomnożeniem liczby godzin nauki zmniejszać co do ruskiego języka

do celu, jaki przez częściowe używanie polskiego języka przy interpretacyi klasycznych autorów wytknięto zaraz według wniosku ad ~~[struck]~~ A. III co do języka polskiego

IV W gimnazyach, (do których) (jako Sambor, Brzeżany, Buczacz a ewentualnie [alternatywnie] w Stanisławowie) uczęszcza wielka uczniów liczba a mniej jest [illegible] niemieckich, możnaby na próbę w nauce geografii i historyi w trzech pierwszych klasach niższego gimnazyum zaprowadzić język ruski jako wykładowy, jednakże nie prędzej aż dopiero wtedy, gdy wydany zostanie odpowiedni podręcznik w tym języku. Ponieważ przedmiot ten wymaga mniej [abstrakcyjnych] technicznych wyrażeń jak np. nauki przyrodnicze a zresztą omawia zdarzenia i stosunki życia publicznego i obywatelskiego, dla których każdy język ~~[struck]~~ mniej lub więcej posiada potrzebny zapas słów, przeto zaprowadzenie języka ruskiego dla nauki tych przedmiotów z jednej strony nie natrafiłoby na zbyt przykre ~~[struck]~~ przeszkody a z drugiej strony połączone byłoby z praktycznym pożytkiem o tyle, że w ten sposób uczeń nabrałby (potrzebnej) wprawy w tym języku w sprawach publicznych, w których język ruski obecnie używany jest w kraju z mocy obowiązujących przepisów zarządzeń przy publicznych rozprawach sądowych, w urzędowych podaniach i pismach itp. Jeżeliby zaś i niemieccy uczniowie mieli bez trudności brać udział w tak urządzonej nauce, to wydać by trzeba podręcznik, musiałby być napisany nie w innym języku jako tylko w żyjącym w ustach ludu ruskiego, powszechnie przystępnym a zarazem, że niemieccy uczniowie ~~[struck]~~ zapoznaliby się z cyrylicą według wniosku ad B. III dopiero w III klasie — cyrylickimi literami. Jeżeliby próba

posiadają w pewnej wymienionem gimnazyum, to nic nie stałoby na przeszkodzie rozszerzeniu tego urządzenia na resztę gimnazyów wschodnio-galicyjskich.

(: Co do szkół realnych:)

Żądany zaprojektowane w relacyi Namiestnictwa z 10 czerwca 1856 l. 16925 odrzucone zostały reskryptem Ministerstwa oświecenia z 14 sierpnia 1856 l. 9185 z tego powodu, że zalecone zaprowadzenie polskiego języka jako wykładowego w niektórych przedmiotach niższej szkoły realnej nie ~~[illegible]~~ licuje się z potrzebami młodzieży ruskiej

(: Uwaga powody odmowy zawiera ogólne uwagi o stosunku języka polskiego i ruskiego a potem szczegółowe dane o frekwencyi Rusinów w szkołach realnych. — Wnioski analogiczne jak co do gimnazyów:)

104

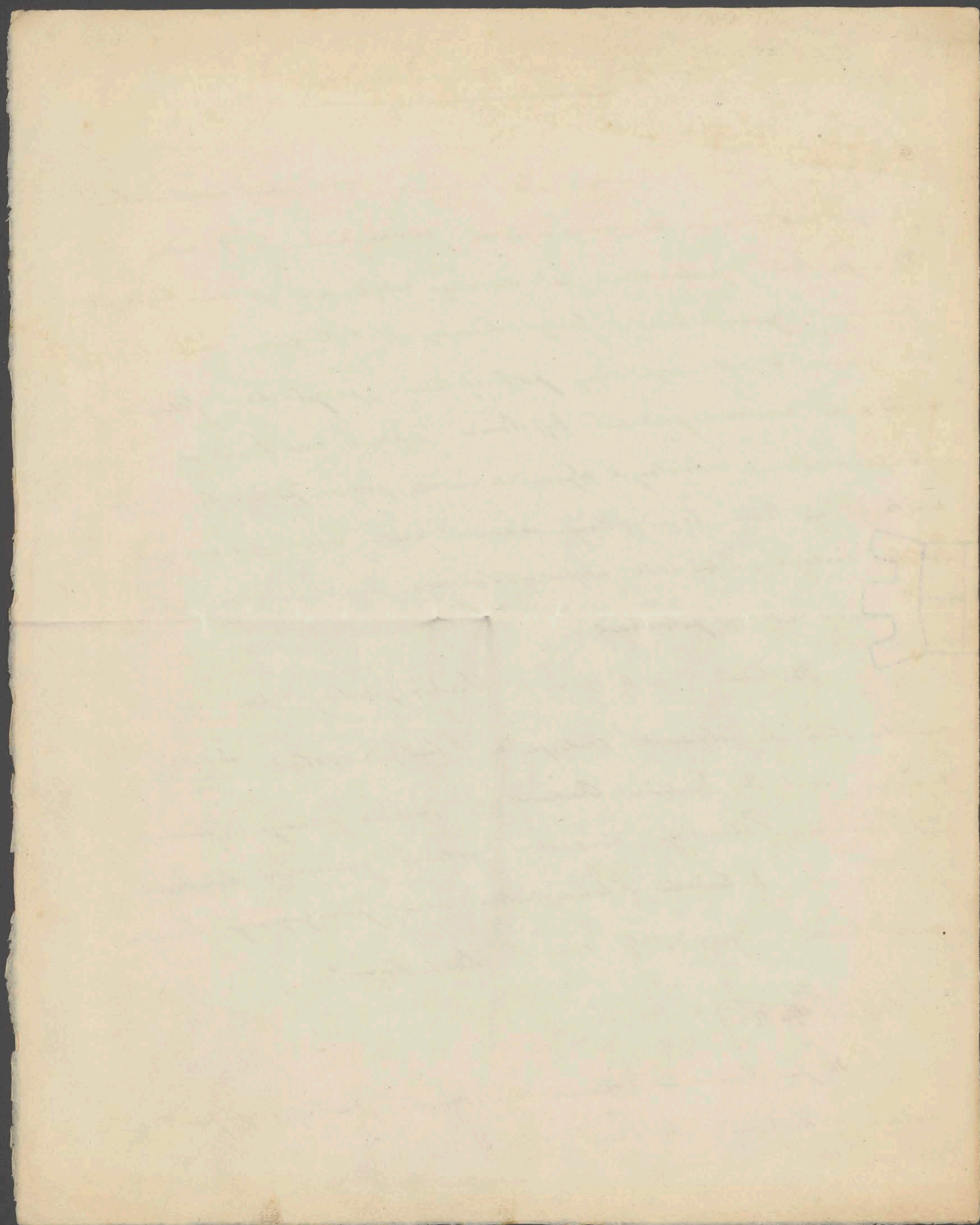
Gol. jako minister stanu – <u>Język krajowy w szkołach</u>

Cesarz najwyższem pismem odręcznem z 20 października 1860 polecił ministrowi stanu, aby ze względu na okoliczności, że o wydane najwyższem pismem odręcznem z 9 grudnia 1854 (Dz. u. p. Nr 315) postanowienie co do stosownego uwzględnienia języków krajowych w gimnazyach ~~galicyjskich~~ Królestwa Galicyi i Lodomeryi z W. X. Krakowskiem nie zostało całkowicie wykonane, to gdzie uwzględniającej potrzeb ludności, po wysłuchaniu fachowych mężów z łona narodowości przedstawił Najj. Panu na podstawie norm kierujących w przyszłości wyż. i pod nie odnośnych zadecydowanych odpowiednie wnioski, przyczem pod dojrzałą uwagę wzięte być mają także te modyfikacye w urządzeniu nauki w wyższych i niższych szkołach realnych, które co do języka wykładowego przedstawiają się jako uzasadnione w istotnych potrzebach".

Do komisyi dla tej sprawy do Wiednia powołany przez ministra stanu hr. Gołuchowskiego reskryptem z 5 listopada 1860 l. 3885/Pr inspektora szkół dr. Euzebiusza Czerkawskiego, dyrektora gimnazyum w Samborze ks. Tomasza Polańskiego, krakowskiemu dyrektorowi gimnazyalnego św. Anny Bielikowicza i dr. Leonarda Klemensiewicza wtedy prowizorycznego kierownika lwowskiej tymczasowej wyższej szkoły realnej Adolfa Kunertha.

(Namiestnictwo 19/11 ~~[illegible]~~ 860)

Nadto przez Namiestnika z upoważnienia ministra powołany i profesor technicznego instytutu w Krakowie dr. Paweł Brzeziński.

Kirylica

Najw. postanowienia z 10 kwietnia 1861 zmieniono wydane postanowieniem przepisy najw. post. z 28/10 852 i zobowiązano wszystkie urzędy i władze oraz urzędy gminne i majętności w krakowskim okręgu administracyjnym i na Bukowinie do przyjmowania wszelkich podań kirylicą pisanych oraz pozwolono używać kirylicy przy spisywaniu wszelkich protokołów i wydawaniu stronom wszelkich załatwień.

Sp. 2.

1. W gimnazyach w Bochni, Tarnowie, Nowym Sączu i Rzeszowie język polski pozostaje wykładowym, ale po niemiecku mają być wykładane: geografia i historya od trzeciej do ósmej klasy włącznie, łaciński język i literatura w siódmej i ósmej klasie, wreszcie grecki język i literatura w ósmej klasie.

2. Język polski i literatura stanowi powszechnie (obowiązkowy przedmiot nauki we wszystkich ośmiu klasach.

3. Język niemiecki i literatura wykładane będą we wszystkich ośmiu klasach jako przedmiot powszechnie obowiązkowy.

4. Język ruski ma być także i w tych gimnazyach, gdzie się tego potrzeba okaże, wykładany (uczony) jako przedmiot wolny w tem znaczeniu, że zawisło to od decyzyi rodziców, czy ich synowie uczęszczać mają na naukę. Uczniowie rozpoczynać ~~[illegible]~~ naukę (mogą) tego przedmiotu później, ale w żadnym razie (nie wcześniej niż w drugiej klasie.

5. W gimnazyum Przemyskiem niemiecki język pozostaje wykładowym, a polski i ruski język mają być wolnemi przedmiotami ale (w tem znaczeniu, że każdy uczeń może się uczyć według decyzyi rodziców jednego z tych języków. Także i religia ma być wykładana stosownie do narodowości uczniów w ich języku, a to według potrzeby uczniów z równoczesnem użyciem języka niemieckiego.

6. W gimnazyum Krakowskiem język polski jest wykładowym, a język niemiecki będzie we wszystkich klasach wykładany jako przedmiot obowiązkowy i stopniowo wprowadzany będzie w naukę tak, jak przepisano dla gimnazyów w Bochni, Tarnowie, Sączu i Rzeszowie.

7. We wschodnich gimnazyach niemieckich: w Lwowskiem akademickiem, Samborskiem, Stanisławowskiem, Brzeżańskiem, Tarnopolskiem i Czerniowieckiem język niemiecki jest na razie (einstweilen) wykładowym, a język ruski ma wchodzić w użycie stopniowo w takiej mierze, jak zdadzą się do tego uzdolnionymi uczący całe i dobre do użytku (brauchbare) podręczniki. ~~Tylko~~ Nauka religii jednak już teraz ma być udzielana według narodowości w języku ojczystym z użyciem języka niemieckiego według potrzeby.

8. Język ruski i niemiecki są przedmiotami ale powszechnie obowiązkowymi, polski język natomiast ma być uczony jako przedmiot wolny. Naukę polskiego języka mogą uczniowie rozpoczynać później, ale w żadnym razie nie wcześniej jak w drugiej klasie.

9. Gimnazyum Drohobyckie zajmować będzie stanowisko wyjątkowe. Język niemiecki będzie tam wykładowym i ogólnie obowiązkowym, a język ruski i polski wolnemi przedmiotami w tem znaczeniu, że

że każdy nowo [illegible] nie [illegible] a [illegible] a tylko pozostawiony zatym [illegible]

10. W razie przepełnienia [illegible]. [illegible] [illegible]. [illegible] wzorem [illegible] – ewentualnie –

także [illegible] –

Polski język w szkołach

Z okazji otwarcia paralelek z polskim językiem wykładowym (4 klasy) w gim. dominikańskim [illegible] w Wadow. Jos. [illegible] [illegible] o [illegible] broni potrzeb utworzenia w Lwowie trzeciego gimnazjum z polskim językiem wykładowym (Prof. [illegible])

22/8 851 l. $\frac{634}{gi.}$ ([illegible])

Dz. r. p. Nr 150 ex 859

Rozporządzenie ministra wyznań i oświaty z 8 sierpnia, którem obwieszcza się zmianę zawartego w najw. postanowieniu 29 grudnia 854 (Dz. r. p. Nr. 315) postanowienia co do uwagi w jakiej język niemiecki ma być wykładany w czystych gimnazyach w wszystkich lombardo-weneckich.

Jego ces. k. Apost. Mość najwyższem postanowieniem z 20 lipca 859 raczył najłaskawiej zezwolić, aby w gimnazyach tych okolic, których uczniowie przeważnie używają języka [illegible] niemieckiego odstąpiono od wyrażonej w najw. postanowieniu z 9 grudnia 1854 (Dz. r. p. Nr 315, § 2) ogólnej reguły, według której językiem wykładowym w wyższych klasach gimnazyalnych wszędzie ~~[illegible]~~ (vorherrschend) przeważnie ma być język niemiecki i wiele ocenienie środków dydaktycznych, które oprócz obowiązkowej we wszystkich klasach nauki ~~tego~~ języka niemieckiego mają być zastosowane celem (um der Schule das ihr gebührende) dojrzenia do tego, i ażeby uczniowie po ukończeniu gimnazyum władali (mieli) tym językiem w piśmie i słowie, powierzone zostało tym, do których należy pieczę od tem gimnazyami ustanowienie nauczycieli (welchen die Sorge für das bezügliche Gymnasium u. die Anstellung der Lehrer an demselben obliegt). Natomiast pozostaje w mocy (aktualnym) rozporządzenie, że znajomość języka niemieckiego i biegłość w poprawnem używaniu tego języka ma być przy świadectwach dojrzałości i innych egzaminach zarówno surowo (mit allem Ernste) wymagane (daher, z tego powodu) ~~i~~ ~~[illegible]~~ kontrolowane tak przez egzamin z tego języka jak i przy egzaminach z innych przedmiotów.

(Rozp. min. ... [illegible] ... z ~~[illegible]~~ ... [illegible] ... i stycznia 1855. Dz. r. p. Nr 7 §§ 2 i 9 [illegible] ... z przepisami)

Reskrypt prez. Minist. oświaty z 4/12 859 do gubernatora, [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] ... [illegible] ... przy 27/9 858 "

Thun.

Widmann

(sprawa ruska — Zaleski — Podwód Gelogi —)

[Karol Widmann, Franciszek Smolka i jego życie i zawód publiczny, Lwów 1884]

Sprawa ruska

Karol Widman: Franciszek Smolka, jego życie i zawód publiczny. Lwów 1884.

str. 161. 26/4 1848 Stadion (rozwiązawszy Radę narodową) zamknął Klub Rady narodowej ([illegible] i starą obradowy, wszystkie zabrane) utworzył „Beirath" do którego obok hrabiów i z głównych stanów weszli urzędnicy, nawet niektórzy radcy gubernialni: Mańczyk hr. Dzieduszycki, Agenor hr. Gołuchowski i Józef Widman, radca skarbowy (?) Kazimierz hr. Stadnicki.

„Smolka miał bardzo trafne pojęcie, iż nie chciał wstąpić do tego Beirathu, bo pod pozorem narady nad sprawami Konstytucyjnemi służył on do ocalenia całej reakcyjnej. Tak tym Beirathe wyszła myśl ([illegible] Gołuchowskiego, czemu on zawdzięczał całą swoją karyerę) utworzenia prawie Rady narodowej polskiej, Rady narodowej ~~[illegible]~~ ruskiej, którą nazwano później świętojurską."

Kandydatami: biskup Grzegorz Jachimowicz, kanonik Michał Kuziemski i Michał Malinowski — Czy nie było drugich, co dziś [illegible] [illegible]?

[illegible] [illegible] innych akcyj na Gol: A. Zawadzki z [illegible] Julian [illegible], Karol hr. Jabłonowski (z Rady narodowej), Aleksander hr. Krasicki ([illegible] [illegible] [illegible] [illegible]), Piotr Trzaska (z [illegible]), Grzegorz? [illegible] [illegible] dr. Klemens Rzeszycki itd.

([illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 160)

177

Z listu Smolki:

„Stadion wszystkim Galicyjakom miał objawić zdanie (nie wiem z pewnością) że w Galicyi pod rządami rządu (rządzić ?) niemożna, bo trzeba albo (wprowadzić ~~albo~~ rząd terroryzujący co 100000 wojska trzeba, albo wprowadzić reorganizacyą narodową w sposób wszelkiego od monarchii austryackiej oderwania, i miał radzić do (przyjęcie?) przyjęcia drugiego systemu, co zaś w sprawie Polskiej i oddawania rządów w ręce Hammersteina."

str. 177–8

Sprawa [illegible]

„Pomimo że Stadion (Franciszek) nigdy był nam nienawistny i [illegible] nas przez [illegible] zwłaszcza że oddał zupełne kierownictwo kraju w ręce urzędników. Chociaż bowiem [illegible] nadto oddał Stadion ~~w~~ Agenorowi Goł. – to jednak naczelny kierunek miał generał Hammerstein (komendant Galicyi). Było krok wszystko niekonsekwencyj, o co słusznie później Stadiona w sejmie interpelowano, ale uporczywie reakcyjny. Hammerstein był zwolennikiem absolutyzmu i nieprzyjacielem Polaków, ~~(Gołuchowski [illegible]~~ tylko [illegible] jako zapory przeciw polskim dążeniom, że został z pomiędzy najwybitniejszych radców gubernialnych (czy to nie głos [illegible] z Wiednia?) [illegible] na [illegible] Gubernium, a więc na oficjalnego zastępcę Gubernatora. Był już wtedy przez Stadiona desygnowany na jego następcę. [illegible] nie dawał ani pod względem [illegible] ani postępowania żadnej rękojmi za [illegible] nasze [illegible]."

(a jednak Stadion [illegible] do Wiednia według [illegible] nie [illegible] w Galicyi [illegible] nie [illegible] większy niż [illegible] w [illegible] do [illegible] str. [illegible].) verte

[illegible] $\frac{25}{7}$ interpelował o ~~[illegible]~~ [illegible] w Galicyi – [illegible] $\frac{30}{7}$ mianowany Gubernatorem.

Sprawa ruska

str. 245–6

„We Lwowie był Gołuchowski pierwszy, który przy naradzie u Stadiona nad środkami osłabienia Rady narodowej i polskiego ruchu narodowego podał projekt utworzenia Ruskiej Rady jako narzędzia kontragitacyi. Wiadomość tę ~~[illegible]~~ przeszła do publiczności przez niedyskrecyę niektórych uczestników owej narady (ważne wyznanie uczestnika) – Gazeta Narodowa podała tę wiadomość z dodatkiem, że źródła wymienić niemoże. Ja się o tem dowiedziałem od mego Ojca, który był przy owej naradzie (dlaczego wyżej nie mówi, dlaczego nie podał bliższych szczegółów i czy nic nie oponował?). – Gołuchowskiego pomysł został wykonany a wykonawcami (czy inicjatorami?) byli znowu nie Rusini, ale Niemcy. We Lwowie był takim założycielem Ruskiej Rady Dr. Józef Emminger, Radca gubernialny, w Żółkwi komisarz Weisfeld itd., w ogóle wszędzie w kraju byli inicjatorami agitacyi ruskiej urzędnicy po większej części Niemcy albo zaprzańcy polityki i ruskiej narodowości. Gołuchowskiego, który był wtedy jednym z ostatnich Radców gubernialnych, sprowadził odtąd górę (czy nie zawinił którejś wagi?) Stadion uznał jego pomysł za genialny, wyjednał mu przedtem Wiceprezydenta gubernialnego i gdyby nie były przeważyły względy na wyższe deputacyi w Wiedniu a w szczególności Smolki, byłby Gołuchowski został gubernatorem po ustąpieniu Stadiona a nie Zaleski. W ogóle do powstania tej kreacyi ruskiej dodaje się kariera Gołuchowskiego (–!) Z liberalnych Niemców w Wiedniu powstało się niektórzy na tem, że agitacya ruska była środkiem reakcyjnym i uczynili Stadiona „wynalazcą ruskiej narodowości". Rzecz ta jednak nie była tak nową (a więc?) jak wielu sądzi. Zaraz po zajęciu

Jakiej powagi też teraz nowo nasłani do kraju gubernialni a w szczególności referent spraw szkolnych w gubernium lwowskiem od r. 1775 Johann Christoph von Korandy [Josef Alexander Frh. v. Helfert: Die österreichische Volksschule Prag 1860 Bd I s. 460] Korandy czyni w swojej relacyi wywody z sprawozdania o Galicyi. [illegible] normalnego rządu [illegible] uważa, że w Galicyi nie ma się tłumaczyć tylko z polskiem językiem do czytania ale „że wszystkich części rewindykowanych Królestw tj. w dawniejszem województwie [illegible] nie jest polski język mową potoczną pospolitego ludu, ale ruski [illegible] części [illegible]." Dalej twierdzi tamże, iż o nauce polskiego języka mówić nie [illegible], gdyż jest inna potrzeba, a wszystko tak niedo- rzeczne, iż je referent nadworny Felbiger bardzo doradzał.

Ruthenistka narodowość była już wtedy (a raczej) uznana jako narzędzie przeciw polskim aspiracyom „dla uszlachetnienia charakteru narodowego i zharmo- nizowania z nową formą rządu", jak się Korandy w swojej relacyi wyraził.

W r. 1831 utworzył się znowu Komitet ruski [illegible] narodowemu polskiemu [illegible] i w czasie [illegible] agitacya rusko-moskiewska swoją rolę, jaką [illegible] pierwszy raz. Nigdy nie przybrała jednakże ta agitacya takich rozmiarów i nie została tak [illegible] wyzyskana jak w r. 1848.

113

Antagonizm do Załęskiego

str. 272

„Smolka głównie się przyczynił do zamianowania Załęskiego gubernatorem. Nominacja ta była bardzo dobrze widziana w kraju ale najgorzej w kołach biurokratycznych. Miał on przeciw sobie dwóch potężnych nieprzyjaciół, jawnego w Stadionie a utajonego w Gołuchowskim. Pomimo tego poniósł Załęski w najcięższych ofiarach a właściwie w [illegible] wszystkie zasługi.

str. 275

„Było się nieraz między tymi sprawami, których pytano o zdanie zdaleka bardzo odpowiedni kandydat na gubernatora – był nim Smolka! (jakże szczęśliwy), ale nie odważył się przed ministrem na odstąpienie od tradycyjnej praktyki aby gubernatorem był koniecznie ktoś z urzędników – najlepiej członków familii cesarskiej!

str. 276

„Stadion pytany o zdanie miał odpowiedzieć, iż dla Galicji nie widzi odpowiedniejszego [illegible] jak Z.... Nominacja Załęskiego zapowiadała jakby zupełnie odmiennego systemu (ducha), wskutek czego od sierpnia do listopada 1848 doznawał naród kraj dobrodziejstwa rządów, które nie zawsze przyjmował może przez przeciwnego kierunku narodowego.

verte

579

„Była jawnie widać nadzieja, że po zmianie rządu w Galicji przez przeniesienie Zaleskiego do Wiednia a Goł. objęciem Namiestnictwa tenże zechce coś zrobić — ale to mniemanie było. Takie prawdziwie, że czego Zaleski dokazać nie mógł, tego Goł. uczynić nie zechce (choć miałby) — (sprawa Dobrzańskiego wstępu do wojska)

741

Zaleski należy także do ofiar owoczesnego systemu. Stadion zaś który Min. spr. wewn. odwołał go z posady Gubernatora Galicji, aby ją pomógł Goł. którego uważał za genialnego administratora.

766

Stadion miał powiedzieć do Smolki: Przyjmij Pan posadę Namiestnika w Galicji bo ja widzę że wszystkie [illegible] zdanie a tej Goł. zupełnie niepodobna. (albo wtedy była posad. aby pozyskać dla rządu i [illegible]).

Sl. 626

Sprawa ruska

(w ruskim nadto wykładowy)

Rozporządzenie z 20/1 849 w wschodniej Galicji język wykładowy niemiecki, i w Lwowie [illegible] ruski i przewaga niemieckiego nad polskim: — Interpelacja Dzieduszyckiego — Odpowiedź ~~[illegible]~~ Stadiona — W odpowiedzi na zapytanie [illegible] Minist. wie, że ruska ludność większa na wschodzie [illegible] od polskiego niż od niemieckiego języka, przytoczył przemówienie Rektora Uniw. prof. Fr. Tangla do hr. Gol. jako nowo mianowanego Namiestnika Kraju, które opiewało:

„Uniwersytet lwowski przeistoczył się zupełnie, [illegible] ruskim czyli raczej rusko-niemieckim w tym sensie, że w nim do czasu, gdy ruski język dojdzie do zupełnego, uniwersyteckiego wykształcenia, język niemiecki ma pozostać językiem wykładowym. Cały kraj z tej strony [illegible] nie posiada tej zdolności i wdzięczny jest za to mądre postanowienie Wys. Min., gdzie przez takie zapobiegając jego sprawiedliwe życzenia

Sprawa [illegible]

4. Einführung der polnischen Sprache in den Schulen, bei Gerichten in allen öffentlichen Angelegenheiten und Aemtern; in Volksschulen hingegen soll als Unterrichtssprache diejenige Mundart gebraucht werden, die im Orte vorherrschend ist

(Orig. w Gub. [illegible] [illegible] [illegible])

Podział Galicji

Już w dekrecie nominacyjnym dla Załuskiego: 2/8 1848

... zum Gouverneur von Galizien mit Einschluss des Krakauer Kreises u. der Bucowina u. nach etwa erfolgter Theilung der Provinz in zwei Gubernialgebiete zum Gouverneur in Krakau zu ernennen ...

Hubrich

797. W czasie przemarszu wojsk rosyjskich do Węgier: Wojskowa komenda ułożyła spis osób najniebezpieczniejszych, które na czas pobytu tych wojsk miały być wydalone z Galicji i konfinowane za granicami Kraju.

„Na liście tej stał na pierwszem miejscu p. Smolka następnie p. Ziemiałkowski, Krzyżanowski i Karol Hubrich. Było ludzi około 40. Gdy listę tę zakomunikowano Gołuchowskiemu Gubernatorowi Galicji, zaprotestował tenże stanowczo przeciw relegowaniu tych ludzi."

Urzędnicy Polscy (Głównie pomimo zarzutu Gol.

W adresie z r. 1848 (redakcja Smolki) 18/3 Petycja

12/ Besetzung der Aemter mit Landeskindern die in Galizien geboren sind und Ausschließung aller derjenigen, die nicht Landeskinder sind.

Od deputacji wiedeńskiej:

1. Die Entfernung der bisherigen Beamten, insoweit es das Comité (narodowy komitet obywatelski) für das Wohl des Landes nöthig erachten sollte u. 2/ die Besetzung der erledigten Stellen mit Eingebornen; denn eine nationale Administration muss aus Männern bestehen, die durch gemeinsames Interesse mit der Nation verbunden und derselben wohlgeneigt sind; die jetzigen Beamten aber sind größten Theils aus einer der uns zugesicherten Constitution feindlich gesinnt. Sie suchen die beständig Zwietracht und Misstrauen zwischen der Regierung und der Nation stiften zu unterhalten.

Verte

117

№ 4665.
pr.

Mit meinem Erlasse vom 31. July 1859. Z. 4667. habe ich den Herrn Kreisvorsteher von der Entscheidung in die Kenntniß gesetzt, welche das hohe Unterrichtsministerium über die zu Anfang des Monates Juni d. J. commissionell verhandelte Frage der ruth: Schreibung gefällt hat. Um Sie nicht über die Motive dieser Entscheidung im Unklaren zu lassen, wird Ihnen in Gemäßheit des h. Unterrichtsministerialerlasses Folgendes eröffnet.

Schon durch die vereinbarte Feststellung der ruthenischen Orthographie, welche unter einem durch die Lemberger Zeitung bekannt gemacht wird, erscheint der Zweck erreicht, die Eigenthümlichkeiten der ruthenischen Sprache zur Geltung zu bringen, und ihren Unterschied von der kirchenslavischen und russischen Sprache dem, der cyrillische Lettern zu lesen versteht, augenscheinlich zu machen. So viel mußte erreicht werden, und daß es durch die Mitwirkung der einflußreichsten Stimmführer der Ruthenen erreicht wurde, sowie die durch die commissionelle Berathung geförderte bessere Einsicht in das Wesen der Sprache und in das Bedürfniß einer gründlicheren Behandlung der Sprachfrage ist ein wesentlicher Gewinn, welchen zu benützen der Regierung weit mehr dienen wird, als jeder Versuch blos nach ihrem Ermessen vorzugehen. Zudem läßt sich nicht verkennen, daß manche der Gründe für die Ansicht, daß die Möglichkeit des Aufschwunges einer ruthenischen Volksliteratur durch Beibehaltung der cyrillischen Schrift mehr als durch Einführung der lateinischen gefördert werden dürfte, schon an und für sich volle Beachtung verdienen, um so mehr unter den obwaltenden Verhältnissen, wo keine Aussicht vorhanden ist, daß auch nur ein ruthenischer Literat aus eigener Überzeugung

die lateinische Schrift annehmen würde. Eine Änderung ist in dieser Beziehung vielleicht von der Zukunft zu erwarten, aber offenbar nur, wenn die Gründe, welche für die Annahme der latein. Lettern sprechen durch das ihnen selbst innewohnende Gewicht sich geltend machen sollten. Ehe dieß der Fall ist, würde jede Einwirkung der Regierung nur den verschiedenartigsten Partheibestrebungen einen erwünschten Spielraum gewähren und dadurch die Angelegenheit verwirren statt sie einem ersprießlichen Ausgange entgegen zu führen. —

Lemberg den 4. August 1859.

An

den Herrn k. k. Kreisvorsteher

in

die lebhafteste Schritte unternehmen würde, seine Beruhigung
ist in dieser Beziehung vollends von der Zukunft zu
erwarten, aber offenbar nur, wenn die Gründe,
welche für die Annahme der beiden Lehrer sprachen,
durch das ihnen selbst innewohnende Gewicht zur Gel-
tung würden sollten. Ist dieß der Fall, so würde
jede Erweiterung der Regierung nur den [illegible]
erlassenen Verhaltungsbefehlen einen erwünschten
Nachdruck geben und dadurch die Regierung
[illegible] [illegible] einen erfreulichen
Ausgang [illegible] zu führen. —

Lemberg den 4 August 1859

An
den Herrn k. k. Landeschef
in

№ 4469.
pr.

Wie es dem Herrn Kreisvorsteher aus dem Inhalte meines Erlasses vom 31. Mai d. J. Z. 2985. bekannt ist, hat die ruthenische Sprachentwicklung in Folge der Bestrebungen einer gewissen Parthei in der ruthenischen Bevölkerung eine Richtung angenommen, welche von der natürlichen Grundlage des heimischen Idiomes abweichend unterhalb das Aufgehen der ruthenischen Sprache in der russischen und überhaupt die Identifizierung des ruthenischen nationalen und literarischen Lebens mit jenem der Russen bezielte.

Die Regierung fand sich durch diesen ihren Interessen durchaus nicht zusagenden Vorgang veranlaßt die Mittel in Erwägung zu ziehen, um solchen Bestrebungen einen wirksamen Damm entgegenzusetzen, und es ist dabei auch die Anwendung der lateinischen Schriftzeichen für die ruthenische Schriftsprache neben der entsprechenden geschärften Wachsamkeit der Regierungsorgane als auf das geeignetste und sicherste Mittel hingewiesen worden.

Die diesfalls gepflogenen Verhandlungen haben, wie es sich von selbst versteht, bei der ruthenischen Sonderparthei keinen Anklang gefunden, weil das bezeichnete Mittel ganz geeignet ist, die Bestrebungen dieser Parthei zur Russifizierung der ruthenischen Sprache nachhaltig zu durchkreuzen.

Wenngleich nach Inhalt der in Folge meines Erlasses vom 11ten l. M. Zahl 3397. eingelangten Relationen übereinstimmend die Thatsache konstatiert wird, daß die cyrillischen Schriftzeichen bei der ruthenischen Bevölkerung im Allgemeinen keinen Anklang finden, daß dieselbe nach der bisherigen Erfahrung die amtlichen Publikationen mit ruthenischem Texte und lateinischen Schriftzeichen, so wie selbst die mit polnischem Texte, jenen mit cyrillischen Schriftzeichen vorzieht, daß sonach bei der ruthenischen Bevölkerung ein thatsächliches Bedürfniß nach einer Abhilfe in dieser Beziehung durch Einführung der lateinischen Schriftzeichen für ihre Sprache sich kund giebt und deshalb die Kunde von den gepflogenen Verhandlungen nur mit Vertrauen und Befriedigung aufgenommen wurde, – so sind mir dennoch anderseits auch Notizen zugekommen, daß die ruthenische Sonderparthei eine Agitation namentlich unter der ruthenischen Geistlichkeit veranlaßt habe zur Sammlung von Unterschriften für eine Petition gegen die Einführung der lateinischen Schriftzeichen in dem ruthenischen Sprachunterrichte.

Die Sammlung dieser Unterschriften soll Dekanatsweise geschehen, und die Dechante sollen betraut worden sein, dieselbe gelegenheitlich der Dekanats Congregationen vorzunehmen.

Ich bitte die Aufmerksamkeit des Herrn Kreisvorstehers auf diese unstatthaften Umtriebe mit dem Ersuchen dieselben unauffällig nachzuforschen und mir die Persönlichkeiten, die sich hervorragend daran betheiligen, unter Mittheilung sonstiger bemerkenswerther Wahrnehmungen zu bezeichnen, die Gemeindevorstände aber welche die gr. k. Geistlichkeit zu überwachen berufen sein sollte, in einer angemessenen unauffälligen Weise vor Betheiligung an solchen Umtrieben, falls dieselben konstatirt werden sollten, zu warnen.

Die Bezirksvorsteher sind demgemäß vertraulich anzuweisen.-

Lemberg den 24ten Juli 1859.-

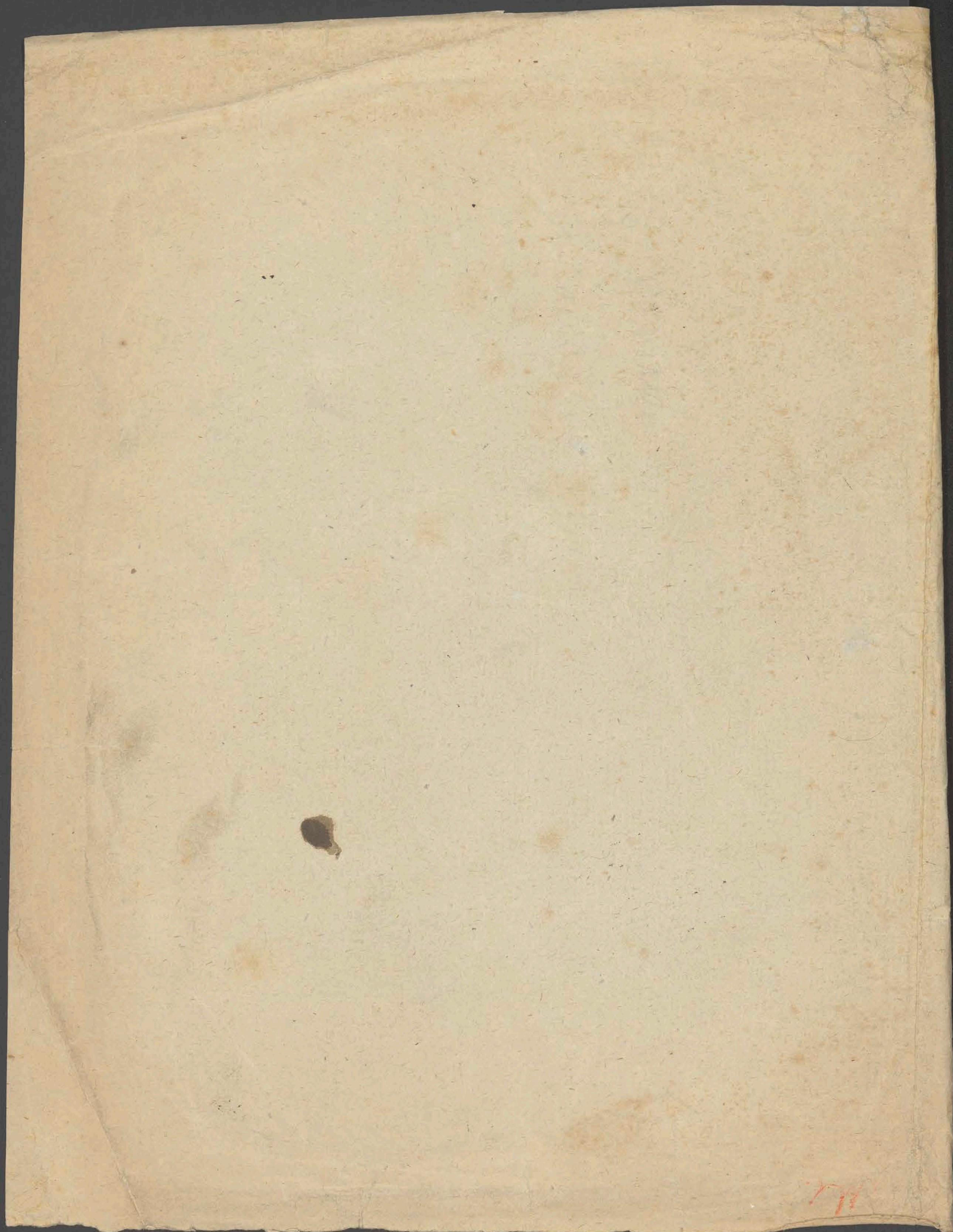
An

den Herrn Kreisvorsteher

in

Język ruski

(Alfabet Łaciński

Urojony spiski z 1850-1852-1868

(Dowód pobłażliwego traktowania wyłącznie młodzieży)

Wszystko

w Rosji

Konfinacya (Karla) Habrichta (ze Lwowa) w Klagenfurt

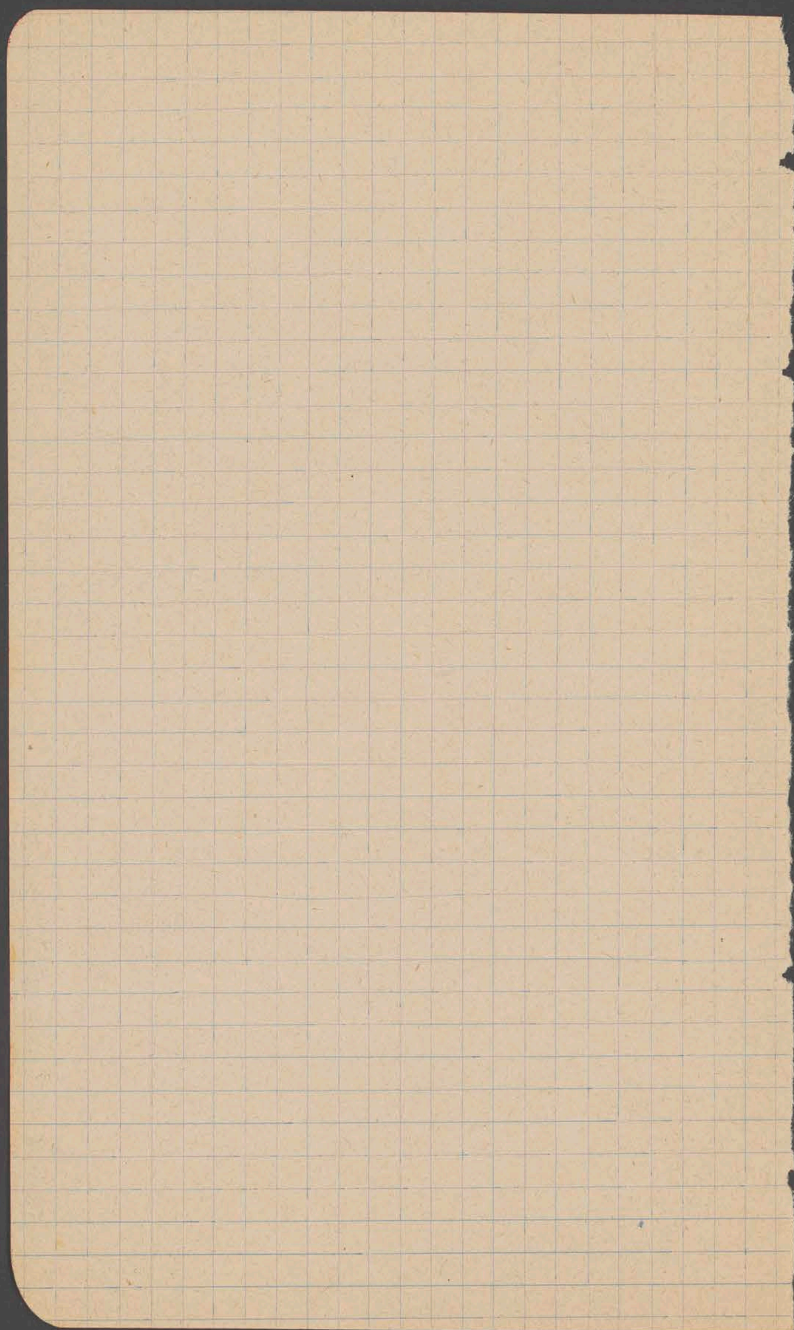
pismo z Wiednia 11/4 850 3/XII do rządu wojskowego Krajowego

Pismo Komendy wojskowej o ukaranie pewnego tego zajęcia — Darcanie.

Man diese Angelegenheit dringend in Anregung zu bringen u. wenn die Erwiderung nicht in kürzester Frist eingelangt werde sollte einen Bericht an den Herrn Min.-Pr. zu erstatten. (Der Gang der Verh. ~~in~~ genau darzustellen u. zu bemerken ist, daß das Armeekommando wiederholt um die Eröffnung der näheren Umstände jedoch vergeblich angegangen wurde u. soviel der Landesbeh. bekannt der gedachten Maßregel keine Erhebung vorangegangen ist. Zugleich ist anzudeuten daß ein solcher Vorgang ungerecht u. unbillig ist u. sorgfältig vermieden werden sollte.... u. daß von Seite der Landesbehörde gegen die Rückkehr des Habrichts nichts einzuwenden ist. Ich bitte den diesfälligen Bericht näher neuen Adresse einzusenden u. diesen Gegenstand thunlichst zu beschleunigen.

Ministerstwo Krajowe ?

Karl Habricht ?

Spisek ¿?!!

Komenda wyjawia w Krakowie śledztwo rewizyi u Józefa Łepkowskiego
u którego w czasie rewizyi [illegible] zabrano [illegible] Przegląd
poznański.

Rewizyi dokonał u Łepkowskiego [illegible] – [illegible] – Relacya
27/4 850. Straszne rzeczy! Odezwa do Niemców Poznańskich (gdzie
das wahrhaft revolutionäre [illegible] an machen die Gesinnung aufrich-
tige. Durch [illegible] Presse von 1848 bis jetzt [illegible] das Volk
zu verlachen nicht – jedes Wort [illegible] bloss Revolution
u Terrorismus). Artykuł Przeglądu [illegible] – ([illegible] wydawnictwa [illegible])
20 kr. Przyjaciela Ludu z tego jeden (8) zawierał Odezwę
Polaków do Czechów z 4/1 849 a nr 9 [illegible] list o polityce
słowiańskiej w r. 1848 u [illegible] – Więc
dowód o spisku ([illegible]) z której wyjdzie [illegible]
[illegible]. Obraz [illegible] –
([illegible] w Bytomiu 27/1 849)
List [illegible] od Michała [illegible] ([illegible]
słowa – [illegible])
polityczn[illegible]. Co się płaci w Krakowie, co [illegible]
nam kolędy? Nic dobrego. Jest już prawo o [illegible],
jest już cenzura – [illegible] jeden i drugie niezapro-
wadzone jeszcze w [illegible] – Węgry jakoś biorą w skórę
i zdaje mi się że wcale zupełnie. Lud [illegible]
[illegible] idea [illegible], bo powiada, że to nie
na długo. Kto myślał że [illegible] powstanie w [illegible] za
tak prędko [illegible] i nie zostanie po niem [illegible]
prócz gruzów zbombardowanego miasta, Ten [illegible] polityczn[illegible]

[illegible] jej ofiarnie i nic więcej. Trzeba pracowicie

nowo, cicho i [illegible] a przekonasz się, że kto inny nie

zbawi. Czy ci więcej potrzeba? O tobie [illegible] [illegible]

[illegible], jak sam każdy jeden. O [illegible] [illegible]

[illegible]. [illegible] przyjedź napisać [illegible] o P. Tr., bo

wiem, że to rozkosz dla Ciebie, [illegible] [illegible], nic [illegible]

jej ani [illegible] od twego ojca. Tys [illegible] [illegible]

[illegible] jak [illegible], [illegible] o kim myśleć, i sprawi Ci to

przyjemność. Oj to przykro, kiedy się czuje potrzebę

w domu, bo tu wszyscy czują, [illegible] potrzeby w [illegible] [illegible]

nie czuje.

P.S. Jerzego więcej. Ja dostał jakiś towar

wydawanego przez Czytelnię, [illegible] przyszły itp.

Nasza prawdy, Nasza boże itp. Mam opowiadania a

nawet potrzeby [illegible] [illegible] prawdy [illegible]

Wszystko [illegible] tego [illegible] Wiedeński [illegible].

~~Chamberlain (strona 538 — Kap. [illegible] 548)~~

Tam znaleziono nowy [illegible] [illegible] — zapiski Chamberlain

akta sądowe i przyznania:

Podpisani pod [illegible] [illegible] [illegible] między sobą następujące

przyznania; że dnia 6 maja 1860 [illegible] który [illegible] się

znajdował, [illegible] stawić się na [illegible] Krakowskie pod [illegible]

[illegible] o godzinie 12 w południe. Gdyż zaś [illegible] [illegible] [illegible]

125

~~[illegible] której z [illegible] tego [illegible] w razie [illegible]~~

nadesłał list pod adresem: Włodzimierza Łepkowskiego prof. [illegible]

aby służył na pomoc dla Konfederacji w Krakowie urządzonej. Niniejszym z

[illegible] obowiązuje się każdy z podpisujących zawsze dla pamięci

nosić przy sobie.

Kraków 19/3 850

Włodzimierz Młocki
[Sprawdzacz kom. gubernialnej]
Chorubski Michał

Gustaw Czarnecki
Łepkowski Józef

Pana Włodzimierza Młockiego

[illegible] od [illegible] [illegible] i [illegible] [illegible].

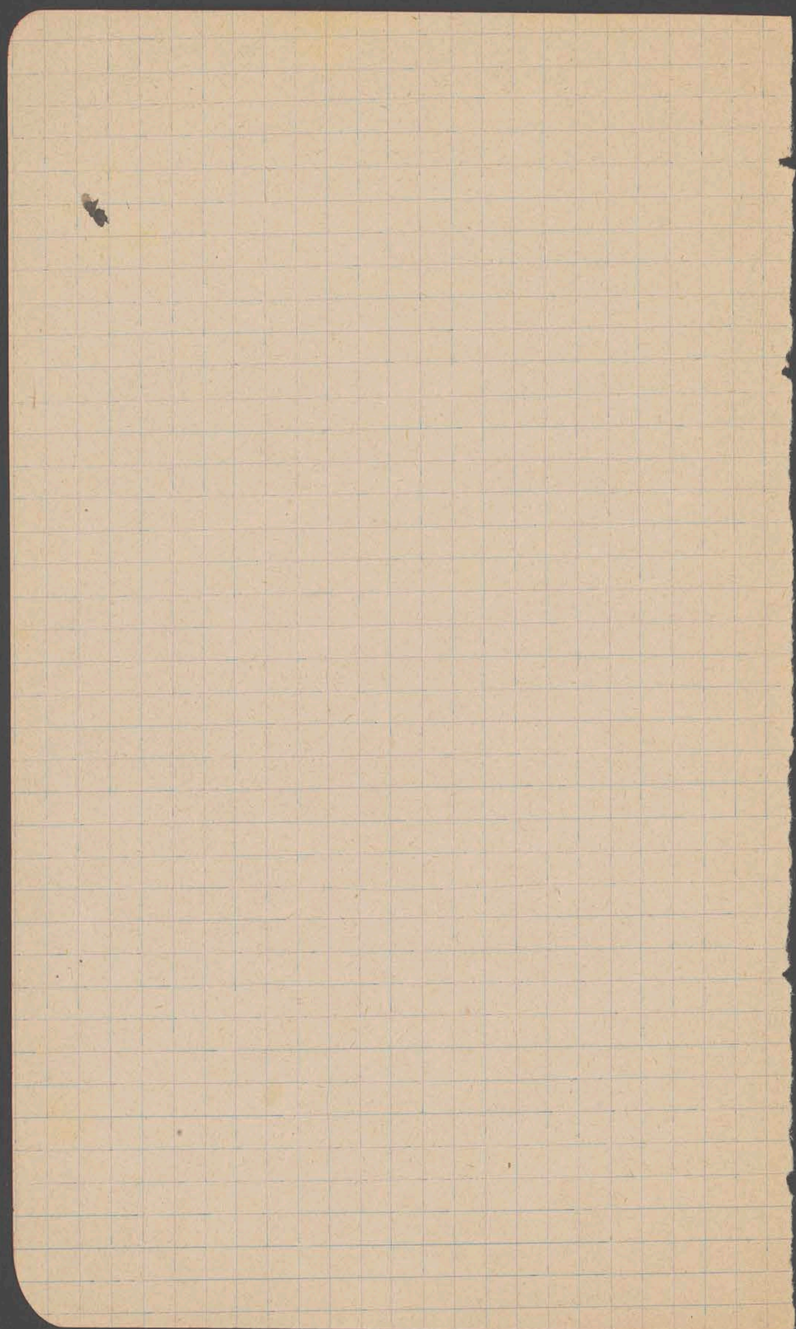
[illegible] Wimmer: 10/7 850 l. 214/g d. Gov.:

.... Nach den Briefen des Chorubski u. Łepkowski ist der Zweck des vorhabenden Einleitens der [illegible] & Individuen ein <u>revolutionärer</u>, Ansuchen und dann eine [illegible] erwähnt; [illegible] die in Folge Auftrags [illegible] von Krakau ausgewiesene Christine Tryblska, insbesondere als Łepkowski nach einer Mittheilung [illegible] gleichwie Tryblska als Agent der Lissowska zu Myslowice in Preussen angestellt wird.

([illegible] [illegible] u. erwarte von Dort die weitere Weisung)

Gob. 90 [illegible] Ettmayer: Wien 15/7 1850 l. 6/KP.

.... der Zweck dieser Zusammenkunft ist nicht näher angedeutet u. [illegible] kein Anhaltspunkte vorhanden sie als revolutionär anzusehen [Karę [illegible] [illegible] [illegible] w ręku [illegible] przyrzeczenie: w danym razie [illegible])

1868 Emigracja — Powstanie!

Taaffe ministrem obcy krajowi — jest bezpiecznikiem a zarazem zastępcą prezydenta gabinetu. — Częste posyłki do ministerium o ~~[illegible]~~ wszelkiego przygotowania do powstania etc. (ks. Napoleon — Czartoryski — Sapieha)

Nie stary — nie zgrzybiały(?) — a kiedy mowa o Polakach — według pism (rel. 4/9 868 19/9) Im grossen u. ganzen ist aber gegenwärtig die Stimmung des Landes im Allgemeinen revolutionären Bestrebungen abhold u. eine Zumuthung für diese Zwecke materielle Opfer zu bringen hätte im Allgemeinen kaum Aussicht auf Erfolg.

Było wtedy żniwo dla konfidentów — jak to jest w naszym [illegible] u [illegible] — zawsze wrogo — ! — i mieszane dopóty — a wtedy szarańcza(?) — podwieczorek(?). —

Vork(?)

[illegible] w dawnej [illegible].

Donos urzędnika za Gal. [illegible] ale [illegible] do E. [illegible]

[illegible] 28/10 863 l. 5568
MS.

Ein Freund der Verfassung, der Regierung, Feind des neuen Systems, welches dahin zielt, Oesterreich zu [illegible] und [illegible] zu consolidiren und den staatstreuen [illegible] mit Freiheit zu beglücken, stellt [illegible] verdammte Mittel, wie es sonst [illegible] und Demokraten zu ~~benützen~~ gebrauchen, denn hier heiligt [illegible] der Zweck die Mittel. Mit Wehmuth habe wahrgenommen, daß die Polen [illegible] Liberalität und Autonomie nur zu [illegible] Zwecke wünschen, um diese Mittel zu revol. Umtrieben auszubeuten. Die Steuerverweigerung zu rev.-Zwecken wird weiter fortgesetzt. Kürzlich ist (!) in der Bahn nach Lemberg Waffen angekommen, welches (!) zwischen die Agitatoren zur Aufbewahrung vertheilt wurde; ein Theil davon ist in den Waldungen zu Pieniaki und [illegible] beide [illegible] Brodyer Bez. begraben (!) worden. In jeden Bez. sind paar Bez.beamte dazu bestimmt, um unter dem Titel [illegible] die Geschäfte der Revpartei zu fördern. Im [illegible] Bez. bewegen [illegible], [illegible] Bielecki u. der Bez.[illegible] Majewski die Agenden der Revpartei. Beide diese Beamten fahren stets herum unter dem Titel Amtsgeschäfte zu besorgen, bringen die Nachrichten zu geheimen Generalen (!) (= rev. Adelige) zu, heben die Steuern der Revpartei ein

127

sie waren auch bei Beförderung der Waffen betheiligt. Was in diesem Bezirke geschehen ist, geschieht auch in anderen Bezirken. Kurz es sind viele Beamte durch die von Rev.adel beim Gołuchowski geführte Protektion angestellt worden (aha!!) welche revolutionär sind, auf den Umsturz Oesterreichs und auf die Herstellung Polens arbeiten. Es ist daher höchst nothwendig sowohl die obgedachten zwei Beamte als auch wo immer in Galizien politische Beamte sehr revolutionsverdächtig sind zu übersetzen. Ew. E. werden sich nächstens überzeugen welchen Nutzen diese Anzeige (!!) dem Staat bringen wird.

Schließlich wird bemerkt, daß diese Anzeige für die Stellvertreter Geheimniss bleiben möge (aha!) da sonst bleibt Alles umsonst.

(bez podpisu)

128

[illegible]

Urodzony w Raciborzu ~~[illegible]~~ w Śląsku pruskim 1849
~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] – Siedział parę [illegible] –
[illegible] [illegible] w 1852 i [illegible] [illegible] do [illegible] [illegible]
w Poznaniu – W r. 1852 [illegible] [illegible] [illegible] Mierosławskiego
w [illegible] ([illegible]) [illegible] [illegible] ([illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] – [illegible]) [illegible] jak [illegible] [illegible] – [illegible] 1852 –
[illegible] [illegible] 1853.

W[illegible] z Polem w Tatry

129

1853

W. [illegible] (Chmielnberg) [illegible] [illegible] W. r. Gl. [illegible]

[illegible] [illegible] (Warenberg)

Stroppel Karl C.: War in früheren Zeiten 1845 – 1846 wegen seines frechen u. dreisten Benehmens gegen die jetzige Justiz und be- ~~[illegible]~~ Kreis degradirt u. sofort des Dienstes entlassen – ist daher nicht empfehlenswerth –

(wohlbezogen [illegible] Träger der Idee [illegible])

Kuriewski Michael: Ehrgeizig im höchsten Grade – als k. Priester nicht besonders empfehlenswürdig leidenschaftlich im höchsten Grade – der niedrigen Intrigue sehr geneigt.

Rechtsfreund in [illegible]

Cheminski Valerian – Ein Bruder des k. Pollini – mit gleichem Lobe kann ich mir über dieses Individuum nicht ergehen.

430

Rede [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Do [illegible] – 21/10 850 – [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] z polityki
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] –

Nach Verschiedenheit der Natur der Länder
unterscheidet sich die [illegible] [illegible]
in Rücksicht ihrer polit. Gesinnungen
so zwar dass jedes Land mehr
oder weniger der [illegible] politischen
Nat. zugethan ist [illegible] [illegible] in derselben
Menge [illegible] in derselben Menge der
alten Regierung zugethan ist. Alle jene welche
weder zur [illegible] noch jener Nat. angehören,
haben sich mit der [illegible] [illegible] Nation
[illegible] [illegible] [illegible] für oder gegen
ihre Regierung [illegible] [illegible] – [illegible]

[illegible] sich auch die der offiziell geltenden
gemeinen öffentlichen Meinung der Zeit ange-
[illegible]"

IV

Ustawodawstwo gminne.

do rozdz. II Stan-

prawkowicz [?] Stef. [?] Krzyżan [?]

Gemeindeordnung f. Lemberg

(Widnia 23/1850 N° 120. [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] Felixa Franke, Prof. [illegible]
d. [illegible] [illegible] [illegible] Sidorowicza, [illegible]
adw. dr [illegible], Ormianin adw. dr [illegible]
[illegible] adw. dr Blumenfelda [illegible] Goldbauma. – [illegible] 10 [illegible] [illegible]
w Wiedniu.

Burmistrz Hoepflinger [illegible] [illegible] (12/5 850 N. 200 : ~~Endlich~~ Nach Beseitigung unbegrenzter Hindernisse u. Gemüthsaufregungen mit Aufopferung der Gesundheit ist es mir endlich gelungen (... Entwurf zu Stande zu bringen) Ich ... [illegible] Widerstand einiger Anhänger der Regierung ~~[illegible]~~ u. Majorität: Dieser Anzahl fehlt es nicht an Thatkraft u. ~~[illegible]~~ [illegible] (Die Autonomie unserer Commune ohne feste Handhabung der Regierungsgewalt nicht [aufr]echt erhalten werden kann indem die gut gesinnte Einwohnerschaft [ob]wohl sie in der Stadt die Mehrzahl (!) bildet moralisch die schwächere ist [illegible] weil die demokratische Partei wie überall so auch hier sehr thätig ist u. terrorisirt (!) .. Die Absicht der Majorität im Ausschusse geht dahin, den Magistrat u. alle Gemeindeämter von Grund auf neu zu bauen, vor allem die polnische Sprache als Amtssprache einzuführen u. jene Individuen anzustellen die der demokrat. Partei angehören und wenigstens in der Hauptstadt eine kleine Republik zu schaffen, dann für die Landstädte als Beispiel voranzugehen. Leider scheinen [illegible] der Anhänger meine Besorgnis [illegible] zu

Verurtheilten, indem mit Rücksicht auf die Jubiläums= [illegible] der [illegible] schon drei Gerichte von *politisch* [illegible] *Verbrechen* vorkommen, von welchen die Entschuldigung [illegible] Kundgebung, Bettlerei [illegible] die Leitung der [illegible] werden, überhaupt Candidaten hier welche zu erwarten haben (–!)

[illegible] widać [illegible] przy organ. [illegible]

Hofrat Kryński (*dość ważne!*) w Kuratorium mówi że [illegible] wegen Entehrende Stellung Dobrze mówi: *Majestäts*=beleidigung sind Verbrechen welche gegen den Monarchen der Staat begangen sind, i [illegible] [illegible] zu sagen in seinen eigenen [illegible] [illegible] häufig nicht [illegible] entehrende Stellung angeben (!! [illegible] [illegible] [illegible])

—

Do obrad minist. nad [illegible] Dr [illegible] przysłał 19/6 1850 [illegible] $\frac{65}{RP}$ 24 [illegible]

senator Kopf, [illegible] konstant. Berse, [illegible] Dr Krzemiński, [illegible] Hebra [illegible] [illegible] Lewicki.

Reiseprotocolle 1849–1851

(Miscellanea)

Nonom

W obronie

Z Rosji przesyłam – więc korespondencję
[illegible] [illegible] [illegible] – wypadek –

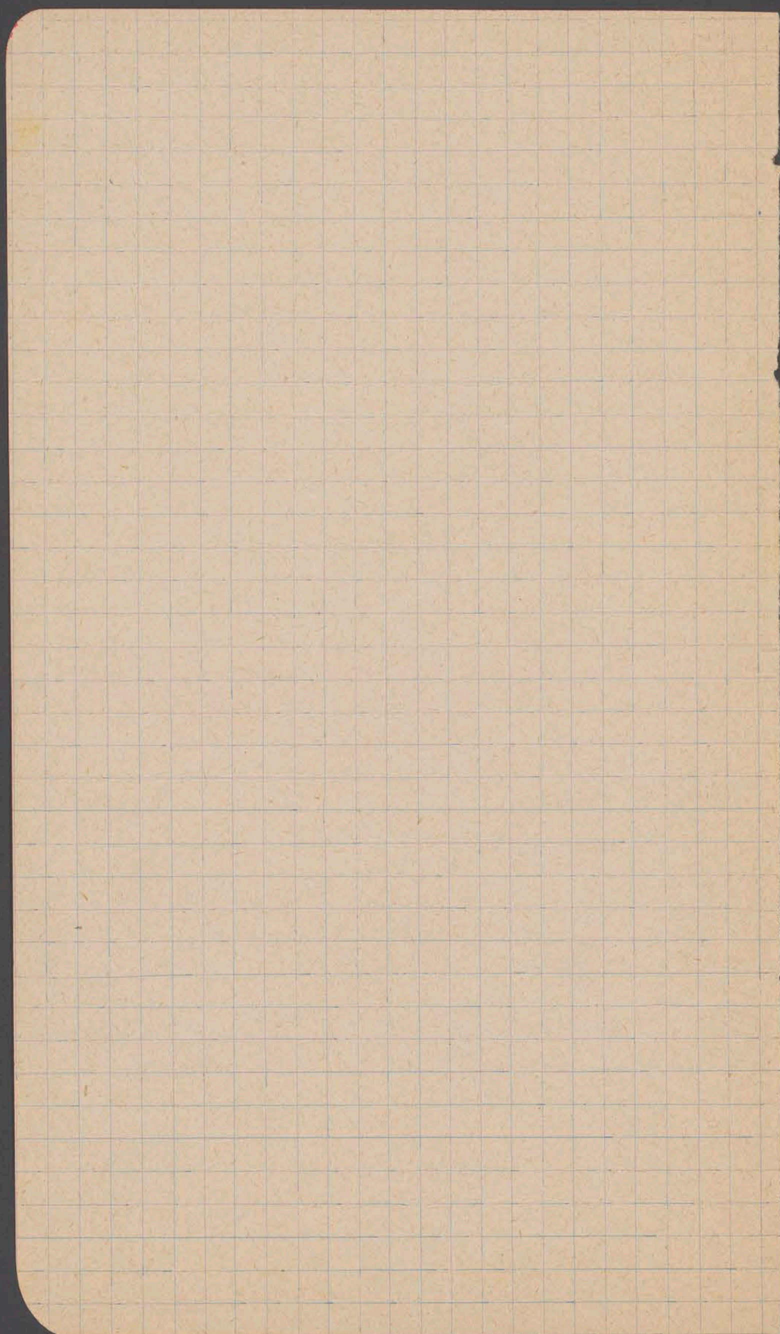
Ebon

[illegible]
[illegible]

Chłopskie wybryki

W dobrach [illegible] [illegible] (Bohemia) chłopi [illegible] [illegible] [illegible] na [illegible].

Z Wiednia [illegible]: 30/7 850 [illegible] wezwanie do starosty – Dawno [illegible] [illegible] [illegible]: Ruhe u. Ordnung muss herrschen. Binnen 8 Tagen bis die Aufgabe gelöst ist alle 8 Tage wollen Sie mir über die getroffenen Massregeln bündige Relationen erstatten. –

138

[illegible] – [illegible] – [illegible] [illegible]

Brak monety dawkowej ([illegible] [illegible] [illegible] [illegible]) i soli kuchennej

([illegible] [illegible]) – [illegible] [illegible] Kraussa 7/5 850 28 / R. P

i 7/5 859

ad l. Krauss 13/5 1850 [illegible] / [illegible] przypisek 7

Czynowik

(nie zginna 1883)

Adwokat Delniowski (al Tarnopola) (mówi do Namt. Stugg) że komisarz obrońcy Klein przysłany do komisji do Skorysz (gdzie Del. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] się dowo:

Namt. Potocki [illegible] 20/6 850 l. 67/RO.

[illegible] dieses Verhaltens (- - Ist die Anklage ein bösartiger Anwurf, so werde ich gegen den Verleumder mit aller Strenge vorgehen lassen, ist aber der ~~die~~ Angeklagte schuldig, so erscheint er um so strafbarer, als er durch dein Benehmen die Ehre der Beamten des ganzen Landes aufs ~~Spiel~~ Spiel setzte.

Zakrzewski z Wiednia do Krajowego (gub.) 14/8 850 l. 142/RO

Der Kreiscommissär Klein hat sich – auf das Gebäude bezüglich – nicht nur taktlos sondern auch in hohem Grade [illegible] benommen und hat bewiesen, daß er nicht frei von Leidenschaft ist, was bei jedem Beamten, insbesondere bei einem polit. [illegible] ein wesentlicher Gebrechen [illegible] [illegible].

– ze względu na to [illegible] [illegible] do [illegible] na własne koszta.

Drogi

z okazyi podróży Monarchy Viceni 10/6 851 l. 25/AP

Stanowione : Wadowice, Bochnia, Sącz, Tarnów, Jasło, Rzeszów, Przemyśl. Sanok Sambor

i viele zu wünschen übrig lasse (das Strassengebiet)

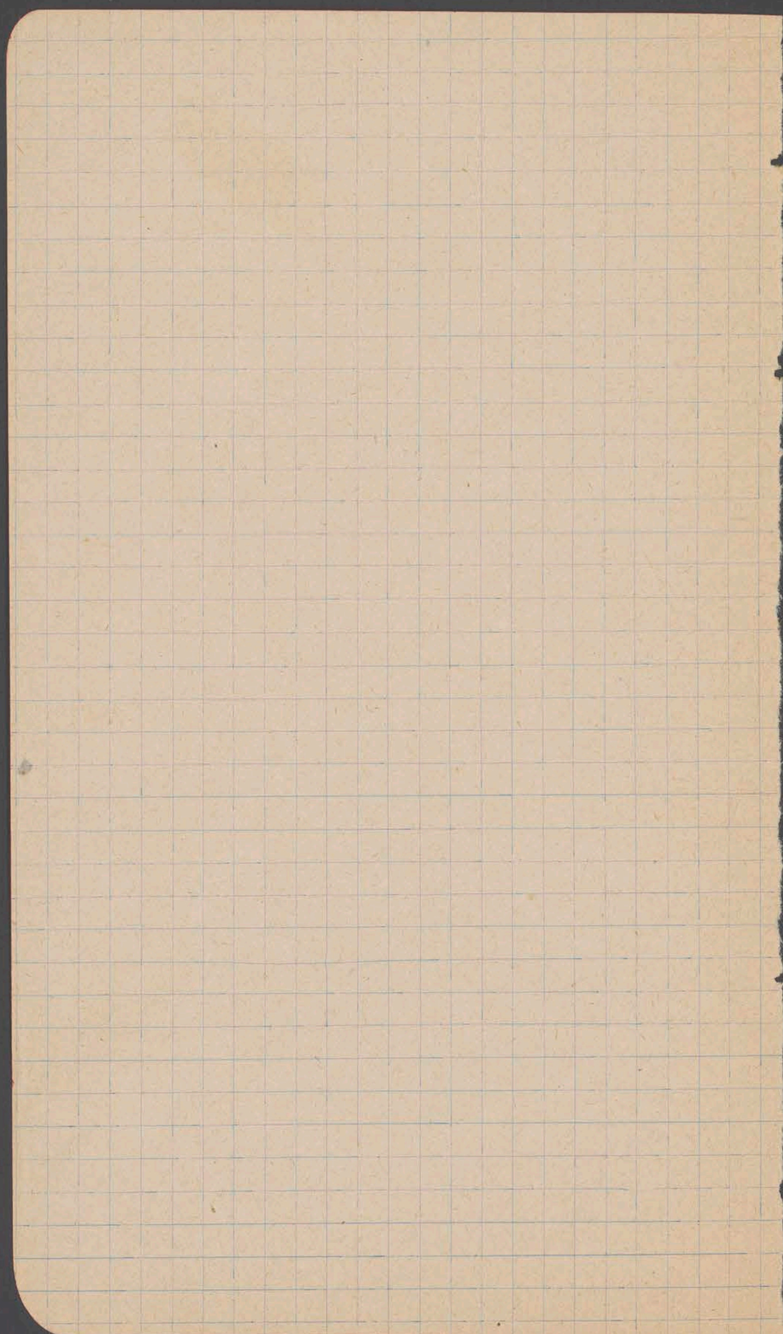
zwłaszcza o drodze do Morskiego Oka.

Ich mache es zu einer angelegentlichsten Pflicht die vollständige u. zweckmässige Ausführung der Strassenherstellung zu überwachen u. hierauf nachdrücklichst und persönlich einzuwirken. Mit dem gedachten Zeitpunkte (dem 20/6) werde ich die bezeichneten Strassenstellen selbst in Augenschein nehmen und mir von dem Vollzuge meiner gegenwärtigen Anordnung die Ueberzeugung zu verschaffen.

Nadwód Cesarza 1851 (około 1853)

140

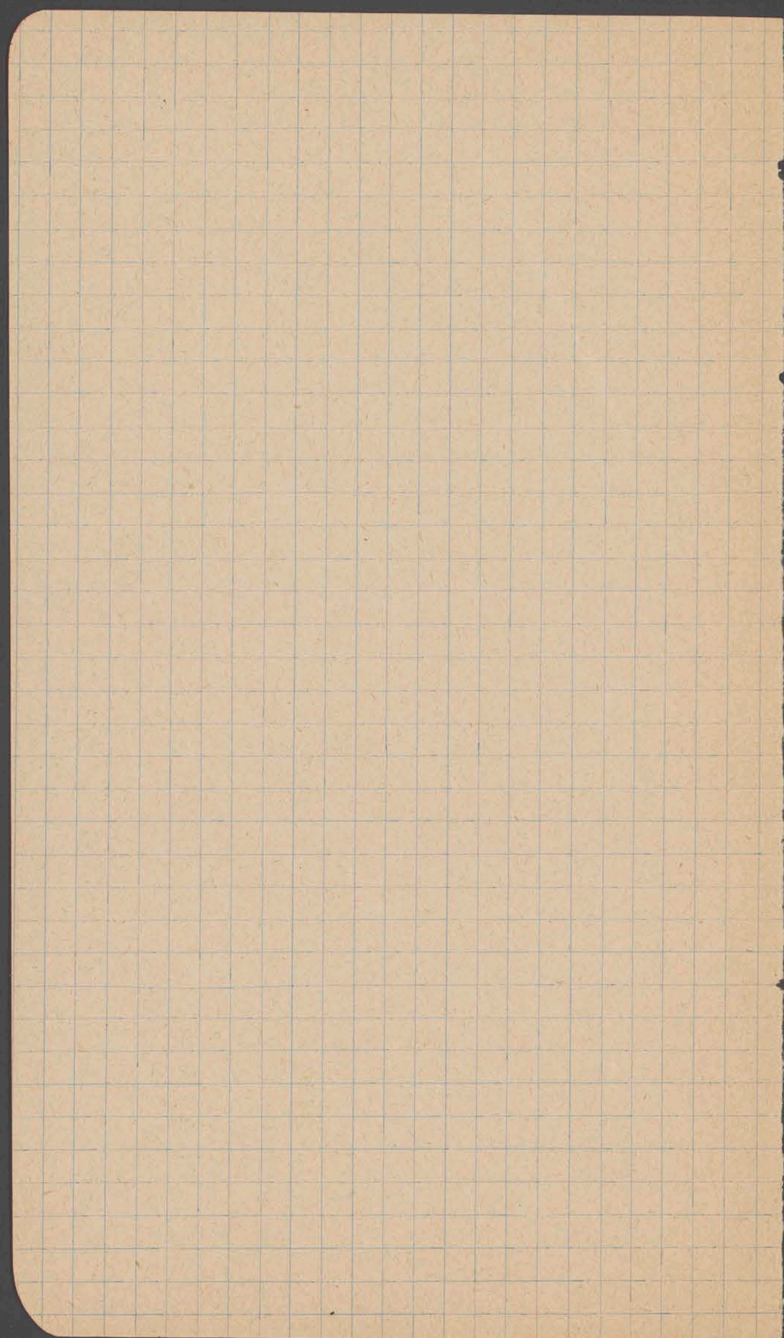
W [illegible] Wiedeń [illegible] [illegible] z Krakowa [illegible]
17/4 850 / [illegible] [illegible] [illegible] w [illegible] Tarnowie Rzeszowie
i [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] i [illegible]
[illegible] do [illegible] ([illegible] [illegible])

141

Dirna

Z Wiednia 16/7 850 $\frac{?5}{R.C.}$ wzywa Namiest. Uherek w Senacie aby ~~[illegible]~~ wydział na [illegible] Dr. Wieczkowskiego [illegible] Szczeblickiego w sprawie uzyskania [illegible] i [illegible] [illegible] [illegible] Bauera

141

A. V. $\frac{30}{12}$ 857 1. $\frac{633}{9}$

[illegible]

Nr 189 — [illegible]

1842 [illegible] [illegible] [illegible]

([illegible]) [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] — [illegible] do [illegible]

1844 [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] o [illegible] do

[illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] i [illegible] do [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] 2 [illegible] ([illegible]

o [illegible] [illegible] z [illegible] i [illegible] [illegible])

[illegible] — $\frac{18}{12}$ 844 [illegible] ale [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] — [illegible] [illegible] 1857 —

[illegible] [illegible]

Jako [illegible] z [illegible] — [illegible]

nowe [illegible] — [illegible] [illegible] [illegible] —

Druga wojna [illegible]

Druga [illegible]

Wisła – Gdańsk

Dniestr – Odessa

[illegible] Sam i Dunajca [illegible]

Warunki te [illegible] – [illegible] [illegible]

o sile 18 [illegible] [illegible] na Wiśle

[illegible] do Krakowa n. Dunaju do Constanza

[illegible] Sanie do Dubrucha ([illegible])

[illegible] [illegible] [illegible] – [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] ([illegible]) [illegible] [illegible] [illegible] –

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] –

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] –

[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] – [illegible] [illegible] Rosja –

Rak

[illegible]

143

Adres[illegible] – ([illegible] [illegible]
[illegible], [illegible] – 17/10 857)

A. Vert 3/1 852 1 8/9

1. [illegible], [illegible], [illegible]

2/ 3 [illegible] w [illegible] – [illegible]
[illegible]

3/ [illegible] [illegible] [illegible] w [illegible] i [illegible]

4/ o [illegible] [illegible]

5/ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

6/ [illegible] [illegible] 4/10 850 o [illegible] [illegible]

7/ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

8) [illegible] [illegible] z [illegible] [illegible] [illegible]

9/ [illegible]

Polit

Ekon

Drs [illegible]

Sig

Koleje ~~Ekonom~~

(Ek [illegible] Brosz. [illegible])

W r. 1855 [illegible] w pierwszej [illegible] linię ze Lwowa [illegible] 2 [illegible] przez obwody Sambor, Stryj, Stanisławów wzdłuż prawego brzegu Dniestru – nad [illegible]

Rzym.-prokt. 23/6 855 L 120/g. Pozostawia

Koncesja Mon-pierwszy [illegible] bez [illegible]

[illegible] na Dniestrze – [illegible]

Kombinacja [illegible] 2 [illegible]

[illegible] we Lwowie.

Kurator: Die vorzugsweise Berücksichtigung der Handels- und landwirtschaftlichen Verhältnisse scheint übrigens auch bei Anlegung der Eisenbahnen in den übrigen Provinzen als maßgebend angesehen worden zu sein. Galizien, welches in der angedeuteten Beziehung einer besonderen directen Einwirkung von Seite der Regierung zur Hebung seines Wohlstandes dringend bedarf, dürfte vor den al. Throne dargestellten [illegible] Berücksichtigung würdig angesehen werden.

Kolgé

855

vyhovuji

Ekonom

[illegible]

Towarzystwo rolne w [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

rolnictwo

w Cesarstwie 17/10 851 1) [illegible] [illegible] [illegible]

po [illegible] [illegible] — [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

2) [illegible] 3) podział [illegible] [illegible] 4)

konwersya 5) [illegible] [illegible] dla rolnictwa

6) [illegible] [illegible] — [illegible] [illegible] ([illegible] [illegible])

7) [illegible] [illegible] — [illegible] — [illegible] [illegible] i [illegible]

[illegible] 8) [illegible] [illegible] ([illegible] [illegible] [illegible] [illegible])

[illegible] — 9) [illegible] [illegible] [illegible] — [illegible]

[illegible] — [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

do [illegible] 10) [illegible] [illegible]

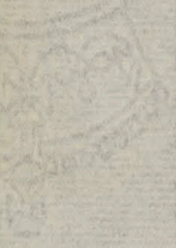
o [illegible] [illegible] „unter der gewohnten kräftigen

Mitwirkung werden [illegible] u. für das Wohl

des Landes in jeder Beziehung so sehr angenommen

[illegible] 7/1 852 [illegible]

zel:

Ellen Terry

Dr. Josef Frhr. von Kalchberg: Mein politisches Glaubensbekenntniss in Gedenkblättern aus einer achtzigjährigen Pilgerfahrt – Leipzig 1881

S. 306. Kam Als ich eines Tages meiner Amtspflicht nachkommend das Provinzial-Strafhaus in Lemberg besichtigte, wurde mir ein Bursche von ungefähr 18 Jahren vorgeführt; er war blond, sah blühend aus, hatte einen sanften Gesichtsausdruck; körperlich wohlgebildet schien er auch geistig nicht gerade verkommen zu sein. Er benahm sich weder verlegen noch trotzig, war seit dem Eintritte in's Strafhaus vorwurfsfrei(?). Ich frug nach dem Verbrechen und erhielt zur Antwort, dass er im Nothjahre 1847 als er den Hungertod litt, seinen vierjährigen Bruder abgeschlachtet, zerstückelt, theilweise gebraten und aufgegessen hat.

—

Eine Mutter weigerte sich ihr noch lebendes siebenjähriges Mädchen aus der Todtenkammer, wohin sie dasselbe gebracht hatte zurückzunehmen, weil es doch sterben müsse und hier auf geweihter Erde sterbe.

—

Ich begegnete einem jungen Manne welcher auf einem Sarge sitzend lustig Lied pfeifend daher fuhr und fragte ihn, wen er denn fahre? Meine Mutter, war die Antwort, der Hunger hat sie getödtet und er pfiff weiter.

—

Kam In Sadowa Wisznia hatte eine Mutter ihr Kind gebraten und zu essen versucht; sie fand das Fleisch zu süsslich. Die Frau starb im Kerker und ich glaube und hoffe dass sie geistesverwirrt war.

—

1846

227 u.

W. [illegible]: W[illegible] – den andern Tropf [illegible] gehabt. Hurrah!

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Nędza galicyjska

[illegible] //

vol. 10/1 852 l. 32/9 149

Ekonom (wykonanie przez organa)

Serwituty — ([illegible] do [illegible]) [illegible] [illegible] [illegible] serwit. na przegląd [illegible] [illegible] a [illegible] —

Patent z 7/9 848 : zasada główna zniesienia a unentgeltliche [illegible] [illegible] [illegible] regulacya

patent 5/7 853 (§ 12) główna zasada : regulacya [illegible] : entgeltliche Aufhebung (§ 5) : Ablösung sonder Regulirung.

Gosp. [illegible] : uwaga na odróżnienie [illegible] Serwitutu

W przeci — główna zasada wykupno Ablösung d. i. gegen Abtretung eines angemessenen die ökonomische der fortdauernde Bewirtschaftung [illegible] Areals oder nach Umständen Geld[illegible] nur Servitut werde im Hochgebirge wenn es beide Theile wünschen in natura belassen u. in Bezug auf Ausübung regulirt

[illegible] 1) Spisanie [illegible] [illegible] [illegible] 2) [illegible] [illegible] — 3) Utworzenie co do [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] — 4) [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]) — 5) Komisja [illegible] w Krakowie 6) [illegible] [illegible]

Indien
Land

[illegible] gilt [illegible] (Ableitung
auf [illegible])

150

Rest 17/7 854 [illegible] 190

Regs. [illegible] 16/7 854 — im [illegible]
Betrage des bisherigen Rentenvorschusses)

[illegible]

22/2 853
27/2 853

Pańszczyzna

Max
(Bach: Geschichte der Wiener Revolution im Jahre 1848

W innych prowincjach nie było jej jak w Galicji

str. 308–316 i 623.

Perfidja w postępowaniu przy zniesieniu
str. 343.

Ekon. Jednan

Rozpoczęcie przez Stalina dla [illegible]

uruchomienia Kontr. do Tow. kredyt. -

rozpoczęcia 30/3 8 1/9 L 207

jako pomoc dla słabo rozwiniętych

gospodarstw z punktu widzenia

pomocy

ocenione wartości podatku 63

przez wł. rzeczy oraz punktu rozwoju

dobro punktu i [illegible] Kom. funduszu

Min. Skarbu — rzecz 29/10 850

(1018)

Nedole Dworów

[illegible]

[illegible] – [illegible]

[illegible] Vortrag

25/12 1851.

[illegible] 2 1/10 850 [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] o [illegible]

[illegible] (1820 – [illegible])

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] + [illegible]

" [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

w Gal[illegible] wprowadzenie tu pewnego w całości ustroju
[illegible] się ~~[illegible]~~ [illegible] w granicach [illegible]
[illegible] do tego, aby według [illegible] [illegible]
w [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] bez [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] w [illegible]
w [illegible] z [illegible] [illegible] do tego [illegible] — [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] i [illegible] [illegible]
[illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] i [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ([illegible])
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] —

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] —
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] 1847 — [illegible] 1860 [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible], że wie coś [illegible] [illegible] do [illegible] –

Byłem świadkiem podczas [illegible] drugiej obecnie

w [illegible] [illegible] przez M. [illegible] do [illegible] w [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Jakiemu odpowiada [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] drugi [illegible] [illegible] [illegible]

a nie [illegible] o [illegible] [illegible], które [illegible] [illegible] [illegible]

Przypominam mi, że [illegible] [illegible] [illegible] sprawa jest już

zakończona i [illegible] [illegible] nie [illegible] [illegible] do [illegible]

[illegible] o [illegible] [illegible] –

B [illegible]

[illegible] – [illegible] – [illegible]
([illegible] – [illegible]
[illegible] – [illegible])

[illegible] 1815/20 [illegible] – [illegible]
[illegible] – [illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]
[illegible] 4.95.628
[illegible] 884.425

5.800.084

[illegible] 126.001.689 [illegible] /3

77.334.459 25.21

Zuerst erledigt [illegible] der [illegible]

[illegible] (Konzept [illegible])

2

[illegible] Korrektur – [illegible] wären. Es dürfte somit sowohl mit Rücksicht auf die Kostenfrage als auch ~~auf~~ in Hinblick auf den [illegible], bzw. des Eingriffes auf die allgemeine Störung im Lande einer wesentlichen [illegible] nicht am zweckmässigsten sein, bzw. die [illegible] an der Stellvertreter untergeordnete Abteilung des [illegible] bildete.

[illegible]

[illegible] — to granica

między [illegible] — [illegible]

po [illegible]

[illegible]

[illegible] —

[illegible] 7/5 888 [illegible] — [illegible]

15/8 882 [illegible] — [illegible]

[illegible] [illegible] — [illegible]

[illegible] — [illegible]

[illegible]

[illegible] —

[illegible]

[illegible] —

[illegible] $\frac{12}{11}$ 826 5/7 85

[illegible] u. [illegible] Josefstadt[illegible]
[illegible]apparate

Vergleich – Rechtsweg –

[illegible] úřadu

[illegible] –

[illegible]

[illegible]

A: Vst 2/1 85 – 2 (. 7/9

Potem potrzeby minimum

środka od każdego pod

podatnego wysiłku —

potrzeba [illegible] przy

na razie i [illegible] ±

razy potem —

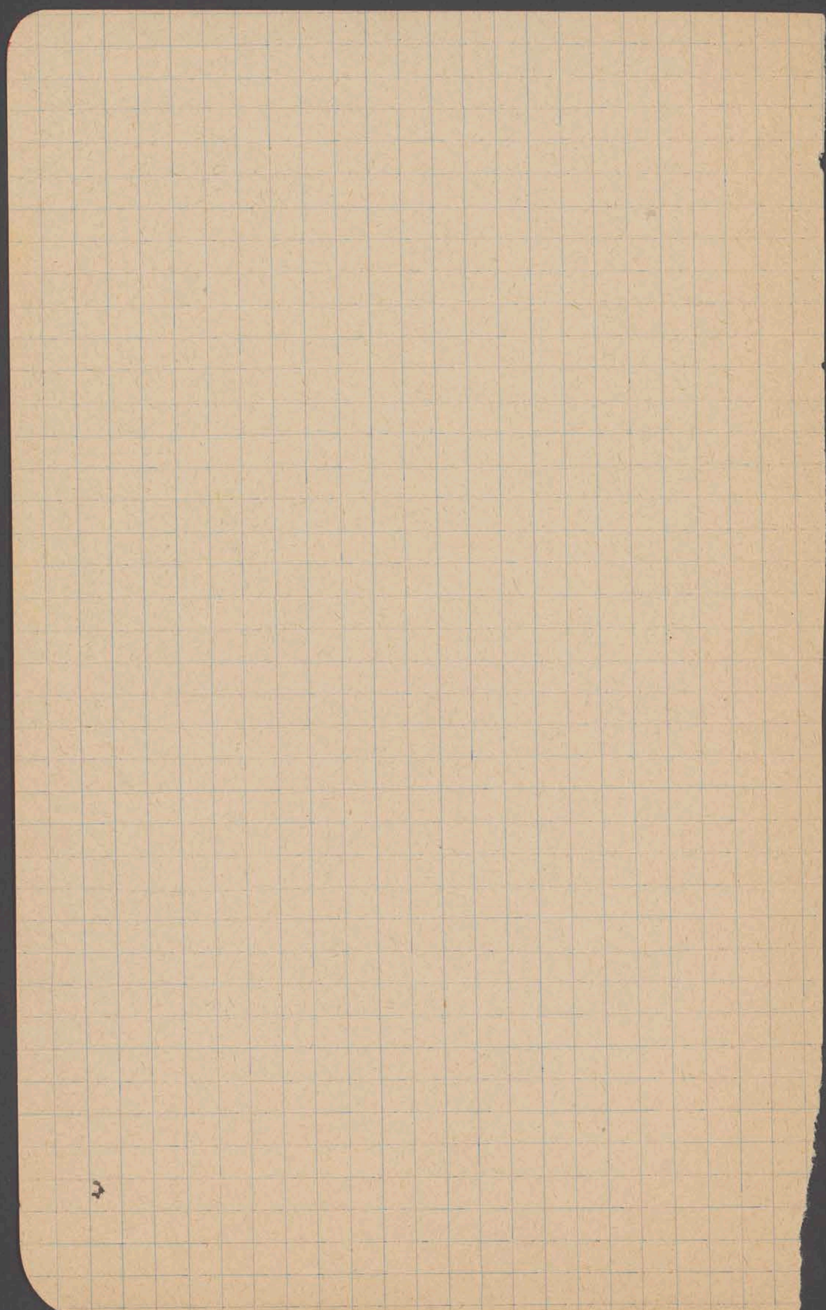
[illegible]

[illegible]

Indemnizacya

(Lith.) Reskrypt Bacha z 9/9 1850

Ich habe die Ehre E.E. hiemit einzuladen den Hofrath Carl Czetsch R. v. Lindenwald, den Kreishauptmann in Sambor Ignaz Hietzgern u. den Gubernialrath Anton Reiss anweisen zu wollen, sich dieselben unverzüglich nach Wien begeben, damit ich mit Ihnen die Durchführung der Grundentlastung in Galizien mündlich besprechen kann.

ad II Indemn.

Cały kapitał indemnizacyjny wynosi
według dotąd wypłaconej sumy
w Gal. wsch. 47.716.038 m. K.
zach. 27.655.600

Razem 75.371.638 mk =
79.140.200 złr. w. a.

Kapitał ten nie jest z wszelką ścisłością
obliczony. Podaję go w takiej wysokości,
w jakiej był wzięty do utworzenia planu
amortyzacyi w r. 1857 a ponieważ wówczas
nie były jeszcze wszystkie kapit. wykwidowane
przeto owa wysokość całego kapitału oparta
na rachunku prawdopodobnym. Atoli rachunków
tem nie wiele brakuje do wysokości rzeczywistej.

(Dzieje Indemnizacyi – Kratt – 88. str. 245)

Indemnizacya

Ministerium (Stadion) z 23/3 849 1811/MJ uznało

że pod względem przyznanych na indemnizacyę (w wysokości 2½ podatku rocznego) powinności ~~darowane~~ przez dziedziców bezpłatnie (przyznane "darowanie") (okólnik 19/5 849 l. 4462/P) a przecież sam Stadion uznawał to darowizną!!

25/7 1849 l. 8304 ~~[illegible]~~ przedstawienie [illegible] do wyprowadzenia pewnej sprawy — [illegible] komisya zatwierdzające [illegible] Sekretarz [illegible] Komisye Pisarz Steber v. Sebenitz. [illegible] Brunicki [illegible] [illegible] Hubert Appel. do Gub.

Kreisschreiben 27/6 849 l. 7302 (wed. Dekr. 10/6 849 l. 3788/MJ)

"Zaległości nie rozciąga się na duchowne ani na owe powinności urbaryalne, które posiadacze dóbr być poddanym swoim bezpłatnie ~~[illegible]~~ ustąpili tj. darowali, wyjąwszy darowizna ta dostąpiła zupełnej mocy prawnej lub nie."

Allerunt. Bericht do Cesarza o czynnościach sprawach krajowych:

(z 3/7 855 l. 214/R.P. ref. w Staatsministerium-Pessinger)

1. Potrzeba ustawy gminnej - z zabezpieczeniem stosunku większej własności wobec gminy — niezgodność [illegible] wniosek. — Wniosek (projekt) by własność obszarna (dworska) wyłączona ~~[illegible]~~ [illegible] z gminy, nieuzasadniony.

2. Potrzeba porządnego spisu [illegible] propinacji - która powinna przez a po zniesieniu dominiów (patrymonialnych jurysdykcyj) i pańszczyzny wiele podstawy niezbędnego utrzymania stosunków

3. Komasacja gruntów - ze względu na bezpieczeństwo własności i przede wszystkiem ze względów ekonomicznych

4. Księgi gruntowe dla porządku własności — z kontrolą odpowiednią w celu bezpiecznego działania u. um den ungebildeten daher Gesetzlicher Bevormundung bedürftigen Landmann vor den wucherischen Umtrieben insbesondere der Judenschaft zu schützen.

Serwituty

Równocześnie w relacyi do ministra Stadiona pisze:

„O poborze drzewa budowlanego nie wspominałem w tem rozporządzeniu dlatego, że według mojego zdania, jak to otwarcie podnieść muszę, wydawanie budulca z drzewa w [illegible] Józefińskiego miało na celu jedynie utrzymywanie gospodarstw wiejskich w stanie wszechstronnie odpowiadającym obowiązkom pańszczyźnianym. Cel ten też ustał obecnie całkowicie (wskutek zniesienia ciężarów pańszczyźnianych). W przeciwnym razie musiałoby stąd powstać znacznie większe obciążenie gospodarstwa leśnego i szkoda dla kraju i właścicieli dóbr, gdyż włościanie uwolnieni od wszelkich ciężarów pańszczyźnianych przyczyniałby do rozszerzenia swych budynków w takiej mierze, jakiej przedtem nie znali z potrzeby a jako budowałby [illegible] przynosiłoby dalsze [illegible], gdy przenosiłoby się na całą krajową. Widzę się zresztą spowodowanym zwrócić uwagę Waszej Ekscelencyi na naglącą potrzebę ostatecznego uregulowania stosunków serwitutowych i zarazem prośbę o wydanie w tej mierze potrzebnych rozporządzeń, gdyż dłuższe zwlekanie wśród obecnych stosunków z jednej strony utrudniałoby właścicielom dóbr należyte ograniczenie i zagospodarowanie lasów na rzecz kultury krajowej a z drugiej strony rozwielmożyłoby łatwo uporczywienie włościan i pociągnęło za sobą dla kraju [illegible] następstwa. Włościanom bowiem obecnie [illegible] ciężarów bardzo się podoba dalsze używanie służebności, których zniesienie za późno dokonane wydałoby się bardzo przykre a wywołane tem niezadowolenie mogłoby być użyte do wywołania zaburzeń. Zatrzymanie służebności sprowadzi dalej niezadowolenie główne klasy właścicieli dóbr na rząd z powodu niesprawiedliwego postępowania. Rząd bowiem zniósł od razu pańszczyznę i ciężary poddańcze a wynagrodzenie za to nastąpi może dopiero po upływie lat, ~~[illegible]~~ wskutek czego właściciele dóbr czują się upośledzeni wobec poddanych utrzymanych w posiadaniu służebności. Polityka nakazuje, usunąć tem powód do skargi i [illegible] właścicieli dóbr sprawiedliwie, jeżeli ich przy niezmiennie zniesieniu w przyjaźni rządu. Byłoby uregulowanie służebności, mianowicie co do ~~[illegible]~~ poboru drzewa jest zresztą bardzo potrzebne ze względu na [illegible] interes ludności włościańskiej. Jestto bowiem faktem niewątpliwym, że w tych powiatach kraju, gdzie mało jest lasów, gdzie zatem włościanie od dawna kupować musieli potrzebny zapas drzewa opałowego, lud więcej jest pracowity, aniżeli w okolicach leśnych, gdzie prawo poboru drzewa wykonywane było zarazem w stanie [illegible] a [illegible] pańszczyzna była niezmierną, gdzie zatem nie zachodziła potrzeba zapracowania na ~~[illegible]~~ zakup potrzebnego opału. Uregulowanie służebności sprowadzi [illegible] lepsze stosunki także i w tych ostatnio wymienionych okolicach, gdyż włościanin w ten sposób pozna i nauczy się cenić wartość swojego największego kapitału tj. siły roboczej, z której tem większą może korzyść, ile że obecnie od pańszczyzny uwolniony używać jej będzie wyłącznie na swój pożytek."

162

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]

Niedziałek

(od Krakowa do Tarnowa – [illegible] [illegible] [illegible])
[illegible] 1847 [illegible] – [illegible] – [illegible]) Hamerstein dz. 13/2 1874 l. 49/[illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ([illegible] [illegible]) 4/2 1874 l. 530 [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
. [illegible] [illegible] [illegible] –) [illegible] [illegible]

[illegible] .. 1876 [illegible] [illegible] [illegible] – [illegible] [illegible] 200.000 – [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] – [illegible] [illegible] – [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] – [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] – [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ([illegible]) – [illegible] [illegible] –

[illegible] Stadion [illegible] 22/9 847 l. 11395 [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] – [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] – z 15/9 1786 l. 24812 i

9/9 805 l. 37628 [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] i ~~[illegible]~~ – [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] – [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] –

Starosta Tarnow. dto 23/2 847 l. 460 donosi, że we wsi Meszna [illegible] koło Tuchowa dziecko umarło z głodu i zostało zjedzone przez rodziców (?) wygłodniałe. [illegible]

Gub. dto 8/3 847 l. 1192/g żąda ustanowienia Komisarzy [illegible] z polityków [illegible]-Kommissär do [illegible] (z grona urzędników [illegible] urzędników).

—

Wszędzie [illegible] władzy — ~~[illegible]~~ głód epidemia — [illegible] — [illegible]

—

z [illegible] do [illegible] że [illegible] w [illegible] i [illegible] — [illegible] głód — [illegible]

—

Sala [illegible] dnia 6/6 1847 nr 20 że w Wadowickiem ludzie z głodu [illegible] i umierają. W Zebrzydowicach [illegible] — [illegible] Tutschek [illegible] nie [illegible] „Auf meiner Reise habe ich ein sterbendes Weib [illegible] in der Stadt Zywiec in einem [illegible] liegen gefunden; ebenso [illegible] auf der Rückfahrt von Sucha nach Wadowice an der Strasse eine Leiche [illegible] Nacht [illegible] der [illegible] [illegible] Leute todt [illegible] ~~[illegible]~~ Gasse gefunden wurden.

—

Starosta Tarnow. dt 22/6 847 1737 — ludzie [illegible] z głodu [illegible] — [illegible]
z Wadowic, Starosta [illegible] dto 17/6 847 l. 4. [illegible] — [illegible] — [illegible] [illegible]

Oświęcim [illegible] dto 2/7 847 l. [illegible] — [illegible] Komisarz [illegible] — [illegible] 25 [illegible] w [illegible] z Brzeźnicy [illegible] z 1021 i [illegible]

164

1853 – Dawnego przepisu za [illegible] gminy gdzie gmina nie chciała dać porządku [illegible] [illegible] [illegible] z [illegible] [illegible] nad ubogiemi Polany w pow. [illegible] M. Sielecki [illegible] 32 [illegible] [illegible] (sam) ~~[illegible]~~ aż gmina [illegible] —

—

O [illegible] głodowej 1853 w ogóle pisano a – [illegible] co innego —

—

Krajowy fundusz zapomogowy wynosił 1846 130000 – przyznano [illegible] 1.200 000 z [illegible] fund. rel. —

—

Częste kolizje (z [illegible] (mit [illegible]) gub. [illegible] (Mercandin)

zel. 24/6 53 l. 7196 [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] — i [illegible] z [illegible] [illegible] —

—

872 [illegible] [illegible] [illegible] z r. 1846 w tym [illegible] Bauma

[illegible] – [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 180.222 zł

[illegible] [illegible] 27/12 872 i [illegible]

zel. 1/1 2873 l. 9305 [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] 10/1 874 – [illegible] [illegible] [illegible] 2 19/4 874 (l. 7848)

(Bad. 28/3 856 l. 1918 — [illegible] podatkowych [illegible] Ra. 9/7 56 l. 44/9)

165

Przedstawia przykre ekonomiczne położenie kraju pod obecnie panującym a potem:

Bardzo dotkliwy i ~~uciążliwy~~ przykry ciężar stanowi dalej pożyczka narodowa. Nazywano ją wprawdzie w zasadzie dobrowolną i za taką uważano ją tam, gdzie formalne subskrypcje mogły być otwarte. Co do wsi jednak nie należy oddawać się złudzeniu, jakoby pożyczka ta ~~już~~ rzeczywiście była dobrowolną. Lud wiejski bowiem i mieszkańcy miasteczek nie posiadają w braku wyższego stopnia wykształcenia należytego wyobrażenia o pożyczkach państwowych. Tam zazwyczaj jeszcze panuje przekonanie, że „Cesarz może ~~[illegible]~~ bez pożyczki ~~wydania pieniędzy z kruszcu lub z papieru w takiej ilości, jaka jest potrzebna~~ rozkazać, aby zrobiono tyle pieniędzy z kruszcu lub z papieru, ile potrzeba". Wśród takich stosunków dobrowolnego subskrybowania pożyczki narodowej tam ~~oczekiwać~~ nawet można było oczekiwać, ile że stosunki majątkowe ludu wiejskiego w ogóle nie były dobre. Względy na dobro publiczne kazały w tym wypadku ~~wybrać drogę~~ tak postępować, aby ~~[illegible]~~ mimo braku trafnego pojęcia o rzeczy dojść do celu. Przypisywano tedy gminom zaś cały dwa lub trzykrotną należytość podatkową, czasem nawet więcej, jako kwotę subskrybowaną. Doświadczenia odtąd zrobione uczą, jak trudnem jest teraz ściąganie rat. Niekiedy zbyt często trzeba uciekać się do postępowania przepisanego przy ściąganiu zaległości podatkowych, i to z bezwzględnym ~~[illegible]~~ rygorem, jeśli raty te ~~[illegible]~~ rzeczywiście mają wpływać. Niedoborów przymus do uiszczania rat wywołuje niezadowolenie i ~~[illegible]~~ niechęć, wskutek czego często wpływają i ponawiane są prośby o całkowite odpisanie subskrybowanych kwot pożyczkowych. Uważając środki

na rok dodatki na potrzeby krajowe, o których w chwili subskrybowania pożyczki na pewno przypuszczano, że w dalszym ciągu nie ulegną zmianie. Prawdy w połączeniu z powyżej przedstawionemi stosunkami, że w ostatnich czasach gminy wiejskie usiłują za wszelką cenę uwolnić się od uciążliwych wpłat na rzecz pożyczki narodowej. Wiele gmin wiejskich za bezcen sprzedaje żydom obligacye za wpłaty otrzymane a niektóre gminy chętnie darowałyby nawet te obligacye, byle tylko nabywca przyjął na siebie uiszczanie dalszych rat i uwolnił je od tego ciężaru.

W okręgu Namiestnictwa lwowskiego subskrybowano na pożyczkę narodową razem 11.800.000 złr z sumy tej nominalnej spłacono do r. 1854 [?] końca lutego 1856 wpłatami 4.932.768 złr. Pozostaje jeszcze do uiszczenia za r. 1856 gotówką 967.232 złr a w dalszych ratach rocznych (1857–1859) 5.310.000 złr.

Jeżeli się zważy, że oprócz podatków bezpośrednich gruntowego i domowego także zarobkowy i dochodowy znacznie obciążają ludność opodatkowaną, gdyż władze skarbowe przy wymiarze w rachubę jak najpomyślniejsze stosunki, że dalej oprócz podatków bezpośrednich, dodatków dla funduszu krajowego i indemnizacyjnego oraz rat na pożyczkę narodową częściowo t.j. na poszczególnych mieszkańców lub na gminy spadają inne ciężary i prestacye w gotówce lub w naturze, które niezawodnie uiszczone być muszą a często znacznej dosięgają wysokości, jak dodatek na izby handlowe, opłaty na koszta leczenia, datki konkurencyjne na budowle kościelne, szkolne, drogi i wodne, opłaty na koszta zakładania szkół i dotacye nauczycieli, dodatki gminne, należytości ekwiwalentowe, należytości od zmiany posiadania, opłaty ratalne wieczystych dzierżawców z powodu indemnizacyi, to nie ulega żadnej wątpliwości, że już obecnie siła podatkowa ludności kraju jest aż nadto obciążona.

Niemożność tego twierdzenia wykazują dotychczasowe zaległości podatkowe. Z doświadczenia wiadomo, że w Galicji podatki wpływają najobficiej w IV i I kwartale a dalej faktem jest, że niektóre urzędy powiatowe używają energiczniej i z większym skutkiem nad regularną wpłatą podatków, aniżeli dawniej bywało. Mimo to zaległości z końcem I kwartału 1856 wynoszą 2,000.296 złr.

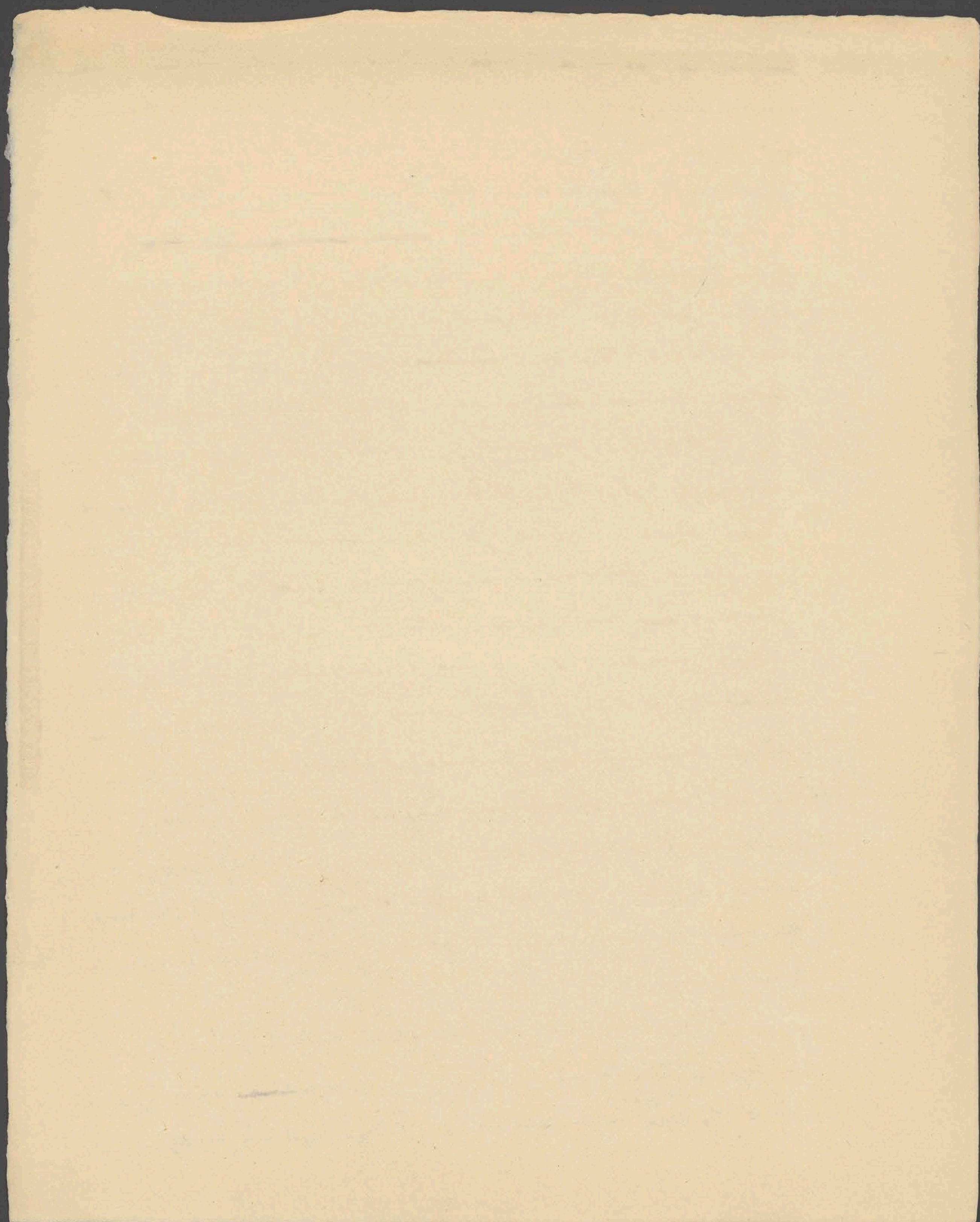
Wobec powyżej przedstawionych faktycznych stosunków przy tym przeświadczeniu, że wszelka możliwa konserwacja siły podatkowej kraju leży w dobrze zrozumianym interesie rządu, muszę co do podniesionej kwestii ~~podwyższenia podatków~~ wyrazić opinię, że podwyższenie podatku gruntowego i domowego śród obecnych stosunków nie jest dopuszczalnem i nie byłoby korzystnem ani dla kraju ani dla monarchii, jeżeli siła podatkowa kraju ma być utrzymaną.

Co do poszczególnych rodzajów podatków nie mogę pominąć, że jednym z najprzykrzejszych jest ~~podatek~~ podatek domowo-czynszowy w miastach z powodu wysokości. Potrącanie 15% na sarta tecta w miastach Lwów i Brody nie stoi w żadnym stosunku do potrzeby. Wysokość procentu ustanowiona została jak się zdaje bez uwzględnienia właściwości Galicji według stosunków panujących w innych szczęśliwszych krajach koronnych. W Galicji zima trwa zazwyczaj sześć miesięcy. Jeżeli już sam klimat ostry wymaga większego nakładu w materyale przy budowie domów, to z drugiej strony faktem jest, że materyał psuje się w krótszym czasie, aniżeli w innych krajach z łagodniejszym klimatem. W Galicji w ogóle panuje ~~brak~~ dobrego twardego materyału, mianowicie kamienia. Pokrywanie domów łupkiem i cegłą nie jest z powodu niepomyślnych ~~niekorzystnych~~ stosunków klimatycznych w Galicji tak ~~[illegible]~~ korzystnem jak w innych krajach, a użycie na ten cel blachy żelaznej, cynkowej ~~[illegible]~~ lub miedzianej, która w regule dopiero z innych krajów i zwłaszcza [illegible] sprowadzić trzeba, dostępne jest chyba dla najzamożniejszych mieszkańców. Pod względem budowli ~~Gal~~ Galicja ~~jest~~ [illegible] (w skutek złych stosunków i braku kapitałów

powodu wyższa w innych krajach koronnych z łagodniejszym klimatem. Z małemi wyjątkami używa się tańszego materyału drzewnego na schody i dachy a wskutek tego te konstrukcye części składowe budynków już po upływie niewielu lat prawie na nowo muszą być stawiane. W takim stanie rzeczy procent przyznany na sarta tecta w regule nie wystarcza na takie odnowienie, a ztąd wypływa konieczność naruszenia kapitału. Dochód z domów bowiem wynosi w miastach powyżej wymienionych po strąceniu podatków i wszelkich ciężarów zaledwie 2–2½% a tylko w rzadkich wypadkach 3%. Taki dochód czysty nie wystarcza właścicielom na pokrycie najskromniejszych potrzeb życia.

W miastach prowincyonalnych, w których pobierany jest podatek domowo-czynszowy, stan budowli był od dawna zły dla braku kapitałów budowlanych a wysoki podatek nie wpłynie korzystnie na poprawienie tego stanu, zwłaszcza wobec faktu, że konkurencya istniejących pomieszkań powiększa prowizyę podatkową. Wysokim podatkiem dotknięta zostaje właściwie tylko ta właśnie kategorya mieszkańców, t.j. w regule klasa mieszkańców ze stałemi dochodami równemi, jak np. urzędnicy. Faktem jest, że od czasu zaprowadzenia wyższego podatku domowo-czynszowego zaniechano w wymienionych miastach budowania nowych domów. Jak niekorzystne następstwa ztąd wynikają, dobrze wiadomo wysokiemu ministerstwu z wielokrotnych odezwań o pomieszczenie urzędów pocztowych i władz sądowych. W takich razach są w regule skłaniać się muszą do [illegible] ofiar, mianowicie przyznawać wysokie czynsze i kilkuletnie bezprocentowe zaliczki w gotówce.

Z zamierzonem przez p. ministra skarbu zniżeniem podatku domowo-czynszowego we Lwowie i w Brodach zgadzam się zupełnie a wszelkie podwyższenie tego podatku w prowincyi i następstwa takiego zarządzenia musiałyby być zgubne.

Jeżeliby wreszcie te moje ścisłe przedstawienia stosunków nie miały być uwzględnione wobec życzenia Wys. Ministerium aby w całej monarchii zaprowadzony został więcej jednolity system opodatkowania, to i w takim razie musiałbym z całą stanowczością ~~podnieść głos~~ oświadczyć się najusilniej przeciw zaprowadzeniu tego systemu co do podatku gruntowego i domowego ~~czynszowego~~ z początkiem r. 1857. ~~Ze zmianą~~ Żądanie to musiałoby być odroczone do końca r. 1859 t.j. do upływu terminu, w którym spłacone być ~~mają~~ raty pożyczki narodowej.

Rewolucja (1868)

Zapowiadać zawsze: [illegible] [illegible] i [illegible] [illegible] –

Księgi gruntowe (vide zarząd autonomiczny)

Inicjatywa w r. 1863 od Schmerlinga – do Sejmu w czasie sesji
1865 – Sejm galicyjski jest czasowo urządzeniem autonomicznym
dla sejmu [illegible] do R.p. – Uchwała sejmowa 27/4 1866 – żąda
ustanowienia komisji z rozgraniczeniem i [illegible].

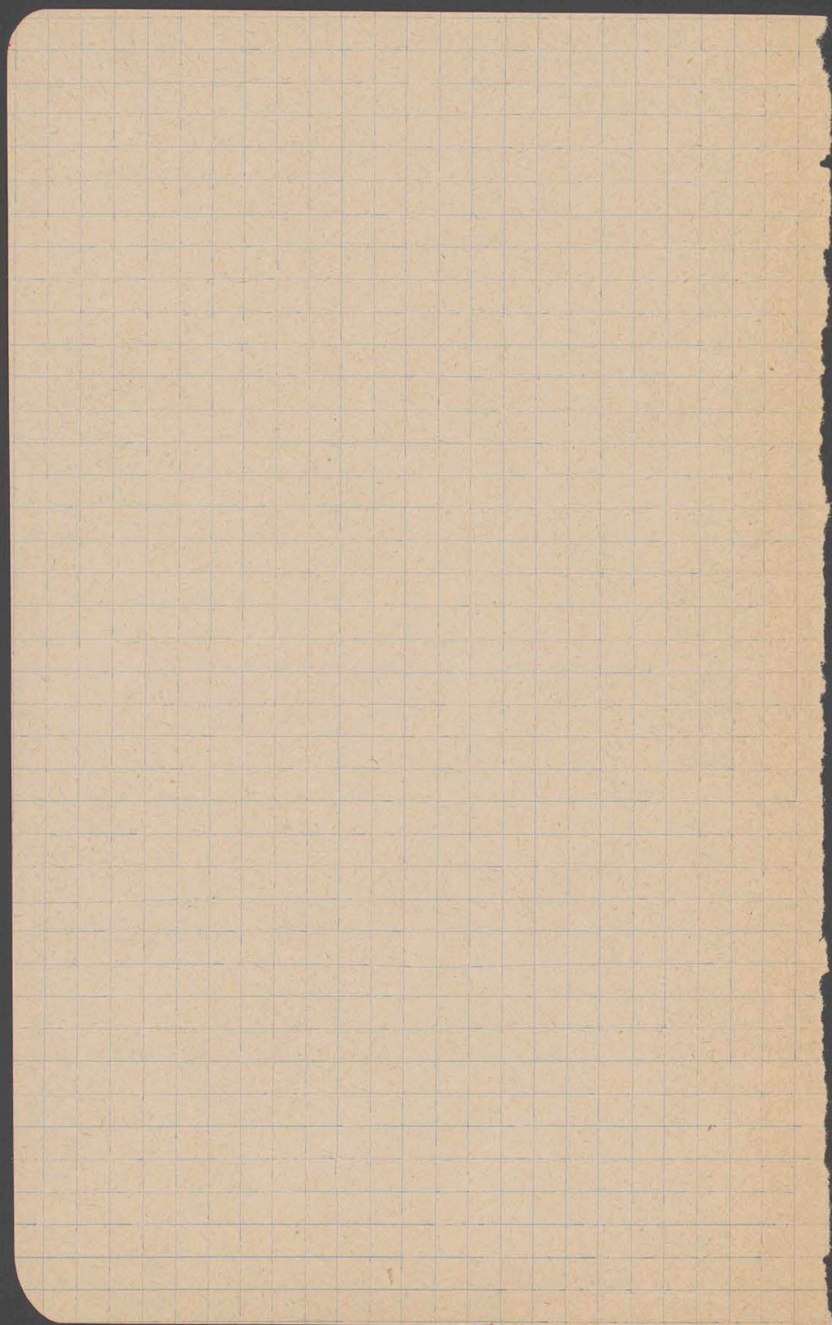
W r. 1867 jest ustawa komisji krajowej w sprawie i
przyjęcia przez rząd. do Galicji 1/2 868 l. 715 wysłano wniosek
projektu za ustanowieniem księgi – przyjęto i 2 ustawy o założeniu
wykonawcze [illegible] – dział pytań w sprawie kontroli księgi
i dr. [illegible] Kabat, Konrad Wolwowicz i Feliks Lasikowski
8/4 wyjazd.

Zasłane zamiast odnośnego wszystkiego o wydaniu ustawy
sejmowej i wydane z [illegible] 28/7 l. 4256/pr.

Ministr. spraw. (Herbst) 10/8 868 l. 1501 stanął na stanowisku
iż ustawa wyjątkowa należy do R.p. w zakresie ~~[illegible]~~ krajowego prawa.
Grunty (np. o przekazanych autonomii, o sposobie wykonywania ksiąg
o odpisach wpisów i ich skutkach prawnych, o warunkach dopuszczalności wpisu
o porządku wpisów, o legitymacji do podziału, o środkach prawnych w sprawach
hip. – über verwandte andere Gegenstände – wobec krajowego do
einer Einrichtung der Grundbuchs [illegible]

Natomiast zgodził się na komisję, która mogłaby zająć się [illegible]
co do przepisów [illegible] przedstawionej [illegible]

Taaffe jako namiestnik [illegible] 15/8 1868 l. 3676/M.I.

zakonnikom odpis tej decyzji Gub.

Wolno jest siostrom zaprowadz[ić] w szkołach Kongr. religijnej pen-dant do religii w sprawie ich szkoły.

26/8 1868 l. $\frac{4786}{pr}$

⟨—⟩

Sankcja władzy w Austrii cesarz. (wyjaśn. port. 2 $\frac{20}{3}$ 874)

Belcredi 15/1 867 387.

Po Pratobera utvořil [illegible] – [illegible] kabinet Belcr. [illegible] na podstatě patentu z 2/1 867, kterým do sněmů [illegible] – [illegible] – [illegible]

-- „Die Regierung will die Einigung der Völker, um auf dieser einzig festen Grundlage den Bestand der Monarchie u. die politische Freiheit zu sichern. Um diesen hochwichtigen Zweck zu erreichen ist sie bemüht sich der Mitwirkung aller Völker bei der Erledigung der Verfassungsfrage zu versichern. Nicht politische Rechte zu nehmen, sondern diese vielmehr in einer lebensfähigen Form der Ausübung dauernd zu gewähren, dies ist der Zweck, welcher den hochherzigen Intentionen des Monarchen entspricht u. den die Regierung pflichtgetreu zu realisiren sucht. Eine Partei, welche für ihre Anschauungen u. Ziele die Legalität u. Verfassungstreue in Anspruch nimmt, formulirt ihr Begehren dahin, daß der engere Reichsrath berufen werden solle jedoch mit dem Hintergedanken, daß sobald derselbe zusammengetreten ist, ihm die Verfassungsfrage zur Erledigung vorgelegt oder mit Rücksicht auf diese Körperschaft mangelnde Kompetenz eine Illegalität begangen werde. ([illegible]) ... Man übersieht ferner, daß das Recht zur Entsendung der Delegirten den Landtagen nicht etwa durch das Februarpatent sondern durch das Oktoberdiplom gewährt wurde und zwar ohne Beschränkung in der Art der Wahl. Eine solche Beschränkung ist erst durch das Februarpatent jedoch für Wahlen zur Vertretung des Reiches eingeführt worden, um welche es sich gegenwärtig gar nicht handelt.

...ist, so aber die Regierung daher wünschen müsse, daß die Beantwortung des Ausland-Rechtsverwaltung eine allgemeine sei, daher jeder Standpunkt derselben daß eine Einigung der Parteien vermieden werde, so kann sie dieselbe doch nicht für zweckmäßig ansehen, die Landtage zur Einhaltung des Wahlmodus nach dem Reichsrats-statute förmlich zu verpflichten.

Ottokar Zeithammer 12 lutego 867 z Pragi do Krakowa — Pokrowanie o wybieraniu Rady państwa — Konferencja z polskimi posłami — Zwierza się z tych i odwiedził dr. ~~Hoszt~~ Kaiński ze obiadem.

Najw. patent 4/2 867 (Beust) odstąpienie od zwołania nadzwycz. Rady państwa o zwołane konstytucyjne na 18/3 — (zmiany konstytucji potrzebne ze względu na ugodę z Węgrami).

1868 przed rezolucyą

Zastępca Namiestnika – prezydenta Taaffe c. [illegible] Gaz. Nar. Nr. 156

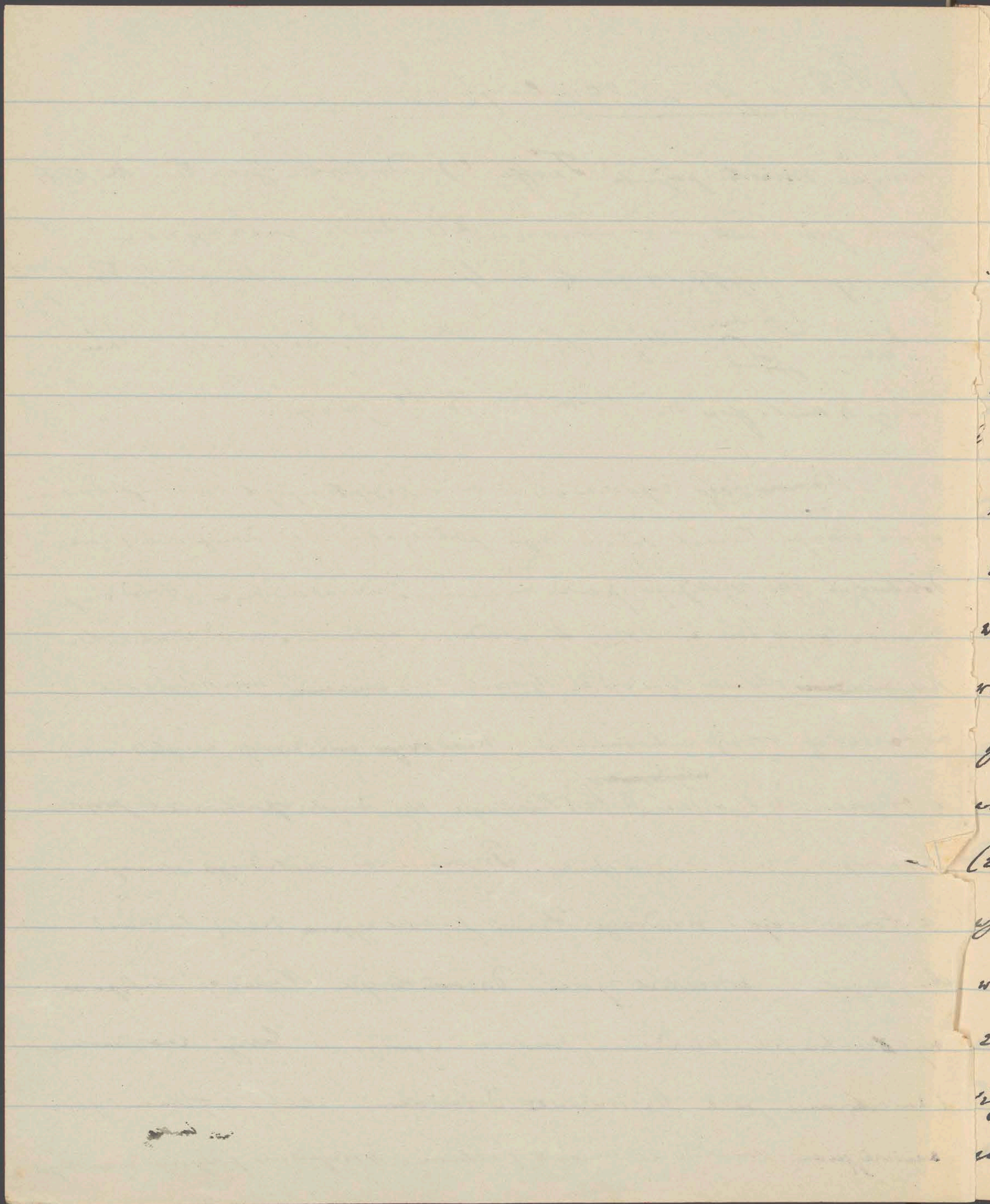
[illegible] – za autonomią – [illegible] Smolka [illegible]

[illegible] 16/7 8861. 104/pr.

Odpowiedź Goł[illegible] (po ustąpieniu) z 21/8 1868 (l. 205/g Powodem ustąpienia na

relacyę do ministra spraw wewn. (Giskry) z 12/7 168/g (przed ustąpieniem)

. . . . Niemożna tego zapoznawać, że w inteligentniejszej a w życiu publicznem udział biorącej kołach ludności Kraju spostrzegać się da (jaka) od jednego czasu i coraz dobitniej na jaw występuje pewne zniechęcenie i niezadowolenie. Powód tego zjawiska leży w tem, że ludności Kraju [illegible] objawiane wśród wszelkich stron-ków ~~pewne i~~ otwarcie bez ogródki życzenia co do ~~wyjaśnienia~~ umożliwienia nieskrępowanego rozwoju autonomicznego i narodowego nie zostały uwzględnione a otrzymane w tej mierze ~~wyjednane~~ od Najwyższych przy danych sposobnościach ~~przyrzecz~~ zapewnienia nie są urzeczywistnione. Przyznanie zaś swobodnego rozwoju autonomicznego i narodowego stanowi punkt wyjścia i cel (Ein- und Ausgangspunkt) wszelkich życzeń i dążności Kraju. Najświetniejsze: najliberalniejsze urządzenia państwowe wywołują w Galicyi niezadowolenie i zniechęcenie, jeżeli kierowane dążnościami centralistycznemi i germanizacyjnemi narażają na szwank (alteriren) osiągnięcie powyższych życzeń Kraju.

Dlatego też patent lutowy nie wzbudził nigdy w Galicji jak w i innych niemie-
mieckich prowincjach najdrobniejszej sympatji.

Gdy na początku r. 1867 wskutek ugody z Węgrami nastąpiła zmiana w
łonie centralnego rządu, zbliżało się urzeczywistnienie nowego systemu rządowego
na zasadach dualizmu a co do sposobu wybierania ostatniej nadzwyczajnej Rady państwa
oparto się (wróciwszy zupełnie) na postanowienia patentu lutowego, w kraju
i w sejmie objawiła się otwarta opozycja wskutek obawy, aby i w przedlitawskich
krajach dążyć wspomagana niemieckiego żywiołu i wszystko przeważy centraliza-
cja, skasowująca narodowo-historyczne prawa poszczególnych krajów. Na-
wet zwołanie Rady państwa przez sejm lutowy było przez niejaki czas
wątpliwem i z wielu stron kwestjonowanem (vielfach perhorreszirt). Potrzeba
było wszystkiej umowania ze strony rządu aby osłabić argumenty podnoszone z
wielką siłą (nie wiele) (Heftigkeit) przez stronnictwo opozycyjne i poprzeć skutecznie
(zum Durchbruche zu verhelfen) zapatrywania przeciwnego stronnictwa, które
występowało za zwołaniem Rady państwa gdyż uważało że jej najbliższem jest
ważniejsze zadanie uchwalenie konieczny wskutek zawarcia ugody z Węgrami
zmiany konstytucji i pozyskanie pewnych podstaw dla dwoistości i ~~ ~~
całej ~~państwa~~ monarchii do której zabezpieczenia dążą wszystkie stronnictwa
umiarkowane. Do tego ~~mia~~ zwrotu wiele przyczyniła się szczególnie (formalnie) także odłożenie,

że wtedy ze strony Rządu wyrażoną została gotowość do zezwolenia na polskie wykłady na
lwowskim uniwersytecie. Widziano w tem oznakę, że rząd gotów jest nie stawiać przeszkód
narodowemu rozwojowi oraz uznawaniu i pielęgnowaniu prawa krajowego. Powstała nadzieja
także w Radzie państwa przeważającą gotowość do ustępstw (Entgegenkommen)
i przez składane koncesye łatwo zaczerniona zostanie droga, na której bez
ujmy dla jednolitego traktowania poszczególnych gałęzi ustawodawstwa zastrzeżony
rozkwit krajom dziejowym i (jedenastu) rozwój z uwzględnieniem ich naro-
dowych praw historycznych. Pod tem wrażeniem i w tem przypuszczeniu zgodzili
się na obesłanie Rady państwa nawet posłowie, którzy w zasadzie wystąpili
z stanowczą opozycyą przeciw przystąpieniu do wyborów.

Zgodnie z intencyami i zamiarami wyborców, zgodnie z opinią publiczną
wszystkie delegacye Rady państwa stanęły tam, gdzie chodziło o zaprowadzenie
liberalnych instytucyi, o wzmocnienie i rozwój potęgi monarchii po stronie
Rządu a z opozycyą występowała tylko wtedy, gdy jej zdaniem narażone były
interesa kraju i jego życzenia co do narodowo-autonomicznego rozwoju.

Jednym z pierwszych powodów do tego zastrzeżenia jak uważano debata
adresowa, wśród której omawiane w prasie krajowej wystąpienie galicyjskich
deputowanych z Rady państwa także i w łonie delegacyi wzięte zostało
pod ścisłe rozwagę. Powiodło się jednak centralnemu rządowi uchylić

chwilowo wpływowi galicyjskiej Delegacyi w Radzie państwa co do istotnej
[illegible]owych zapomocą danych zapewnień i przyrzeczeń mianowicie przyrzeczeniem
Delegacyi wydaniem sankcyonowaniem uchwały sejmu galicyjskiego o zmianie
§ 3 statutu krajowego względnie o pomnożeniu liczby posłów miejskich
z wyjaśnieniem względ. zezwolenia na żądanie prawdziwie ustanowienie
[kra]jowej Rady szkolnej dla Galicyi. Koncesye te powitane zostały w kraju
z wielkiem zadowoleniem; mianowicie przekazanie administracyjnego i fa-
[fachowego]
chowego zarządu szkół ludowych i średnich Krajowej Radzie szkolnej uważano za
zdobyczę, że oświata ludowa odtąd bez przeszkód wprowadzoną zostanie w harmonię (zan-
[ost wiod]) ze specyalnemi stosunkami i konkretnemi potrzebami Kraju.

W toku dalszych rozpraw Rady państwa wyłoniły się, między innemi także
ważnych zasadniczych kwestyach powody do opozycyi ze strony galicyjskich
[de]putowanych. Gdy ich wnioski i objekcye (Einwendungen) nie zostały przez Rząd
[i] większość Rady państwa uwzględnione a natomiast dodatkowe przepisy uchwały
ustawy uważane za nowe ścieśnienie autonomii krajowej, zerwała się
[prasowa] [także]
w Kraju formalna burza przeciw zamiarom Rządu i przeciw postawie galicyjskich
deputowanych. Zarzucono im, że przez to, iż nie usłuchali głosu Kraju
i nie opuścili Rady państwa wystawili na szwank stanowisko Kraju i
jego żądania (aspiracye autonomiczne). Ta niechęć wobec deputowanych Rady państwa

potęgowała się tak dalece, że w pewnych kołach chciwych skandali omawiana była całkiem otwarcie kwestya, czy nie należałoby deputowanym w chwili powrotu demonstracyami ulicznemi okazać niezadowolenie wyborców. Jakikolwiek zamiar ten rozbił się o zdrowy zmysł umiarkowanych kół ludności; jednak niezadowolenie z rezultatu postawy i działalności galicyjskich deputowanych trwa dalej i przybiera coraz większe rozmiary. Dzienniki obarczają deputowanych zarzutami, że chwilowemi przyrzeczeniami i zapewnieniami ~~kół~~ kierujących kół rządowych i większości Rady państwa dali się skłonić do pozostania w Radzie państwa, że chociaż występowali z opozycyjnymi wniosków ścieśniającym autonomię postanowieniom ustaw zasadniczych, jednakże pozostaniem w Radzie państwa zaszkodzili interesom kraju, kiedy tymczasem protestując przeciw centralizacyjnym tendencyom Rządu i Rady państwa i nadto usuwając się od dalszych obrad Rady państwa, mogli powstrzymać te tendencye i zabezpieczyć krajowi stanowisko autonomiczne. Jak wielkiem jest niezadowolenie i rozgoryczenie przeciw deputowanym Rady państwa w kraju a przynajmniej w niektórych warstwach ludności, już stąd powziąć można, że na zgromadzeniu tutejszego narodowo-demokratycznego stowarzyszenia jeden z mówców nazwał deputowanych zdrajcami kraju, którym należałoby odpowiedni pomnik postawić. Stowarzyszenie to uchwaliło

nadto zwołać zgromadzenia ludowe, które miały wyrazić opinię o działalności deputowanych Rady państwa i o postawie, przez Sejm zająć się mającej. Uchwała ta ~~mające~~ mająca na celu wywarcie pressyi na ~~delegatów~~ Sejmowe deputowanych Rady państwa została później cofnięta.

Nie ma jednak wątpliwości, że podjęte były usiłowania, aby niezadowolenie z rezultatów postawy i działalności deputowanych Rady państwa także i w Sejmie znalazło wyraz w tej lub owej formie. Stronnictwo opozycyjne wytrwale działa w tym kierunku, aby deputowani Rady państwa pod pressyą ogólnego niezadowolenia złożyli swoje mandaty. W takim razie nowe wybory wśród danych stosunków ~~zapewne~~ natrafiłyby na poważne trudności. Nadto zważyć należy, iż stronnictwo opozycyjne znalazło w znanym piśmie okólnikowem ministra wyznań i oświecenia z 8 czerwca ~~1868~~ br. l. 280, które nawiązuje zamiary ~~ze~~ i usiłowania Rządu co do ustawodawczej reformy szkolnictwa ludowego a które z kr. 1361 N. f. Crone dostało się do publicznych pism politycznych, nowy a ważny powód do gwałtownego atakowania Rządu. Kiedy bowiem według § 11 lit. i. ustawy z ~~67~~ 21 grudnia 1867 do ~~Ko~~ zakresu Rady państwa (co do szkół ludowych i średnich ~~należy~~) tylko ~~na~~ ustanowienie zasad nauczania w szkołach (—) a według § 12 tejże ustawy właściwe ustawodawstwo o szkołach ludowych i gimnazyach

w obrębie zasad przez Radę państwa uchwalonych do ustawodawstwa krajowego, to w powołanym reskrypcie okólnikowym kwestya kształcenia nauczycieli całkowicie ~~[illegible]~~ wyłączona jest dla Rady państwa a wykonanie ustawy w ogólnym zarysie ~~[illegible]~~ wraz z określeniem planów nauki i instrukcyami zastrzeżono (egzekutywie) władzy wykonawczej. Nadto według tego rozstrzygnięcia ma być przedłożony Radzie państwa do konstytucyjnego traktowania projekt ustawy o szkołach ludowych, która szczegółowo ludowe jeszcze daje (bardziej już dziś zwężone) miałaby uregulować w takim zakresie (umfassender Weise), że ustawodawstwu krajowemu pozostałyby do unormowania tylko niektóre podrzędne kwestye.

Ta enuncyacya p. Ministra Oświecenia wywołała we wszystkich kołach nieprzyjemne wrażenie i spotęgowała pogłoski do jawnie nieprzyjaznej dla opinii (zu einer feindlich ausgesprochenen Stimmung gegen die Regierung ~~ge~~ gesteigert), którą ~~[illegible]~~ wyraziły także polskie dzienniki.

Ponieważ ten okólnik przedstawiony został przez N. f. Presse jako program p. Ministra Wyznań i Oświecenia a ~~p~~ wobec parlamentarnego rządu niemożna przypuszczać, żeby jeden z pp. Ministrów stawiając program w tak ważnej sprawie mógł postępować samodzielnie, przeto wywołane tem niezadowolenie wobec Rządu skierowało się przeciw całemu gabinetowi. W dziennikach pojawiają się gwałtowne artykuły przeciw

centralistycznym i germanizacyjnym tendencyom obecnego Rządu w poszczególnych ministerstwach. Odzywają się skargi, iż już zantycypowane uwagi przedewszystkiem uwagi zasadnicze państwa nie uwzględniają indywidualizmu całe-ściowości i autonomicznego unormowania wszystkich wewnętrznych spraw poszczególnych prowincyi a z przyszłego okólnika przebija zamiar Rządu, aby uwagi te w wykonaniu ~~[illegible]~~ były pojmowane i stosowane w sposób nieodpowiadający ich wyrażonemu brzmieniu i tendencyi, tem samem ścieśniane były jeszcze więcej krępując autonomię poszczególnych Krajów. Zwłasz-raz właśnie w zakresie szkolnictwa należy na tem, aby konkretne stosunki poszczególnych prowincyi zostały uwzględnione, jeśli zakwitnąć (gedeihen soll) ma oświata ludowa i nauka szkolna, ponieważ na przyznanie autonomii na tem polu Galicyi właśnie największy kładzie nacisk, przeto obawiać się należy, że pomijając z życzeniami i oczekiwaniami Kraju pogodzić się niedającej uchwały, który i tak już niekorzystnie usposobił Opinię Kraju dla Rządu, przyczyni się do spotęgowania nieporozumień (Missstimmung) między Reprezentacyą Kraju a Rządem. Ze względu na te stosunki obawiać się należy, że przyszła sesya sejmowa będzie burzliwa a Rząd wystawiony zostanie na mnogie zarzuty i ataki (vielfache Anfechtungen und Anfeindungen), jeśli niekorzystne wrażenie wywołane tym okólnikiem w opinii publicznej nie zostanie ze strony Rządu

wreśnia t.j. przed otwarciem Sejmu Krajowego ostatnio sprostowaniem interpretacji tego okólnika niezgodnej z postanowieniami ustawy z 21 grudnia 1867, na co przy wrześniu z całą otwartością zwróciłem uwagę p. Ministra spraw Wewnętrznych.

Tylko w ten sposób mogłem zagodzić nieufność co do intencji Rządu, podczas gdy wręcz powtarzania okólnika i pominięcia wyrażonego przez niego wrażenia (während bei dem Bestande eines namentlichen Eindrucks, den dieser Erlass hervorgerufen hat) wszelkie najwyraźniejsze czystsze zapewnienia, ~~z strony na zewnątrz~~ co do zamiaru uszanowania autonomii ze strony Rządu były musiały pozostać bez skutku.

Zwrot ze strony Rządu w tym kierunku dał się tem łatwiej wykonać, iż nie chodzi tutaj nie o akt ustawodawczy, lecz tylko o sprostowanie emanacji (Auseinandersetzungen) jednego Ministra (Hanera) co do jego intencyi i o ~~przedstawienie~~ pogodzenia tej emanacji (Zurückziehung) z brzmieniem i duchem zasad najw. sankcyi opatrzonych. Kwestya taka ostatnie wchodzi obecnie wspomnianej tem łatwiej i z tem większym skutkiem (wäre umso entscheidender u. folgenreicher), ile że w kołach więcej umiarkowanych wzięty nie istniał zamiar sprawiania Rządowi jakichkolwiek poważnych trudności. Przeciwnie jeżeli Rząd wyraźnie wypowiedział

zamiar uszanowania autonomii na polu szkolnictwa ludowego w zakre-
sie sankcjonowanych ustaw zasadniczych państwa, mógłby być pewnym
wszelkiej gotowości i bezwarunkowego poparcia (des bereitwilligsten
Entgegenkommens und der rückhaltslosen Unterstützung) ze strony Reprezentacji
Krajowej. Dowód zaś to widzę w tej okoliczności, że oparta na ~~wiadomości~~
prywatnych informacyach ~~[illegible]~~ wiadome z prywatnej rozmowy J. Ex. p. Mini-
stra oświecenia z jednym z posłów sejmowych) wiadomości o zamierzo-
nem przez Rząd utworzeniu Katedr polskich w tutejszym wydziale filo-
zoficznym oraz ⟨ ⟩ zapewnienie tegoż Ministra, że sprawę omówioną
w reskrypcie okólnikowym chce jeszcze wziąć pod rozwagę przed jej konstytu-
cyjnem traktowaniem, zatem zaznaczona w ten sposób możliwość spro-
stowania tego reskryptu wywarła już (poniekąd) częściowo uspokajające wrażenie.
O ile zatem podniosłoby się to wrażenie, jeżeli Rząd wystąpił wcześnie z oświad-
czeniem otwartem odpowiadającem brzmieniu i duchowi ustaw zasadniczych
państwa oraz życzeniom i oczekiwaniom Kraju. Ze względów politycznych
leży to bardzo w interesie Rządu. Szczególnie teraz intencje i zamiary
opozycyi zostałyby osłabione. Stanowisko to bowiem już w r.
1867 bardzo ~~[illegible]~~ gorąco przemawiało za tem, aby się [illegible]
z tamtemi i w ten sposób zniewolić Rząd do zaniechania systemu

centralizacyjnego i do przyznania zupełnej (vollsten) autonomii. Idea ta obecnie podejmowaną ~~jest~~ będzie usilnie (mit allen Kräften) z jednej strony ~~przez Czechów a z drugiej~~ przez bliższe stronnictwo opozycyjne a z drugiej strony przez Czechów. Jakkolwiek w Galicji taki sojusz dotąd ze względu na ciężkie pozycji przeciw ugodzie z Węgrami i pewne zbliżenie się Czechów do Rosyi, nie cieszy się powszechną popularnością, to jednak przemawiające za tem stronnictwo mogłoby wiele zyskać na współpracy i znaczeniu swojem, jeżeliby jedynie w takim sojuszu widziano możność uzyskania i zabezpieczenia autonomii krajowej. Mojem zdaniem (w interesie Rządu) leżyłoby ~~[illegible]~~ aby takie zbliżenie się Polaków do Czechów nie było popierane (nicht zu fördern).

W końcu muszę jeszcze nadmienić, że urządzony w Wiedniu zjazd strzelecki z powodu swojej wielkoniemieckiej tendencji nie znalazł w Galicji przyjaznego odgłosu, że mianowicie głośno krytykowano ekskluzywnie niemieckich tendencji podczas tej uroczystości ze strony wybitnych reprezentantów Rządu wywołało niekorzystne wrażenie, które w części tylko usunięte zostało uspokajającem (beschwichtigend) J. Ex. p. przemówieniem Kanclerza państwa.

Z tego również powodu wspomnę, że uchwalone na ostatniej

sesyi Rady panów (adwokaty) (liberalni) ~~[illegible]~~ mianowicie Kosicki i wygnaniowe, które w innych prowincjach wzmocniły stanowisko Rządu i zjednały mu żywe sympatye, w Galicyi (z wyjątkiem chyba [illegible] nie wywarły) tego skutku że wszędzie na ścisłe Republikańskie poglądy [illegible] ludności. ~~[illegible]~~ (przekazanie [illegible] sądom przysięgłym spraw w ad. [illegible])

([illegible])

Przedtem 12/7 1868 r. 168/J do Giskry:

Ponieważ należy to do moich obowiązków służbowych, abym JE utrzymywał JE w ciągłej świadomości ważniejszych zjawisk w powierzonym mi okręgu administracyjnym (oraz ważnych spraw i ważniejszych wypadków publicznych i zasługujących na uwagę zmian w [illegible] ludności, przeto uważam ~~[illegible]~~ (podniesić) ~~[illegible]~~ sprawę, która powinna w całości zająć uwagę Rządu. (wolle Beachtung) Mam na myśli zniechęcenie i niezadowolenie, które coraz wyraźniej na jaw występuje w ~~[illegible]~~ inteligentniejszych, w życiu publicznem udział biorących kołach Kraju. Słyszeć wszędzie skargi, że nie uwzględniono życzeń i oczekiwań Kraju, że ~~[illegible]~~ nawet [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] kołom dane zapewnienie nie zawsze

uzupełnione a nawet ~~[illegible]~~ wprost zostały wyłączone (eludirt) i zakwestyonowane.

Wiadomo, że życzenia i dążności Galicyi (Kolonizacyi) zmierzały ~~ku~~ uzyskania nieskrępowanego autonomicznego i narodowego rozwoju Kraju. Życzenia wypowiadane zostały wśród wszelkich stosunków otwarcie i bez ogródek przez opinię publiczną, przez prasę i przez Reprezentacyę Krajową. Patent lutowy nigdy nie posiadał w Galicyi (jak też w innych nieniemieckich prowincyach) szczególnej sympatyi. ~~[illegible]~~ Niezadowolenie ~~budziło~~ tyczy się (perhorreszirt) szczególnie składu Rady państwa, sposobu wybierania jego członków z Sejmu Krajowego i jego Kompetencyi.

Gdy w początkach r. 1867 wskutek ugody z Węgrami zaszły zmiany w łonie rządu centralnego, zanosiło się na inaugurowanie nowego systemu rządowego na podstawie dualizmu a co do sposobu wybierania członków Rady państwa cofnięto się do postanowień (zurückgezogen) patentu lutowego, wystąpiła w Sejmie Krajowym otwarta opozycya na jaw z powodu obawy, że w Krajach przedlitawskich odżyje supremacya żywiołu [illegible] niemieckiego a dalszem w Przedlitawii zapanuje centralizacya z niwelizacyą (nivellirung) narodowo-historycznych praw poszczególnych Krajów Koronnych. Szczególnie obawiano się tego, że wobec wpływowego udziału członków Rady państwa

z innych nieniemieckich prowincyi niepodobna będzie wobec większości Delegacyi niemieckich prowincyi zdziałać ~~[illegible]~~ przy uchwaleniu zmian Konstytucyi Konstytucyjnych tyczących kraju z widokami powodzenia.

Ówczesne stronnictwo opozycyjne uzyskało takie znaczenie, że nawet jakiś czas (w łonie Sejmu krajowego wątpliwem było obesłanie Rady państwa. Potrzeba było nadzwyczajnego (kierownictwa Autonomii) wysilenia ze strony rządu, aby od obie- dzinii tego stronnictwa opozycyjnego i przeprzeć zapatrywania przeciwnego stronnictwa, które dłużej przemawiało za obesłaniem Rady państwa, że jako najbliższe i najważniejsze zadanie jej obrad uważało uchwalenia zmian w konstytucyi koniecznych wskutek zawarcia ugody z Węgrami i uzyskania pewnych podstaw dla upragnionego przez wszystkie umiarkowane stronnictwa zabezpieczenia wolnego rozwoju i ~~[illegible]~~ państwowego stanowiska Monarchii. Do zwycięstwa tego zapatrywania nad opozycyjnem przeciw obesłaniu Rady państwa przyczyniło się szczególnie to ~~okoliczności~~ zdanie, że drogą ustępstw wzajemnych i dalszych koncesyi łatwo zdobyć będzie można sposób zabezpieczenia ~~poszczególnym~~ krajom ~~przy~~ bez ujmy dla jednolitego traktowania poszczególnych gałęzi ustawodawstwa konstytucyjnego żywotnego i gospodarczego pomyślnego rozwoju z uwzględnieniem praw narodowo-historycznych.

Na zwrot ten [silnie] wpłynęła wreszcie okoliczność, że ze strony rządu wyrażona została gotowość do zaprowadzenia polskich wykładów w wydziale prawa i administracyi lwowskiego uniwersytetu, co też i wkrótce się stało. Koncesyę tę kraj powitał radośnie, gdyż uważano ją za oznakę, że Rząd odtąd nie będzie już stawiał żadnych przeszkód swobodnemu narodowemu rozwojowi, używaniu i pielęgnowaniu języka krajowego.

Pod tem wrażeniem i w tem przypuszczeniu [accomodirte sie] pogodziło się z ~~ze~~ obesłaniem Rady państwa nawet stronnictwo sejmowe, bez którego przyzwolenia się a nawet wbrew ~~jego~~ woli obesłanie to do skutku przyszło. Galicyjscy posłowie Rady państwa popierali Rząd bez zastrzeżeń i w postępowaniu swojem mieli na uwadze tylko ten wzgląd, aby życzenia kraju co do autonomicznego i narodowego rozwoju były popierane i aby w Radzie ustawodawczej nic przeciwnego temu programowi nie zostało dokonanem. Innej drogi niepodobna było obrać, jeżeli posłowie galicyjscy nie mieli popaść w konflikt z zamiarami i życzeniami swoich wyborców i z opinią publiczną kraju. Naturalnem następstwem tego stanu było (es ergab sich deshalb von selbst), że galicyjscy posłowie Rady państwa tylko wtedy wystąpią z opozycyą, gdy w grę wejdą interesa kraju, jego życzenia i oczekiwania. Jednym z pierwszych powodów do tego

była, jak wiadomo, debata adresowa [wśród] której głośno w prasie krajowej omawiana sprawa wystąpienia galicyjskiej delegacji z Rady państwa także a jej łonie wkrótce została pod [baczną] uwagę (w [illegible]). Wyjaśnienia delegacji co do intencji Rządu i obawy jej, zostały jak wiadomo chwilowo usprawiedliwione przyrzeczeniami ze strony centralnego (Ministerstwa) Rządu za zapewnieniami i przyrzeczeniami. Przyrzeczono jej mianowicie rychłe sankcjonowanie uchwały Sejmu galicyjskiego o zmianie §3 ordynacji krajowej, względnie o ponowieniu kadencji posłów z miast, co według uchwały z 30 marca br. 1.1281 nie nastąpiło dotąd nie z powodów merytorycznych, lecz jedynie dla formalnej przeszkody. Na dowód, że Rząd nie uchyla słusznych i uprawnionych życzeń Kraju co do narodowo-autonomicznego rozwoju, nastąpiło wkrótce potem uwzględnienie prośby galicyjskiego Sejmu i mianowicie zezwolenie na ustanowienie Krajowej Rady Szkolnej dla Galicji, z atrybucjami w osobnym regulaminie unormowanemi w takim składzie i z takim zakresem działania, aby możliwem było wszechstronne zbadanie i uwzględnienie potrzeb Kraju co do [wychowania] oświaty ludowej. Koncesję tę oczekiwaną w Kraju z żywem upragnieniem przyjęto wszędzie z wielkiem zadowoleniem. Przekazanie administracyjnego i naukowego kierunku szkół ludowych i średnich uważano za rękojmię, że oświata ludowa — pierwszy i główny warunek upragnionego

materyalnego i moralnego rozwoju Kraju — zastosowanie [illegible] bez przerwy do sprzecznych stosunków i komplikacyj potrzeb kraju.

Postawa galicyjskiej delegacyi Rady państwa w dalszym ciągu obrazu odpowiadała zastrzeżeniom, pod jakiemi jej wybór został dokonany i życzeniom Kraju. Gdzie tylko chodziło o wprowadzenie ~~wota~~ liberalnych instytucyj i o wzmocnienie potęgi ~~[illegible]~~ Monarchii, zawsze delegacya polska stawała po stronie Rządu a występowała z opozycyą tylko przeciw uszczuplaniu i ścieśnianiu narodowo-autonomicznych (aut. — — ord.) względów. Jednakże w wielu ważnych kwestyach ~~nie zostały~~ wnioski i objekcye delegacyi nie zostały jako obce tego [illegible] [illegible] uwzględnione przez Rząd i wyroków Rady państwa, przyczem owszem wkradły się artykuły do składu, które pod niejednym względem uważane były jako nowe ścieśnienia autonomii krajowej.

W Kraju powstała burza przeciw zachowaniu się delegacyi w Radzie państwa (jako w przyrodzeniu objektu — [illegible] objekcye [illegible] się odbić [illegible] [illegible] [illegible] delegacyi ale ona sama [illegible] [illegible] i [illegible] [illegible] — [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] — [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] — [illegible] razie [illegible] [illegible] [illegible] — [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] i [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] R. p. ~~[illegible]~~ N.B. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] z [illegible] autono.

Telegr. Giskra 20/8 868

Aus Anlass der bisher nur aus den Zeitungen bekannt gewordenen Entwürfe der Adresse u. Resolution kann ich mein Befremden nicht unterdrücken, dass hierüber von Ex. keine Berichte eingelangt sind und es muss in Uebereinstimmung mit dem Ministerrathe auf das Bestimmteste gewünschten Wahlbürgern wie sie in der Adresse beabsichtigt werden seitens der Regierung entschieden entgegengewirkt und entgegengetreten.

Giskra d. Possinger 14/9 869 Na adresu nic [illegible] ~~[illegible]~~ (1868) [illegible] odpověď. [illegible]

Possinger z dopisu: „politische [illegible]" [illegible] „unbedingt abweisende Antwort".

~~Possinger~~

Odpověď na pozdrav telegr. Belcredi 4/9 240/J

.... Ich glaube zu dem Ausdrucke des Befremdens meinerseits hinreichend Anlass gegeben zu haben. Uebergehend auf den Inhalt der Adresse u. der Resolution erlaube ich mir zu bemerken, dass wie [illegible] zu wiederholtenmalen darzulegen die Ehre hatte, Galizien durch die Stellung welche demselben das Grundgesetz vom 21/12 867 bei der Neugestaltung der Monarchie zugemessen haben sich nicht befriedigt fühlt, dasselbe findet kein seine Wünsche einer

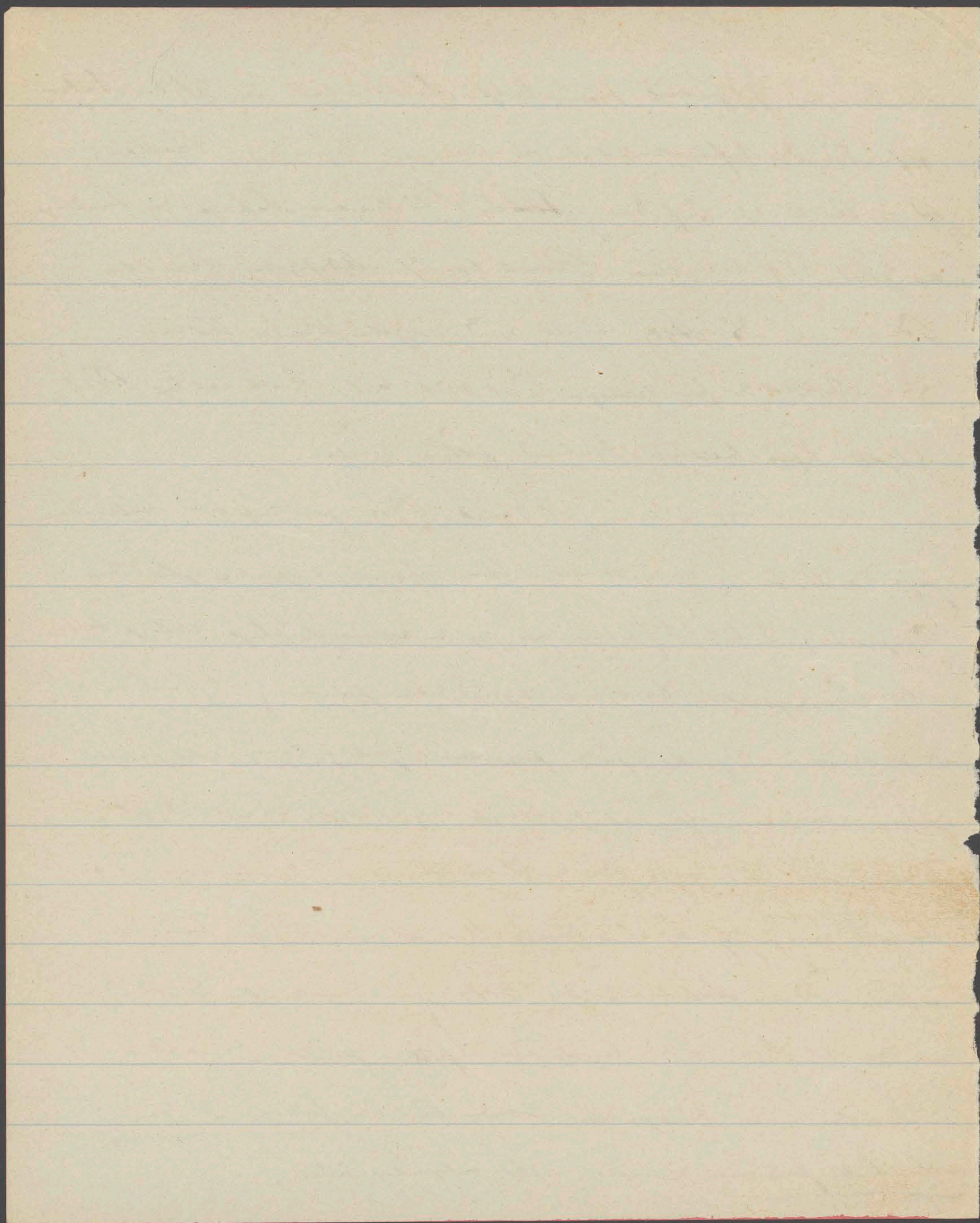
nationaler Autonomie nicht berücksichtigt und gegenüber der die diese Grundg. geschaffenen legislativen u. administr. Centralisation die freie Entwicklung seiner historisch nationalen Individualität beschränkt. Es haben auch bekanntlich die galizischen Reichsrathsmitglieder gegen jene Bestimmungen der Grundgesetze welche sie schon als Schmälerungen der Landesautonomie darstellen Einsprache erhoben. Es ist kaum nicht unbekannt daß die öffentliche Meinung im Lande mit der ~~Geltung~~ Haltung der Reichsrathsabg. nicht zufrieden dieselben zu einem festeren Auftreten zur Fernehaltung von der Reichsvertretung drängte, nachdem sie auf diesem Wege leichter zur Berücksichtigung der Wünsche des Landes gelangen zu können glaubte. In Anbetracht dieser Stimmung des Landes war es mit aller Bestimmtheit voraus-zusehen (że w tym i owie) Zwrócić uwagę przy 12/7 868 w 1868/9 i 21 sierpnia 1868 l. 205 Niemcy też myślą o [illegible] [illegible] o [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 2/3 867

Es handelte sich darum den diesfälligen Kundgebungen der Landtage, die einmal nicht hintanzuhalten waren, eine legale Form zu geben u. als eine solche stellt sich ein Antrag im Sinne §19 (patrz uwagi !) der LO. dar

Ich habe bei Gelegenheit meiner letzten Anwesenheit in Wien Anlass gefunden die Aufmerksamkeit [illegible] zu verhindern darauf zu lenken dass mit Rücksicht auf diese ~~[illegible]~~ ähnlichen einen Antrage im Landtage auf Grund § 19 d), einer Resolution auf Modifizierung einzelner Bestimmungen der Stgg. nicht wird vorgebeugt werden können.

... Beziehungsweise der [illegible] lässt sich mit Rücksicht auf Art. § 19 d). Kein haltbarer Einwand geltend machen.

Nun [illegible] Standpunkt Stgg festhalten und insbesondere gegen die Anträge 1) (jego stanowisko będzie wyłączenie o sprawie wybor do Rady państwa) 3 lit b (utworzenie [illegible] [illegible] bezp. banków i kas oszczędności, wszystkich banków emitujących znaki pieniężne) e) (utworz. o [illegible]) c) (autonomia w zakresie prawa karnego i policji karnej, autonomia prawa górniczego i [illegible]) f) (aut. o [illegible] [illegible] organ. władz sądowych i administracyjnych) (h) (aut. o przedmiotach dotyczących [illegible] do obowiązku [illegible] kosztów [illegible] do [illegible] Monarchii), als gegen Forderungen aufstellen, die im Widerspruch der Organ. Zusammengehörigkeit des Landes mit der öst. Mon. u. der legit. [illegible] äussern Geltung derselben nicht bloss nicht durchführbar sondern auch dem Wohle u. den wohlverstandenen Interessen des Landes nicht entsprechen würden. —

194

a

Przed rewolucyą (Księgi gruntowe — Relacya do Min. spraw. wew. (Taaffe) z 26/8 1868 l. 4786/pr.)

... Uregulowanie sprawy ksiąg gruntowych, ustawa hipoteczna (Grundbuchsordnung), jest według oświadczenia J. E. Pana Ministra sprawiedliwości ~~z tej~~ wyłącznie z kompetencyi Sejmu krajowego ~~dlatego, że~~ i zastrzeżona Radzie państwa dlatego, że zawierać ma także postanowienia ogólnego ustawodawstwa o księgach publicznych, które nie tyczą się (uregulowania) wewnętrznego urządzenia ksiąg gruntowych. Pewną jest rzeczą, że co z strony do naszej sprawy ustawa hypoteczna zawierać musi pewne cywilno-prawne postanowienia o księgach publicznych, mianowicie zasady, które obowiązujący kodex cywilny stanowi o instytucie ksiąg publicznych, o nabyciu posiadania, własności i prawa zastawu. Z drugiej strony równie pewną jest rzeczą, że stanowienie nowych zasad o tych kwestyach prawa cywilnego nie jest zadaniem ustawy hypotecznej. Księgi gruntowe nie ~~stanowią~~ tworzą wszystkich prawa (prawnych) jako rzeczy (obrotowych) (nicht wie ein Recht — als vielmehr ein Verkehrsinstitut), której stosować (przystosować) się musi do odrębnych postanowień prawa cywilnego z uwzględnieniem specyalnych stosunków kraju, a której umożliwić powinna się zaś odpowiednio tym stosunkom sposób prowadzenia wzbudzający zaufanie ewidencyi i zapisywania odnośnych tytułów prawnych. W zasadzie zaś jednak —

bez względu na to, czy sprawa ksiąg gruntowych uregulowana zostanie przez Radę państwa lub sejm krajowy, nie może chodzić o stanowienie nowych zasad cywilno-prawnych, które należą do kodeksu cywilnego a nie do ustawy hipotecznej. Jeśli zważę ze stanowiska konstytucyi kwestyę niewątpliwie wstępną, przez kwestyę czy urządzenie ksiąg gruntowych należy do kompetencyi Rady państwa lub Sejmów krajowych, to ustawa z 21 grudnia 1867 mojem zdaniem wyklucza pod tym względem ~~wszelkie~~ wątpliwości. Według wyraźnego brzmienia § 11 lit. k. ustawy należy ustawodawstwo cywilne z wyłączeniem ustawodawstwa o wewnętrznem urządzeniu ksiąg publicznych do kompetencyi Rady państwa. Z ustawodawstwa cywilnego zatem należy do kompetencyi Sejmu krajowego ustawodawstwo o wewnętrznem urządzeniu ksiąg publicznych. Według wyraźnego brzmienia tej normy prawnej i według objaśnienia danego w odnośnych rozprawach Rady państwa przez jednego z członków ówczesnego Rządu (str. 966 stenogr. protok.) a nie zakwestyonowanego przez żadnego mówcę, tylko ~~te~~ zasady co do nabywania ~~jako~~ posiadania, własności i prawa zastawu ~~co do~~ na dobrach nieruchomych mają być zastrzeżone ustawodawstwu państwowemu. Urządzenie ksiąg gruntowych natomiast należy całkowicie przypaść Sejmom krajowym. Takie traktowanie rzeczy nie stwarza żadnego nowego stanu, żadnego nowego stosunku, lecz tylko utrzymuje w mocy zasady od dawna uznawane ~~[illegible]~~ w praktyce co do ksiąg gruntowych. Ponieważ bowiem kodeks cywilny i jego zasadnicze postanowienia co do kwestyi cywilno-prawnych zostających w związku z księgami gruntowemi mają wszędzie jednakową moc obowiązującą, to dla poszczególnych krajów koronnych

 196

niemieckie dla Galicyi, Bukowiny, Tyrolu z Vorarlbergiem, Salzburga. Tyczyło się to niektórych szczególnych przepisów o księgach gruntowych. Jeżeli postanowienia ustawowe w ustawie [illegible] przedłożonej ustawy z zastrzeżenia, i wiele innych kwestyi mieszczą się jako nie należące do wewnętrznego urządzenia ksiąg gruntowych zastrzeżone ustawodawstwu państwowemu, to trudność zachodzi, bo w takim razie musiałoby należeć do zastrzeżonego Sejmom krajowym ustawodawstwa o urządzeniu ksiąg gruntowych. Trzebaby chyba rozumieć przez to postanowienia o lokalnem pomieszczeniu, zewnętrznej formie (Ausstattung) sposobie prowadzenia ksiąg gruntowych itp.

Wobec tego nie mogę oprzeć się przekonaniu, że wyjaśnienie Minist.-sprawiedl. nie zgadza się z powołanemi postanowieniami ustawy zasadniczej z 21 grudnia 1867 i zmierza do uszczuplenia kompetencyi Sejmu krajowego, musi w Sejmie i w kraju wywołać musiało wrażenie tem niekorzystniejsze, że z tą w sprzeczności wyraźne brzmienie ustawy zasadniczej i chodzi o kwestyę [illegible] stosunków kraju a blisko dotyczącej kwestyi, przy której rozwiązaniu należałoby właśnie uwzględnić specyalne stosunki ~~kraju~~ i potrzeby kraju - - - - - - - - - - - - (w Sejmie były interpelacye przedłożone) Jeżeli Rząd wystąpi z oświadczeniami w myśl enuncyacyi Minist.-sprawiedl., to wywołałby tem rozczarowanie w Reprezentacyi krajowej i w kraju najprzykrzejsze wrażenie a enuncyacya ta byłaby uważana za nowy dowód, że Rząd zamierza nadać ustawom zasadniczym znaczenie (Deutung) [illegible] ani w ich brzmieniu ani w ich duchu, aby ztem rozszerzyć jeszcze więcej zakres działania Sejmu i centralizacyi. (Przez to [illegible] — niepodobna [illegible] — [illegible] Rząd [illegible] — [illegible] na zarzut do [illegible] —)

Przerwa między II a III Namiestnikostwem

(Possinger)

(Rada szkolna, ważny reskrypt. Hammer nie miał zgadzając się na sądowniczej Rzy — Rezygnacja Małeckiego — w krzykliwym rodzaju! —

Zużytkowane

Rada szkolna   Rezygnacya Małeckiego (za Possingera)   30/5 869

Przyjmując w r. 1867 wybór mój na członka Rady szkolnej Krajowej podzielałem z całym krajem to przekonanie, że wprowadzenie w życie nowej magistratury miało na celu zreorganizować i odrodzić w Galicyi wychowanie publiczne tak pod względem naukowym podupadłe i warunkom zdrowego życia nieodpowiednie. Jakkolwiek już i wtedy zajęty byłem pracami odrywającemi z zawodu, któremu życie moje poświęcam, rozumiałem wszelako, że popieranie sprawy rokującej tyle pożytku dla dobra kraju i oświaty powinno być dla każdego a więc i dla mnie obowiązkiem pierwszego rzędu. I najzupełniej przekonany, że nawet mała cząstka zasługi, oddanej społeczeństwu czynem i bezpośrednim działaniem, więcej znaczy, aniżeli cicha i w ukryciu samej tylko teoryi poświęcona tej pracy, przyjąłem ochoczo i z wdzięcznością udział w składzie Rady szkolnej Krajowej, jakim na propozycyę Wydziału Krajowego i na mocy najwyższego postanowienia najłaskawiej zaszczycony zostałem. Wkrótce po rozpoczęciu urzędowania okazało się jednak ~~że~~ wbrew powziętym oczekiwaniom, że z powodu niedość dokładnej i właśnie przeto w kilku punktach wątpliwej stylizacyi Statutu organizacyjnego Rady szkolnej Krajowej, niemniej z powodu ciężkiej, a w niejednym względzie niepostanowionej ~~stylizacyi~~ budowy tejże magistratury, nadomiar zaś wskutek zbiegu nader trudnych i owych pojedyńczych niezgodnych z istnieniem tej instytucyi okoliczności zewnętrznych i wewnętrznych

[illegible]

korzyści, jakich kraj od Rady szkolnej wyglądał do bardzo szczupłych rozmiarów.
Jedyną nadzieję było tylko jeszcze mniemanie, że dojrzałe ciała ustawodawcze na
niedostatki te zechcą zwrócić uwagę swoją i usunąć (co jest w ich mocy) szkodliwego
układu. Dopóki mogła trwać nadzieja, że to nastąpi, dopóki nie ~~[illegible]~~ znie-
kło ostatnie ziarno tej nadziei, uważałem sobie za obowiązek nie schodzić
ze stanowiska, na które mnie powołano i czekałem cierpliwie odmiany na lepsze.
Dzisiaj wszakże gdy już jest wszelka pewność, że w bliższej przyszłości
to nie nastąpi i gdy oczywistą jest rzeczą, że jakkolwiek Rada szkolna
przez dłuższy przeciąg czasu nie będzie mogła mieć innego zadania, jak tylko
załatwianie administracyjnych spraw bieżących na podstawie stanu rzeczy, który
był dawniej i jaki jest dotąd, najważniejszych zaś atrybucyj swoich statutem
sobie nadanych a mianowicie w myśl ustępu artykułu III określonych,
niestety dotknąć [illegible] ale nawet poruszać jawnie w żadnym
razie charakterze nie może, przyszedłem do przekonania, że powinien do wyższego
oddania się zajęciom moim naukowym, jakkolwiek z natury swej najściślej
związanym, stającym dla mnie w danych okolicznościach koniecznością i obowiązkiem i że w tym kierunku działając więcej sprawie powszechnej przynieść po-
żytku, aniżeli uczestnicząc w określonym powyżej zadaniu [illegible]...

(Powyższe przedstawiając Hasnerowi 24/6 869 dodał własnoręcznie: Diese
Motivirung ist aber nur in den Vordergrund geschoben u. die eigentliche Ursache
ist darin zu suchen, dass Dr. Małecki eine bedeutende Stelle beim Ossolinskischen
Institute als Vertreter des litterarischen Curators erhalten hat).

Poninski [illegible]

([illegible])

Kiedy w r. 1869 [illegible] projekt ustawy [illegible] Rady szkolnej

[illegible] stenograficzne w [illegible] z 13/12 869 l. $\frac{6572}{pr}$ [illegible]

[illegible] [illegible] Poninski:

Der vorliegende Gesetzentwurf liefert wohl einen sprechenden Beleg für die bedauerliche, weil nicht absichtslose, Begriffsverwirrung welche von diesen Verfassern zur Geltung gebracht werden will.

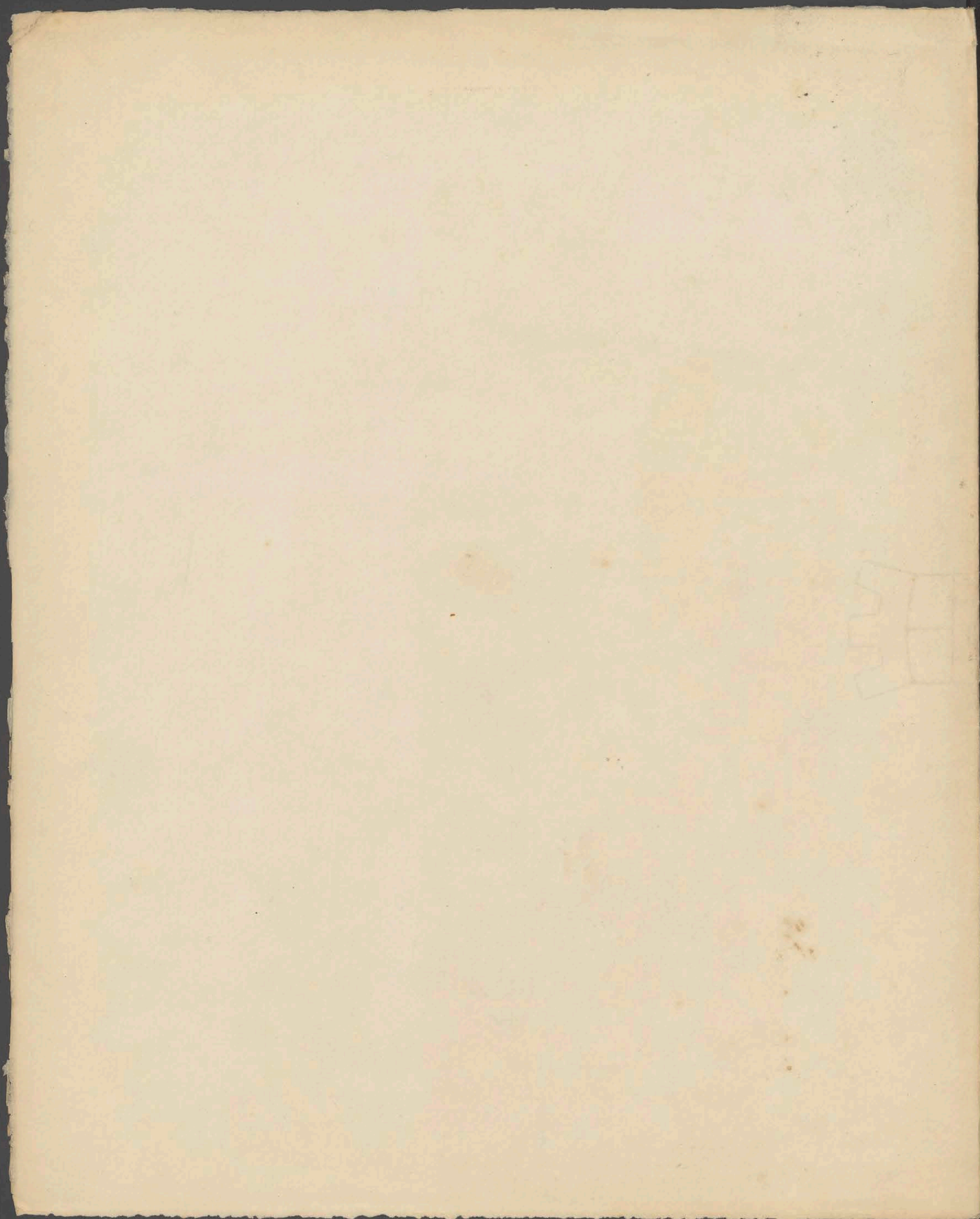
Minister Hasner 26/10 869 l. $\frac{536}{p}$ (krytyka projektu ustawy o Radzie szkolnej)

Im Allgemeinen füge ich vertraulich bei, bevor ich auf eine Institution eingehen möchte, welche dazu angethan wäre, sich von der verantwortlichen Centralregierung ganz unabhängig zu machen u. deren aus Staatsmitteln bezahlten [illegible] zu lassen, ich für meine Person weit eher einen unter Mitwirkung des Reichsrathes zu treffenden Compromiss beitreten könnte, wodurch der Unterrichts-Minister jeder Verantwortlichkeit für das Unterrichtswesen Galiziens enthoben, dem Lande eine bestimmte Summe aus Staatsmitteln für das Schulwesen gewährt u. der Landesschulrat vollständig als autonome Behörde, die dann selbstverständlich das Land zu zahlen hätte, eingesetzt werden würde. —

Poninger Obwody:

Stanisławowie w [illegible], Tarnowie, Przemyślu, Samborze, Złoczowie, Tarnopolu: Stanisławowie [illegible] [illegible] [illegible]

Rozp. min. sprawiedl. 2?/5/00 1868 Dz. u. p. Nr. 144. ~~[illegible] 27/8 1868~~

~~Krzewienie [illegible] dynastycznej~~

Przyjęcie w Stanisławowie 1851

Ad Stanislawow 28/9 851 l. 4/AP.

Składa podziękowanie obywatelom na ręce komitetu Skarbka(?) i Jabłonowskiego(?)

Für den am Tage gelegten Beweise erkenne(?) ich den Bewohnern(?) Ihrer Gesinnung für Recht u. Gesetz und Ihrer [illegible] Ergebenheit für Se. Maj. unseren allergnäd. Kaiser, dessen Stellvertreter in diesem Lande zu sein mir die hohe Ehre zu Theil wurde.

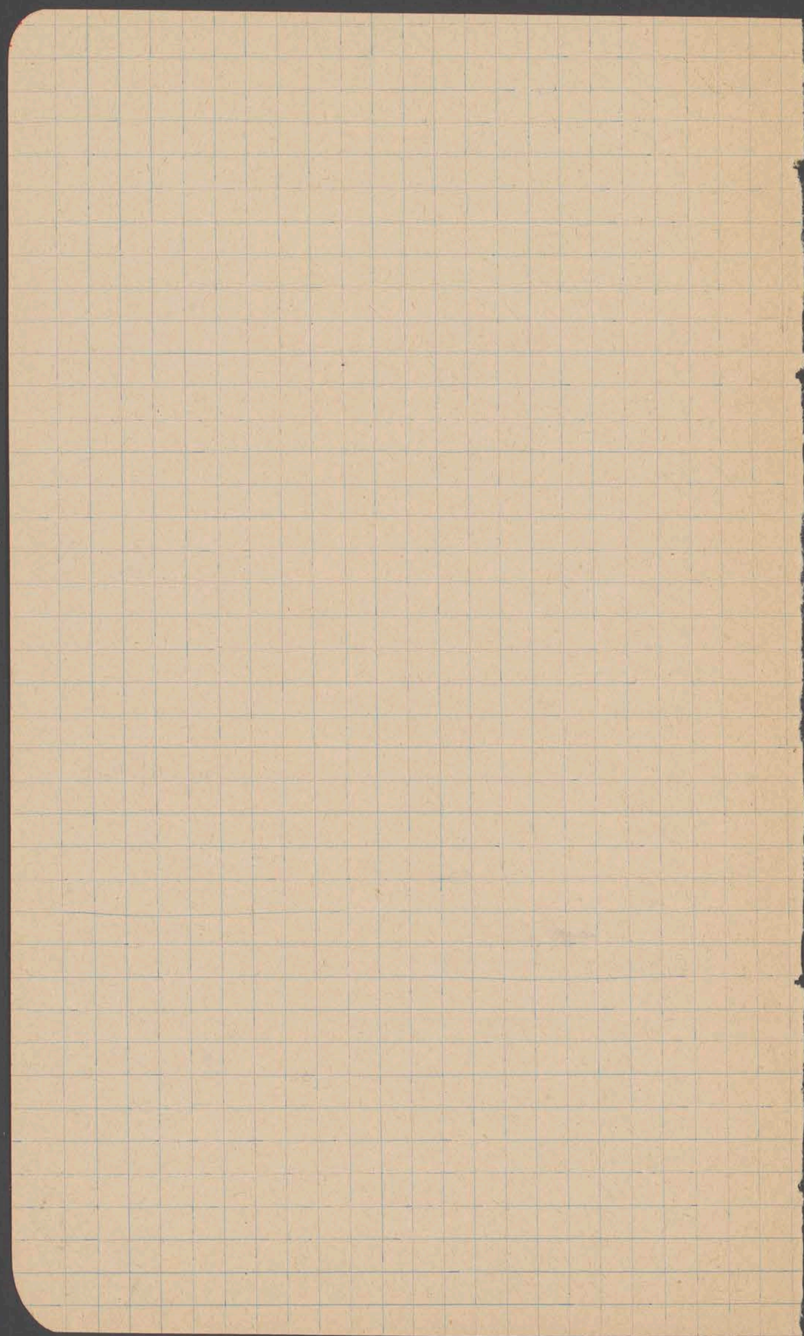
Tarnopol

Ad Tarnopol ~~III~~ 5 851.

Der festliche Empfang, welcher meiner Person mit jeder [illegible] bereitet hat, mir es die Überzeugung vollends bekräftigt, daß die Stadt Tarnopol der in früheren Jahren bei verschiedenen Anlässen bethätigten ~~[illegible]~~ [illegible] Gesinnung für Recht u. ~~Gesetz~~ Gesetz u. ihre [illegible] Ergebenheit für Sr. k.k. Maj. unseren allergn. Kaiser [illegible] treu(?) u. ungeschwächt zu bewahren weiß [illegible]. Dein(?) [illegible] erlaube(?) ich mir höchst beglückt Sr. k.k. Maj. diese Versicherung bestätigen zu können.

(w drodze odbierał [illegible] [illegible])

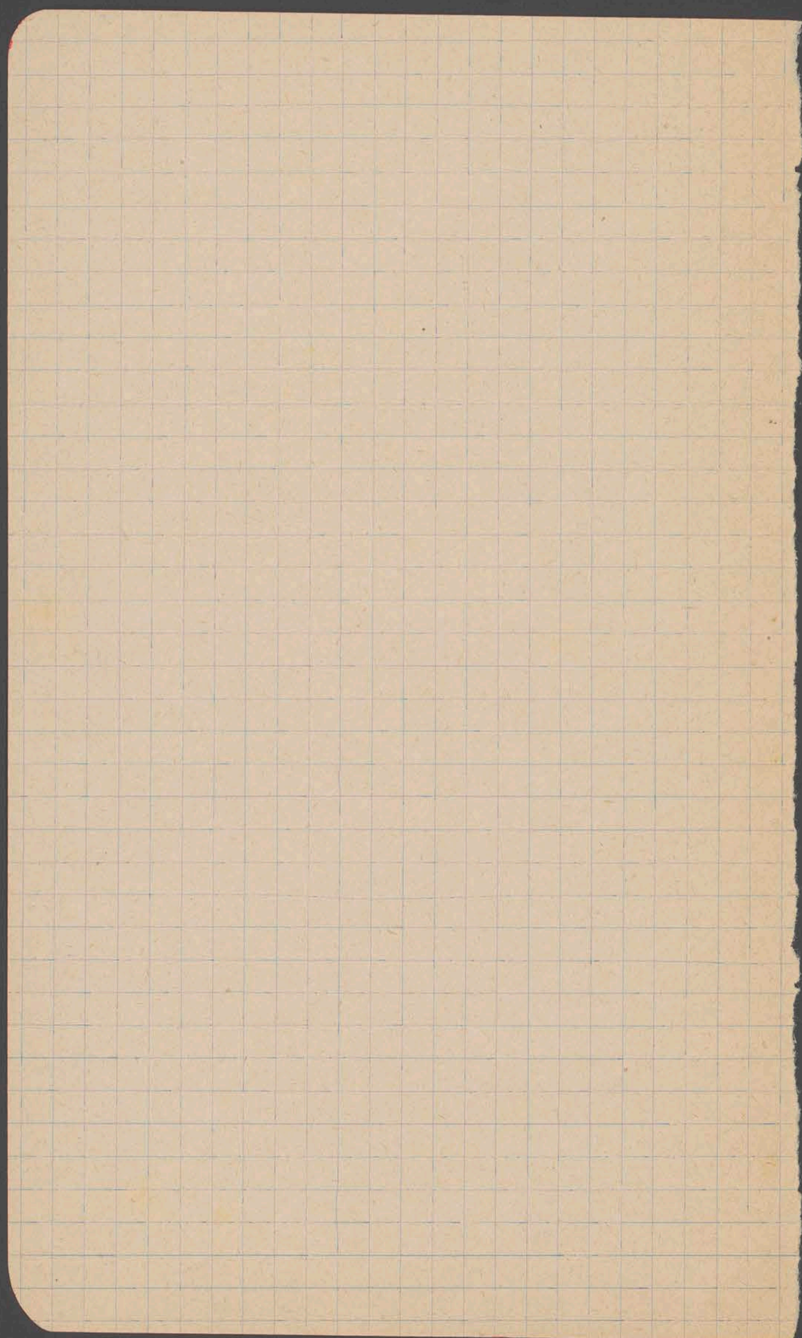
osobliwie na Bukowinie
skarżąc się o [illegible] osobom [illegible] ([illegible])
[illegible]

Pismo pożegnalne z 5i/2 8/10 868 - 5437/pr.

Do urzędów: „Jak zawsze i wszędzie tak i w przeciągu tego pięcioletniego mego urzędowania jedynem mojem było staraniem krzewienia i wzmacniania uczuć przywiązania wierności i wdzięczności ludności do Korony a zaufania Korony do ludu [wiern.] i jedynym wytknięciem wielka baczność na wzrost i potęgę monarchii, na dobro i pomyślność rodzinnego mego kraju i na prawa jego."

Uwolnienie od urzędu pismem ces. z 2/10 868

Ordery (Komis. Lwow.) pozwolenie (Wiedeń 12/9 850

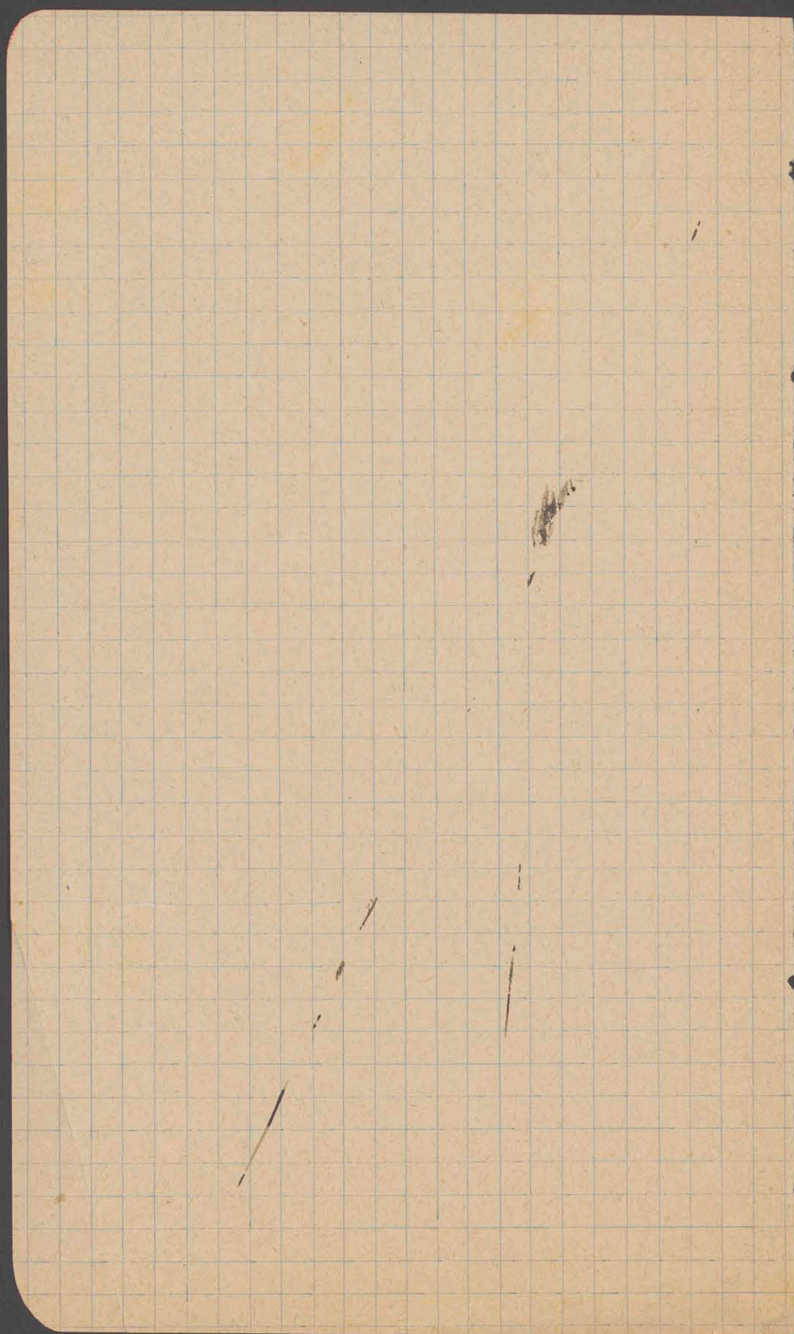
1. $\frac{89}{R}$ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Grzegorz hr. Komorowski [illegible] podkomorzy

Kazimierz hr. Stadnicki [illegible] (starosty) [illegible]

Wit hr. Zeleński [illegible] podkomorzy

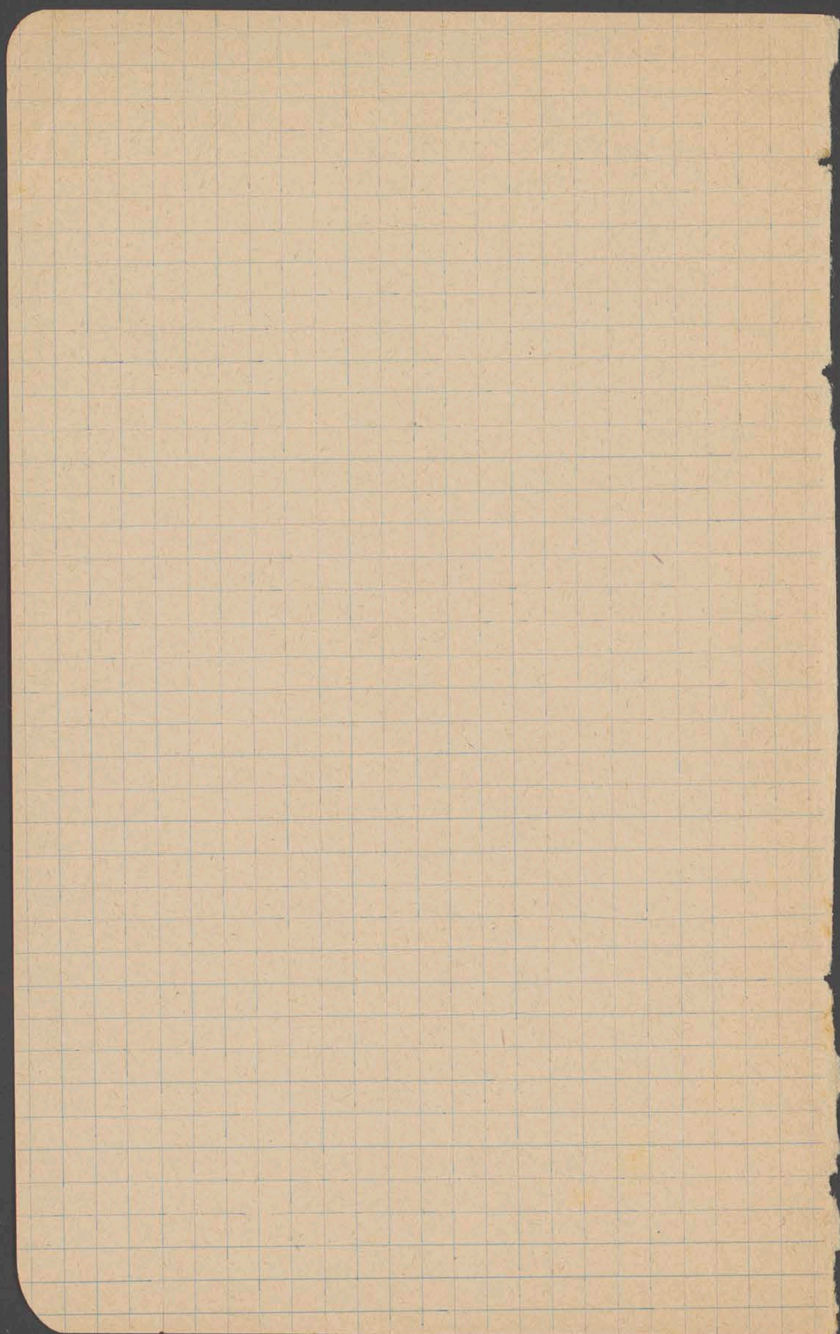
Kajetan hr. Lewicki [illegible] podkomorzy.

208

Nominacye

Wysłany do organizacyi władz krajowych w Galicyi radca sekcyi Frast objął kierownictwo krajowej dyrekcyi skarbowej. Miał on zamianować na jego wniosek kilku urzędników bez zasięgnięcia opinii Gubern[illegible] [illegible] Wiedeń 31/5 852 $\frac{175}{RF}$ do namiestnika Baumgartnera przedstawiając, że mianowano urzędników wbrew jego stanowisku [illegible] ani przez [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] przepisów przez gen.-gub. [illegible] nominacyi.

Pomnik dla ces. Mikołaja I

Starosta w Jaśle Szałowski 25/10 1853 wnosi o ustawienie pomnika (ze składek) dla Mikołaja I w Węgrodzie (na pamiątkę pomocy)

Gub. nie zgadza się 6/11 853 l. 515/g

„Die unheilvollen Ereignisse, wobei schändlicher Verrath u. ein unseliger Bürgerzwist die Monarchie dem Abgrunde nahe brachte u. welche die Nothwendigkeit fremder Waffenhilfe herbeiführten, sind Vorgänge, worauf der Freund des Vaterlandes nur mit Wehmuth u. nicht ohne ein Gefühl der Demüthigung zurückzublicken vermag u. dieselben ~~sind~~ scheinen sich durchaus nicht geeignet zu sein, scheinen daher die Errichtung von Denkmälern, die die Völker im Gedächtnis ~~zurückzurufen~~ zurückrufen u. in dauernder Erinnerung derselben erhalten zu werden. Als Zeitgenossen jener verhängnisvollen Epoche wird es übrigens Ew. nicht unbekannt sein, daß bei der russischen Hilfeleistung Umstände eingetreten sind, welche den das Bestreben einiger russischer Heerführer die glorreichen Leistungen unserer tapferen Armee in Schatten zu stellen Letztere in Missstimmung versetzten u. diese Missstimmung dürfte noch nicht in dem Maße beseitigt sein, daß die Errichtung eines Denkmals zur Erinnerung an jene Ereignisse nicht etwa [illegible] nach dieser Seite hin Anstoß erregen sollte.

Remita da

Casa Ardizzone

[illegible] Dyntz. [illegible] Kurtius

eingel. 13/2 855

Rek. Min. [illegible] 7/3 855

Dep. Nr 42

(Wegen Wirksamkeit nachträglich)

[illegible]

Porset k.

Djorlly alla – Kallion d 31/1/7 855

Rezz. 13/5 855 D. y. 11 x XII

orbnz [illegible] brechaltz d 1/7 855

Nr 118 – Roz 4/7 855

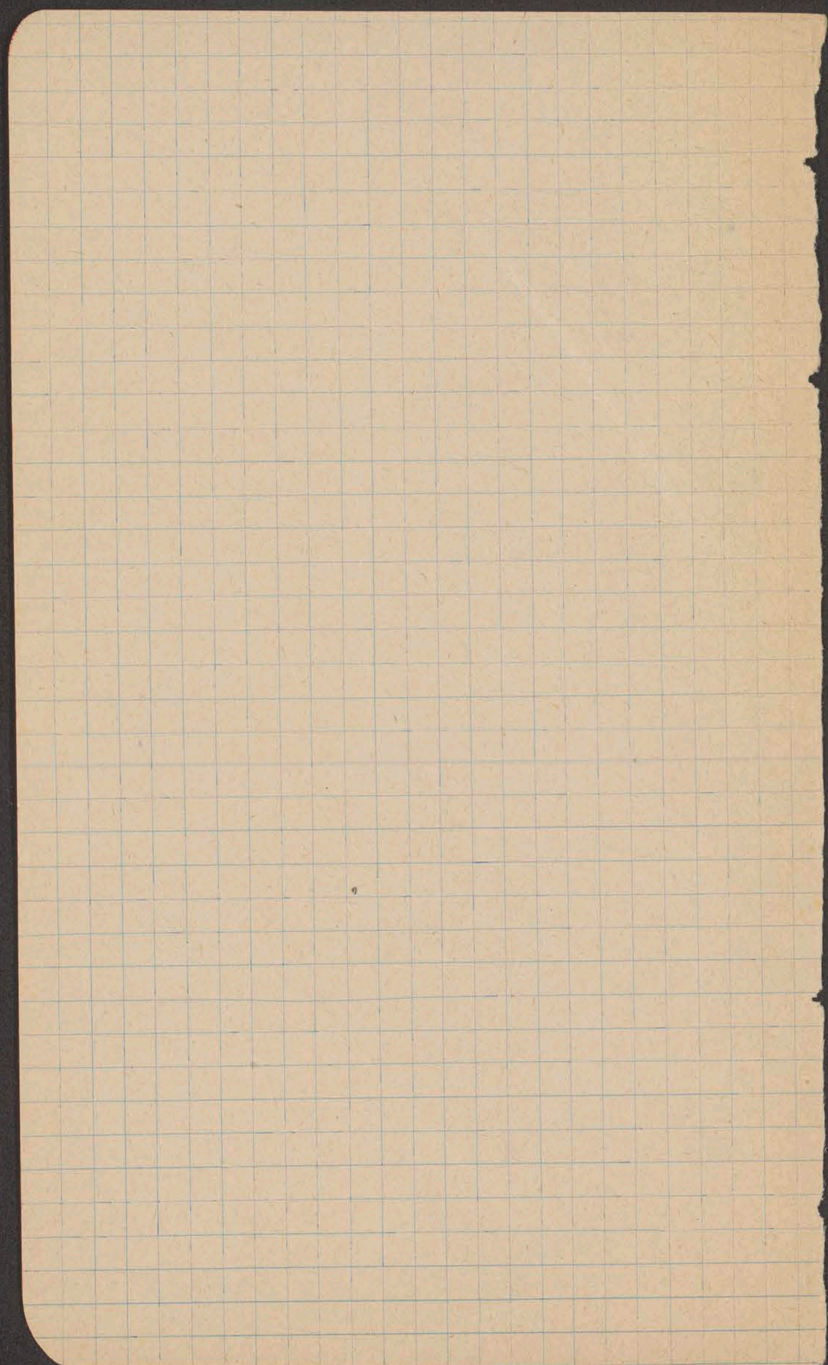
Bezirksvorsteher an 24/4 [illegible]

[illegible] Gefällengelt D 167

Szeda

Kostyl – Czernowitz

Die angebrachte Beschwerde des Juden Sela Ansiedlers
in Lichtenberg wegen erlittener Verfolgung u. Misshandlungen
von Seite der dortigen Katholiken [illegible] von Seite des
Oberrichters Martin Scholler [illegible] und mit dem
Ersuchen abzutreten, dieselbe auf Grund [illegible] zu [illegible]
u. nach dem Resultate [illegible] Schutz des Besonders
Beschwerdeführers etwa erforderlichen Massregeln zu treffen.

Rewizja uwag <u>Kwatermistrzowskiej</u>

W. uwagach [illegible] Karta $\frac{23}{6}$ 855 1 $\frac{135}{9}$

Z powodu wspólnej koncentracji wojska

chodzi o równomierny rozkład czynności —

[illegible] [illegible] Katastr przemysłowy —

13.J

Ellen 85

Kwatter und

Pol

Neusser

Neuser 19/10 852 r.

[illegible] – [illegible]

Zakrzewa – [illegible] w gotów – Świat [illegible] – Kl[illegible] aż w [illegible] –

Pol – Unrozumiały – [illegible] więcej [illegible] przyzwa-

-[illegible] [illegible] –

—

Czas

11/1 852 wspomnienie [illegible] Czasu

—

Stan oblężenia (zniesienie ? –)

Min. 21/1 852 l. 6779 – Rel. 6/1 52 l. 642 – Polit.

[illegible] z [illegible] – [illegible] – [illegible] organizacji

w Bochni – [illegible] –

—

Przewodnik nauk. i lit. 1875

Nasze Dziedzictwo! Przechowywany dziennik Karaszewicza

„Dziennik pełnych[illegible] polskich" 1792 nowy – 8 z przeszłości!

Odkrycie przypadkowe – Michał Karaszewicz ur. 1763 – syn ubogiego księdza unickiego w Jabłonowie [illegible] – do zakonu Bazylianów [illegible] od 1780 w [illegible] w Wilnie –

1787 [illegible] przed kapł. [illegible] [illegible] [illegible] uniwersyt. [illegible]

1789 dr teologii – 1792 prof. [illegible] w [illegible] –

1793 [illegible] z [illegible] [illegible] Jabłońskiej

1795 wyświęcony.

Nekrolog: a Nekrolog des Kollegi. [illegible] Karaszewicz [illegible] v. Münster w Wilnie

zm. 21 stycz. 1836

w r. 1797 kanonik św. Jura, od r. 1800 oficyał
"i generalny wikary rządów dwa razy metropolitalnej
dyecezyi po śmierci księcia Skorodyńskiego i metropolity
Angełłowicza, z których go wola wierności przyjaciół
za dowody wierności i przychylności oddane rządowi w r. 1809
otrzymał wyraz Komandoryę Leopolda dalej tytuł barona
v. Neuhaus. Kreślił dzieje cerkwi ruskiej, któ-
pozostały w rękopisie, posłużyły głównie ks. Ma-
linowskiemu do wydania w 1862 r. dzieła zatytuło-
wanych Annales Ecclesiae ruthenicae.
Ten sam niegdyś wydawca patryotycznego polskiego
dziennika odznaczył się potem jawną dla wszystkiego
co polskie nienawiścią i mnogie tego dowody złożył
w swej kronice z której też widać ducha
na wskróś józefińskiego i od schizmy nieda-
lekiego. Umarł 29 kwietnia 1836"

str. 41.

218

gen.

Józef Zelenski – [illegible] – [illegible] od [illegible] – [illegible] – [illegible]

[illegible] o [illegible] [illegible] Gen. [illegible] [illegible] – [illegible] [illegible] [illegible] –

[illegible] Gen. – Barts 28/6 [illegible] 1-V 688.

[illegible] " po [illegible] Hauer

Lern. 1850

~~Konrad genannt Franz Gf. v. Khevenhüller-Metsch~~

~~Gest. gegen Landschaft 1857 Waldmüller~~

1837 Rom. Edmund Fürst Schwarzenberg

Neuser Karol (Cyprján Emil)

1853 Kriska Franz G.A. Mercandin (Fr. Ungarn)

Landespräsident Vorst. d. Gbkommandos

1857 – w Krak. – Bezirksamte – 110 zaaresztowan

Bezirksadm. – w randze dystryktowych komisarzy

Chominski Pokrzywnicki – prezes Tobiaszek (~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ przeszedł trafić Kalkowski

Dobrodzkowa

Uniw. Krak. Piotr Bartynowski Kanclerz (przez apelacji)

222

Verord. 19/1 853 (ah. Erl. 14/9 852)

Dgg Nr 10

... u. zu erhalten für den weltlichen

Theil vom Gebrauch u. zu erhalten

Landesregierung

(Einrichtung u. Amtswirksamkeit

der Bezirksämter, Kreisbehörden u. Statthalterei

an Gemeinde)

Spr. V.

Ver. Inn. Polizei

30/III 857 Z. 233

Vom M. d. Innern im Einvernehmen mit der obersten
Polizeibehörde wird die in Wien [in czech. Sprache] erscheinende Zeitschrift [illegible]
zu einer amtlichen Zeitung [illegible]
[illegible] erklärt

Del. Kempen

224

Rabiena — Spr. v.

Wadowice Starosta Losert

29/1 851 L. 125

prosi [illegible], [illegible] podatku

Hendzlowi [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] Woyciechowi

aufh. für Rabkonie [illegible]

[illegible]

Tarnów – Kraków

[illegible]

[illegible] Hobenberga (Adwokat)

Żydowski [illegible] Palestr Dawid Rosner

[illegible] w 1846 [illegible]

Tarnów –

[illegible] w [illegible]

IV

[illegible]

XII

[illegible]

Nr 384

[illegible] – 6 [illegible]

Nr 386 | [illegible] 29/9 850

[illegible]

[illegible] 50 [illegible] (11 [illegible] 11 [illegible]
28 [illegible]

[illegible] 58 (14 – 9 – 35)

[illegible] 42 (10 – 8 – 24)

[illegible] 5 [illegible] (je 2 [illegible])
[illegible] 33 [illegible] 15 [illegible] 6 [illegible]

[illegible]

Rząd prov. Verwalt.

Ver. d. In. 8/10 850 [illegible] 383

[illegible] Statthalter —

II

Pod względem admin. dzieli się kraj na trzy obwody rządowe [illegible] od [illegible] Kraków i Stanisławów

Obwód rządowy krak. obejmuje kraj od gór karpackich aż do Wisły i [illegible] (obwody cyrkularne) Wadowice, Bochnia, Sącz, Jasło, Tarnów Rzeszów wraz z [illegible]

Obwód rządowy lwow. obejmuje [illegible] Przemyśl, Lwów, Sanok, Sambor, Złoczów [illegible] Brzeżany [illegible] Stryj [illegible]

Reszta [illegible] 3/ [illegible] Tarnopol, Czortków, Stanisławów, Kołomyja [illegible] rządowy Stanisław.

—

III

Reg. Präsident — Statthalter — Kreishauptmann — [illegible] [illegible] Statthalter [illegible] [illegible] [illegible]

Schwarzgelb

Im Centrum dicht hinter der Ministerbank hatten sich die Tiroler Abgeordneten, die conservativen Deutschen aus den Altvater-Provinzen, die sogen. Schwarzgelben niedergelassen – unter Einzelnen ein ebenso weiter gebildeter Mann, im ganzen aber ohne Ansehen und Bedeutung

Springer II 206.

Gesch. Oest. seit dem Wiener Frieden 1809

Leipzig 1865

II

u. 3/8 875 –

„Grób zamyka się nad zakończonym życiem, które przez przeszło ćwierć wieku skarbiło sobie wysokie zasługi [illegible] i kraju, ale imię jego i życie będzie na zawsze skarbem niespożytych cnót i czynów dla dobra państwa i kraju naszego poświęconych jedną z kart najpiękniejszych."

[illegible] z 14 [illegible] 1875

„Wiadomym powszechnie każdy [illegible] zasług [illegible] w [illegible] pracy, wśród [illegible] trudnościami, do których przez tak wiele lat [illegible] [illegible] energii i wytrwałości [illegible] i częstego zaparcia siebie samego, [illegible] w myśl ogółu powzięte postanowienie zajęcia się wzniesieniem pomnika dla ś.p. Agenora h. Gol. –"

Sapieżyna (Domy)

Kempen w raporcie 1/3 851. 5614/B.M. donosi, że obywał śledztwo o podejrzane stosunki ks. jedn. ~~[illegible]~~ Sapieżyny z arcyb. Baranieckim. Gołuch. w relacji 26/12 851 l. 5773/g odpiera podejrzenie z oburzeniem i dodaje, że [illegible] informacji uważać [illegible] „zumal es nie an dienstfertigen Leuten fehlt, die es sich zu einem besonderen Verdienste anrechnen, wenn sie auf heimlichem Wege Persönlichkeiten, die in gesellschaftlicher Beziehung eine hervorragende Stellung einnehmen, verunglimpfen können."

[illegible]

[illegible] $\frac{23}{12}$ 850 [illegible]

[illegible] 1657 ([illegible])

[illegible]

[illegible] ([illegible]

[illegible]

[illegible] – [illegible]

[illegible]

[illegible] ([illegible] – [illegible])

[illegible] Edward

Maximilian Bach: Geschichte der Wiener Revolution. Wien 1898 – 610

Tak [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] w [illegible] [illegible] Kartem, że w [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] ~~[illegible] [illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] się [illegible] [illegible] jako [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] w [illegible] [illegible] ([illegible]) jest ([illegible] [illegible] [illegible] [illegible] na [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] się w [illegible] [illegible] [illegible] i [illegible] [illegible] w [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] nie [illegible] [illegible] do [illegible]. [illegible] że [illegible] ([illegible]) Doblhoff, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] nie [illegible] [illegible], [illegible] jest [illegible] [illegible].

~~„Nie możemy wchodzić w krwawe zdarzenia zachodnich cyrkułów. Czas je wyjaśnić może, Bóg osądzi pewnie."~~

~~A. Fredro w memoryale do Grad. Stadiona (1847)~~

Nr.

Dzieło p. t. ....

....

....

....

tomów *woluminów*

pożyczyłem z Zakładu narodowego im. Ossolińskich i zwrócę takowe w ciągu tygodni .... *przyjmując na siebie odpowiedzialność za wszelkie uszkodzenia, zakreślenia lub dopiski.*

We Lwowie, dnia *189*

Mieszkanie: Podpis:

Data	Nazwisko pożyczającego

Tytuł dzieła.

Nr.

I. [illegible] z r. 1875 [illegible]

[illegible]

... Wszystko było potrzebne trudne do dopięcia. Jakżeż wyrobić w sobie poczucie rządu i posłuszeństwa prawom jeżeli wypadało w [illegible] rzędzie [illegible] [illegible] wychodził [illegible] wyrobić w [illegible] [illegible] a prawo [illegible] z [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] na [illegible]. Naturalnie stąd [illegible] [illegible] [illegible] we władzy a [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] mającą [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] i [illegible] przyczyna [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] sprowadzało, bo o tem [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] jakim [illegible] [illegible] narodu [illegible] [illegible] władzy [illegible] za [illegible] [illegible] nieprzyjaciela, [illegible] [illegible] jako [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible]. Jakże stąd [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] jak [illegible] [illegible] [illegible], który z pod [illegible] [illegible] prawa [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] tego prawa [illegible] – [illegible] położenie często i bardzo często [illegible]. Rządy i [illegible] zarówno w [illegible] [illegible] się [illegible] [illegible] i [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] władzy [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] – [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Polskę. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] i [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] jako [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] w tym [illegible] [illegible] [illegible] Wielopolski, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] to jako [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

B. N. .... Sygnatura: ....

Dzieło: (Autor) ....

(Tytuł) ....

....

(Stan dzieła) ....

tom wol.

pożyczyłem z c. k. biblioteki uniwersyteckiej i zwrócę je w ciągu tygodni .... przyjmując odpowiedzialność za wszelkie uszkodzenia.

We Lwowie dnia

Mieszkanie: Podpis:

Tytuł dzieła:

Sygnatura:

Data:	Nazwisko pożyczającego:

najwspanialszej i najprzemyślniejszej społeczności — pierwszy raz prawie polska tradycja wyraźnie, gdzie wolnościowe narodowe tradycje z reszta przyłączać się do [illegible] i szczytnej „dla kultury”.

W urzędowej drugiej Kaysera nad [illegible] spostrzeżeni powoli się z zbytnimi odczuwaniem biurokratycznego społeczeństwa i – wyszedł na najdzielniejszego pedagogicznego pogromcę. Nie spodziewał się poznać do granic, aby był pośpiesznie wrażliwy wolności społeczeństwa w formie, jak za czasów Metternicha i w formie, jak na wzór Bach i- ch w konstytucji [illegible] dzisiejszej od [illegible].

B. N. .... Sygnatura: ....

Dzieło: (Autor) ....

(Tytuł) ....

....

(Stan dzieła) ....

tom wol.

pożyczyłem z c. k. biblioteki uniwersyteckiej i zwrócę je w ciągu tygodni .... przyjmując odpowiedzialność za wszelkie uszkodzenia.

We Lwowie dnia

Mieszkanie: Podpis:

Tytuł dzieła:

Sygnatura:

Data:	Nazwisko pożyczającego:

1846

Stefania z br. Gostkowskich (Konopkowa) [br.] udała się [listownie] do Tarnowa 2/3 846 z prośbą do Gub. o wydanie paszportu dla swojej służącej Kunegundy Kotarskiej, która (z 13 letnim synem Stanisławem i 8 letnią córką Marją oraz z siostrą Antoniną Dziopińską) chciała wyjechać do [illegible] i Hulina (w [illegible]), gdzie bawił już brat [illegible] Wincenty br. Konopka.

Gub. wniosł 25/3 846 podanie do prezyd. gub. w [illegible]: „Die Ursache warum die Bittstellerin sich nicht unmittelbar an das Tarnower Kreisamt wegen Erwirkung des fraglichen Passes verwendet hat mag darin liegen, daß die benannte Frau sich nicht zu helfen wußte und dachte, den ihr dringend nothwendigen Pass auf diesem Wege schleunigst zu erlangen."

Załatwienie 28/3 1846 L. 932: ~~[illegible]~~ [i wydano] wydano (der Gatte der bei der Insurrektion [illegible]
[illegible] (dowcip „[illegible] kein Anstände obwalten")
Komisarz Carl Kotarski „paszport na 6 mies. „zur Reise nach Hulina und [illegible] zum Aufenthalte daselbst"... „Dem Einschreiten um einen Pass nach Wien findet man keine Folge zu geben." (Wiena nie [illegible] Gub. ani [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]).

W liście: „Je recommande à Votre amitié [tous] pour nous (a jednak [illegible] [illegible] [illegible]) cette affaire et ne doute pas que Vous nous [illegible]"

Zarzuty uczynione mi w r. 1848

[illegible]

Tyle i ja. Jednego czasu [illegible] [illegible] lekkomyślności w ocenianiu wszelakiej [illegible] w których zaś [illegible] narodowego uposażenia brano za złe szczególnie rządowym urzędnikom. W tym czasie to usunięto niespodziewanie czterech profesorów uniwersytetu Jag. bez żadnej przyczyny tylko może (chyba) że się mniej ostrożnie wyrażali o sprawach polit. i sprawie narodowej. Jeżeli ja mimo to wobec tylu przytoczonych zapisów wyszedłem bezwzględnego ~~[illegible]~~, uważam to w znacznej części do podziękowania ak. Gub. Kraj. przekonawszy się o błahości czynionych mi zarzutów nie wahał się więc mnie wobrocz wobec Ministerstwa polecić mi alternatywę, albo oczyszczenia mi dalszej podróży albo przeniesienia się do

innego zaś stosowania się najmyślniejszy. Na to odpowiedział mu Thun sprzeciwiając z dodatkiem, że nie widzi powodu do używania tego wskazanego mu ewentualnie przez Namiestnika. Zresztą [illegible] zignorowano dotąd pozornie Stanowisk nie stracił jego zaufania.

(1857)

(1853 – Schönbrunn frühst)

(W r. 1854 wprowadzony [illegible] plan [illegible] w [illegible] uzyskał w [illegible] Ces. zatwierdzenie pod warunkiem, że w [illegible] 1857 [illegible] powinny [illegible])

1855 przyj. [illegible] [illegible]

Bach do Stadion 13/6 849 L 274/bm

Wewnętrzne położenie Galicyi w związku z ~~[illegible]~~ komplikacyą węgierską bliżej przeczenia przybiera tak niebezpieczny i poważny charakter, że pochłania uwagę rządu w najwyższym stopniu i wkłada nań obowiązek nie pomijania żadnego środka czynności i nacisku, aby z przyczyny stamtąd niebezpieczeństwa z strony ~~[illegible]~~ w porę można było się zmierzyć. Wasza Excellencya zna to położenie tak dobrze jak ~~[illegible]~~ najwyższa władza państwowa w Wiedniu a prawdopodobnie nawet lepiej od niej. Niepotrzebuję zatem W. Ex. szeroko przedstawiać że Galicya w niższych warstwach ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ posiada ludność szczepu wiernego i rządowi oddanego, w średnich zaś a szczególnie w wyższych klasach tyle wiele zwolenników europejskiego stronnictwa wywrotu a między nimi wielu zdecydowanych, można by nawet powiedzieć desperackich charakterów, że dalej w klasach tych pamięta wzburzenia podżegane jest zarazem przez biorących rosyjsko-polskich wychodźców i klubu chwytając w ludziach ~~[illegible]~~ ale źle opłacony sposób wszystkich schronienia, że węgierscy emisaryusze i węgierskie pieniądze dają bez przerwy we wszystkich częściach Galicyi do podminowania gruntu, że jednem słowem czynniki te nie zaniedbują żadnej sposobności do założenia miny, która ~~[illegible]~~ miałaby ~~[illegible]~~ na tyłach armii rosyjskiej, szczególnie w razie cięższej klęski jej oddziałów wybuchnąć i wszystko dokoła gruzami zasypać. Jestto rzecz naturalna, że ten niebezpieczny stan rzeczy w Galicyi niepokoi Cesarza rosyjskiego, którego wierne wojska mają w Węgrzech rozpocząć walkę o prawo i porządek, jakoteż postarać się naturalną, że Cesarz rosyjski zaniepokojony tym stanem ~~rzeczy~~ stawia wobec nas stanowcze żądanie aby ze strony rządu ile możności postarano się o dostateczne zabezpieczenie tyłów jego armii. Na W. Ex. jako na dowódzcy wojsk w tym kraju będącym w stanie wojennym znajdującym się królestwie ciąży obowiązek postarania się o takie zabezpieczenie w najpełniejszej mierze, a z drugiej strony władza ów stan wojenny i wypływająca zeń atrybucye rządowe dostarczają W. Ex. wszelkich środków do osiągnięcia celu.

W. Ex. otrzymuje zatem ~~[illegible]~~ ministrów wskutek najwyższego rozkazu od rady ministrów ~~[illegible]~~ specyalne upoważnienie i polecenie, aby

~~[illegible]~~

∠ jak w rel. [illegible]

238

Hernack

28985 847 1. Gf Baden u. Gör. u. [illegible]

In Vollziehung eines d. Erl. v 17/4 847 sollen mehrere auf die im Lage befindliche Robotregul.-Bezüg nehmende Gegenstände der [illegible] zusammengesetzte Comité [illegible] (a) [illegible] Mitglieder des Stand.-Ausschusses und (an alle) erfahrene Landwirthe beigezogen und [illegible] vom (Kreis-) [illegible] beraten u. die Ergebnisse d. Orts vorgelegt werden.

pred. 9/6 47 [illegible]

4011 [illegible] 14/7 847

[illegible] Kamrath Matkie [illegible] J. [illegible] (Dertologen) Maria [illegible]

(u. Bochinski, [illegible] Kreis. Andrejewski)

[illegible]

1873 [illegible] 239

Abancourt 207.

w której było więcej tyranii (z [illegible]) że Nam. Gol. w owej [illegible] (pol.)
przedłożył cesarzowi memorandum przeciwko rozpisaniu bezpośr. wyborów
na Galicyę. Dn. 15/1 1873 zwrócił się R. j. [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] układy z delegacyą polską, i w tym celu wezwał do porozumienia
Gol. do Wiednia, lecz i tym razem nie mogło przyjść do ugody, ponieważ
warunkiem było wielkie zwiększenie polskiej delegacyi ze względu wyb.
ale i rozszerzenie jej na Galicyę

209.

Jasiński Józef
[illegible] [illegible]

Na delegacyi owego klubu posł. z 22/2 873 Gol. wyraził żal [illegible] wbrew
usiłowaniom Gol. aby delegacya odstąpiła od sesyi, a nadomiast [illegible]
polskiej nominacyi ministra dla Galicyi i utworzenia kancelaryi centralnej
dyrekcyi w Wiedniu jedynym Polakom, [illegible] i [illegible]
urzędów, ogłoszenie zasady, że ugoda z Pol. stanowi odtąd jedno
z zadań programu ministeryalnego, w którym [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] za tym [illegible] [illegible] [illegible] przyszłej polityki.

([illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]) 211
— [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], że [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] i [illegible] [illegible] [illegible] Gol. [illegible]
zadaniem nie uległo wątpieniu, że [illegible] [illegible] wstąpiła na przedłużenie
Gol. i [illegible] jego [illegible] [illegible].

Finał

Inne jest : ... [illegible] w nim [illegible] [illegible], [illegible], mówię to śmiało
powiedziawszy, [illegible], iż dopiero [illegible] [illegible] na prawo
i że je za życia tego nigdy [illegible] w tej epoce [illegible], co prawie do
danego ogólnego [illegible] [illegible] się [illegible], i jak długo [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible], i jak długo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
powiemy [illegible] z dziejów [illegible] [illegible] jak dotąd w [illegible]
[illegible], czy gdy Bóg w [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
Początek i [illegible] [illegible] [illegible] z [illegible] dziejów.

240

[illegible] 83 — Belcredi

Zdaniem [illegible], że [illegible] (Kl.) i K. (Klecz.) [illegible] Belcrediego, [illegible] ... Pierwszem zadaniem było postawić [illegible] gwarancyę, że [illegible] jako Gol. [illegible] Gdy Gol. w roku 1865 [illegible] w Baden pod Wiedniem [illegible] przez Belcrediego [illegible] Bel. [illegible] Nam. [illegible] autonomistów, klika Helcla – Lewińskiego [illegible] Belcrediego [illegible] 22 [illegible] Dlatego [illegible] Gol. [illegible] postulaty złożone [illegible] Bel.

1. Zniesienie podziału Galicji 2/ Przyznanie w zasadzie [illegible] i to w tym [illegible], aby Belcredi przyjął każdą propozycyę oddalenia urzędnika [illegible] wszystkich urzędników

z miejsca w miejsce przenosić. 3) Natychmiastowe oddanie [illegible] [illegible] i w [illegible] [illegible] kraju 4.) Natychmiastowe zorganizowanie [illegible] gimnazjów [illegible] i [illegible] [illegible] dotowane. 5) Reorganizacja [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] i wprowadzenie katedr [illegible] w uniwersytecie 6) Wprowadzenie języka [illegible] w całej administracji kraju 7) Wprowadzenie nowego statutu. 8.) Przeprowadzenie [illegible] [illegible] 9) [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 10) Reorganizacja żandarmerii:

Te postulaty przyjął [illegible] [illegible] i te [illegible] uwagę, i co do przeprowadzenia [illegible] [illegible] w całej Dalm. [illegible] [illegible] go wprowadzić [illegible] i [illegible] o tem nic a nic nie wspominając [illegible], bo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] i [illegible] a [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] w [illegible], które się [illegible] [illegible] o [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] w [illegible].

[illegible] – [illegible] —

88 – 89

Gdy [illegible] [illegible] (z Polsk.) zaczęło przybierać coraz groźniejsze rozmiary [illegible] [illegible] [illegible] dwaj [illegible] (dr. K.) [illegible] [illegible] w Wiedniu [illegible] [illegible] [illegible] i [illegible]. W tym celu porozumiał się dr. z biskupem djakowarskim Strossmayerem, który [illegible] [illegible] [illegible] w Rohitsch na [illegible] [illegible] z 22/7 [illegible] [illegible] do Wiednia i [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] do przybycia dr. Mrazovića prezesa [illegible] [illegible]. Później nastąpiło porozumienie z Młodoczechami z Pragi, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] do Wiednia Pacák, Rieger i [illegible]; [illegible] [illegible] z dr. Pražakiem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] do porozumienia. Gdy tak [illegible] przygotowane [illegible] [illegible] [illegible] do Wiednia z [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] co [illegible] [illegible] do [illegible] się [illegible] [illegible]

obradującej w hotelu [illegible] Frankfurt od 9–11/8 1866 Zjednoczeni
tam [illegible] trzymano [illegible] ku Goł. a nawet przyszło na
[illegible]. Po wyjeździe [illegible] [illegible]
Riegrowi że [illegible] Pol. Gal. - Kat. [illegible] [illegible]
program. polit. [illegible] jednak okazało się że Rieger
w [illegible] [illegible] prawie [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] Wacława a w [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] pol. [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] nie [illegible] [illegible] porozumieć się [illegible] [illegible] na to za-
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] przyszło do skutku, który [illegible]
mógł [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
program [illegible] do [illegible] [illegible] [illegible] Polski Wojciechowskiego
[illegible], który [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] – [illegible] [illegible] [illegible].

175

[illegible]

Do Lwowa powrócił Goł., jak [illegible] [illegible]
nie [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 16 [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ograniczenia w [illegible]
[illegible] i [illegible] [illegible] [illegible]

Do charakterystyki

1) Stosowanie aspiracji do [illegible] [illegible]

2) Oświadczenie i [illegible] o [illegible] [illegible] który [illegible] jako element [illegible] (vide

[illegible] w Rozprawie [illegible])

Era konstytucyjna austro-węgierskiej monarchii od r. 1848 do r. 1887

omówiona z uwzględnieniem walki autonomistów z centralistami.

przez Franciszka Ksawerego d'Abancourt – Kraków 1888.

I Nam

str. 24-26: Nad tym okresem (pół-absolutyzmu) możnaby snadnie przejść do porządku dziennego, gdyby nie ta okoliczność, że walka centralistów z autonomistami parlamentarna, przerwana siłą bagnetów w Kromieryżu, przeniosła się na pole walki osobistej między takimi dwoma zapaśnikami jak minister spraw wewnętrznych i namiestnik galicyjski, z których pierwszy popierany całym zastępem reakcyonistów pod przewodnictwem Windischgraetza i dysponujący absolutnie centralną biurokracyą, drugi zaś wspierany względami u dworu a nadewszystko zaufaniem i łaską Monarchy. Można powiedzieć, że w owej dobie był namiestnik galicyjski Agenor hr. Gołuchowski przedstawicielem systemu autonomicznego, zaś minister spraw wewnętrznych Dr. Aleksander Bach inkarnowaną ideą nazbyt biurokratycznego centralizmu a że przy naturze [illegible] stojących przeciw sobie wykluczona była droga do kompromisu, więc też walka ta nie mogła się inaczej skończyć, jak tylko zwycięstwem jednego z tych dwóch dygnitarzy i zakończyła się istotnie dymisyą Bacha. Powyższem porównaniem nie twierdzimy wcale, aby Gołuchowski już w owym czasie pojmował autonomię krajów koronnych w tem znaczeniu, jak ją pojmują autonomiści teraźniejsi, ale to pewne, że on na to pozwalał ciasny zakres jego władzy, (przeszkód)

stawiane przez Bacha i ówczesna atmosfera polityczna, o tyle starał się
wyswobadzać kraj z pod centralizmu bachowskiego i hegemonii niemieckiej.
Szczęściem było dla kraju, że Gołuchowski przez całe dziesięciolecie mógł
się utrzymać na swej posadzie. Był to czas wielkiej doniosłości dla kraju
naszego, bo było to pierwsze łamanie lodów przez Gołuchowskiego w drodze
do teraźniejszej autonomii, którą później, jako następca Bacha i na z-
[illegible], wielkiem uczuciem pozyskawszy łaskę Monarchy na tę ostatnią
posadę, starał się w miarę sprzyjających okoliczności rozszerzać, bądź własnym
swym wpływem bądź przy pomocy rozumnych swoich patryotów. Z tych
więc powodów zatrzymujemy się nieco dłużej przy tym peryodzie, aby choć pobieżnie
potrącić o niejedną inną zaszłą okoliczność, wyjaśniającą ówczesną
sytuację, chociaż zresztą niejedno pominąć musimy przez wzgląd na osoby
żyjące i na świeże mogiły. Rządy namiestnicze Gołuchowskiego były nie z-
przerwanem pasmem najprzykrzejszych zajść z Bachem, obok zaprzeczenia
jego zasług w kraju były pierwsze przybierały zanadto drastyczny ~~[illegible]~~
kierunek, to już tajemnica Lwowska, na zaprzeczanie w kraju jedynem
lekarstwem był nieprzepity hart duszy i miłości rodzinnej ziemi.

Wypisy z „Pamiętnika"

Euzebiusza Czerkawskiego.

Archiwum Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie.

Personalia. 425.

Szczegóły — język polski i niemiecki

Pamiętnik Czerkawskiego

1848 Zaleski

Utrata obecności Stadiona jako posła w sejmie walnym we Wiedniu wywołała naprzód kwestyę gubernatorstwa galicyjskiego. Stadion bowiem opuszczając kraj w celu objęcia mandatu poselskiego we Wiedniu zaprosił głównodowodzącego generała hr. Hammersteina, aby objął jego miejsce i w porozumieniu z wiceprezydentem władz gubernialnych hr. Gołuchowskim sprawował rządy kraju. Chociaż następnie Hammerstein wydawał się wyjeżdżać się od cywilnego zarządu zostawiając go w zupełności hr. Goł., to wypadało jednak zwrócić uwagę że odjeżdżający Gubernator mógł bez jasnego wyższego upoważnienia kogoś nie będącego jego urzędnikiem zastępcą powołać do objęcia najwyższej władzy administracyjnej w kraju i że jej tak właśnie na głównodowodzącego, jakoż rzeczywiście miały nim tym sposobem przejść pod kierownictwo wojskowe i zaprowadzony być rządy stanu wyjątkowego. Pytano więc w parlamencie wiedeńskim kto jest właściwie gubernatorem Galicyi i na jakiej zasadzie zaprowadzono tam sądy wojskowe? Na to nie dano jasnej odpowiedzi, lecz postanowiono wydawać obmyśleć dla Galicyi innego gubernatora w duchu jej potrzeb i wymagań chwili. Jak wiadomo było z późniejszych zarządzeń ministerstwo Doblhoffa zamierzało dać Galicyi administracyę w duchu narodowym a to podług programu nakreślonego przez [illegible] [illegible] rady Wacława Zaleskiego, którego mianując gubernatorem

Kraju przeznaczono tem samem na jego wykonawcę. Było pierwszy wypadek, że Polaka powołano na tę posadę a w Kraju przywiązywano do niego wielkie nadzieje, uważając go za zapowiedź stanowczego zerwania z postępowaniem z tą prowincją. Wnet jednak zmieniły się widoki. Zaleski udając się na swą nową posadę do Galicji zatrzymał się w Krakowie i tu, zapewne wedle zatwierdzonego w Wiedniu programatu postanowił zorganizować miejscowe władze a mianować radę miejską dla samego Krakowa a Radę Administracyjnej dla okręgu, któryby oraz uchwalania do skonstytuowania autonomicznej, otrzymał zakaz W. X. Konstantego w Galicji [illegible] i z zajścia otrzymano krok Zaleskiego w Krakowie ogromne, gdyż się domyślano, że utworzone tam przez niego instytucje będą służyły powszechnie za wzór przy organizacji reszty kraju. Atoli zaczął naraz niepokoić jego zbyt długi pobyt w Krakowie i pośpieszono z tem żądaniem przyjazdu do Lwowa, zkąd się miała dokonywać głośna i niecierpliwie oczekiwana reorganizacja Kraju. Upatrywano w tej zwłoce pewne wahanie się a nawet brak stanowczości i determinacji. Mało otuchy dodawała w tej mierze okoliczność, że się zaczął bezpośrednio znosić z Radami narodowemi po Kraju utworzonemi, uznając tym sposobem niejako ich legalne istnienie i prawo do reprezentowania opinii Krajowej. Naczelni

powierzono akcję reorganizacyjną na gruncie lwowskim przez utworzenie pod przewodnictwem bibliotekarza uniwersyteckiego, dawniejszego profesora filozofii Franciszka Stroińskiego rady szkolnej jako instytucji dorad-czej przy boku gubernatora w sprawach reorganizacji szkół w duchu narodowym. Było to na czasie, raz ze względu na ważność samej sprawy a powtóre ponieważ przy zbliżającym się nowym roku szkolnym rzecz wymagała pośpiechu i jeżeli nie miało przyjść na cały rok w zwłokę i omylić żywionych tak długo pod tym względem nadziei ogółu. Wszakże i tutaj okazała się pewna, na szczęście niewytłumaczona chwiejność Prezydium Krajowego. Bo gdy z kwietnia pierwszych wydanych w tym względzie reskryptów można było wnosić że od razu we wszystkich zakładach naukowych kraju zaprowadzony będzie język wykładowy polski a wskutek tego nie władający nim nauczyciele i profesoro-wie będą musieli ustąpić ze swoich posad i zastąpić nowa siła już będą o zaprowadzeniu tego języka do tych przedmiotów, których nauczyciele byli w możności podawać w nim naukę albo w razie opróżnienia posad. Także w skutku odejścia będzie należytego przemienienia. Właściwi nauczyciele mogli być zastąpieni uzdolnionymi do tego siłami naukowemi zaś tymczasem we Wiedniu wypadki łatwo mogły powstrzymać od wy-stanowczenia tej ministerium Zaleskiego. Wskutek pomnażających się wrzących przez robotników, zapewne pozbawianych wśród odmętu potężnego regularnego zarobku, wybuchła 6/10 we Wiedniu formalna rewolucja

a to z powodu wydanego przez rząd, mianowicie zaś przez ministra wojny hr. Latoura rozkazu (infra więcej [illegible] 2.) by konstytujące we Wiedniu wojsko połączyło się z wojującym przeciw Węgrom Jellaczićem. Ludność we Wiedniu sympatyzująca z Węgrami sprzeciwiała się wymarszowi wojsk; zkąd przyszło do krwawej walki między wojskiem a gwardyą narodową i do powszechnego zaburzenia, w którem hr. Latour w sposób okrutny utracił życie. W tem zamieszaniu dwór, szczególnie cesarz Ferdynand I opuścił powtórnie stolicę, aby się udać do Ołomuńca i powołując ks. Windischgraetza z rozległemi atrybucjami z Pragi do Wiednia, aby tenże jak najprędzej w Wiedniu przywrócił porządek; następnie gdy ogłoszono we Wiedniu stan oblężenia, sejm przeniesiono do Kromieryża a ministerstwo Wessenberga i Doblhoffa ustąpiło, robiąc miejsce nowemu, które się sformowało pod przewodnictwem ks. Schwarzenberga i hr. Stadiona który gotowym położyć tamę wszystkim ruchom. W tym składzie nie szczery mógł się zawahać Zaleski, czy ma w [illegible] dalej [illegible] przez ministerstwo Wessenberga i Doblhoffa ustawionej czyli raczej przestrzegając przeważnie względów ostrożności mimo wszystkiego, co z sympatjami jego przedtem stronnictwo mogło rozkazać. Jeżeli to przypuszczenie jest słuszne, to Zaleski przechylił się na tę drugą stronę, nie zdołał jednak w swojem dalszem urzędowaniu postępowaniu przebłagać rozmaitych innych pomówień przez

(czy nie mniej?) wypisałem zarządzenie Zaleskiego co do języka wykła-
dowego w szkołach Rusi tak, że w nich wśród pierwszego półrocza
nie czekając nawet jego zakończenia, i bez względu na potrzebną
ciągłość nauki przywrócono język wykładowy niemiecki. Zachodnich
wszystkich jako wyłącznie pozatem nie była ta zmiana; owszem
pozostała ta sprawa niezmienna języka wykładowego polskiego
i niemieckiego, a więc uwolniono uczniów od używania
jednego lub drugiego.

Bombardowanie zadało miastu i stowarzyszeniom narodowym niemałą klęskę. Ponieważ strzały wymierzone były na uniwersytet i umieszczoną w jego gmachu siedzibę najgorliwszego, wedle ówczesnego mniemania patryotycznego, legionu akademickiego – gmach ten prawie zupełnie zniszczono, wszelkie zbiory wraz z zawartą w nim biblioteką uniwersytecką. Jakoż pożar ostatni wiele naraził strat. Na pytanie, kto właściwie winien, że przyszło do tej klęski, straży, trudno odpowiedzieć. Bo partya układająca przez rządowe z głównodowodzącym br. Hammersteinem na czele utrzymywała głośno, że prowokacye i zaczepne kroki wyszły ze strony partyi narodowej, gdy z przeciwnej strony twierdzono, że się dnia za rzecz a władzy wszystkie zepsucie uliczne dały władzy porządkowej sposobność do wywarcia tajonej dotąd niechęci i zemsty. Po dokonanem bombardowaniu zaprowadzono stan oblężenia, rozwiązano gwardyę narodową a ministerstwo Stadiona cofnęło zaprowadzone przez Załuskiego w urzędach Rusi halickiej wykłady polskie i powróciło zaraz do języka urzędowego przedtem używanego, t. j. niemieckiego, i a tej Załuski tego (?) urzędu odwołany został z posady szefa cyrkularnego w mieście. Jego następcą, zastępczo przez wiceprezydenta br. A. Gołuchowskiego z tytułem szefa kraju. Nowy zarządca kraju zajął się bardzo gorliwie (?)

z jego strony krokami przeciwników. I tak główna Rada ruska ruszała

się. Ona podała do nowego ministra przedstawienie czyli protest

przeciw wprowadzeniu języka polskiego jako wykładowego w szkołach

na Rusi halickiej, iż tego wystawiając, że jeśli ruski język

nie jest dotąd dość wyrobiony, żeby na wszystkich stopniach nauki

(mógł) być użyty w wykładach, Rusi wolą tymczasem zostać przy

języku niemieckim, niż przyjąć język wykładowy polski, jakoby

więcej zagrażający rozwojowi ich narodowości. Wielkie też wzburze-

nie panowało pomiędzy professorami i nauczycielami niemieckiej

narodowości, którzy według pierwszej zapowiedzi bezwarunkowo mieli

być usunięci, aby miejsce zrobić narodowym kandydatom. Rozdrażnienie

było tak wielkie, że Zaleski uważał się zmuszonym wobec

professorów zaprzeczyć, jakoby było kiedykolwiek jego zamiarem, usu-

wać wszystkich nieumiejących po polsku i wstrzymywał tego

przeniesienia na Radę szkolną. Wśród tego powszechnego na-

prężenia umysłów, w którem jedna strona zarzucała rządom

Zaleskiego słabość i uległość dla dążeń narodowych Polaków,

druga upatrywała w nich wielką chwiejność, ale nawet skłonność

do reakcyi, przyszło nareszcie do krwawego starcia, które

znalazło wyraz w barykadach i bombardowaniu dnia 2/11 848

moich pierwotnie wezwanych o przeważnego w Konkomitacji do ministra przesłał. Tylko przy użyciu jednego gimn. z językiem wykładowym w części polskim (ukraińskim?) obstawał; i obronę wniosku o rozszerzeniu języka wykładowego w gimn. zachodnich ... dla ... i Korygen zarzutu niekonsekwencji mnie samemu zostawujące. Wszakże ta moja obrona mimo tak niekorzystnych warunków nie została bezskutku. Owszem udało się nawet polskiego języka jako wykładowego znacznie rozszerzyć, bo ograniczono język niemiecki do samej jego nauki i do ... w dwóch najwyższych (klasach?) jako też do nauki historyi w dwóch wyższych klasach a to głównie ze względu na okoliczność, że opowiadania historyczne najwięcej nastręczają sposobności uczniom ćwiczenia się w tym języku. Tej treści wydało też ministerstwo reskrypt z miesiąca września 1850 rozporządzenie, mocą którego stosunki języka polskiego i niemieckiego jako wykładowych dla zachodnich gimnazjów ... z tym dodatkiem zostały ustalone, że potrzebowanie jego w gimn. ... stopniowo może być wprowadzane.

Co się tyczy spolszczenia języka gimn. lwowskiego

to temu żądaniu nie uczyniono wprost zadość, owszem przez

stawiano od nich język niemiecki wykładowym, w gimn

zakładzie powszechnie aż do czasu przekształcenia tego

zakładu na średnią realną, w drugim zaś stale i tym spo-

sobem żądano im języka szkoły nie zadość. Tylko dozwolo-

no przy nim utworzyć klasy równoległe z językiem polskim

jako wykładowym wedle wzoru dla zakładów gimn. przepisanych;

gdy liczba zgłaszających się do gimn. uczniów wymagała

utworzenia klas równoległych a było życzeniem rodziców żeby

ich dzieci pobierały naukę po polsku. Wprowadzenie

tej koncesji uczynić było wobec wszelkich oczekiwań

z trudnościami połączone. Pominąwszy trochę swobodnego

stosowania, że przewyżka uczniów po nad przepisany

komplet 50 w jednej klasie z których gimn. ma

być odesłana do nowo powstających przy drugiem

gimn. klas równoległych liczba zgłaszających się

do nich uczniów była bardzo mała z tej przyczyny, że wobec

rozwielmożnionej w szkołach i w życiu publ. niemczyzny
edukacya w polskim języku pobierana może się stać nie-
miłą zaporą w dalszym biegu ich życia. Takie było rozumo-
wanie wielu rodziców wahających się pod jego wpływem
oddać dzieci do klas polskich. Zdarzało się nawet
że jeszcze w późniejszych latach uznawano się za-
sługę pedagogów przy pokonaniu podobnego
zapatrywania powierzonych im prywatnych uczniów
uczyć po niemiecku i do klas niemieckich za-
pisywać, wskutek czego ci uczniowie w niemiec-
kich zdawali egzamina. Wyrażał zresztą tę obo-
[illegible] referent ministeryalny ks. Chankiewicz
gdy chodziło już o następstwo [illegible] o rozwiązaniu
kwestyi: czy nowe równoległe klasy polskie
mają być przekształcone na takie same samo-
istne [illegible] gimn. i przedstawiając ja-
ko [illegible], że utrzymanie tych klas było nie-

usprawiedliwiając. Gdzie przywilejów na coś szkołę mniej-
stanowiono dowolnie a uczniów do nich odsyłano samowolnie
nawet otwarcie, gdy nie było dowodzenia, że to się dzieje
na życzenie rodziców i wbrew [illegible] przepełnienia klas
gimnazjum [illegible] [illegible] P. [illegible] poruszył tę genezę
referatu ks. God, który zaraz odpowiedział że nie wyprowa-
dzić zbyt [illegible] o tej zasady i oczywiście
[illegible] udać się osobiście do [illegible], aby [illegible] przed-
stawić p. [illegible] obecny stan rzeczy. Zdarzało mi
się, że [illegible] [illegible] p. [illegible] o prawo to
wobec postępowania Rady Krajowej i mimo to polskie
gim. [illegible] we Lwowie przyszło dopiero w 1858 r. do
skutku i to jako rzecz [illegible] i [illegible] jego na
gim. [illegible] najpierw [illegible]. (Gim. Fr. Józef)

Gr. [illegible] [illegible] niemieckiej — [illegible] [illegible]
[illegible]

na podstawie wszystkich w nim zasad zdrowotno-pedagogicznych. Wszakże to stanowienie nie wiele było się zdawało zaufania budziło, owszem powstawał się odtąd także wyraz niezadowolenia i objawiało się nawet podejrzenie o złym ze mojej strony [illegible] dyspozycji polskiej sprawie równoznacznym wówczas z dążnościami rewolucyjnemi jako osobiście osobnik moje stanowisko w urzędzie osłabiało. Celem powzięcia ostatecznej decyzji wyprosił miasta na ostatnią konferencję także referentów w osobie pełnomocnego Namiestnika hr. Gol. aby także jego w tej sprawie usłyszeć zdanie. Byłem pewny że hr. G. wskazawszy mi właściwie tę drogę, będzie mnie także sam usilnie wspierał. Jednak moje oczekiwanie ziściły się tylko w części (NB. Naturalnie — hr. G. prawdopodobnie obawiał się i urzędu [illegible] możliwie) Hr. Gol. wysłuchawszy moich wywodów ku memu zdziwieniu (wbrew przyjętej uwagi) oświadczył, że modyfikacje [illegible] proponowane [illegible] i że on sam ze stanowiska wniosków

wniosków. Jednak przyjaciele oświadczyli mi, że nic nie będzie miał przeciw temu, jeżeli je na Konferencji w mieście będą się starać rozszerzyć racyi jest polskiej w tych wnioskach zakreślone, zaś [illegible] przedewszystkiem, że ze Lwowa nie wyszła przyczyna społecznego [illegible]

Jakkolwiek uważam całą tendencyę, która się uwydatnia dla mnie w ... chociaż jako uczciwej przeważnie w tej kwestyi starszych i przedstawicieli jednak w interesie kraju i jego nauki narodowych pójść ze wskazówką ks. Jet. i chociaż narażając się na zarzut niekonsekwencji podjąć się osobistego przeciwdziałania. W tym też duchu postępowałem i przemawiałem na Konferencyi odbywanej w mieście ... pod przewodnictwem samego ministra ks. Thuna streszczając usiłowania moje do rozszerzenia programu we Lwowie nakreślonego zmierzające jako naturalne dążenie do rozwinięcia owego minimum żądań do języka polskiego

Por. Czerkawski

Przebieg organizacyi gimn. i realn. z r. 1849

Nigdzie w porządku między obudwoma działami nauki (klasycznym i realnym) miała naraz zająć miejsce nauka języka ojczystego czyli rodowitego jako bezpośredniego narzędzia myśli a tem samem najodpowiedniejszego pośrednika wszelkiej szkolnej oświaty. W ogóle nadawał projekt językowi ojczystemu dość wybitne stanowisko w rzędzie przedmiotów nauki gimnazyalnej i to nietylko wyznaczając mu miejsce w ich szeregu, lecz otwierając mu także widok, że całkowicie lub przynajmniej w części może zostać wykładowym. Jednak to postanowienie projektu w początkach chyba tylko w niemieckich prowincyach weszło w wykonanie, w innych krajowe języki mniej więcej względnie [illegible] [illegible] z niemieckim przynależne stanowisko. Naukę religii umieszczono również na czele programu zastrzeżono w do jej organizacyi porozumienie z episkopatem, (Konkordat?) którego już wtenczas przeprowadzić zamierzono.

Powyższy programat miał być wprowadzony w wykonanie stopniowo i przygotować przejście od dawniejszego układu do nowego tak, aby się przedmioty te i tam wykładane uzupełniały wzajemnie, aby nowy układ mógł względnie być przeprowadzony. Wobec tego zadania uznał hr. Gołuchowski za potrzebne lub stosowne (?) jeszcze przed utworzeniem zapowiedzianej zwierzchniej władzy szkolnej (Landesschulbehörde) otworzyć tymczasowo prowizoryczną Komisyę z ludzi zawodowych i ze szkolnictwem obeznanych złożoną. Do tej Komisyi powołano

jako inspektorów prócz prof. filozofii w uniwersytecie lwow-
skim Mikołaja Lipnickiego i nauczyciela gimnazyum akade-
mickiego Ambrożego Janowskiego także i mnie jako trzeciego.
Polecił mię zaś hr. Gołuchowskiemu na ten urząd w szczególności
biskup tarnowski ks. Wojtarowicz, jak mi to sam oświad-
czył, gdy zapytany o osobistość jemu znaną, któraby do tego była
ukwalifikowaną, mógł dać objaśnienie. Utworzona komisya zło-
żona z trzech inspektorów miała funkcyonować pod bezpośrednim
przewodnictwem referenta gubernialnego dla spraw szkolnych Ta-
uschera a naczelnem kierownictwem szefa kraju, załatwiać
bieżące sprawy, nadzorować szkoły, a w szczególności gimnazya
i zająć się ich organizacyą. Wszelako nie przyszła wcale
do skutku. Za mojem przybyciem do Lwowa dla objęcia
posady w gimnazyum akademickiem powiedział mi hr. Goł.
że p. minister oświecenia przeniósł rzeczy aż do ustanowienia
własnej zwierzchności szkolnej. Później dowiedziałem się, że
Starosta tarnowski August Merkl dowiedziawszy się
o powołaniu mnie i Lipnickiego do komisyi szkolnej
uczynił przeciw temu przedstawienie z powodu, jakoby
nasze zachowanie polityczne w r. 1848 nie było po-

pracowni nad naszemi sprawozdaniami, a dość prawdopodobnie z polecenia ministra oświecenia hr. Thuna od bawiącego przed kilku miesiący we Wiedniu szefa kraju a późniejszego Namiestnika hr. Goł., który je razem z wnioskiem ze spostrzeżeń naszych płynącemi przedłożył bezzwłocznie, i z końcem miesiąca sierpnia 1850 w oznaczonym dniu zjawił się osobiście u ministra, aby mu dać potrzebne ustne wyjaśnienia i bliżej uzasadnić uczynione wnioski. Nasze operaty miały jednak uprzednio być przedmiotem narady zbiorowej we Lwowie w gronie Rady specjalnej w tym celu pod przewodnictwem c.k. Radcy Dworu i szefa przybyłego biura Moscha z uczestnictwem referenta admin. Seeliga i obecnych natenczas we Lwowie ustalonych Radców [illegible] [illegible] [illegible] Fran. [illegible] [illegible] we Lwowie i [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] .... Najważniejszą oraz najdrażliwszą sprawą z tych, które miały być czysto przyjęzemi wnioskami, była niewątpliwie sprawa języka wykładowego w zakładach gimn. krajowych,

myśli rządu prawidłowe. Może z tego powodu ustanowienie
Komisyi szkolnej na razie wstrzymano, jednak już za pół
roku t. j. w maju 1850 nadeszła jeszcze przed powstaniem
właściwej zwierzchności szkolnej do Lwowa z Wiednia moja
nominacya na prowizorycznego inspektora gimnazyów z tytułem
Radcy szkolnego i roczną pensyą 1800 złr. mk. Drugim
inspektorem gimnazyów mianowany został nauczyciel tar-
nowskiego gimnazyum poprzednio umieszczony w gimnazyum
przemyskiem Edward Lingbauer. Obydwa mieliśmy pracować
w biurze prezydyalnem Gubernium wspólnie z ówczesnym sekre-
tarzem a późniejszym radcą Seeligiem, któremu przekazane
były sprawy szkół ekonomiczne i ściśle administracyjne
jak zaś pedagogiczne i dydaktyczne. Obok tego obowiązkiem
naszym i to głównym było nadzorować nauk w gimnazyach, każ-
dem z nas specyalnie powierzonych i podejmować w tym celu
przynajmniej dwa razy do roku potrzebne lustracye. . . . (Bez-
gimn. zakładów, w których od czasu gubernatorstwa Zaleskiego nauka
w części udzielano w języku polskim) - - - - - - -
(Polonizacyi gimn.) Zaledwie zaczęliśmy ja i mój kolega Lingbauer,

gdyż we wschodniej od czasu odwołania Załęskiego z
urzędu gubernatora zaprowadzono stale a przynajmniej na
dłuższy czas wyłącznie język niemiecki jako wykła-
dowy. Wobec powszechnej reakcyi owego czasu i dążeń germaniza-
cyjnych, wobec niemieckiej administr. trudno było pomyśleć o zupełnej po-
lonizacyi, gdyż nawet tego w gimn. zachodniej Gal. tj. czysto polskiej części
kraju; zwłaszcza że w społeczeństwie polskiem samem pojawiło się objawiać
pewne zwątpienie i przewaga [illegible] zapatrywanie o konieczności
dokładnej znajomości języka niemieckiego. Wypadało więc [illegible]
ze sprawozdań Załęskiego, iż zrobić było można, licząc się z danymi stosunkami
i bodaj z chwilowem usposobieniem korzystającego przez swoje dzieci
w szkołach gimn. (ogółu), było się zgodnie z zasadami zdrowej pedagogii
i dydaktyki. Zdawało mi się logiczniej podwyższyć znacznie liczbę
godzin na naukę języka niemieckiego przeznaczonych, skoro miało o [illegible] się ziemia-
ne [illegible], na którem mógłby być wykładowym. To pole należało się zostawić
nowy ograniczyć do klas wyższych i najwyższych gdy przygotowani
było można że uczniowie wskutek udzielanej im nauki języka nie-
mieckiego nabyli dostatecznej jego znajomości, by z korzyścią w niem

pobierać także inne nauki i wprowadzić się na tej drodze do stanowiska wykładów natomiast wykonanie niemieckich na uniwersytecie Grazu nauki, szczególnie w wyższych klasach miał pozostać jako a teraz dopiero przechodzę do klas wyższych stopniowo (?) to cenar [illegible] zatrzeć (?) (przyjąć) się z niemieckim językiem jako wykładowym. Atoli ten zasadniczo projekt rozdziału języków wykładowych polskiego i niemieckiego, między poszczególne przedmioty i stopnie nauki ... jako maximum ustępstw dla języka niemieckiego ten projekt uznała wspomniona Rada Szkolna, ostatecznie pod przewodnictwem Redy nad ... nowego Mesyka ... odpowiedni; ... też przesłało Prezydium zaraz propozycje ministerstwu. Przyjechawszy do Wiednia po pierwszym widzeniu się z hr. Gor... mogłem sądzić, że i on zgadza się przynajmniej w zasadzie na przeniesienie ze Lwowa wszystkich języka wykładowego w zachodniej gm. Galicji propozycji. Wyraził się o mojem sprawozdaniu bezstronnem z uznaniem a w [illegible] tej pismem do ministra, które mu przesłał (vide w notatce) przystąpię się do tworzenia

1855 Język krajowy i wykładowy w Krakowie

(Dalej uzupełnione – stan prawny – przyjęcia)

... Po r. 1848 gdy nastąpiła reakcya umotywowana przez niejaki czas z rozmaitych stron a nawet centralistycznej podtrzymywana mniemanie, że wschodnia część kraju jest krajem ruskim a przeto krajowym w niej język ruski. W tej myśli ogłoszono wszystkie zakłady naukowe a w szczególności gimnazya za ruskie. Jeżeli w nich zaprowadzono jako język wykładowy język niemiecki, to działo się to wiadomo tylko tymczasowo, dopóki język ruski nie wykształci się do tego stopnia, iżby mógł stać się pośrednikiem w instrukcyi naukowej. Tym sposobem gimnazya tej części stały się niemieckiemi, chodziło tylko o to, który język krajowy jako przedmiot nauki obowiązkowy według programatu ma w planie lekcyj figurować. Idąc za myślą powyżej wyłuszczoną zdawało się, że język ruski ma otrzymać to pierwszeństwo. Jednak uczniów (?) (uczących) go przez jakiś [illegible] czas tylko w praktyce. Ponieważ jednak ta praktyka nie zgadzała się z rzeczywistym stosunkom kraju, odstąpiono od niej na mocy wniosku

ogłaszając obydwa języki krajowe, polski i ruski, za przedmioty
względnie obowiązkowe, stosownie do woli rodziców, do którego
języka ich synowie mieli się przykładać. Gdy tedy wypadała
lekcya języka krajowego jako ojczystego, dzielili się uczniowie
na dwie gromady, polską i ruską, aby w osobnych salach pobierać
naukę języka, za którym się każdy z nich oświadczył, jak
to było już poprzednio z nauką religii, także w językach krajowych
udzielaną. Na [illegible] próbowałem także za-
prowadzić wspólną naukę obu języków, która się była miała
odbywać w sposób porównawczy. Jednak oprócz Przemyśla nie
było ani dość usposobionych ani dość chętnych nauczycieli do
takiego doświadczenia, mającego na celu zbliżyć serca obu
narodowości przez wspólność nauki tego, co najdroższa
było dla każdego z nich i przez rozpowszechnienie znajomości
obu języków w obu warstwach ludności. Musiałem się przeto
na razie ograniczyć do Przemyśla. Lecz i tutaj pokazało
się, że pomimo wspólnej nauki każdy naród uczył się

właściwie bez swego języka jako wyłącznie obowiązkowego przedmiotu. **Russyn**

Od r. 1848 zaszła w piśmiennictwie ruskiej ta zmiana, że część pisarzy, czy to dla braku ustalonych rodzimych wyrazów czy w celu nadania jej wszystkiego połysku, poczęto wciągać wyrazy i zwroty z rosyjskiej piśmienności zaczerpnięte, przyczem tym sposobem starano się wydatnić odrębność ruskiego języka od polskiego, z którym wskutek wiekowego sąsiedztwa miał wiele wspólnego. Tak zbliżony do rosyjskiego język ruski począł się szerzyć także w szkołach wbrew pierwotnemu zamiarowi kształcenia krajowego języka przy pomocy rodzimych pierwiastków i na tle czysto narodowem. Gdyby bowiem zamierzonem było przyswoić krajowy język rosyjski jako jemu właściwy zamiast ruskiego, nie odmawiano by mu potrzebnego do prac naukowych rozwinięcia. Ja ze swego stanowiska musiałem się

wyżej oświadczyłem przeciw takiemu kierunkowi sprzecznemu z zasadami pedagogji, szkodliwemu i przez to zgubnemu. Ta moja postawa obudziła przeciw mnie wielu Rusinów, gdyż byli między nimi tacy, co urzędowy język rosyjski uważali za swój język właściwie piśmienny a język ruski tylko za narzecze ludowe, którego używanie w piśmiennictwie miało być zdrożnym separatyzmem. Nie chciano zatem oddalać się od wszelkiego wspólnego pnia, nie bacząc na to, że pierwiastki języka ludowego kryją w sobie zarodki myśli i woli, w ogóle skarbów lingwistycznych w całkiem innych warunkach powstałych. Mimo to wielu nauczycieli uległo moim perswazyom i zastosowało się do moich wskazówek.

Skreśliwszy w osobnym memoryale ten stan rzeczy uczyniłem uwagę, że chcąc pozyskać przychylność Rusinów do jednego pnia z naszym szczepem do sprawiedliwej sprowadzić miary, należałoby ostrem dążyć do jego zrównoważenia przez obudzenie i wzmocnienie ich poczucia wskazane całem pobratymstwem łączności z zachodnią katolicką Słowiańszczyzną i wciągnąć ich w prąd europejskiej cywilizacyi; jako środek zmierzający do tego celu podałem zaprowadzenie łacińskiego alfabetu w piśmiennictwie ruskiem.

i Kalendarza gregoryańskiego. Pierwszą myśl popierały niejako dawniejsze przykłady książek drukowanych i manuskryptów pisanych pismem łacińskiem, lecz nadto świeże zdanie słynnego słowiańskiego uczonego Miklosicha, utrzymującego, że do wyrażenia głosów małoruskiego języka łacińskie głoski o wiele lepiej się nadają aniżeli pismo cyrylickie. Co się tyczy Kalendarza gregoryańskiego, to byłoby jego wprowadzenie jedynie astronomicznem sprostowaniem wiadomego błędu Kalendarza juliańskiego, wskutek którego w nim w pewnych odstępach czasu dni się spóźniają, skąd do teraźniejszej chwili wzrosła różnica dni trzynastu. Takie sprostowanie nie czyniłoby ujmy ani narodowości ani obrządkowi a byłoby jeszcze zbliżeniem do Zachodu opartem na zasadach postępującej nauki.

Minister Thun w swojej odpowiedzi oświadczył, że nie może wpływać na ruskich biskupów, żeby w swoim zarządzie zamienili Kalendarz juliański na gregoryański po zrobionem na Wschodzie doświadczeniu, gdzie Patryarcha Melchitów (?) przyjąwszy dla swojej Dyecezji rzymski

Kalendarz napotkał opór sfer wiernych i został przez nich

opuszczony. Niechcąc wywołać w Antyo podobnych zamieszań

zawahał się porzucić podobny zamiar, tracić nie rozważył,

że wszystko miałby tutaj odniesione stosunki przed sobą. ~~tem~~

ale że nadto Patryarcha mieliński posiadł jak się zdaje zadaleko,

przyjmując w całości wszystkie Kalendarza. Bo jak wieść niesie

żądał on, żeby jego dyecezya pospołu równocześnie obchodziła

z katolikami wszystkie obrządki, co wykazywało, że się nie

myślał ograniczyć do sprostowania astronomicznego Kalendarza

juliańskiego, ale zamierzał oraz zrównać porządek świąt

greckich nieodmiennych z porządkiem łacińskim, co po

części wkraczało w dziedzinę obrządku, nie mającego (czego?) nic

do czynienia z różnicą obu Kalendarzy. Zato p. Munster

tem łatwiej przychylił się do myśli wprowadzenia pisma

Tarnowskiego do publikacyi w języku ruskim, tem że do jej

wykonania obrał zdaniem mojem wyłączną drogę. Bo zamiast

najprzód, co swobodnie mógł uczynić, w drukach ruskich

przez się wydawanych umieścić w książkach szkolnych, drzewiej

ustaw, w ogłoszeniach urzędowych itp. użyją jakoby na próbę tego pisma i przyzwyczajając powoli do niego oko czytającej publiczności, postanowił on przedmiot uprzednio poddać teoretycznej dyskusyi w Komisyi w tym celu do Lwowa zwołać się mającej, zapraszając ze swojej strony na Komisarza do tej sprawy ówczesnego sekretarza ministeryalnego a później szefa ministra oświecenia Józefa Jireczka. Ten Komisarz poprzedził swoje przybycie do Lwowa publicznego programu nowej pisowni i wprowadzając na oznaczenie niektórych spółgłosek znaki w czeskim języku używane. W tym duchu ja z polecenia hr. G. ogłosiłem w niemieckiem ~~języku~~ wydaniu Gazety Lwowskiej Nr 24 szereg artykułów w tej sprawie pod tytułem „Ein Hirtenbrief über die ruthenische Sprache" spowodowanym okolicznością, że na życzenie ministra biskupi ruscy tj. wydali list pasterski i upominający duchowieństwo, żeby w swych urzędowaniach używało czystego języka ruskiego i unikało wyrazów i zwrotów rosyjskich. Do komisyi weszli na wezwanie Nam. hr. G. jako jej przewodniczący Ks. biskup Litwinowicz będący podówczas apost. administratorem ruskiej archidyecezyi lwowskiej i Kanonicy ruskiej Kapituły lwowskiej: Ks. Michał Kuziemski i Ks. Michał Malinowski, także dyrektor akademickiego gimnazyum Ks. Tomasz Polański i autor książki ruskiej przed 25 laty przez p. Ł. Ruskoje wesile wydanej z łacińskiemi czcionkami i polską pisownią

duchowny wówczas proboszcz obrz. rusk. w Jaworowie ks. Jan Łoziński,
nareszcie profesor ruskiego język. i literatury w uniw. lwowskim
Ks. Jakób Głowacki i przeszedł na emer. po 37 latach licząc od r. 1853
pensyę nie wyżł. szynkarz drugiej gminy ruskiej Antoni Jaworski
a ze strony Niem. prow. kr. G. i mnie Głów. obecni na
posiedzeniach Komisyi nieprzer. dr. Kowalkowski i ref. do
spraw szkolnych Ernst Seelig. Dyskusyę tak poważną jak
naukową kierował obok Namiestnika komisarz ministeryalny
Jireczek, i ja uzasadniłem prawie wyłącznie odpowiedzi
naukowej. Jak ze składu Komisyi można było z wielkiem
prawdopodobieństwem wnosić o ujemnym wyniku całej sprawy.
Zarzucano w niej projektowi rządowemu dążności do oderwania
ruskiego piśmiennictwa od podstaw historycznych i utworzenia
przedziału pomiędzy Rusią a Cerkiewszczyzną i całym Wschodem Słowiańskim
z którymi ją wiązała dawna tradycya a utorowanie do zlania
Rusinów i ich literatury z narodowością polską. Zauważano
także, że przy gdyby można wprowadzić alfabet łaciński do piśmien-
ności ruskiej, to tudzież zaś [illegible] swadnej języka

w urzędowaniu pisowni polskiej jako krajowej a nie [illegible] jak pro-
ponowano. Jakkolwiek na początku rządowej [illegible] że była ustalona
przez Nam. i kr. Szkolną Polską, reszta [illegible] Komisji
stanowczo przeciw niemu a chociaż z końcem [illegible] i kiero-
wnictwo sprawy wziąć był na siebie [illegible] ministerjalny dyrektor
mimo to cała niechęć za tę propozycję padła na mnie i trwała
bardzo długo. Później jednak wykłady Komisji były zrobiła
ustępstwa, że uznając wadliwość dotychczasowej pisowni [illegible]
przy używaniu [illegible] pisma i niemożliwości używania w
piśmie [illegible] tak zwanej gramatyki, zgodziła się na
pewne zmiany w pisowni zbliżające ją do fonetycznego systemu
i [illegible] do pisma „pokutującego" (?) [illegible]. Te zmiany
wszystkie wprowadzono na razie zatwierdzenie ministerstwa i później
jednak pod naciskiem ze strony Rusinów zostały zniesione
...... Sprawa języka wykładowego była od r. 1848 nieprzerwanie
przedmiotem [illegible] ~~politycznej~~ publicznej, [illegible] obrona [illegible] język
niemieckiej (gminy) orzekł, że każdy język krajowy może być
w niej wykładowym, przywracając [illegible] narodowe do [illegible]

wielkie nadzieje, że się gimn. wkrótce staną zakładami narodowemi
przez to, że nauka w nich podawana będzie w języku narodowym.
Inaczej atoli to [illegible] pojęła [illegible] [illegible] narodowych dzieci,
a widzieli w nich [illegible] [illegible] [illegible] biorący. Według
ich zgermanizowania to, w zaprowadzeniu było jako możliwe, nie
obawiając się w [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] Konserwatyzm
nakazywał ich zdaniem utrzymać używanie dotychczasowego
języka wykładowego, mianowicie niemieckiego w naszej
szkołach. Walki zaciekłe w tym wszystkie starania doprowa-
dziły wreszcie w 1854 do tego rezultatu, że reskrypt
cesarski 29/12 t. r. wydany [illegible] podniósł, iż nauka
w gimn. może być udzielaną w języku narodowym o ile uczniowie, aby nauki
w nim udzielanej pobierać mogli z korzyścią [illegible]
a jeżeli z tych powodów język niemiecki nie mógł być
gdzieś wykładowym w niższych klasach, nie tyle jego nauka
tak urządzoną ażeby w wyższem gimn. do przeważnej liczby
przedmiotów i tak jako wykładowy mógł być zastosowany.
Jak widać [illegible] wyznaczona tutaj językowi polskiemu

wołki niemieckiego mogła się wydawać skomacan(?) a może niejas-
nem(?) to jednak zastosowano według swego brzmienia
z całej jego do gwary galicyjsk. Gdy opracowania owego oznaczałe
niemiecny postęp w duchu narodowym na korzyść języka
polskiego. Bo niewątpliwie gdy język wyjdzie w jego aspek-
tem dostępny, bo rozpowszechniony we wspólnej przyrodzo-
nowej oświeconych warstwach ludności, z początku
dość wykształcony się stanie że środek do wykładu
nauk naukowych. Tego zaś o drugim języku krajowym
tj. ruskim nie mając. Gdyż tak stosowne twierdze,
rzetelności nigdy ani tak rozpowszechniony jak polski
ani rozwinięty wykład książki, który pisanie nauk
przyjęciu pozostało obejmuje git(?) do wszystkiego, niedość dostępny
do naukowych. A nareszcie jak sami przyznają Rusini
kiedyś lat początku zł. oświadczyli że nie są dość wyrobione
by mógł być użyty do wykładów naukowych. Przeprowa-
dzenie owego środka było niemało (?) przeciwne

rządu ten skutek, że gimn. we wschodniej części kraju, dotąd niemieckie, byłyby się stały prawie zupełnie polskiemi podobnie jak do 1850 gimnazya zachodniej części. Tymczasem ministerstwo oświecenia postanowiło nie zaprowadzać żadnej jednakże wyższej zmiany i pozostawić owszem wszystko w dotychczasowym stanie. Zaś nie chciało drażnić Rusinów przez zaprowadzenie języka polskiego jako wykładowego, i znowu ściągało na siebie i dotychczasowe na podrzędne organa zarzut względem germanizacyi.

W innych krajach się nie [illegible] uznał uważanie koncesye [illegible] wprost za niedotyczące i objawiono dziś głośne życzenia dozwolenie z niego zwłaszcza w stosunku opiekunów [illegible] dziś [illegible] gimn. które nie były utrzymywane kosztem rządu. Tymczasem w r. 1859 [illegible] wschodniej ukazał się nowy statut na podstawie którego ces. postanowienie, w którym dozwolono w gimn. zaprowadzać języki krajowe jako wykładowe pod warunkiem, żeby w każdym takim razie ci, co je utrzymują, postarali się o zdobycie u nich nauki języka niemieckiego. Widocznie miano tutaj gimn. na

otrzymywać Konstan[ty] [illegible] nowych i nie zamierzano w rządowych zapro=
wadzić jakichkolwiek zmian pod względem języka urzędowego. W Gu=
bernatorstwie otrzymał nawet nad krajowy [illegible] zupełnie instrukcyę, że dla języ-
ka reskrypt nie ma mieć zastosowania. Ale szersze koła nie dopa=
trzyły w obwodzie reskryptu tak subtelnych bo jasno [illegible] porządku=
nych zastrzeżeń i mniemano ogólnie, że w okresie rządowych zaszedł
stanowczy zwrot zmierzający do organizacyi gmin w duchu narodowym. Każde
ociąganie się w tej mierze przypisywano tylko złej woli organów wykonaw=
czych. Ja ze swej strony zwróciłem w osobnym memoryale uwagę odpowiedzi=
alnego właśnie na [illegible] hr. Goł. na [illegible] takiego
postępowania rządu i na krzywdę jaką przyczyni krajowi [illegible]. Wykazywałem
że już wydanie reskryptu z r. 1857 mogło było stać się zarazem dobro=
dziejstwem dla niego i że zaledwo powróci do jego przepisów
gdyż przeprowadzenie reskryptu z r. 1859 natrafiło powszechne
trudności.

Za minist. hr. Goł. zwołano w pierwszym rzędzie do ustanowienia
budżetu na rok następny tak zwaną wzmocnioną Radę państwa, w której
prócz dożywotnych stałych radców państwa zasiedli także prowin=

wspólnie na te narady wyzwie zaufanie z prowincji. Mianowicie z Galicji powołano trzech a to: wł. d. z. Mieczysława Kraińskiego radcę (Kazimierz-d.z.) Jana Czajkowskiego i Teodora Polańskiego. Pierwszy z nich powierzył Rz. Z. swój memoriał w sprawie języka wykładowego w szkołach średnich a p. Mieczysław Kraiński uznał za potrzebne i stosowne podnieść sprawę na walnem posiedzeniu Rady państwa i starał się to uzasadnić w duchu swojego memoriału, domagając się przedewszystkiem wykonania reskryptu z r. 1859 w Galicji. To wystąpienie p. Kraińskiego znalazło w kraju zupełne uznanie i dziękowano mu publicznie za nie, podnosząc dużo [illegible] lekkiego i cywilnej odwagi przez nie okazanej.

Równocześnie z czynnościami wzmocnionej Rady Państwa a więc bądź bezpośrednio bądź równocześnie, bądź w skutek jej obrad i wniosków wydano także inne rozporządzenia, mniej ogłoszone jakie w duchu szczerych dążeń rozmaitych krajów pomyślne. I tak zaraz w początkach ministerstwa hr. Gol. wydane zostało rozporządzenie, żeby urzędy na podania stron prywatnych odpowiadały w języku tych podań a więc we wszystkich krajowych czyli narodowych. Stworzone za czasów ostatnich celem osiągnięcia pozornej jedności narodowej okręgi administracyjne na Węgrzech i w Galicji zniesiono i podzielono całą adm. c. niższego obrębu krajów w ręku Nam. w Peszcie i we Lwowie. Przy tem

sposobnie zniesiony był Rząd krajowy w Krakowie pozostawiając tam tylko delegata Nam. W zarządzie szkół zaszła ta zmiana, że nadzór nad niemi miał się odtąd odbywać ze Lwowa a w szczególności nadzór gim. zakładów oddano mnie powierzonemu [po opuszczeniu urzędu przez Wojt. Wilhelma] z powołaniem mi inspekcyi gim. dwu jego administracyi obszaru lwowskiego. Po zamknięciu wzmocnionej Rady państwa nastąpiła reorganizacya władz centralnych w tym duchu, że zniesiono minist. oświecenia i poruczono sprawy do niego należące ze sprawami wewnętrznemi w t. z. Min. stanu ponadto w sprawach wyznania przez zaprowadzenie osobnej rady oświecenia. Podobnie zniesiono minist. sprawiedliwości pozostawiając na czele sądownictwa tak pod względem kompetencyi sądowej jako też administracyjnej najw. trybunał itd. ---------- Naczelni w myśl wniosku p. Kur. Krainskiego należytego a osobna rezolucya cesarska przeprowadzeniem reskryptu z r 1854 co do języka wykładowego w szkołach średnich galicyj. po wysłuchaniu Komisyi z ludzi zawodowych złożonej się mającej. W skład tej komisyi weszli najprzód obaj dyrektorowie gim. krak. Ludwik Klemensiewicz i Antoni Bieliński, nadto dyrektor gim. sanbockiego ks. Tomasz Polański i dyrektor wyższej szkoły realnej lwowskiej Adolf Kunerth. Prócz tych osobiście powołano także jako jedynego inspektora gimnazyów galicyjskich mnie do Komisyi a

we Wiedniu przystąpił do jej obrad wezwany do tego przez hr. Gołuchowskiego bawiący tam właśnie jeszcze delegat krakowski tj. Vakassovich. W zagajonych w tym składzie pod przewodnictwem swego nam. stan. hr. Goł. obradach nie mogła Komisya przekraczać granicy jej w rozwiązaniu ciasno nakreślonej i musiała się ograniczyć do jednego liberalniejszego zastosowania reskryptu z r. 1854 do gimn. i w tym duchu ułożyła stosowny projekt wyzyskując każdą możliwość na korzyść języka krajowego. Tymczasem rozeszła się wkrótce puszczona przez nie[illegible] chętnych lub nieświadomych rzeczy za pośrednictwem dzienników pogłoska, że Komisya zamiast dążyć do wprowadzenia języka polskiego jako wyłącznie wykładowego obstaje bądź przy zatrzymaniu stanu istniejącego bądź ścieśnia pole języka polskiego jeszcze więcej niż było dotąd ścieśnione, i to nie było zgodne z prawdą, chyba jeśli chciano żądaniom uchwalonych wyobrażeń wszystkich skrajnych i niemożliwych przypisywać wyższą wartość niż projektom umiarkowanym i na pewny skutek obliczonym. Że zresztą ~~o ile~~ iż te projekty nie były tak skąpe, jak mniemano, stąd się okazuje, że po ustąpieniu rychłem Goł. za namiestnika Schmelzinga nie wszystkie [illegible] –

262

<u>Schmerlingi nie wszystkie zatwierdzenia.</u> min. Stahl

(polityka szkolna — zamach w Krakowie 2/11 860)

… Niezależnie że stanowisko pedagogiczne nie pozwalało przeciągnąć udziału młodzieży w obchodach zakrawających na demonstracyę a zatem wzięcie [illegible] zwłaszcza, szczególnie w sferach urzędowych wielkie obawy niezadowolenia. Bo demonstracye polityczne chociaż ujemnego mogą być pożyteczne i zbawienne, jednak sądzim, że należy je pozostawić ludziom dojrzałym, mającym pełną świadomość tego co czynią i następstw swoich czynów (Wtenczas jeszcze jedna zła opinia utwierdziła się o młodzieży krak.) … W r. 3 — zajście we Wiedniu [illegible] polityczne wywołały wyraźnie dyrektor g[illegible] krak. szkoły [illegible] dla wszystkich dyrektorów szkół i mianowicie zostały wezwani [illegible] utrzymanie ducha wychowania w tych zakładach zwłaszcza, że je na nowo być ścisłymi w [illegible] (?) porządku i dobrego zachowania się pod względem polit. młodzieży. (Vukassowicz okólnik 1876)

(~~teczka~~ akta fr. Ks. [illegible])